al-Da‘awātu wa-al-Adhkāru

Min

Sunnati al-Nabīyi al-Mukhtāri

ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam

(Masnūn Du‘ā’oṅ Aur Azkār Par Mushtamil Majmū‘a’e Āyāt-o Aḥādīs)

Shaykh al-Islām

al-Dŏkṭar Muḥammad Ṭāhir al-Qādirī

Roman Urdū Transliterator

Dīwān Mŏḥsin Shāh

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مَوْلَایَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَآئِمًا اَبَدًا

عَلٰی حَبِیْبِکَ خَیْرِ الْخَلْقِ کُلِّهِمِ

یَا رَبِّ بِالْمُصْطَفٰی بَلِّغْ مَقَاصِدَنَا

وَاغْفِرْ لَنَا مَا مَضٰی یَا وَاسِعَ الْکَرَمِ

﴿صَلَّی اللہُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی آلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَبَارَکَ وَسَلَّمَ﴾

Fehris

﴾Fazīlate Du‘ā kā bayān﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِیْ عَنِّیْ فَاِنِّیْ قَرِیْبٌ ؕ اُجِیْبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ ۙ فَلْیَسْتَجِیْبُوْا لِیْ وَلْیُؤْمِنُوْا بِیْ لَعَلَّهُمْ یَرْشُدُوْنَ ۝

“Aur (Ae Ḥabīb!) Jab mere bande Āp se merī nisbat sawāl kareṅ to (batā diyā kareṅ keh) maiṅ nazdīk hūṅ, maiṅ pukārne wāle kī pukār kā jawāb detā hūṅ jab bhī woh mujhe pukārtā hai, pas unheṅ chāhiye keh merī farmān-burdārī iḳhtiyār kareṅ aur mujh par puḳhtah yaqīn rakheṅ tā-keh woh rāhe (murād) pā jā’eṅ.”

2. وَمِنْهُمْ مَّنْ یَّقُوْلُ رَبَّنَاۤ اٰتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةً وَّفِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝

“Aur unhī meṅ se aise bhī haiṅ jo ‘arẓ karte haiṅ: Ae hamāre Parwar-digār! Hameṅ dunyā meṅ (bhī) bhalā’ī ‘aṭā farmā aur Āḳhirat meṅ (bhī) bhalā’ī se nawāz hameṅ Dozaḳh ke ‘aẕāb se măḥfūẓ rakh.”

3. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ وَهَبَ لِيْ عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَسَمِيْعُ الدُّعَآءِ ۝ رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ ۖ رَبَّنَا وَ تَقَبَّلْ دُعَآءِ ۝ رَبَّنَا اغْفِرْ لِيْ وَ لِوَالِدَيَّ وَ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ ۝

“Sab ta‘rīfeṅ Allāh ke liye haiṅ jis ne mujhe buṛhāpe meṅ Ismā‘īl aur Isḥāq (‘alayhimā al-salām do farzand) ‘aṭā farmā’e, be-shak merā Rab Du‘ā Ḳhūb Sun·ne wālā hai. Ae mere Rab! Mujhe aur merī aulād ko Namāz qā’im rakhne wālā banā de, Ae hamāre Rab! Aur Tū merī Du‘ā qubūl farmā le. Ae hamāre Rab! Mujhe baḳhsh de aur mere wālidain ko (baḳhsh de) aur dīgar sab Mominnoṅ ko bhī, jis Din ḥisāb qā’im hogā.”

4. اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوْٓءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ۝

“Bal-keh Woh kaun hai jo be-qarār shaḳhsh kī Du‘ā qubūl farmātā hai jab woh use pukāre aur taklīf dūr farmātā hai aur tumheṅ zamīn meṅ (pǎhle logoṅ kā) wāri<u>s</u> wa jā-nishīn banātā hai? Kyā Allāh

ke sāth ko’ī (aur bhī) Ma‘būd hai? Tum log bŏhat hī kam naṣīḥat qubūl karte ho.”

5. وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ ۝

“Aur tumhāre Rab ne farmāyā hai tum log Mujh se Du‘ā kiyā karo Maiṅ ẓarūr qubūl karūṅgā, be-shak jo log Merī bandagī se sar-kashī karte haiṅ woh ‘an-qarīb Dozaḳh meṅ zalīl ho kar dāḳhil hoṅge.”

<u>al-Aḥādīthu wa-al-Āthār</u>

1/1. “Ḥaẓrat Nu‘mān bin Bashir raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Du‘ā ‘ain ‘ibādat hai, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (ba-ṭaure dalīl) yeh āyat tilāwat farmā’ī: وَ قَالَ رَبُّكُمُ ادْعُوْنِيْٓ اَسْتَجِبْ لَكُمْ ۭ-اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ دٰخِرِيْنَ ۝.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwud, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

2/2. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá kī bār-gāh meṅ Du‘ā se ziyādah mŏḥtaram-o mukarram ko’ī shai nahīṅ hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne ise ḥasan kahā hai aur Ḥākim ne bhī ise ṣaḥīḥul-isānd kahā hai.

3/3. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Du‘ā ibādat kā maġhz (ya‘nī jauhar) hai.”

Ise Imām Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai.

4/4. “Ḥaẓrat Sulaymān raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Du‘ā ke ‘ilāwah ko’ī chīz taqdīr ko nahīṅ badaltī aur nekī ke ‘ilāwah ko’ī chiz ‘umr meṅ iẓāfah nahīṅ kartī.”

Ise Imām Tirmidhī, Aḥmad bin Abī Shaybah aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

5/5. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: aẕān aur iqāmat ke dar-miyān māṅgī jāne wālī Du‘ā radd nahīṅ kī jātī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmiḏẖī, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmiḏẖī ne farmāyā: Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī Ḥadīs̱ ḥasan ṣahīḥ hai.

6/6. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sunā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá ne farmāyā: ae Ibn Ādam! Jab tak tū mujh se Du‘ā kartā rahegā aur (qubūlīyat kī) ummid rakhegā jo kuc̥h bhī tū kartā hai meṅ tujhe baḳhshtā rahūṅgā aur mujhe ko’ī parwāh nahīṅ. Ibn Ibn Ādam! Agar tere gunāh āsmān ke bādaloṅ tak pahŏṅch jā’eṅ phir bhī tū baḳhshish māṅge to maiṅ baḳhsh dūṅgā aur mujhe ko’ī parwāh nahīṅ. Ae Ibn Ādam! Agar tū zamīn bhar ke bar-ā-bar gunāh bhī le kar mere pās ā’e phir mujhe is ḥālat meṅ mile keh tū ne mere sāth kisī chīz ko sharīk nah t̥hăhrāyā ho to yaqīnan maiṅ zamīn bhar ke bar-ā-bar tujhe baḳhshish ‘aṭā karūṅgā.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad aur Dārimī ne riwāyat kiyā hai aur Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

7/7. "Ḥaẓrat Abū Dardā' raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko'ī Musalmān apne Musalmān bhā'ī ke liye us kī 'adam-maujūdagī meṅ Du'ā kartā hai to ('Uthmān par muqarrar-kardah) firishtah kăhtā hai: tere liye bhī aisā hī ho (jo tū ne apne bhā'ī ke liye Du'ā kī hai)."

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

8/8. "Ḥaẓrat Umme Dardā' raḍiya Allāhu 'anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam farmāte the: Musalmān kī apne bhā'ī ke liye us kī 'adam-maujūdagī meṅ kī jāne wālī Du'ā qubūl hotī hai. Us ke sar ke pās ek firishtah muqarrar hotā hai jab bhī woh apne us bhā'ī ke liye nek Du'ā kartā hai, to firishtah kăhtā hai āmīn aur tujhe bhī aise hī naṣīb ho (jaise tū ne apne bhā'ī ke liye Du'ā kī hai)."

Is Ḥadīs ko Imām Muslim aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

9/9. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Du‘ā’oṅ meṅ sab se jaldī qubūl hone wālī Du‘ā woh hai jo ek ġhā’ib (ya‘nī ġhair-maujūdagī) shaḳhṣ (iḳhlāṣ ke sāth) dūsre shaḳhṣ ke liye us kī ‘adam-maujūdagī meṅ kare.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūad, Ibn Abī Shaybah aur Buḳhārī ne ‘al-Adab al-mufrad’ meṅ riwāyat kiyā hai.

10/10. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tīn Du‘ā’eṅ (bŏhat jald) qubūl hotī haiṅ: maẓlūm kī Du‘ā, musāfir kī Du‘ā aur aulād ke liye wālid kī bad-Du‘ā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Aḥmad aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai.

11/11. “Ḥaẓrat Abū Dharr raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne bayān farmāyā: Allāh Ta‘ālá ne farmāyā: ae mere bando! Maiṅ ne apne ūpar ẓulm (karne) ko ḥarām kiyā hai aur maiṅ ne tumhāre dar-miyān bhī ẓulm (karne) ko ḥarām

kar diyā, lehāẕā tum ek dūsre par ẕulm nah karo. Ae mere bando! Tum sab gum-rāh ho siwā’e us ke jise maiṅ hidāyat dūṅ, so tum mujh se hidāyat ṭalab karo, maiṅ tumheṅ hidāyat dūṅgā. Ae mere bando! Tum sab bhūke ho siwā’e us ke jis se maiṅ khānā khilā’ūṅ, so tum mujh se khānā ṭalab karo, maiṅ tumheṅ khilā’ūṅgā. Ae mere bando! Tum sab be-libās ho siwā’e us ke jise maiṅ libās păhnā’ūṅ, lehāẕā tum mujh se libās māṅgo maiṅ tumheṅ libās păhnā’ūṅgā. Ae mere bando! Tum sab din rāt gunāh karte ho aur maiṅ tamām gunāhoṅ ko baḳhshtā hūṅ, tum mujh se baḳhshish ṭalab karo, maiṅ tumheṅ baḳhsh dūṅgā.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai nīz Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par saḥīḥ hai.

12/12. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum meṅ se jis ke liye Du‘ā kā darwāzah khol diyā gayā us ke liye raḥmat kā darwāzah khol diyā gayā. Allāh Ta‘ālá se jo chīz māṅgī jātī haiṅ un meṅ se use sab se ziyādah yeh pasand hai keh us se mu‘āfī māṅgī jā’e. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī

wa-sallam ne mazīd farmāyā: Du‘ā us muṣībat ke liye bhī nāfe‘ hai jo utar chukī hai aur us ke liye bhī jo abhī tak nahīṅ utrī. Pas Allāh ke bando! Du‘ā ko (ḳhụd par) lāzim kar lo.”

Ise Imām Tirmidhī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

13/13. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ Allāh Ta‘ālá se (Du‘ā) nahīṅ māṅgtā Allāh Ta‘ālá us par nā-rāẕ hotā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Ya‘lá, Ḥākim aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

14/14. “Ḥaẕrat Abū Sa‘īd Ḳhudrīr raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab Musalmān ko’ī aisī Du‘ā kartā hai jis meṅ ko’ī gunāhe kabīrah yā qaṭ‘e raḥimī nah ho, to Allāh Ta‘ālá use tīn chīzoṅ meṅ se ek chīz ẕarūr ‘aṭā farmātā hai: yā to us kī Du‘ā fauran qubūl farmā letā hai yā use Āḳhirat meṅ us ke liye zaḳhīrah banā detā hai yā us se is qism kī ko’ī taklīf dūr kar detā hai.

Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Phir to ham ziyādah se ziyādah Du‘ā kareṅge. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá bhī ziyādah (se ziyādah qubūl farmāne wālā) hai.”

Ise Imām Ibn Abī Shaybah, Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai nīz Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

15/15. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Du‘ā Momin kā hathyār, Dīn kā sutūn aur āsmānoṅ aur zamīn kā nūr hai.”

Ise Imām Abū Ya‘lá aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai nīz Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

16/16. “Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ aisī chīz nah batā’ūṅ jo tumheṅ dushman se bachā’e aur tumhāre rizq meṅ iẓāfah kar de? (Woh chīz Du‘ā hai, so tum) Allāh Ta‘ālá se din-rāt Du‘ā karte rahā karo kyūṅ-keh Du‘ā Momin kā hathyār hai.”

Ise Imām Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai.

17/17. "Ḥaẕrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: qasam hai us ẕāt kī jis ke qabẕa’e qudrat meṅ merī jān hai! Bandah Allāh Ta‘ālá ko is ḥāl meṅ pukārtā hai keh woh us se nā-rāẕ hotā hai. Pas Allāh Ta‘ālá us se muṅh moṛ letā hai. Woh bandah phir (Allāh Ta‘ālá ko) pukārtā hai, Allāh Ta‘ālá apne firishtoṅ se farmātā hai: mere bande ne mere siwā kisī aur ko pukārne se inkār kar diyā, woh mujhe hī pukārtā raha ḥāl-āṅ-keh maiṅ ne us se muṅh moṛ liyā thā. Lehāẕā (bande ke is ‘amal kī waj·h se) maiṅ tumheṅ gawāh banā kar (kăhtā hūṅ) keh maiṅ ne us kī Du‘ā qubūl kar lī."

Ise Imām Ṭabarānī, Abū Nu‘aym aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

18/18. "Ḥaẕrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ma‘īyat meṅ ghar se masjid kī ṭaraf niklā (dekhā) to masjid meṅ kuçh log apne hāthoṅ ko uṭhā’e Allāh ‘azza wa-jalla se Du‘ā māṅg rahe the. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujh se farmāyā: kyā tum woh chīz dekh raho ho

jo un ke hāthoṅ meṅ hai? Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Āp un ke hāhtoṅ meṅ kyā dekh rahe haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: (maiṅ un ke hāthoṅ meṅ) nūr (dekh rahā hūṅ) maiṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Allāh Ta‘ālá se Du‘ā farmā’eṅ keh woh mujhe bhī yeh nūr dikhā’e, Ḥaẕrat Anas bayān karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Du‘ā farmā’ī to maiṅ ne bhī woh nūr dekhā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Anas! Jaldī karo tā-keh ham bhī un logoṅ ke sāth (Du‘ā meṅ) sharīk ho sakeṅ. Lehāẕā maiṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth jaldī-jaldī un logoṅ kī ṭaraf gayā phir ham ne bhī (un ke sāth shāmil ho kar) Du‘ā ke liye hāth uṭhā liye.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī ne ‘al-Tārīḳh al-kabīr’ aur Ṭabarānī ‘al-Du‘ā’ meṅ riwāyat kiyā hai, maẕkūrah alfāẓ Ṭabarānī ke haiṅ.

19/19. “Ḥaẕrat Salmān raḍiya Allāhu ‘anhu Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Allāh ‘azza wa-jalla ko is bāt se ḥayā ātī hai keh us kā bandah (us ke sāmne) Du‘ā ke liye hāth

uṭhā’e aur woh un meṅ kuçh ḍāle ba-ġhair unheṅ ķhālī lauṭā de.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

20/20. “Ḥaẓrat Uways Qarnī raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: (apne bhā’ī ke) pīṭh pīçhe Du‘ā’e ķhair karnā (us kī) ziyārat aur mulāqāt se afẓal hai kyūṅ-keh in donoṅ meṅ kabhī takalluf aur riyā’ kā ‘amal daķhl hotā hai.”

21/21. “Ustād Abū ‘Alī Daqqāq raḥimahu Allāh ne farmāyā: Du‘ā’ qaẓā’e ḥājāt kī chābī hai aur fāqah-mastoṅ ke liye rāḥat kā sabab hai. Majbūroṅ ke liye jā’e panāh hai aur ḥājat-mandoṅ ke liye ārām-gāh (ya‘nī sukūn kā sāṅs lene) kā sabab hai.”

22/22. “Ḥaẓrat Sahl bin ‘Abd Allāh raḥīmahu Allāhu ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá ne maķhlūq ko paidā kar ke farmāyā: mujh se bāteṅ karo, agar yeh nah kar sako to merī ṭaraf bāt suno, agar yeh bhī nah kar sako to mere darwāze par raho aur agar yeh bhī nah kar sako to Du‘ā kī ṣūrat meṅ mere pās apnī ẓarūratoṅ ko lā’o.”

23/23. “Ḥaẓrat Abū Ḥāzim raḥīmahu Allāhu ne farmāyā: agar maiṅ Du‘ā se mǎḥrūm kar diyā jā’e to yeh mere liye ziyādah nā-guwār hogā bah-nisbat

is bāt ke keh maiṅ maqbūlīyate Du‘ā se mǎḥrūm kar diyā jā’ūṅ.”

24/24. “Bayān kiyā jātā hai keh Ḥaẓrat Yaḥyá bin Sa‘īd Qaṭṭān raḥīmahu Allāhu ne ḳhẉāb meṅ Allāh Ta‘ālá ko dekhā aur ‘arẓ kiyā: yā Ilāhī! Maiṅ tujhe kitnā pukārtā hūṅ ḥāl-āṅ-keh tū merī pukār kā jawāb ‘aṭā nahīṅ farmātā? Jawāb milā: ae Yaḥyá! Yeh is liye hai keh maiṅ terī āwāz sun·nā pasand kartā hūṅ.”

25/25. “Ḥaẓrat Yaḥyá bin Mu‘ādh raḥīmahu Allāhu raḥimahu Allāh ne farmāyā: maiṅ tujhe kaise pukāroṅ? Jab-keh maiṅ nā-farmān hūṅ aur tumheṅ kyūṅ-kar nah pukārūṅ? Jab-keh tū Karīm hai.”

26/26. “Ustād Abū ‘Alī Daqqāq raḥīmahu Allāhu ne farmāyā: jab gunah-gār rotā hai to yūṅ samajho keh us ne Allāh Ta‘ālá tak apnā paiġhām pahŏṅchā diyā.”

﴾Ādābe Du‘ā kā bayān﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَ لَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا
طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَ اعْفُ عَنَّا ٭ وَ اغْفِرْ لَنَا ٭ وَ ارْحَمْنَا ٭ اَنْتَ مَوْلٰنَا
فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ۝

“Ae hamāre Rab! Agar ham bhūl jā’eṅ yā ḳhaṭā kar baiṭheṅ to hamārī girift nah farmā, Ae hamāre Parwar-digār! Aur ham par itnā (bhī) bojh nah ḍāl jaisā Tū ne ham se pǎhle logoṅ par ḍālā thā, Ae hamāre Parwar-digār! Aur ham par itnā bojh (bhī) nah ḍāl jise uṭhāne kī ham meṅ ṭāqat nahīṅ, aur hamāre (gunāhoṅ) se dar-guzar farmā, aur hameṅ baḳhsh de, aur ham par raḥm farmā, Tū hī hamārā Kār-sāz hai pas hameṅ kāfiroṅ kī qaum par ġhalabh ‘aṭā farmā.”

2. هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَآءِ۝

"Usī jagah Zakarīyā (‘alayhi al-salām) ne apne Rab se Du‘ā kī, ‘arẕ kiyā: Mere Mawlā! Mujhe apnī jānib se pākīzah aulād ‘aṭā farmā, be-shak Tū hī Du‘ā kā Sun·ne wālā hai."

3. اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّ خُفْيَةً ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۝

"Tum apne Rab se giṛgiṛā kar aur āhistah (donoṅ ṭarīqoṅ se) Du‘ā kiyā karo, be-shak Woh had se baṛhne wāloṅ ko pasand nahīṅ kartā."

4. قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۝

"Farmā dījiye keh Allāh ko pukāro yā Raḥmān ko pukāro, jis nām se bhī pukārte ho (sab) achche nām usī ke haiṅ, aur apnī Namāz (meṅ qir’at) baland āwāz se kareṅ aur nah bil-kul āhishtah paṛheṅ aur donoṅ ke dar-miyān (mŏ‘tadil) rāstah iḳhtiyār farmā’eṅ."

5. اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّ رَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ۝

“Be-shak yeh (sab) nekī ke kāmoṅ (kī anjām-dehī) meṅ jaldī karte the aur hameṅ shauq-o raġhbat aur ķhauf-o ķhashīyat (kī kaifīyatoṅ) ke sāth pukārā karte the, aur hamāre ḥuẓūr baṛe ‘ajz-o niyāz ke sāth giṛgiṛāte the.”

6. قَالَ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لِيْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝

(Mūsá ‘alayhi al-salām) ‘arẓ karne lage: Ae mere Rab! Be-shak maiṅ ne apnī jān par ẓulm kiyā so Tū mujhe mu‘āf farmā de, pas Us ne Unheṅ mu‘āf farmā diyā, be-shak Woh Baṛā hī Baķhshne wālā Nihāyat Mehr-bān hai.”

7. فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنٰتِ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَ مَثْوٰىكُمْ ۝

“Pas jān lījiye keh Allāh ke siwā ko’ī Ma‘būd nahīṅ aur Āp (iẓhāre ‘ubūdīyat aur ta‘līme Ummat ke ķhāṭir Allāh se) mu‘āfī māṅgnte rahā kareṅ keh kahīṅ Āp se ķhilāfe aulá (ya‘nī Āp ke martaba’e ‘āliyah se kam darjah kā) fe‘l ṣādir nah ho jā’e aur Momin mardoṅ aur Momin ‘auratoṅ ke liye bhī ṭalabe maġhfirat (ya‘nī un kī shafā‘at) farmāte rahā karen (yehī un kā sāmāne baķhshish hai), aur Ae

logo! Allāh (dunyā meṅ) tumhāre chalne phirne ke ṱhikāne aur Āḳhirat meṅ tumhāre ṱhăhărne kī manzileṅ sab jāntā hai.”

8. وَالَّذِيْنَ جَآءُوْ مِنْۢ بَعْدِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ لِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ۠

“Aur woh log (bhī) jo un (Muhājirīn-o Anṣār) ke ba‘d ā’e (aur) ‘arẕ karte haiṅ: Ae hamāre Rab! Hameṅ baḳhsh de aur hamāre un bhā’iyoṅ ko bhī, jo īmān lāne meṅ ham se āge baṛh ga’e aur hamāre diloṅ meṅ īmān wāloṅ ke liye ko’ī kīnah aur buġhẕ bāqī nah rakh. Ae hamāre Rab! Be-shak Tū Bŏhat Shafqat farmāne wālā Bŏhat Raḥm farmāne wālā hai.”

9. رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ۠

“Ae hamāre Rab! Tū hameṅ kāfiroṅ ke liye sababe āzmā’ish nah banā (ya‘nī unheṅ ham par musallaṭ nah kar) aur hameṅ baḳhsh de, Ae hamāre Parwar-digār! Be-shak Tū hī Ġhalaba’-o ‘Izzat wālā Baṛī Ḥikmat wālā hai.”

10. فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝

“Pas jab Āp (ta‘līme ummat, tablīġh-o jihād aur adā’egiye farā’iẕ se) fāriġh hoṅ to (ẕikr-o ‘ibādat meṅ) meḥnat farmāyā kareṅ. Aur apne Rab kī ṭaraf rāġhib ho jāyā kareṅ.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

27/1. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jise pasand ho keh Allāh Ta‘ālá mushkilāt aur takālīf ke waqt us kī Du‘ā qubūl kare, to woh ḳhụsh-ḥālī ke awqāt meṅ bhī ziyādah se ziyādah Du‘ā kiyā kar.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne ise ṣaḥīḥul-isānd kahā hai.

28/2. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī shaḳhṣ Du‘ā kare to Du‘ā meṅ iṣrār kare aur yeh nah kahe: ae Allah! Agar tū chāhe to mujhe de-de, kyūṅ-keh Allāh Ta‘ālá ko (qubūlīyat se) rokne wālā ko’ī nahīṅ.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai jab-keh mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

29/3. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá se qubūlīyat ke yaqīn ke sāth Du‘ā māṅgā karo aur jān lo keh Allāh Ta‘ālá ġhāfil dil kī Du‘ā qbūl nahīṅ farmātā."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad, Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs mustaqīmul-isnād hai.

30/4. "Ḥaẓrat Abū Mūsá Ash‘arī raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Du‘ā farmā’ī aur apne donoṅ hāth uṭhā’e, yahāṅ tak keh maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī mubārak baġhaloṅ kī safedī dekhī."

Is Ḥadīs ko Imām Bukhārī ne riwāyat kiyā hai.

31/5. "Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (Du‘ā ke liye) hāth uṭhā’e yahāṅ tak keh maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu

‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī mubārak baġhaloṅ kī safedī dekhī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā hai.

32/6. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab bhī ko’ī shaḳhṣ Du‘ā ke liye hāth uṭhātā hai (aur itne baland karnā hai) yahāṅ tak keh us kī baġhal (kī safedī) ẓāhir ho jātī hai phir woh jo kuçh Allāh Ta‘ālá se māṅgtā hai Allāh Ta‘ālá use ‘aṭā farmā detā hai jab tak keh woh jaldī nah kare. Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Jaldī se kiyā murād hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: is ṭarḥ kahe: maiṅ ne bār-bār māṅgā lekin mujhe kuçh nah diyā gayā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai.

33/7. “Ḥaẓrat Faḍl bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Namāze (nafl) ko do-do rak‘ateṅ haiṅ, (tujhe chāhiye keh) har do rak‘at ke ba‘d to tashahhud paṛhe, ḳhushu‘-o ḳhuẓū‘ aur sukūn se

Namāz adā kare aur phir apne Rab kī ṭaraf hāthoṅ ko (Du'ā mṅ) is ṭarḥ uṭhā'e keh un kā andarūnī ḥiṣṣah muṅh kī jānib rahe aur phir yūṅ kahe: ae Rab! Aur jis ne (Du'ā meṅ) aisā nah kiyā, woh aisā hai woh aisā hai."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā'ī, Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

34//8. "Ḥaẓrat Muṭṭalib raḍiya Allāhu 'anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Namāz kī do-do rak'ateṅ haiṅ har do rak'at par tashahhud hai aur (Namāz se farāġhat ke ba'd bandah apne Parwar-digār kī bār-gāh meṅ apnī) muṣībat-o ġhurbat kā ḥāl 'arẓ kartā hai donoṅ hāth phailā kar kăhtā hai, ya Allāh! Yā Allāh! (Yeh 'aṭā farmā, woh 'aṭā farmā) jo aisā nah kare us kī Namāz nā-mukammal hai."

Is ḥdīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā'ī aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai. Imām Abū Ḳhuzaymah **'al-Ṣaḥīḥ'** meṅ is Ḥadīs kī taḳhrīj ke ba'd farmāte haiṅ: is Ḥadīs meṅ Du'ā meṅ hāth uṭhāne kī mazīd sharḥ hai aur yeh keh Du'ā māṅgne wāle ko kăhnā chāhiye: ae Allāh! Ae Allāh! Aur Layth kī riwāyat meṅ hai keh Du'ā māṅgne wālā apne donoṅ hāth Allāh Ta'ālá kī ṭaraf uṭhā'e

aur unheṅ apne chehrah ke sāmne rakhe aur yeh kahe: ae Parwar-digār! Ae mere Rab! Aur raf‘e yadain aur salām se pǎhle tashahhud sunnat Namāz meṅ se nahīṅ hai aur yeh chīz is bāt par dalālat kartī hai keh raf‘e yadain, aur Du‘ā, aur sawāl karnā salām ke ba‘d hai ya‘nī donoṅ kī ṭaraf salām pherne ke (aur Namāz mukammal karne ke) ba‘d donoṅ hāth uṭhā kar Du‘ā karnī chāhiye”

35/9. “Ḥaẓrat Ḳhallād bin Sā’ib Anṣārī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab Du‘ā farmāte to apnī hatheliyoṅ ko apne chehra’e anwar ke sāmne kar lete.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

36/10. “Ḥaẓrat Aswas al-‘Āmirī apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī iqtedā’ meṅ Namāze fajr adā kī pas jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne salām pherā to ek ṭaraf ruḳhe anwar moṛ kar apne donoṅ hāth mubārak uṭhā’e aur Du‘ā farmā’ī.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

37/11. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī bandah Du‘ā kartā hai aur apne hāth ko ūpar uṭhātā hai aur Allāh Ta‘ālá se sawāl kartā hai to Allāh Ta‘ālá farmātā hai: be-shak maiṅ apne us bande se ḥayā kartā hūṅ keh us meṅ us kī Du‘ā ko rad kar dūṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabranī ne riwāyat kiyā hai.

38/12. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat bayān kī keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī bandah (Momin) har Namāz ke ba‘d apne hatheliyāṅ (Du‘ā ke liye) phailā kar yeh kăhtā hai: ﴿اللَّهُمَّ إِلَهِي وَإِلَهَ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْحَاقَ، وَيَعْقُوبَ، وَإِلَهَ جِبْرَائِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَسْتَجِيبَ دَعْوَتِي، فَإِنِّي مُضْطَرٌّ، وَتَعْصِمَنِي فِي دِينِي فَإِنِّي مُبْتَلًى، وَتَنَالَنِي بِرَحْمَتِكَ فَإِنِّي مُذْنِبٌ، وَتَنْفِيَ عَنِّي الْفَقْرَ فَإِنِّي مُتَمَسْكِنٌ﴾ (Ae mere Allāh! Ae mere aur Ḥaẓrat Ibrahīm, Isḥāq aur Ya‘qūb ‘alayhimu al-salām ke ma‘būd aur Ḥaẓrat Jibrā’īl, Mīkā’īl aur Isrāfīl ‘alayhimu al-salām ke ma‘būd, maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ keh tū merī Du‘ā qubūl farmā kyūṅ-keh maiṅ majbūr hūṅ aur tū mujhe mere Dīn meṅ

măhfūẓ rakh kyūṅ-keh maiṅ āzmā’ish meṅ hūṅ aur tū mujhe apnī raḥmat se ḥiṣṣah wāfir ‘aṭā farmā kyūṅ-keh maiṅ gunah-gār hūṅ aur mujh se faqr ko dūr farmā kyūṅ-keh maiṅ ek miskīn hūṅ.” Allāh Ta‘ālá us bande ko apne z̲imma’e karam par ke letā hai aur us ke hāthoṅ ko nā-kām wāpas nahīṅ lauṭ̥ātā.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Ibn al-Sunnī, Ibn ‘Asākir, Daylamī aur Hindī ne riwāyat kiyā hai.

39/13. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak tumhārā Rab baṛ̥ā ḥayā-dār aur saḳhī hai. Is se bāt se ḥayā ātī hai keh ko’ī bandah (Du‘ā ke liye us ke sāmne) apne hāth uṭ̥hā’e aur woh unheṅ ḳhālī, un meṅ ḳhairāt ḍ̥āle ba-ġhair wāpas lauṭ̥ā de”

Imām Muttaqī Hindī ne kahā keh is Ḥadīs̲ ko Imām Dāraquṭnī ne **‘al-Afrād’** meṅ riwāyat kiyā hai.

40/14, 41/15. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā farmāte haiṅ: māṅgne ṭarīqah yeh hai keh terā apne donoṅ hāth apne kandhoṅ tak uṭ̥hānā yā un ke bar-ā-bar aur istiġhfār ek uṅglī se ishārah karnā hai aur iẓhāre ijz donoṅ hāthoṅ kā ikaṭ̥ṭ̥he philānā hai. Aur Ḥaẓrat ‘Abbās

bin ‘Abd Allāh bin Ma‘bad bin ‘Abbāṣ raḍiya Allāhu ‘anhu is Ḥadīs kī riwāyat meṅ farmāte haiṅ keh iẓhāre ‘ijz is ṭarḥ hai: phir unhoṅ ne apne donoṅ hāth uṭhā’e aur un kī pusht apne chehre ke sāmne rakhī.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, ‘Abd al-Razzāq aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

42/16. “Imām Muḥammad bin Abī Yaḥyá raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā ko dekhā aur unhoṅ ne ek ādamī ko Namāz se fāriġh hone se qabl hāth uṭhā’e Du‘ā māṅgte dekhā to jab woh Namāz se fāriġh huwā to Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā ne use farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz se fāriġh hone se qabl (Du‘ā ke liye) hāth nahīṅ uṭhate the.”

Is Ḥadīs ko Imām Maqdisī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥaythamī aur Ṣāliḥī al-Shāmī ne farmāyā: Ise Imām Ṭabarānī ne siqah rijāl se riwāyat kiyā hai. Imām Suyūṭī ne bhī farmāyā: is ke rijāl siqah haiṅ.

43/17. “Ḥaẓrat Faḍālah bin ‘Ubayd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek ādamī

ko Namāz meṅ is ṭarḥ Du‘ā māṅgte huwe sunā keh us ne apnī Du‘ā meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd nah bhejā thā, is par Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: us shaḳhṣ ne ‘ujlat se kām liyā phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne use apne pās bulāyā aur use yā us ke ‘ilāwah kisī aur ko (az-rahe talqīn) farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī Namāz paṛhe to use chāhiye keh woh sab se păhle Allāh Ta‘ālá kī buzurgī bayān kare phir Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bheje phir us ke ba‘d jo chāhe Du‘ā māṅge, to us kī Du‘ā qubūl hogī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur ham ne is kī sanad meṅ ko’ī ‘illat nahīṅ dekhī.

44/18. “Ḥaẕrat Faḍālah bin ‘Ubayd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh ek martabah Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hamāre dar-miyān tashrīf-farmā the keh achānak ek shaḳhṣ ayā aur us ne Namāz adā kī aur yeh Du‘ā māṅgī: ﴿اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي﴾ (Ae Allāh! Mujhe baḳhsh

de aur mujh par raḥm farmā.) Tū Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Namāzī! Tū ne jaldī kī jab Namāz paṛh chuko to (sukūn se) baiṭh jāyā karo, phir Allāh Ta‘ālá ke shāyāne shān us kī ḥamd-o sanā karo, aur phir mujh par durūd-o salām bhejo aur phir Du‘ā māṅgo. Rāwī bayān karte haīṅ keh phir ek aur shaḳhṣ ne Namāz adā kī, to us ne Allāh Ta‘ālá kī hamd-o sanā bayān kī, aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd-o salām bhejā (phir Du‘ā kī) to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Namāzī! (Apne Rab) se māṅgo tumheṅ ‘aṭā kiyā jā’egā.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai aur Imām Mundhirī ne bhī ise ḥasan qarār diyā hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad meṅ Rushdayn bin Sa‘d haiṅ jin kī riwāyāt riqāq meṅ maqbūl haiṅ aur baqīyah tamām rijāl bhī siqah haiṅ.

45/19. “Ḥaẓrat Zayd bin Ḳhārijah Anṣārī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sawāl kiyā keh (yā Rasūl Allāh! Ham Āp par durūd kaise bhejeṅ?) To Āp ṣallá Allāhu

‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujh par durūd bhejā karo aur ḳhūb giṛgiṛā kar Du‘ā kiyā karo aur yūṅ kahā karo: ﴿اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ﷺ﴾ (Ae Allāh! Tū Ḥaẕrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Āle pāk par raḥmateṅ nāzil farmā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

46/20. “Ḥaẕrat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat farmāte haiṅ keh yaqīnan Du‘ā us waqt zamīn aur āsmān ke dar-miyān ṭḥăhrī răhtī hai aur us meṅ se ko’ī bhī chīz ūpar nahīṅ jātī jab tak tum apne Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd nah paṛh lo.”

Ise Imām Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai.

47/21. “Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh har Du‘ā us waqt tak parda’e ḥijāb meṅ răhtī hai jab tak Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ahle Baite Aṭhār par durūd nah bhejā jā’e.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Bayhaqī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Mundhirī aur Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl s̱iqah haiṅ.

48/22. “Ḥaẕrat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Du‘ā ke liye hāth uṭhāte to apne chehra’e aqdas par pherne se pǎhle (hāth) nīche nah karte the.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, ‘Abd al-Razzāq, Ḥākim aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

49/23. “Ḥaẕrat Sā’ib bin Yazīd raḍiya Allāhu ‘anhu apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab Du‘ā karte to apne donoṅ hāth mubārak baland farmāte aur (Du‘ā ke ba‘d donoṅ hāth) apne chehra’e anwar par hāth pherte.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

50/24. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: dīwāroṅ ko (pardoṅ se) nah çhupāyā karo aur jo shaḳhṣ apne bhā’ī kā ḳhaṭ ba-ġhair us kī ijāzat ke dekhtā hai be-shak woh Jahannam kī āg meṅ dekhtā hai. Allāh Ta‘ālá se hatheliyāṅ ūpar kar ke sawāl kiyā karo aur hāthoṅ kī pusht ūpar nah

rakhā karo aur jab Du‘ā se fāriġh ho jā’o to unheṅ chehroṅ par mal liyā karo.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ḥākim, Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl s̱iqah haiṅ.

51/25. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab Allāh ‘azza wa-jalla se Du‘ā karo to apne hāth kī hatheliyoṅ se Du‘ā kiyā karo nah keh un kī pusht se aur jab Du‘ā se fāriġh ho jā’o to apne hāthoṅ ko muṅh par mal lo.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai.

52/26. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak tumhārā Rab baṛā ḥayā-dār aur Karīm hai woh is bāt se ḥayā farmātā hai keh us kā ko’ī bandah (us ke sāmne Du‘ā ke liye) hāth uṭhā’e aur woh unheṅ ḳhālī lauṭā de. Pas jab bhī tum meṅ se ko’ī Du‘ā ke liye hāṯh uṭhā’e to yūṅ kahe: ﴿يَا حَيّ يا قيوم لَا إِلَه إِلَّا أَنْت يَا أَرْحم الرَّاحِمِينَ﴾ yeh kalimāt tīn bār

dŏhra’e, phir jab woh apne hāthoṅ ko (wāpas) haṭā’e to woh us ḳhair ko apne chehre par uṅḍel le.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Ḥibbān, Abū Ya‘lá, Bazzār aur Ṭabarānī ne mazkūrah alfāẓ meṅ riwāyat kiyā hai.

53/27. “Imām Zuhrī farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Du‘ā meṅ apne dast mubārak sīna’e aqdas tak baland farmāte aur phir Du‘ā ke ba‘d unheṅ apne chehra’e anwar par pher lete.”

Is Ḥadīs ko Imām ‘Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai aur woh farmāte haiṅ keh maiṅ ne Imām Ma‘mar ko aksar (Du‘ā ke ba‘d) yūṅhī karte dekhā hai aur merā apnā ma‘mūl bhī yehī hai.

54/28. “Ḥaẓrat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ: mujhe qubūlīyat kī fikr nahīṅ hotī bal-keh maiṅ Du‘ā kī fikr kartā hūṅ. So jab maiṅ Du‘ā ko pūrā kartā hūṅ to jān jātā hūṅ keh qubūlīyat us ke sāth hī hai.”

55/29. “Marwī hai keh Ḥaẓrat Mūsá ‘alayhi al-salām ek shaḳhṣ ke pās se guzre jo Du‘ā kar rahā tha aur giṛgiṛā rahā tha, yeh dekh kar Ḥaẓrat Mūsá ‘alayhi al-salām ne kahā: yā Ilāhī! Agar is kī ḥājat mere bas meṅ hotī to maiṅ ẓarūr pūrī kar detā. Allāh

Ta‘ālá ne Ḥaẓrat Mūsá ‘alayhi al-salām kī ṭaraf waḥy farmā’ī: ae Mūsá! Maiṅ tum se ziyādah is par raḥm karne wālā hūṅ magar woh pukārtā mujhe hai aur dil us kā apnī bakriyoṅ ke pās hotā hai aur maiṅ kisī aise bande kī Du‘ā qubūl nahīṅ karta jis kā dil meresia kisī aur ke pās ho. Ḥaẓrat Mūsá ‘alayhi al-salām ne yeh bāt us shaḳhṣ se bayān farmā’ī to us ne har ṭaraf se ta‘alluq toṛ kar ḳhāliṣ Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf mutawajjeh ho kar dil se Du‘ā kī to us kī ḥājat pūrī farmā dī ga’ī.”

56/30. “Imām Bayhaqī raḍiya Allāhu ‘anhu (384_458 H) ne ‘Shu‘ab al-īmān’ meṅ farmāyā: ādābe Du‘ā meṅ se hai:

Insān hameshah Du‘ā par isteqāmat iḳhtiyār karna ḳhwāh woh ḳhush-ḥālī meṅ ho aur Du‘ā ko ṣirf saḳhtī aur muṣībat ke (waqt ke) sāth ḳhāṣ nah karna.

Aur yeh keh Du‘ā ke āġāz aur āḳhir meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bhejnā.

Aur yeh keh apnī (har) Namāz ke ba‘d Du‘ā karnā.

Aur yeh keh (donoṅ) hāthoṅ ko Du‘ā meṅ apne kandhoṅ ke bar-ā-bar baland karnā.

Aur yeh keh Du‘ā se fāriġh ho kar apne hāthoṅ ko chehre par phernā.”

57/31. “‘Allāmah Ibn Taymīyah (661_728 H) ne apne ‘Fatāwá’ meṅ bayān kiyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se hāth ut̥hā kar Du‘ā māṅgnā is kasrat se sābit hai keh us kā shumār nahīṅ kiyā jā saktā. Nīz farmāte haiṅ keh is kī Aḥādīs mutawātir haiṅ aur agar is se kisī ne yeh murād liyā hai keh Du‘ā karne wālā apne hāth nah ut̥hā’e to yeh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se manqūl Sunane mutawātirah ke ḳhilāf hai aur us (insānī) fiṭrat ke bhī ḳhilāf hai jis par Allāh Ta‘ālá ke bande haiṅ (ya‘nī māṅgne wālā hameshah hāth bar̥hātā hai) aur woh yeh hai keh Du‘ā meṅ Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf hāth baland kiye jā’eṅ.”

58/32. “Imām Ibn Rajab Ḥanbalī (736_795 H) ne ek ṭawīl Ḥadīs meṅ (Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ek Ṣaḥābī kī kaifīyate Du‘ā bayān karte huwe) bayān kiyā: unhoṅ ne apne hāth āsmān kī ṭaraf baland kiye aur yeh ādābe Du‘ā meṅ se hai jis ke sabab ummīde qubūlīyat rakhī jātī hai.”

﴿Dīn wa Īmān par s̱ābit-qadamī aur ṭalabe ḳhair-o barakatkī Du‘ā’eṅ aur Az̤kār﴾

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ۪ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝

“Ae hmāre Rab! Ham donoṅ ko Apne ḥukm ke sāmne jhukne wālā banā aur hamārī aulād se bhī ek Ummat ko ḳhāṣ apnā tābe‘-farmān banā aur hameṅ hamārī ‘ibādat (aur Ḥaj ke) qawā‘id batā de aur ham par (raḥmat-o maġhfirat) kī naẓar farmā, be-shak Tū hī Bŏhat Taubah qubūl farmāne wālā Mehr-bān hai.”

2. رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۝

“Ae hamāre Parwar-digār! Ham par ṣabr meṅ wus‘at-arzānī farmā aur hameṅ s̱ābit qadam rakh aur hameṅ kāfiroṅ par ġhalabah ‘aṭā farmā.”

3. رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ۝

"Ae hamāre Rab! Hamāre diloṅ meṅ kajī paidā nah kar is ke ba‘d ke Tū ne hameṅ hidāyat se sar-farāz farmāyā hai aur hameṅ ḳhāṣ apnī ṭaraf se raḥmat ‘aṭā farmā, be-shak Tū hī Bŏhat ‘Aṭā farmāne wālā hai"

4. رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ۝

"Ae Hamāre Rab! Ham is Kitāb par īmān lā'e jo Tū ne nāzil farmā'ī aur ham ne is Rasūl kī ittebā‘ kī so hameṅ (ḥaq kī) gawāhī dene wāloṅ ke sāth likh le."

5. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَ اِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا وَ ثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَ انْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ۝

"Ae hamāre Rab! Hamāre gunāh baḳhsh de aur hamāre kām meṅ ham se hone wālī ziyādatiyoṅ se dar-guzar farmā aur hameṅ (Apnī rāh meṅ) s̱ābit qadam rakh aur hameṅ kāfiroṅ par ġhalabah ‘aṭā farmā."

6. رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ۝

"Ae hamāre Rab! Tū ham par ṣabr ke sar-chashme khol de aur ham ko (s̲ābit qadamī se) Musalmān rǎhte huwe (dunyā se) uṭhā le."

7. رَّبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّ اَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّ اجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا۝

"Ae mere Rab! Mujhe sachchā'ī (ḳhụsh-nūdī) ke sāth dāḳhil farmā (jahāṅ bhī dāḳhil farmānā ho) aur mujhe sachchā'ī (ḳhụsh-nūdī) ke sāth bāhar le ā (jahāṅ se bhī lānā ho) aur mujhe apnī jānib se madad-gār ġhalabah wa qūwat 'aṭā farmā de."

8. رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا۝

"Ae hamāre Rab! Hameṅ Apnī bār-gāh se raḥmat 'aṭā farmā aur hamāre kām meṅ rāh-yābī (ke asbāb) muhayyā farmā."

<u>al-Aḥādīt̲h̲u wa-al-Āt̲h̲ār</u>

59/1. "Ḥaẕrat Anas ne raḍiya Allāhu 'anhu bayān farmāyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam aks̲ar yeh Du'ā

farmāyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ (Ae Allāh! Hameṅ dunyā meṅ bhalā’ī ‘aṭā farmā aur Āḳhirat meṅ bhī bhalā’ī ‘aṭā farmā aur hameṅ ‘azābe Jahannam se bachā).”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

60/2. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se dunyā-o Āḳhirat meṅ baḳhshish aur amn-o salāmati kā sawāl kartā hūṅ, ae hamāre Rab! Hameṅ dunyā meṅ bhalā’ī ‘aṭā farmā aur Āḳhirat meṅ bhī bhalā’ī ‘aṭā farmā aur hameṅ ‘azāb Jahannam se bachā.) To woh firishte (us kī Du‘ā par) āmīn kăhte haiṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Fākihī, Ṭabarānī, Daylamī aur Mundhirī ne riwāyat kiyā aur ḥasan qarār diyā hai.

61/3. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ﴾ (Ae Allāh! Mere Dīn ko

durust kar de jo mere mu‘āmalah kā muḥāfiẓ hai, aur merī dunyā ko durust kar de jis meṅ merī rozī hai, aur merī Āḳhirat ko durust kar de jis meṅ merā terī ṭaraf lauṭnā hai aur merī zindagī ko har ḳhair meṅ merī ziyadatī kā sabab banā de aur merī wafāt ko har shar se mere liye rāḥat banā de.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām ko Imām Muslim, Ṭabarānī aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl haiṅ.

62/4. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr bin al-‘Āṣ ‘alayhimā al-salām bayān karte haiṅ keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh farmāte huwe sunā: tamām Banī Ādam ke dil (Allāh) Raḥmān kī uṅgliyoṅ meṅ se do uṅgliyoṅ ke dar-miyān ek dil kī mānind haiṅ, woh jis ṭarḥ chāhtā hai diloṅ ko pher detā hai. Phir Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ﴾ (Ae Allāh! Ae diloṅ ke pherne wāle (Rab)! Hamāre diloṅ ko apnī iṭā‘at kī ṭaraf pher de).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Nasā’ī, Aḥmad aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai.

63/5. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ:· Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab bhī sare anwar āsmān kī ṭaraf uṯhāte to (bār-gāhe Ilāhī meṅ) ‘arẕ karte: ﴿يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى طَاعَتِكَ﴾ (Ae diloṅ ke pherne wāle Rab! Hamāre diloṅ ko apnī iṭā‘at kī ṭaraf pher de).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī, Aḥmad aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai.

64/6. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat Abū Hilāl raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẕrat Ḥasan raḍiya Allāhu ‘anhu jab apnī guftugū se fāriġh hote aur (majlis se) uṯhne kā irādah karte to (yeh Du‘ā) karte: ﴿اللَّهُمَّ تَرَى قُلُوبَنَا مِنَ الشِّرْكِ وَالْكِبْرِ وَالنِّفَاقِ وَالرِّيَاءِ وَالسُّمْعَةِ وَالرِّيْبَةِ وَالشَّكِّ فِي دِيْنِكَ، يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوْبِ، ثَبِّتْ قُلُوْبَنَا عَلَى دِيْنِكَ، وَاجْعَلْ دِيْنَنَا الْإِسْلَامَ الْقَيِّمَ﴾ (Ae Allāh! Tū hamāre diloṅ ko shirk, takabbur, nifāq, riyā’, shŏhrat, shakk-o shub·hah meṅ (mubtalā) dekhtā hai. (Hameṅ un se măhfūẓ farmā.) Ae diloṅ ke pherne wāle! Hamāre diloṅ ko apne Dīn par s̱ābit-qadam rakh, hamāre Dīn (hameshah) Dīne Qayyim Islām ko hī banā.”

Ise Imām Ibn Sa‘d ne riwāyat kiyā hai.

65/7. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi

wa-‘alá Ālihī wa-sallam aksar yeh Du‘ā paṛhā karte the: ﴿يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ﴾ (Ae diloṅ ke pherne wāle Rab!) Mere dil ko apne Dīn par sābit rakh.) Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Ham Āp par aur Āp ke lā’e huwe Dīn par īmān lā’e kyā Āp ko (ab bhī) hamārā Dīn se phir jāne kā ḍ‘Abd al-Raḥmān hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ, insānoṅ ke dil Allāh Ta‘ālá kī uṅgliyoṅ meṅ se do uṅgliyoṅ ke dar-miyān (us ke qabẓa’e qudrat meṅ) haiṅ. Woh jis ṭaraf chāhe unheṅ pher de.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: Imām Abū Sufyān kī Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī Ḥadīs ṣaḥīḥ-tar hai.

66/8. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿رَبِّ أَعِنِّي وَلَا تُعِنْ عَلَيَّ، وَانْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِنِي وَيَسِّرِ الْهُدَى لِي، وَانْصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ، رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَكَّارًا، لَكَ ذَكَّارًا، لَكَ رَهَّابًا، لَكَ مِطْوَاعًا، لَكَ مُخْبِتًا، إِلَيْكَ أَوَّاهًا مُنِيبًا، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي، وَاغْسِلْ حَوْبَتِي، وَأَجِبْ دَعْوَتِي، وَثَبِّتْ حُجَّتِي، وَسَدِّدْ لِسَانِي، وَاهْدِ قَلْبِي، وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ صَدْرِي﴾ (Ae mere Parwar-digār! Merī madad farmā mere ḳhilāf kisī kī madad nah kar, mujhe kām-yāb farmā aur mere

ḳhilāf kisī ko kām-yābī nah de, mere ḥaq meṅ tadbīr farmā aur mere ḳhilāf kisī kī tadbīr kār-gar nah ho. Mujhe hidāyat de aur use mere liye āsān farmā. Mujh par ziyādatī karne wāle ke ḳhilāf merī madad farmā. Ae mere Parwar-digār! Tū mujhe apnā kasrat se zikr karne wālā, shukr-guzār, bŏhat ḍarāne wālā nihāyat farmān-bardār, ḳhūb iṭā‘at karne wālā, bŏhat ‘ājizī karne wālā, bŏhat girya-o zārī karne wālā aur terī hī jānib rujū‘ karne wālā banā de. Merī taubah qubūl farmā aur mere gunāhoṅ ko dho ḍāl. Merī Du‘ā qubūl farmā, merī dalīl ko qā’im rakh, merī zabān ko durust rakh, mere dil ko hidāyat par qā’im rakh aur mere se sīne kī khoṭ nikāl de).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai. Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

67/9. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī (Du‘ā’oṅ meṅ se) yeh Du‘ā bhī thī: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَفُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ، وَجَمِيعِ سَخَطِكَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terī ne‘mat ke zawāl se aur terī ‘āfiyat

ke phir jāne se aur tere nā-gahānī ‘az̲āb se aur terī tamām nā-rāẕgiyoṅ se terī panāh meṅ ātā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai.

68/10. “Ḥaẕrat Shaddāb bin Aws raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai unhoṅ ne bayān farmāyā: Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hameṅ yeh kalimāt sikhāyā karte the keh ham yūṅ kahā kareṅ: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَأَسْأَلُكَ عَزِيمَةَ الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ لِسَانًا صَادِقًا، وَقَلْبًا سَلِيمًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujhe se har kām meṅ s̱ābit-qadamī, hidāyat meṅ puḳhtagī, ne‘mat par shukr adā karne kī taufīq, ḥusne ‘ibādat, sachchī zabān aur qalbe salīm kā sawāl kartā hūṅ. Aur har us shar se terī panāh chāhtā hūṅ jise tū jāntā hai. Aur har us ḳhair kā ṭālib hūṅ jo tere ‘ilm meṅ hai aur har us gunāh se terī baḳhshish chāhtā hūṅ jise tū jāntā hai. Be-shak tū har ç̣hupī bāt kā ḳhūb jān·ne wālā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmid̲h̲ī, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

69/11. "Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ احْفَظنِي بِالإِسْلاَمِ قائِماً، واحْفَظْنِي بالإِسْلاَمِ قاعِداً، واحْفَظنِي بِالإِسْلاَمِ رَاقِداً، وَلَا تُشْمِتْ بِي عَدُوّاً وَلَا حَاسِداً. وَاللَّهُمَّ إِنِّي أسألُكَ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ خزائِنُهُ بِيَدِكَ، وأعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَرِّ خَزَائِنُهُ بِيَدِكَ﴾ (Ae Allāh! Khaṛe, baiṭhe aur laiṭe (har ḥāl meṅ) mujhe Islām par qā’im rakh, aur merī muṣībat par mere ḥāsid dushman ko ḳhuṣh nah kar. Aur ae Allāh! Maiṅ tujh se tamām ḳhūbiyāṅ aur bhalā’iyāṅ māṅgtā hūṅ jin ke ḳhazāne tere hāth meṅ haiṅ aur maiṅ tamām burā’iyoṅ se terī panāh letā hūṅ jin ke ḳhazāne tere hāth meṅ haiṅ)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim, Ibn Ḥibbān, Ibn Abī ‘Āṣim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

70/12. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا، الحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ﴾ (Yā Allāh! Mujhe jo ‘ilm tū ne ‘aṭā farmāyā hai use mere liye naf‘a-baḳhsh banā de aur mujhe (mazīd) naf‘a-

baḳhsh ‘ilm ‘aṭā farmā. Aur mere ‘ilm meṅ iẕāfah farmā. Har ḥāl meṅ Allāh Ta‘ālá kā shukr hai aur maiṅ Ăhle Dozaḳh ke ḥāl se Allāh Ta‘ālá kī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ ṣaḥīḥ hai.

71/13. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai. Āp ne bayān farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe (yeh) Du‘ā sikhā’ī. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yūṅ kaho: ﴿اللَّهُمَّ افْتَحْ مَسَامِعَ قَلْبِي لِذِكْرِكَ، وَارْزُقْنِي طَاعَتَكَ وَطَاعَةَ رَسُولِكَ، وَعَمَلًا بِكِتَابِكَ﴾ (Ae Allāh! Apne ẕikr ke liye mere dil ke kān khol de aur mujhe apne Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī iṭā‘at aur apnī Kitāb par ‘amal kī taufīq ‘aṭā farmā.)”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

72/14. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat

Salmān raḍiya Allāhu ‘anhu ko bhalā’ī kī waṣīyat kī aur farmāya: be-shak Allāh Ta‘ālá kā Nabī chāhtā hai keh tujhe aise kalimāt ‘aṭā farmā’e jin kā tū raḥmān se sawāl karegā, aur un ke bāre meṅ tū Allāh Ta‘ālá kī raġhbat iḳhtiyār karegā aur un ke ẕarī‘e tū din rāt Du‘ā māṅgegā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Du‘ā (in alfāẓ meṅ) bayān farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ صِحَّةً في إِيمانٍ، وَإِيمَاناً في حُسْنِ خُلُقٍ، وَنَجَاحاً يَتْبَعُهُ فَلاحٌ، وَرَحْمَةً مِنْكَ وَعَافِيَةً وَمَغْفِرَةً مِنْكَ وَرِضْوَاناً﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se īmān kī ṣeḥḥat, achçhe aḳhlāq meṅ īmān, aur aisī kām-yābī kā sawāl kartā hūṅ jis ke ba‘d falāḥ ‘āfiyat aur terī maġhfirat aur ḳhụsh-nūdī hai).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad, Nasā’ī, Ṭabarānī aur Rāhawayh ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rāwī s̱iqah haiṅ.

73/15. “Ḥaẓrat Busr bin Arṭāh al-Qurashī riwāyat farmāte haiṅ keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh (yeh) Du‘ā farmāte sunā: ﴿اللَّهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِى الأُمُورِ كُلِّهَا، وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا، وَعَذَابِ الآخِرَةِ﴾ (Ae Allāh! Hamāre tamām mu‘āmalāt kā anjām ăḥsan ṭariqe se farma, aur hameṅ dunyā kī nadāmat aur Āḳhirat ke ‘aẕāb se bachā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad, Ibn Ḥibbān, Ibn Abī ‘Āṣim aur Imām Buḳhārī ne **‘al-Tārīḳh al-awsaṭ’** aur **‘al-Tārīḳh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā hai.

74/16. “Ḥaẓrat Nawwās bin Sam‘ān al-Kilābī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sunā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: har (shaḳhṣ kā) dil Allāh Ta‘ālá kī do uṅgliyoṅ ke bīch meṅ hai, ḳhẉāh woh use sīdhā rakhe ḳhẉāh wohuse ṭeṛhā kar de. Aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ﴾ (Ae diloṅ ke qā’im rakhne wāle! Hamāre diloṅ ko bhī apne Dīn par qā’im rakh.) Aur farmāyā: mīzān Allāh Ta‘ālá ke hāth meṅ hai, woh kuçh qaumoṅ ko (un ke achçhe a‘māl ke bā‘is̱) ‘urūj ‘aṭā farmātā hai aur kuçh aqwām ko (un ke nā-pasandīdah a‘māl ke bā‘īs̱) qiyāmat tak past farmātā rahegā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Imām Kinānī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

75/17. “Ḥaẓrat ‘Ammār bin Yāsir raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَكَلِمَةَ الْإِخْلَاصِ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ وَقُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَا بِالْقَضَاءِ، وَبَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَلَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ، وَفِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِيْنَ﴾ (Ae Allāh! Apne ‘ilme ġhaib, aur maḳhlūq par apnī qudrat ke wāsṭe, mujhe us waqt tak zindah rakh jab tak tū jāntā hai keh zindagī mere liye beh-tar hai, aur mujhe maut ‘aṭā kar jab tū jāne keh maut mere ḥaq meṅ beh-tar hai. Maiṅ ḥāẓir-o ġhaib meṅ tujh se terī ḳhashīyat, rizā-o ġhaib meṅ kalima’e iḳhlāṣ kā sawāl kartā hūṅ. Maiṅ tujh se aisī ne‘mat kā sawāl kartā hūṅ jo kabhī ḳhatm nah ho, aur āṅkh kī ṭhanḍak kā sawāl kartā hūṅ jo kabhī bhī munqaṭe‘ nah ho. Aur tere faiṣle par riẓā kā sawāl kartā hūṅ aur maut ke ba‘d par sukūn zindagī kā, aur tere dīdār kī lazzAllāh Ta‘ālá kā aur terī mulāqāt ke ishtiyāq kā sawāl kartā hūṅ. Aur maiṅ terī panāh māṅgtā hūṅ har nuqṣān-deh muṣībat aur har gum-rāh-kun fitnah se. Ae Allāh! Hameṅ īmān kī zīnat se muzayyan kar aur hameṅ hidāyat dene wāle aur hidāyat-yāftah banā).”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī, ‘Abd al-Razzāq, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

﴾Aḳhlāq-o aḥwāl kī pākīzgī ke liye Du‘ā’eṅ aur Aẕkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. رَبَّنَا وَ ابْعَثْ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِكَ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُزَكِّيْهِمْ ؕ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝

“Ae hamāre Rab! Un meṅ unhī meṅ se (woh Āḳhiri aur Bar-guzīdah) Rasūl (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) mab‘ūs̱ farmā jo un par Terī Āyateṅ tilāwat farmā’e aur unheṅ Kitāb aur Ḥikmat kī ta‘līm de (kar dānā’e rāz banā de) aur un (ke nufus-o qulūb) ko ḳhūb pāk ṣāf kar de, be-shak Tū hī Ġhālib Ḥikmat wālā hai.”

2. كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَ يُزَكِّيْكُمْ وَ يُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ۝

“Isī ṭarḥ ham ne tumhāre andar tumhīṅ meṅ se (Apnā) Rasūl bhejā jo tum par Hamārī Āyateṅ

tilāwat farmātā hai aur tumheṅ (nafsan wa qlban) pāk ṣāf kartā hai aur tumheṅ Kitāb kī ta‘līm detā hai aur ḥikmat wa dānā’ī sikhātā hai aur tumheṅ woh (asrāre ma‘rifat wa haqīqat) sikhātā hai jo tum nah jānte the.”

3. الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ فِي السَّرَّآءِ وَ الضَّرَّآءِ وَ الْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَ الْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ؕ وَ اللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

“Yeh woh log haiṅ jo farākḥī aur taṅgī (donoṅ ḥālatoṅ) meṅ kḥarch karte haiṅ aur ġhuṣṣah ẓabṭ karne wāle haiṅ aur logoṅ se (un kī ġhalaṭiyoṅ par) dar-guzar karne wāle haiṅ, aur Allāh eḥsān karne wāloṅ se maḥabbat farmātā hai.”

4. فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيْظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوْا مِنْ حَوْلِكَ ۪ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَ شَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِيْنَ ۝

“(Ae Ḥabībe Wālā Ṣifāt!) Pas Allāh kī kaisī raḥmat hai keh Āp un ke liye narm ṭab‘a haiṅ aur agar Āp tund-kḥū (aur) sakḥt dil hote to log Āp ke gird se çhuṭ kar bhāg jāte, so Āp un se dar-guzar

farmāyā kareṅ aur un ke liye baḳhshish māṅgā kareṅ aur (aham) kāmoṅ meṅ un se mashwarah kiyā kareṅ, phir jab Āp puḳhtah irādah kar leṅ to Allāh par bharosah kareṅ, be-shak Allāh Tawakkul wāloṅ se maḥabbat kartā hai.”

5. وَ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّ اِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ۝ وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّ قِيَامًا ۝

“Aur (Ḳhudā’e) Raḥmān ke (maqbūl) bande woh haiṅ jo zamīn par āhistagī se chalte haiṅ aur jab un se jāhil (akkhaṛ) log (nā-pasandīdah) bāt karte haiṅ to woh salām kăhte (huwe alag ho jāte) haiṅ. Aur (yeh) woh log haiṅ jo apne Rab ke liye sajdah-rezī aur qiyāme (niyāz) meṅ rāteṅ basar karte haiṅ.”

6. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ۝

“Fil-ḥaqīqat tumhāre liye Rasūl Allāh (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ẕāt) meṅ nihāyat hī ḥasīn namūna’e (ḥayāt) hai har us shaḳhṣ ke liye jo Allāh (se milne) kī aur Yaume Āḳhirat kī

ummīd rakhtā hai aur Allāh kā ẕikr kaṡrat se kartā hai.”

7. هُوَ الَّذِىۡ بَعَثَ فِى الۡاُمِّيّٖنَ رَسُوۡلًا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُوۡا عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيۡهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ الۡكِتٰبَ وَالۡحِكۡمَةَ وَاِنۡ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلُ لَفِىۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍۙ

“Wohī hai jis ne an-paṛh logoṅ meṅ unhī meṅ se ek (bā-‘aẓamat) Rasūl (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) ko bhejā woh un par us kī āyateṅ paṛh kar sunāte haiṅ. Aur un (ke ẓāhir-o bāṭin) ko pāk karte haiṅ aur unheṅ Kitāb-o Ḥikmat kī ta‘līm dete haiṅ be-shak woh log in (ke tashrīf lāne) se pǎhle khulī gum-rāhī meṅ the.”

8. وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيۡمٍ

“Aur be-shak Āp ‘Aẓīmushshān Ḳhulq par qā’im haiṅ (ya‘nī ādabe Qur’ānī se muzayyan aur aḳhlāqe Ilāhīyah se muttaṣif haiṅ).”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

76/1. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā keh maiṅ ne rāt apnī ḳhālah Ummu al-Mu’minīn Ḥaẓrat Maymūnah raḍiya

Allāhu ‘anhumā ke pās guzārī. ...... Ḥaẕrat Bilāl raḍiya Allāhu ‘anhu ne Namāze (tahajjud) ke liye aẕān dī. To Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (nīṅd se uṭh kar) Namāze (tahajjud) adā farmā’ī aur wuẕū nah farmāyā aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī Du‘ā meṅ farmā rahe the: ﴿اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا﴾ (Ae Allāh! Mere dil meṅ nūr, merī nigāh meṅ nūr, samā‘at meṅ nūr, mere dā’eṅ nūr, mere bā’eṅ nūr, mere ūpar nūr, mere nīche nūr, mere āge nūr aur mere pīçhe nūr paidā kar de aur mujhe nūr banā de.) Rāwī Kurayb kā bayān hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne sāt chīzoṅ kā ẕikr farmāyā. (Farmāte haiṅ keh) maiṅ Ḥaẕrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu kī aulād meṅ se ek shaḳhṣ se milā to us ne mazīd yeh alfāẓ ẕikr kiye: ﴿عَصَبِي، وَلَحْمِي، وَدَمِي، وَشَعْرِي، وَبَشَرِي﴾ (Ae Allāh! Mere puṭṭhoṅ, mere gosht, mere ḳhūn, mere bāloṅ aur merī jild (ko bhī nūr banā de.) Nīz do ḳhaṣlateṅ aur bayān kīṅ.” Yeh Ḥadīs̲ muttafaq ‘alayh hai.

Yeh Ḥadīs̲ muttafaq ‘alaih hai.

77/2. “Ḥaẕrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ tum se ṣirf wohī kuçh

bayān kartā hūṅ jo Ḥuzūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farmāyā karte the. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam in alfāẓ meṅ Du‘ā karte the: ﴿اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ. اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا. اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ ‘ijz, sustī, buz-dilī, bukhl, buṛhāpe aur qabl ke ‘azāb se terī panāh māṅgtā hūṅ. Ae Allāh! Mere nafs ko taqwá ‘aṭā farmā, ise pāk farmā de, tū sab se beh-tar pāk farmāne wālā hai aur tū hī us kā Walī aur Mawlá hai. Ae Allāh! Maiṅ terī panāh meṅ ātā hūṅ is ‘ilm se jo naf‘a nah de, is dil se jis meṅ (terī) khasīyat nah ho, is nafs se jo ser nah ho aur is Du‘ā se jo sharafe qubūlīyat se mǎḥrūm ho).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

78/3. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuzūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam in alfāẓ meṅ Du‘ā kiyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الهُدَى وَالتُّقَى وَالعَفَافَ وَالغِنَى﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se hidāyat, taqwá, pāk-dāmanī aur ġhinā kā sawāl kartā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

79/4. "Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aksar yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ الصِّحَّةَ، وَالْعِفَّةَ، وَالْأَمَانَةَ، وَحُسْنَ الْخُلُقِ، وَالرِّضَا بِالْقَدَرِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se ṣeḥḥat, ‘iffat, amānat, ḥusne ḳhulq aur rāẓī bah-taqdīr răhne kā sawāl kartā hūṅ)."

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad meṅ ‘Abd al-Raḥmān bin Ziyād bin An‘um rāwī hai ise siqah qarār diyā gayā hai. Aur do sanadoṅ meṅ se ek ke baqīyah rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

80/5. "Ḥaẓrat ‘Abd Allāh (bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu) se riwāyat hai keh unhoṅ ne farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne hameṅ aur kalimāt bhī sikhā’e the lekin woh is ṭarḥ nahīṅ sikhā’e the jaise tashahhud sikhāyā (aur woh kalimāt yūṅ haiṅ): ﴿اللَّهُمَّ أَلِّفْ بَيْنَ قُلُوْبِنَا، وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِنَا، وَاهْدِنَا سُبُلَ السَّلَامِ، وَنَجِّنَا مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ، وَجَنِّبْنَا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَبَارِكْ لَنَا فِي

أَسْمَاعِنَا، وَأَبْصَارِنَا، وَقُلُوبِنَا، وَأَزْوَاجِنَا، وَذُرِّيَّاتِنَا، وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ، وَاجْعَلْنَا شَاكِرِيْنَ لِنِعَمَتِكَ مُثْنِيْنَ بِهَا قَابِلِيْهَا وَأَتِمَّهَا عَلَيْنَا﴾ (Ae Allāh! Hamāre diloṅ meṅ maḥabbat ḍāl aur hamāre dar-miyān ṣulḥ-o ṣafā’ī rakh aur hameṅ salāmatī ke rāste dikhā aur hameṅ ulāje se andhere kī ṭaraf jāne se bachā aur hameṅ ẓāhirī wa bāṭinī be-ḥayā’iyoṅ se dūr rakh aur hamāre liye hamāre kānoṅ, hamārī āṅkhoṅ, hamāre diloṅ, hamārī bīwiyoṅ aur hamārī aulād meṅ barakat ‘aṭā farmā aur hamārī taubah qubūl farmā be-shak tū taubah qubūl karne wālā, bŏhat raḥm farmāne wālā hai. Aur hameṅ apnī ne‘amt kā shukr adā karne wālā us kī sanā’ bayān karne wālā, us kā ăhl banā aur use ham par mukammal farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūḍ, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh ḥdīs Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Imām Haythamī ne bhī farmāyā: is kī sanad jayyid hai.

81/6. “Ḥaẓrat Ummi Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat bayān kartī hain keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne Parwar-digār se yeh Du‘ā farmāte:

﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ خَيرَ الْمَسأَلَةِ، وَخَيرَ الدُّعَاءِ، وَخَيْرَ النَّجَاحِ، وَخَيْرَ الْعَمَلِ، وَخَيرَ الثَّوَابِ، وَخَيْرَ الْحَيَاةِ، وَخَيْرَ الْمَمَاتِ، وَثَبِّتْنِي، وَثَقِّلْ مَوَازِيْنِي، وَحَقِّقْ إِيْمَانِي، وَارْفَعْ دَرَجَاتِي، وَتَقَبَّلْ صَلاَتِي، وَاغْفِرْ خَطِيْئَتِي، وَأَسأَلُكَ الدَّرَجَاتِ العُلَى مِنَ الْجَنَّةِ.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ فَوَاتِحَ الْخَيْرِ، وَخَوَاتِمَهُ وَجَوَامِعَهُ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَظَاهِرَهُ وَبَاطِنَهُ وَالدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ. آمِينْ.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ خَيْرَ مَا آتِي، وَخَيْرَ مَا أَفْعَلُ، وَخَيْرَ مَا أَعْمَلُ، وَخَيْرَ مَا بَطَنَ، وَخَيْرَ مَا ظَهَرَ، وَالدَّرَجَاتِ العُلَى مِنَ الْجَنَّةِ. آمِينْ.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ أَنْ تَرْفَعَ ذِكْرِي، وَتَضَعَ وِزْرِي، وَتُصلِحَ أَمْرِي، وَتُطَهِّرَ قَلْبِي، وَتُحَصِّنَ فَرْجِي، وَتُنَوِّرَ لِي قَلْبِي، وَتَغْفِرَ لِي ذَنْبِي، وَأَسأَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلَى مِنَ الْجَنَّةِ، آمِين.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ أَنْ تُبَارِكَ لِي نَفسِي، وَفِي سَمْعِي، وَفِي بَصَرِي، وَفِي رُوحِي، وَفِي خَلْقِي، وَفِي خُلُقِي، وَفِي أَهْلِي، وَفِي مَحْيَايَ، وَفِي مَمَاتِي، وَفِي عَمَلِي، وَتَقَبَّلْ حَسَنَاتِي، وَأَسأَلُكَ الدَّرَجَاتِ الْعُلى مِنَ الْجَنَّةِ، آمِينَ﴾

(Ae Allāh! Maiṅ tujh se beh-tarīn sawāl, beh-tarīn Du‘ā, kām-rānī, beh-tarīn ‘amal, beh-tarīn s̱awāb, beh-tarīn zindagī aur beh-tarīn maut kī Du‘ā māṅgtā huṅ, tū mujhe (ḥaq par) s̱ābit-qadam rakh, merī (nekiyoṅ ke) tarāzū (kā pallah) bhārī farmā, mere īmān ko mǎḥkum (wa maẓbūṭ) farmā, mere darajāt baland farmā, merī Namāz qubūl farmā, merī ḳhaṭā’eṅ mu‘āf farmā aru maiṅ tujh se Jannat meṅ baland darajāt kā sawāl kartā hūṅ.

“Ae Allāh! Maiṅ tujh se (tamām) ḳhair-o ḳhūbī kī ibtedā’oṅ kā, ḳhair-o ḳhūbī kī intehā’oṅ kā, jāme‘ ḳhair-o ḳhūbī kā, awwal-o āḳhir kā aur ẓāhir-o bāṭin kī ḳhair kā sawāl kartā hūṅ.”

“Ae Allāh! Maiṅ har us chīz kī ḳhair kā sawāl kartā huṅ jo maiṅ iḳhtiyār karūṅ aur apne har fe‘l-o ‘amal kā aur jo ẓāhir hai us kī ḳhair kā bhī aur jo poshīdah hai us kī ḳhair kā bhī jo ẓāhir hai, aur maiṅ tujh se Jannat meṅ baland darajāt kā sawāl kartā hūṅ. Āmīn.”

“Ae Allāh! Maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ keh tū merā zikr baland farmā, merā bojh halkā farmā, (har) kām durust farmā, merā dil pāk farmā, merī sharm-gāh kī ḥifāẓat farmā, mere liye mere dil ko munawwar farmā de, aur mere liye mere gunāh baḳhsh de. Aur maiṅ tujh se Jannat meṅ baland darajāt kā sawāl kartā hūṅ. Āmīn.”

“Ae Allāh! Maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ keh tū mere kānoṅ, merī āṅkhoṅ, merī rūḥ, mere jism, mere aḳhlāq, mere ghar-bār, merī (pūrī) zindagī meṅ, merī maut meṅ aur mere har ‘amal meṅ mere liye barkateṅ ‘aṭā farmā de aur tū merī nekiyoṅ ko qubūl farmā le, aur maiṅ tujh se Jannat meṅ baland darajāt kā sawāl kartā hūṅ. Āmīn.”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is Ḥadīs ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ siwā’e Muḥammad bin Zanbūr aur ‘Āṣim bin ‘Ubayd ke aur yeh donoṅ bhī siqah haiṅ.

82/7. “Ḥaẓrat Umme Ma‘bad raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh Du‘ā farmāte sunā: ﴿اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ، وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ، وَلِسَانِي مِنَ الْكَذِبِ، وَعَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾ (Ae Allāh! Merā dil munāfiqat se, mere ‘amal riyā-kārī se, merī zabān jhūṭ sse aur merī āṅkheṅ ḳhayānat se pāk farmā de, be-shak tū āṅkhoṅ kī ḳhayānat aur jo kuçh diloṅ meṅ çhupā hai woh sab jāntā hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥakīm Tirmidhī, Daylamī aur Ḳhaṭīb Baġhdādī ne riwāyat kiyā hai.

﴾‘Afw-o dar-guzar, salāmatī aur ṭalabe maġhfarit ke liye Du‘ā’eṅ aur Az̲kār﴿

<u>al-Āyātu al-Qur’ānīyah</u>

1. رَبَّنَآ اٰتِنَا فِی الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّ فِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّ قِنَا عَذَابَ النَّارِ۝

“Ae hamāre Parwar-digār! Hameṅ dunyā meṅ (bhī) bhalā’ī ‘aṭā farmā aur Āḳhirat meṅ (bhī) bhalā’ī se nawāz aur hameṅ Dozaḳh ke ‘az̲āb se măḥfūẓ rakh.”

2. رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَ لَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَ اعْفُ عَنَّا ٙ وَ اغْفِرْ لَنَا ٙ وَ ارْحَمْنَا ٙ اَنْتَ مَوْلٰنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ۝

“Ae hamāre Rab! Agar ham bhūl jā’eṅ yā ḳhaṭā kar baiṭheṅ to hamārī girift nah farmā, Ae hamāre Parwar-digār! Aur ham par itnā (bhī) bojh nah ḍāl jaisā Tū ne ham se păhle logoṅ par ḍālā thā,

Ae hamāre Parwar-digār! Aur ham par itnā bojh (bhī) nah ḍāl jise uṭhāne kī ham meṅ ṭāqat nahīṅ, aur hamāre (gunāhoṅ) se dar-guzar farmā, aur hameṅ bakhsh de, aur ham par raḥm farmā, Tū hī hamārā Kār-sāz hai pas hameṅ kāfiroṅ kī qaum par ghalabh ‘aṭā farmā.”

3. رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ۝

“Ae hamāre Rab! Ham yaqīnan īmān le ā’e haiṅ so hamāre gunāh mu‘āf farmā de aur hameṅ Dozakh ke ‘azāb se bachā le.”

4. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَ اِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا وَ ثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَ انْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ۝

“Ae hamāre Rab! Hamāre gunāh bakhsh de aur hamāre kām meṅ ham se hone wālī ziyādatiyoṅ se dar-guzar farmā aur hameṅ (apnī rāh meṅ) sābit-qadam rakh aur hameṅ kāfiroṅ par ghalabah ‘aṭā farmā.”

5. رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ؕ وَ مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ۝ رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۖ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَ كَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَ تَوَفَّنَا

مَعَ الْاَبْرَارِ۝ رَبَّنَا وَ اٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَ لَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ۝

“Ae hamāre Rab! Be-shak Tū jise Dozaḳh meṅ ḍāl de to Tū ne use wāqe‘atan ruswā kar diyā, aur ẓālimoṅ ke liye ko’ī madad-gār nahīṅ hai. Ae hamāre Rab! (Ham Tujhe bhūle huwe the) so ham ne ek nidā dene wāle ko sunā jo īmān kī nidā de rahā thā keh (logo!) Apne Rab par īmān lā’o to ham īmān le ā’e. Ae hamāre Rab! Ab hamāre gunāh baḳhsh de aur hamārī ḳhaṭā’oṅ ko hamāre (nawishta’e a‘māl) se măḥw farmā de aur hameṅ nek logoṅ kī saṅgat meṅ maut de. Ae hamāre Rab! Aur hameṅ woh sab kuçh ‘aṭā farmā jis kā Tū ne ham se apne Rasūloṅ ke z̲arī‘e wa‘dah farmāyā hai, aur hameṅ Qiyāmat ke Din ruswā nah kar, be-shak Tū wa‘dah ke ḳhilāf nahīṅ kartā.”

6. رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا ٚ وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝

“Ae hamāre Rab! Hamne apnī jānoṅ par ziyādatī kī. Aur agar Tū ne ham ko nah baḳhshā aur ham par raḥm (nah) farmāyā to ham yaqīnan nuqṣān uṭhāne wāloṅ meṅ se ho jā’eṅge.”

7. رَبَّنَا اغْفِرْ لِیْ وَ لِوَالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِیْنَ یَوْمَ یَقُوْمُ الْحِسَابُ۝

“Ae hamāre Rab! Mujhe baḳhsh de aur mere wālidain ko (baḳhsh de) aur dīgar sab Mominoṅ ko bhī, jis Din ḥisāb qā’im hogā.”

8. لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ۝

“Tere siwā ko’ī Ma‘būd nahīṅ Terī zāt Pāk hai, be-shak maiṅ hī (apnī jān par) ziyādatī karne wāloṅ meṅ se thā.”

9. رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَیْرُ الرّٰحِمِیْنَ۝

“Be-shak mere bandoṅ meṅ se ek ṭabaqah aisā bhī thā jo (Mere ḥuẓūr) ‘arẓ kiyā karte the: Ae hamāre Rab! Ham īmān le ā’e haiṅ pas Tū hameṅ baḳhsh de aur ham par farmā aur Tū (hī) sab se Beh-tar Raḥm farmāne wālā hai.”

10. رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا۝

“Ae hamāre Rab! Tū ham se Dozaḳh kā ‘aẕāb haṭā le be-shak us kā ‘aẕāb baṛā muhlik (aur dā’imī) hai.”

11. رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَیْءٍ رَّحْمَةً وَّ عِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِیْنَ تَابُوْا وَ اتَّبَعُوْا سَبِیْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِیْمِ ○

“Ae hamāre Rab! Tū (Apnī) raḥmat aur ‘ilm se har shai kā iḥāṭah farmā’e huwe hai. Pas un logoṅ ko baḳhsh de jinhoṅ ne taubah kī aur tere rāstah kī pairawī kī aur unheṅ Dozaḳh ke ‘aẕāb se bachā le.”

12. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ لِاِخْوَانِنَا الَّذِیْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِیْمَانِ وَ لَا تَجْعَلْ فِیْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَاۤ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ○

“Aur woh log (bhī) jo un (Muhājirīn-o Anṣār) ke ba‘d ā’e (aur) ‘arẓ karte haiṅ: Ae hamāre Rab! Hameṅ baḳhsh de aur hamāre un bhā’iyoṅ ko bhī, jo īmān lāne meṅ ham se āge baṛh ga’e aur hamāre diloṅ meṅ īmān wāloṅ ke liye ko’ī kīnah aur buġhẓ bāqī nah rakh. Ae hamāre Rab! Be-shak Tū Bŏhat Shafqat farmāne wālā bŏhat Raḥm farmāne wālā hai.”

13. رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِیْنَ كَفَرُوْا وَ اغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ○

“Ae hamāre Rab! Tū hameṅ kāfiroṅ ke liye sababe āzmā’ish nah banā (ya‘nī unheṅ ham par

musallaṭ nah kar) aur hameṅ baḳhsh de, Ae hamāre Parwar-digār! Be-shak Tū hī Ġhalaba’-o ‘Izzat wālā Baṛī Ḥikmat wālā hai.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

83/1. “Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ‘arẓ-guzār huwe: (yā Rasūl Allāh!) Mujhe aisī Du‘ā sikhā deṅ jis ke zarī‘e meṅ apnī Namāz meṅ Du‘ā kiyā karūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yūṅ kahā karo: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ ne apne ūpar bŏhat ẓulm kiyā. Gunāhe ṣirf tū hī baḳhshtā hai. Mujhe apnī bār-gāh se baḳhsh ‘aṭā farmā de aur mujh par raḥm farmā, yaqīnan tū baḳhshne wālā nihāyat mehr-bān hai).”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

84/2. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam rāt ke waqt yūṅ Du‘ā farmāyā karte: ﴿اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ فِيْهِنَّ، لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ

نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضِ، قَوْلُكَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللّٰهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَأَسْرَرْتُ وَأَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلٰهِي لَا إِلٰهَ لِي غَيْرُكَ» (Ae Allāh! Sab ta‘rīfeṅ tere hī liye haiṅ, tū hī āsmānoṅ aur zamīnoṅ kā Rab hai, sab ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ, tū āsmānoṅ aur zamīn aur jo kuçh in ke bīch meṅ hai sab kā qā’im rakhne wālā hai, sab ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ, tū āsmānoṅ aur zamīn kā nūr hai, terī bāt sachchī aur terā wa‘dah sachchā hai aur terā dīdār ḥaq hai, (terī) Jannat ḥaq hai, aur (terī) Dozaḳh bhī ḥaq hai aur qiyāmat ḥaq hai. Ae Allāh! Maiṅ terā hī farmān-burdār huwā aur tujhī par īmān lāyā aur tujhī par bharosah kiyā, aur terī hī ṭaraf rujū‘ karne wālā huwā, aur tujhī se maiṅ ne inṣāf chāhā aur tujhī ko Ḥākim mānā, tū mujhe baḳhsh de woh laġhzisheṅ jo mujh se pǎhle hū’īṅ yā jo ba‘d meṅ hoṅgī aur jo (gunāh) maiṅ ne çhup kar kiye aur jo maiṅ ne e‘lānīyah kiye. Tū merā ma‘būd hai, mere liye tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ).”

Yeh Ḥadīs̠ muttafaq ‘alaih hai.

85/3. “Ḥaẕrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yūṅ Du‘ā farmāyā karte the: «اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ، وَالْمَأْثَمِ

وَالْمَغْرَمِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغِنَى، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْفَقْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ. اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ﴾. (Ae Allāh! Maiṅ sustī, kam-zorī, gunāh, qarẓ, qabr kī āzmā’ish, ‘aẕābe qabr, Dozaḳh kī āzmā’ish, ‘aẕābe Dozaḳh aur amīrī kī āzmā’ish aur us kī burā’ī se terī panāh chāhtā hūṅ. Ae Allāh! Maiṅ ġhurbat kī āzmā’ish aur Masīḥ Dajjāl ke fitne se terī panāh chāhtā hūṅ. Ae Allāh! Merī ḳhaṭā’oṅ ko pānī, barf aur oloṅ se dho de aur mere dil ko gunāhoṅ se yūṅ ṣāf kar de jaise tū ne safed kapṛe ko gandagī se pāk kiyā, ae Allāh! Mere aur mere gunāhoṅ ke dar-miyān itnī dūrī paidā farmā de jitnī dūrī tū ne mashriq aur maġhrib ke dar-miyān rakhī hai).”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

86/4. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai bayān farmātī haiṅ keh maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Batā’iye agar mujhe shabe qadr ma‘lūm ho jā’e to maiṅ is meṅ kyā Du‘ā māṅgūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum yeh kaho: ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيْمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي﴾ (Ae Allāh! Tū bŏhat mu‘āf karne

wālā hai, ‘afw-o dar-guzar ko pasand farmātā hai so mujhe bhī mu‘āf farmā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai. Nīz Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

87/5. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh ek shaḳhṣ ne bār-gāhe Nabawī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam meṅ ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kaun sī Du‘ā afẓal hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá se dunyā-o Āḳhirat kī ḳhair-o ‘āfiyat aur baḳhshish ṭalab kiyā karo. Us shaḳhṣ ne dūsre din phir ḥāẓir ho kar (wohī sawāl) pūçhā: yā Rasūl Allāh! Kaun sī Du‘ā afẓal hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne bhī wohī jawāb ‘aṭā farmāyā. Phir tīsre din bhī woh shaḳhṣ ḥāẓir huwā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne phir wohī jawāb diyā aur farmāyā: jab tumheṅ dunyā-o Āḳhirat meṅ ‘āfiyat de dī ga’ī to tum falāḥ pā ga’e.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā

hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

88/6. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat ‘Abbās bin ‘Abd al-Muṭṭalib raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai Āp farmāte haiṅ keh maiṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mujhe kuçh aisī chīz sikhā’eṅ jis ke zarī‘e maiṅ Allāh Ta‘ālá se sawāl karūṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá se ‘āfiyat kā sawāl karū. Ḥaẕrat ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh chand din ṭhăhar kar maiṅ do-bārah ḳhidmate aqdas meṅ ḥāẕir huwā aur wohī sawāl kiyā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae ‘Abbās! Ae Rasūl Allāh ke chachā! Allāh Ta‘ālá se dunyā-o Āḳhirat meṅ ‘āfiyat māṅgā karo.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Abī Shaybah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

89/7. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai unhoṅ ne farmāyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ṣubḥ aur shām ko in kalimāt kā kabhī nāġhah nahīṅ farmāte the: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِيْنِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِيْنِي

وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي , وَأَعُوْذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se dunyā aur Āḳhirat meṅ salāmatī māṅgtā hūṅ, ae Allāh! Maiṅ tujh se apne Dīn, apnī dunyā, apne ghar wāloṅ aur apne māl meṅ ḳhair-o ‘āfiyat aur salāmatī kā sawāl kartā hūṅ, ae Allāh! Merī pardah-poshī farmā. (‘U<u>th</u>mān rāwī ke alfāẓ haiṅ: merī sharm-gāhoṅ ko çhupā) aur mere dil ko iṭmīnān baḳhsh. Ae Allāh! Mere āge, mere pīçhe, mere dā’eṅ, mere bā’eṅ aur mere ūpar kī jānib se merī ḥifāẓat farmā aur maiṅ nīche (zamīn meṅ) dhaṅs jāne se terī ‘aẓamat kī panāh letā hūṅ).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ṣaḥīḥul-isānd hai.

90/8. “Abd al-Ḥamīd Maulā’e Banī Hāshim kā bayān hai keh un kī wālidah mājidah ne bayān kiyā jo keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kisī ṣāhib-zādī kī ḳhādimah thīṅ keh us ṣāḥib-zādī ṣāḥibah ne unheṅ batāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ ta‘līm farmā’ī thī keh ṣubḥ ke waqt yūṅ kahā karo: ﴿سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ﴾ (Allāh Ta‘ālá apnī tamām ta‘rīfoṅ ke sāth pāk hai. Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī qūwat nahīṅ hai jo woh chāhe wohī hotā hai aur

jo woh nah chāhe woh nahīṅ hotā.) Jis ne ṣubḥ ke waqt yeh kahā to woh shām tak (āfāt se) măḥfūẓ răhtā hai aur jis ne shām ke waqt yeh kahā to woh ṣubḥ tak (āfāt se) măḥfūẓ răhtā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

91/9. “Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān bin Abū Bakrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne apne wālid mājid kī ķhidmat meṅ ‘arẓ kiyā: abbā jān! Maiṅ rozānah suntā hūṅ keh Āp ṣubḥ ke waqt yūṅ Du‘ā māṅgte haiṅ: ﴿اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لاَ إِلهَ إِلاَّ أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Mere jism ko salāmat rakh, ae Allāh! Mere kānoṅ ko salāmat rakh, ae Allāh! Merī āṅkhoṅ ko salāmat rakh, tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ.) Ṣubḥ ke waqt use tīn daf‘ah kăhte haiṅ aur shām ke waqt bhī tīn daf‘ah. Unhoṅ ne farmāyā: (beṭā!) Maiṅ ne in alfāẓ ke sāth Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Du‘ā farmāte huwe sunā hai, lehāẕā maiṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Sunnat kī pairawī ko bŏhat pasand kartā hūṅ. Aur Imām ‘Abbās bin ‘Abd al-‘Aẓīm ne yeh alfāẓ bayāṅ kiye: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفقْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ kufr aur fāqe se terī panāh letā hūṅ. Ae Allāh! Maiṅ ‘aẕābe qabr se terī

panāh letā hūṅ, tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ.) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ṣubḥ ke waqt tīn daf‘ah aur shām ke waqt tīn daf‘ah in alfāẓ ke sāth Du‘ā farmāte, lehāẕā main ittebā‘e Sunnat ko bŏhat pasand kartā hūṅ. Un kā bayān hai keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: muṣībat-zadah yūṅ Du‘ā kare: ﴿اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُوْ فَلاَ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terī raḥmat kī ummīd rakhtā hūṅ. Mujhe ek pul ke liye bhī mere nafs ke sipurd nah karnā aur mere tamām ḥālāt ko durust kar de. Tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

92/10. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ Namāz ke irāde se apne ghar se nikle aur yeh Du‘ā māṅge: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِيْنَ عَلَيْكَ وَأَسأَلُكَ بِحَقِّ مَمْشَايَ هَذَا، فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشَرًا وَلَا بَطَرًا وَلَا رِيَاءً وَلا سُمْعَةً خَرَجْتُ اتِّقَاءَ سُخْطِكَ وابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ، فَأَسأَلُكَ أَنْ تُعِيْذَنِي مِنَ النَّارِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوْبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se tere sā’ilīn ke wasīlah sse sawāl kartā hūṅ aur maiṅ tujh se (Namāz kī ṭaraf uṭhne wāle) apne qadmoṅ ke wasīlah se sawāl kartā hūṅ. Be-shak maiṅ nah kisī

burā’ī kī ṭataf chalā hūṅ nah takabbur aur ġhurūr se, nah dikhāwe aur nah kisī dunyāwī shŏhrat kī ḳhāṭir niklā hūṅ. Maiṅ to ṣirf terī nā-rāẕagī se bachne ke liye aur terī riẕā ke ḥuṣūl ke liye niklā hūṅ. So maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ keh mujhe Dozaḳh kī āg se najāt de, mere gunāhoṅ ko baḳhsh de. Be-shak tū hī gunāhoṅ ko baḳhsne wālā hai.” To Allāh Ta‘ālá us kī ṭaraf mutawajjeh hotā hai aur sattar hazār firishte us kī maġhfirat kī Du‘ā karte haiṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

﴾Waswasoṅ se najāt pāne ke liye Du‘ā’eṅ aur Aẕkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزٰتِ الشَّيٰطِيْنِ ۝ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنِ ۝

“Aur Āp (Du‘ā) farmā’iye: Ae mere Rab! Maiṅ shayṭānoṅ ke waswasoṅ se terī panāh māṅgtā hūṅ. Aur Ae mere Rab! Maiṅ is bāt se (bhī) Terī panāh māṅgtā hūṅ keh woh mere pās ā’eṅ.”

2. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَ مِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝

“Āp ‘arẕ kījiye keh maiṅ (ek) dhamāke se intehā’ī tezī ke sāth (kā’enāt ko) Wujūd meṅ lāne wāle Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Har us chīz ke shar (aur nuqṣān) se jo Us ne paidā farmā’ī hai. Aur (bil-ḳhuṣūṣ) aṅdherī rāt ke shar se jab (us kī) ẓulmat çhā jā’e. Aur girhoṅ meṅ phūṅk mārne wālī jādū-

garniyoṅ (aur jādū-garoṅ) ke shar se. Aur har ḥasad karne wāle ke shar se jab woh ḥasad kare.”

3. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ مَلِكِ النَّاسِۙ اِلٰهِ النَّاسِۙ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِۙ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِۙ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ

“Āp ‘arẓ kījiye keh maiṅ (sab) insānoṅ ke Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Jo (sab) logoṅ kā Bādshāh hai. Jo (sārī) nasle insānī kā Ma‘būd hai. Waswasah-andāz (Shayṭān) ke ṣhar se jo (Allāh ke zikr ke asar se) pīçhe haṭ kar çhup jāne wālā hai. Jo logoṅ ke diloṅ meṅ waswasah ḍāltā hai. Ḳhwāh woh (waswasah-andāz Shayṭān) jinnāt meṅ se ho yā insānoṅ meṅ se.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

93,94,95,/1,2,3. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab Shayṭān tum meṅ se kisī ke pās ātā hai to us ke dil meṅ yeh ḳhayāl paidā kartā hai keh fulāṅ chīz ko kis ne paidā kiyā aur fulān shai ko kis ne paidā kiyā? (Aur jab yeh waswase găhre ho jāte haiṅ to) bil-āḳhir dil meṅ yeh bāt ḍālta hai keh

tumhāre Rab ko kis ne paidā kiyā hai? Jab bāt yahāṅ tak pahŏṅche to (Shayṭān se panāh māṅgte huwe) Allāh Ta‘ālá ke jawāre raḥmat meṅ panāh lenī chāhiye aur aise ķhayālāt ko tark kar denā chāhiye.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

Imām Muslim, Aḥmad aur Abū Ya‘lá kī ek irwāyat meṅ hai: “use chāhiye keh woh yūṅ kahe: ﴿آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَبِرُسُلِهِ﴾ (maiṅ Allāh Ta‘ālá aur us ke Rasūloṅ par īmān lāyā).”

Imām Abu Dāwūd aur Nasā’ī kī ek riwāyat meṅ hai: “to us waqt tum yūṅ kaho: ﴿اللّٰهُ أَحَدٌ. اللّٰهُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ (Allāh ek hai, Allāh be-niyāz hai, nah us ne kisī ko janā hai aur nah kisī ne janā hai aur ko’ī ke bhī us kī bar-ā-barī karne wālā nahīṅ hai.) Phir apne bā’īṅ jānib tīn daf‘ah thūk de aur Shayṭān se Allāh kī panāh māṅgnī chāhiye (ya‘nī أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ paṛhe).”

96/4. “Ḥaẓrat ‘Uthmān bin Abī al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ķhidmat meṅ hāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Shayṭān mere aur merī Namāz ke dar-miyān ḥā’il ho jātā hai aur mujh par qir’āt mushtabah kar detā hai, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-

‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: is Shyṭān ko خَنْزَب kahā jātā hai, jab tum use măḥsūs karo to us (Shayṭān) se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅgo, aur bā’īṅ jānib tīn bār thūk do. Ḥaẓrat ‘Uthmān kăhte haiṅ keh maiṅ ne is ṭarḥ kiyā to Allāh Ta‘ālá ne us Shayṭān ko mujh se dūr kar diyā.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Aḥmad, ‘Abd al-Razzāq aur ‘Abd bin Ḥumayd ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

97/5. “Ḥaẓrat Jubayr bin Muṭ‘im raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh unhoṅ ne ek Namāz paṛhte huwe Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko dekhā (rāwī Ḥaẓrat ‘Amr ne kahā keh mujhe yeh ma‘lūm nahīṅ keh woh kaun sī Namāz thī) to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (Namāz ke ba‘d) yeh farmāyā: ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، اللّٰهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، اللّٰهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللّٰهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا، أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ مِنْ نَفْخِهِ وَنَفْثِهِ وَهَمْزِهِ﴾ (Allāh bŏhat baṛā hai, Allāh bŏhat baṛā hai, Allāh bŏhat baṛā hai. Aur tamām ta‘rīfeṅ Allāh ke liye haiṅ, tamām ta‘rīfeṅ Allāh ke liye haiṅ, tamām ta‘rīfeṅ Allāh ke liye haiṅ. Aur ṣubḥ-o shām Allāh Ta‘ālá ke liye hī pāk hai. Maiṅ Shayṭān kī laġhwiyāt, us ke takabbur aur us ke waswasoṅ se

Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅgtā hūṅ).” Farmāyā نَفْثُهُ us (Shayṭān) kī laġhwiyāt, نَفْخُهُ us kā takabbur aur هَمْزُهُ se murād us ke waswase haiṅ.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Aḥmad, Ibn Ḥibbān aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

98/6. “Ḥaẓrat Abū Zumayl kā bayān hai keh maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se (apnī be-chainī qalbī kaifīyat ke bāre meṅ) pūçhte huwe ‘arẓ kiyā: mere dil ko kyā ho gayā hai? Āp ne farmāyā: kyā huwā hai? Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: (aisī ‘ajīb kaifīyat hai jo keh) Ḳhudā kī qasam! Zabān par nahīṅ lā saktā bayān kiyā keh chunāṅ-cheh Āp ne mujh se farmāyā: kyā ko’ī shak wāqe‘ ho gayā hai? Rāwī bayān hai keh phir woh haṅse aur farmāyā: is se to ko’ī nahīṅ bachā, yahāṅ tak keh Allāh Ta‘ālá ne yeh waḥy nāzil farmā’ī: “(Ae sun·ne wāle!) Agar tū is Kitāb) ke bāre meṅ ẕarā bhī shak meṅ mubtalā hai jo ham ne (apne Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī wasāṭat se) terī ṭaraf utārī hai to hai to (us kī ḥaqqānīyat kī nisbat) un logoṅ se daryāft kar le jo tujh se pǎhle (Allāh kī) Kitāb paṛh rahe haiṅ.”) Phir unhoṅ ne mujh se farmāyā: jab tum apne dil meṅ

ko’ī waswasah măḥsūs karo to (yeh āyat) paṛho: ﴿هُوَ الأَوَّلُ وَالآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (Wohī (sab se) awwal aur (sab se) āḳhir hai aur (apnī qudrat ke e‘tebār se) ẓāhir aur (apnī ẕāt ke e‘tebār se) poshīdah hai, aur woh har chīz ko ḳhūb jān·ne wālā hai).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd ne riwāyat kiyā hai.

Is Ḥadīs̱ kī sanad ko Imām Nawawī ne **‘al-Adhkār’** aur Imām Maqdisī ne **‘al-Muḳhtārah’** meṅ jayyid qarār diyā hai aur Ibn Sarāyā ne **‘Silāḥī al-Mu’minīn’** meṅ farmāyā: rāwī Abū Zumayl ko jin kā nām Simāk bin Walīd Ḥanafī hai, Imām Muslim ne qābile ḥujjat qarār diyā hai.

99/7. “Ḥaẕrat Ibn Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat bayān kī keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā paṛhā karte: ﴿اللَّهُمَّ، إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ Shayṭān mardūd se, us ke waswasoṅ, us kī laġhwiyāt aur us ke takabbūr se terī panāh māṅgtā hūṅ).” Farmāyā: هَمْزُهُ us ke waswase, نَفْثُهُ us kī laġhwiyāt aur نَفْخُهُ se murād us kā takabbur hai.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, Ṭayālisī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

100/8. “Ḥaẕrat ‘Uthmān bin Abī al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne jab mujhe Ṭā‘if kā gawarnar banāyā to mere dil meṅ is qism ke ḳhayālāt (aur waswase) āne lage keh mujhe yeh bhī yād nah răhtā keh kitnī rak‘āt Namāz paṛhī hai. Jab maiṅ ne apnī yeh ḥālat deḳhī to safar kar ke Ḥuẕūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir huwā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe dekh kar (ta‘ajjuban) farmāyā: Ibn Abī al-‘Āṣ hai! Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Jī hāṅ, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyūṅ ā’e ho? Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Ko’ī shai merī Namāz meṅ ātī hai aur mujhe yeh bhī bhūl jātā hai keh maiṅ ne kyā paṛhā hai. Yeh sun kar Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh Shayṭān hai mere qarīb ā’o, maiṅ ap ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke qarīb adab se do zānū baiṭh gayā. Kăhte haiṅ: phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mere sīnah purānā daste mubārak rakhā aur apnā lu‘āb mubārak mere muṅh meṅ ḍālā aur tīn bār

farmāyā: ae Allāh ke dushman! Nikal jā, us ke ba'd Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae 'Uthmān! Ab jā'o apnā kām karo. Ḥaẓrat 'Uthmān raḍiya Allāhu 'anhu farmāte haiṅ: Allāhu Rabbu al-'izzat kī qasam! Us din ke ba'd phir kabhī Shayṭān ne is qism ke waswase se mere dil meṅ paidā nahīṅ kiye."

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Ibn Abī 'Āṣim aur Rūyānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Kinānī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ aur rijāl siqah haiṅ.

101/9. "Ba'ẓ 'Ulamā' ne farmāyā: jo shakhṣ wuẓū meṅ yā Namāz meṅ yā un jaisī kisī aur 'ibādat meṅ waswasah meṅ mubtalā ho to us ke liye "﴿لَا إِلَاهَ إِلَّا اللهُ﴾" paṛhnā mustaḥab hai, kyūṅ-keh Shayṭān jab zikre Ilāhī suntā hai to us se dūr bhāgtā hai. Aur "﴿لَا إِلَاهَ إِلَّا اللهُ﴾" tamām Azkār kā sardār (ya'nī zikr kā sab se baland aur a'lá darjaha) hai. Is liye is ummat ke bar-gūzīdah buzurgoṅ, aur sālikīn kī tarbīyat karne wāloṅ, aur murīdoṅ ko adab sikhāne wāle (ṣūfiyā') ne is zikr "﴿لَا إِلَاهَ إِلَّا اللهُ﴾" ko ăhle khalwat ke liye lāzim kiyā, aur unheṅ is par mudāwamat ikhtiyār karne kā ḥukm diyā aur farmāyā: waswasoṅ ko dūr karne kā sab se naf'a-bakhsh 'ilāj kasrat se zikre Ilāhī karnā hai aur Sayyid Aḥmad bin Abī Ḥawārī bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Imām Abū Sulaymān Dārānī ko

waswasah kī shikāyat kī to unhoṅ ne farmāyā: jab tum ḳhụd ko waswasoṅ se āzād karnā chāho to use (ya‘nī waswasoṅ ko) măḥsūs karte hī ḳhụshi-o farḥat kā iẓhār karnā shurū‘ kar do, jūṅ hī tum farḥat-o surūr kā iẓhār karoge woh tum se dūr ho jā’egā kyūṅ-keh Shayṭān ko Momin ke farḥat-o surūr se baṛh kar ko’ī chīz nā-pasandīdah nahīṅ hai, aur agar tum is waswasah par ġham-zadah ho kar baiṭh ga’e to yeh baṛh jā’egā. (Imām Nawawī farmāte haīṅ:) maiṅ kăhtā hūṅ: yeh chīz is bāt kī tā’īd kartī hai jo ba‘ẓ A’imma’e kirām ne kahī hai keh waswasah meṅ bas wohī shaḳhṣ mubtalā hotā hai jis kā īmān kāmil ho, kyūṅ-keh ko’ī bhī chor wīrān ghar meṅ chorī kā irādah nahīṅ kartā.”

﴾Kushādagiye rizq, ḥusūle ne‘mat, istiġhnā’e qalb, adāegiye qarẓ aur taṅg-dastī dūr karne wālī Du‘ā’eṅ aur Azkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. فَاذْكُرُوْنِيْٓ اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوْا لِيْ وَلَا تَكْفُرُوْنِ۝

“So tum Mujhe yād karo maiṅ tumheṅ yād rakhūṅgā aur merā shukr adā kiyā karo aur merī nā-shukrī nah kiyā karo.”

2. تُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ز وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ز وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ۝

“Tū hī rāt ko din meṅ dāḳhil kartā hai aur din ko rāt meṅ dāḳhil kartā hai aur Tū hī zindah ko murdah se nikāltā hai aur murdah ko zindah se nikāltā hai aur jise chāhtā hai ba-ġhair ḥisāb ke (Apnī nawāzishāt se) băhrah-anzod kartā hai.”

3. اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَ يَقْدِرُ ؕ وَ فَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ۝

“Allāh jis ke liye chāhtā hai rizq kushādah farmā detā hai aur (jis ke liye chāhtā hai) taṅg kar detā hai, aur woh (kāfir) dunyā kī zindagi se bŏhat masrūr haiṅ, ḥāl-āṅ-keh dunyawī zindagī Āḳhirat ke muqābalah meṅ ek ḥaqīr matā‘ ke siwā kuçh bhī nahīṅ.”

4. وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا
بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ؕ اَفَبِنِعْمَةِ
اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ۝

“Aur Allāh ne tum meṅ se ba‘ẕ ko ba‘ẕ par rizq (ke darajāt) meṅ faẕīlat dī hai (tā-keh woh tumheṅ ḥukme infāq ke ẕarī‘e ājmā’e), magar jin logoṅ ko faẕīlat dī ga’ī hai woh apnī daulat (ke kuçh ḥiṣṣah ko bhī) apne zer-dast logoṅ par nahīṅ lauṭāte (ya‘nī ḳharch nahīṅ karte) ḥāl-āṅ-keh woh sab us meṅ (bunyādī ẕarūrīyāt kī ḥad tak) bar-ā-bar haiṅ, to kyā woh Allāh kī ne‘matoṅ kā inkār karte haiṅ.”

5. وَلَوْلَآ اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ اللهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّ وَلَدًا

"Aur jab tū apne bāġh meṅ dāḳhil huwā to tū ne kyūṅ nahī kaha: "Māshā' Allāh lā-qūwaṫa illā billāh" (Wohī honā hai jo Allāh chāhe kisī ko kuc̣h ṭāqat nahīṅ magar Allāh kī madad se), agar tū (is waqt) mujhe māl wa aulād meṅ apne se kam-tar dekhtā hai (to kyā huwā)."

6. وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوَا انْفَضُّوْٓا اِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَآئِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ

"Aur jab unhoṅ ne ko'ī tijārat yā khel tamāshā dekhā to (apnī ḥājat-mandī aur maʻāshī taṅgī ke bāʻis̱) us kī ṭaraf bhāg khaṛe huwe aur Āp ko (ḳhuṭbah meṅ) khaṛe c̣hoṛ ga'e, farmā dījiye: jo kuc̣h Allāh ke pās hai woh khel se aur tijārat se beh-tar hai aur Allāh sab se Beh-tar Rizq dene wālā hai."

7. وَمَنْ يَّتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ قَدْ جَعَلَ اللهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

“Aur jo Allāh se ḍartā hai woh us ke liye (dunyā-o Āḳhirat meṅ raṅj-o ġham se) nikalne kī rāh paidā farmā detā hai. Aur use aisī jagah se rizq ‘aṭā farmātā hai jahān se us kā gumān bhī nahīṅ hotā, aur jo shaḳhṣ Allāh par tawakkul kartā hai to woh (Allah) use kāfī hai, be-shak Allāh apnā kām pūrā kar lene wālā hai, be-shak Allāh ne har shai ke liye andāzah muqarrar farmā rakhā hai.”

8. فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ۙ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ۝ يُّرْسِلِ السَّمَآءَ
عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ۝ وَّيُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ
وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ اَنْهٰرًا ۝

“Phir maiṅ ne kahā keh tum apne Rab se baḳhshish ṭalab karo, be-shak Woh Baṛā Baḳhshne wālā hai. Woh tum par baṛī zor-dār bārish bhejegā. Aur tumhārī madad amwāl aur aulād ke ẕarī‘e farmā’egā aur tumhāre liye bāġhāt ugā’egā aur tumhāre liye năhreṅ jārī kar degā.”

9. لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ۝ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَ الصَّيْفِ ۝
فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ۝ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ وَّاٰمَنَهُمْ
مِّنْ خَوْفٍ ۝

“Quraysh ko raġhbat dilāne ke sabab se. Unheṅ sardiyoṅ aur garmiyoṅ ke (tijāratī) safar se mānūs kar diyā. Pas unheṅ chāhiye keh is Ghar (Ḳhāna’e Ka‘bah) ke Rab kī ‘ibādat kareṅ (tā-keh us kī shukr-guzārī ho). Jis ne unheṅ bhūk (ya‘nī faqr-o fāqah ke ḥālāt) men khānā diyā (ya‘nī rizq farā-ham kiyā) aur (dushmanoṅ ke) ḳhauf se amn baḳhshā (ya‘nī măḥfūẓ-o māmūn zindagī se nawāzā).”

10. أَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ۝ فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ۝ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ۝ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ۝ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ۝ الَّذِيْنَ هُمْ يُرَآءُوْنَ۝ وَ يَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ۝

“Kyā Āp ne us shaḳhṣ ko dekhā jo Dīn ko jhuṭlātā hai? To yeh woh shaḳhṣ hai jo yatīm ko dhakke detā hai (ya‘nī yatīmoṅ kī ḥājāt ko rad kartā aur unheṅ ḥaq se măḥrūm rakhtā hai). Aur mŏḥtāj ko khānā khilāne kī tarġhīb nahīṅ detā (Ya‘nī mu‘āshare se ġharīboṅ aur mŏḥtājoṅ ke ma‘āshī isteḥṣāl ke ḳhātime kī koshish nahīṅ kartā). Pas afsos (aur ḳharābī) hai un Namāziyoṅ ke liye. Jo apnī Namāz (kī rūḥ) se be-ḳhabar haiṅ (ya‘nī unheṅ

măḥẕ Ḥuqūqullāh yād haiṅ Ḥuqūqul-‘ibād bhulā baiṯhe haiṅ). Woh log (‘ibādat meṅ) dikhlāwā karte haiṅ (Kyūṅ keh woh Ḳhāliq kī rasmī bandagī bajā lāte haiṅ aur pisī hū’ī maḳhlūq se be-parwāhī barat rahe haiṅ). Aur woh baratne kī ma‘mūlī sī chīz bhī māṅge nahīṅ dete.”

11. إِنَّآ أَعۡطَيۡنَٰكَ ٱلۡكَوۡثَرَ ۝ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ ۝ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلۡأَبۡتَرُ ۝

“Be-shak ham ne Āp ko (har ḳhair-o faẕīlat meṅ) be-inthā kas̱rat baḳhshī hai. Pas Āp apne Rab ke liye Namāz paṟhā kareṅ aur Qurbānī diyā kareṅ (yeh hadīya’e tashakkur hai). Be-shak Āp kā dushman hī be-nasl aur be-nām-o nishān hogā.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

102/1. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ istiġhfār ko apne liye lāzim kar le to Allāh Ta‘ālá us ke liye har taṅgī se nikalne kā rāstah banā degā aur use har ġham se ḳhalāṣī degā aur aisī jagah se use rizq ‘aṭā farmā’egā jahāṅ se us kā gumān bhī nah hogā.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

103/2. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا، الحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَأَعُوْذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ﴾ (Yā Allāh! Tū mujhe us kā naf‘a ‘aṭā farmā jo tū ne mujhe sikhāyā hai aur mujhe woh sikhāyā jo mujhe naf‘a de. Aur mere ‘ilm meṅ iẓāfah farmā. Har ḥāl meṅ Allāh Ta‘ālá kā shukr hai aur maiṅ Dozaḳhiyoṅ kī ḥālat se Allāh Ta‘ālá kī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah aur Ibn Ḥumyad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

104/3. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā ne bayān farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab ko’ī achçhī bāt dekhte to farmāte: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ﴾ (Tamām ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá ke liye haiṅ jis kī ne‘mat se ṣāleḥāt mukammal hotī hain.) Aur jab ko’ī nā-pasandīdah bāt dekhte to farmāte:

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ» (Har ḥāl meṅ tamām ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá ke hī liye hain).”

Ise Imām Ibn Mājah, Ḥākim, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai. Imām Kinānī ne bhī farmāyā:is kī insād ṣaḥīḥ hai.

105/4. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá ke bandoṅ meṅ se ek bandah yeh kăh rahā thā: «يَا رَبِّ لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ وَعَظِيْمِ سُلْطَانِكَ» (Ae mere Rab! Tamām ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ jaisā woh terī ‘aẓamat ke jalāl aur ‘aẓīm salṭanat ke muṭābiq honī chāhiyeṅ.) To firishte us par bŏhat ḥairān huwe keh in kalimāt kā ajr kitnā likhā jā’e to woh āsmān par ga’e aur ‘arẓ kiyā: ae Ḳhudā-wand! Tere bande ne ke aisā jumlah kahā hai jise ham nahīṅ jānte kaise likheṅ? Allāh Ta‘ālá farmātā hai: mere bande ne kyā kahā? Ḥāl-āṅ-keh woh ziyādah jāntā hai keh us ke bande ne kyā kahā, firishte ‘arẓ karte haiṅ: tere bande ne yeh jumlah kahā hai (Ae mere Rab! Tamām ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ jaisā woh terī ‘aẓamat kī jalāl aur ‘aẓīma salṭanat ke mūṭābiq honī chāhiyeṅ.) Allāh Ta‘ālá farmātā hai: tum in hī alfāẓ ke sāth is kalimah ko

likh lo jab merā bandah mujh se milegā to maiṅ ḳhụd use is kā ajr ‘aṭā karūṅgā.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām Mundhirī ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad muttaṣil hai aur is ke rāwī siqah haiṅ. Aur Imām Kinānī ne kahā: is sanad meṅ Qudāmah bin Ibrāhīm ke bāre meṅ kalām hai jab-keh Ibn Ḥibbān ne ise **‘al-Thiqāt’** meṅ bayāṅ kiyā hai aur Ṣadaqah bin Bashīr ke bāre meṅ kisī aise shaḳhṣ ko nahīṅ dekhā jis ne un kī jarḥ-o ta‘dīl bayān kī ho jab-keh is ke baqīyah rijāl siqah haiṅ.

106/5. “Ḥaẕrat Shujā‘ bin Abī Fāṭimah bayān karte haiṅ keh Ḥaẕrat ‘Uthmān raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se kahā keh maiṅ Āp ke liye waẓīfah muqarrar karne kā ḥukm nah dūṅ? Āp raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: mujhe us kī ko’ī ẕarūrat nahīṅ. Ḥaẕrat ‘Uthmān raḍiya Allāhu ‘anhu ne kahā: yeh Āp kī bachchiyoṅ ke liye (sabab) ho jā’egā. Āp raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: maiṅ ne apnī beṭiyoṅ ko ḥukm diyā hai keh woh har rāt Sūra’e Wāqi‘ah kī tilāwat kiyā kareṅ kyūṅ-keh maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: jis shaḳhṣ ne har rāt Sura’e Wāqi‘ah kī tilāwat kī use kabhī fāqah nahīṅ pahŏṅch saktā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad, Ibn al-Sunnī, Bayhqī aur Ibn ‘Abd al-Barr ne riwāyat kiyā hai aur Imām Zayla‘ī ne farmāyā: ise Imām Abū Bakr ibn al-Sunnī ne jayyid sanad ke sāth riwāyat kiyā hai.

107/6. "Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá jise ne‘mat se nawāze to woh kas̱rat se Allāh Ta‘ālá kī ḥamd bayān kare, aur jis ke ġham kas̱īr ho jā’eṅ to use chāhiye keh woh Allāh Ta‘ālá se (kas̱rat ke sāth) istiġhfār kare aur jis se us kā rizq dūr ho jā’e woh kas̱rat se ﴿لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ﴾ paṛhe. Aur jo kisī qaum ke hāṅ mehmān ṭhāhre to woh rozah nah rakhe magar un kī ijāzat se aur jo kisī qaum ke ghar meṅ dāḳhil ho to jahāṅ woh use baiṭhne kā kaheṅ wahīṅ baiṭh jā’e kyūṅ-keh ghar wāloṅ ko ghar ke parde kā beh-tar ‘ilm hotā hai aur kīnah, ḥasad aur ‘ibādat meṅ kāhilī aur ma‘īshat meṅ taṅgī aise gunāh meṅ se haiṅ jo gunah-gār par Allāh Ta‘ālá kī nā-rāẕgī kā iẓhār haiṅ."

Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: is Ḥadīs̱ meṅ Yūnus bin Tamīm rāwī haiṅ jinheṅ Imām <u>Dh</u>ahabī ne **Lisān al-mīzān** meṅ ẕikr kiyā aur yeh Ḥadīs̱ un ke tarjamah meṅ bayān kī hai aur kisī ne unheṅ ḍa‘īf nahīṅ kahā.

108/7. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá jab kisī shaḳhṣ ke māl yā ăhl yā aulād par in‘ām kartā hai aur woh kăhtā hai: ﴿مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ﴾. To woh is in‘ām meṅ siwā’e maut ke ko’ī āfat nahīṅ dekhtā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh āyat tilāwat farmā’ī: ﴿وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ﴾. (Aur jab tū apne bāġh meṅ dāḳhil ho to tūm ne kyūṅ nahīṅ kahā: wohī honā hai jo Allāh Ta‘ālá chāhe kisī ko kuçh ṭāqat nahīṅ magar Allāh kī madad se).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Bayhaqī aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai. Imām Maqdisī ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ḥasan hai.

109/8. “Ḥaẓrat ‘Uqbah bin ‘Āmir raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá ne jis shaḳhṣ par kisī ne‘mat kā in‘ām farmāyā aur us shaḳhṣ ne us ne‘mat kī baqā chāhī to woh﴿لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ﴾ kas̱rat se paṛhe. Phir Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh āyate mubārakah paṛhī: (Aur jab tū apne bāġh meṅ dāḳhil huwā tū tū ne kyūṅ nahīṅ kahā: wohī honā hai jo

Allāh chāhe kisī ko kuçh ṭāqat nahīṅ magar Allāh kī madad se).”

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

110/9. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá jab kisī shaḳhṣ par ne‘mat kartā hai aur woh “﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾” kăhtā hai to Allāh Ta‘ālá use us se bhī beh-tar shai ‘aṭā farmātā hai jo us se lī hotī hai.”

Is Ḥadīs̠ ko Imām Ibn Mājah, Ibn al-Sunnī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Kinānī ne kahā: yeh sanad ḥasan hai.

111/10. “Ḥaẕrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá jab kisī shaḳhṣ ko ne‘mat ‘aṭā farmātā hai aur woh us par (ek bār) “﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾” kăhtā hai to woh us ne‘mat kā shukr adā kar detā hai aur agar dūsrī daf‘ah “﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾” kăhtā hai to Allāh Ta‘ālá us kā s̠awāb na’e sire se ‘aṭā farmātā hai aur agar tīsrī bār kăhtā hai to Allāh Ta‘ālá us bande ke gunāh mu‘āf farmā detā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Ibn Sarāyā aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

112/11. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh ek shaḳhṣ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ ne āj rāt Āp kī Du‘ā sunī us meṅ jo ḥiṣṣah maiṅ ne sunā woh yeh thā: ﴿اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي، وَبَارِكْ لِي فِيْمَا رَزَقْتَنِي﴾ (Ae Allāh! Mere gunāh baḳhsh de, mere ghar meṅ wus‘at ‘aṭā farmā aur jo rizq tū ne mujhe ‘aṭā farmāyā hai us meṅ barakat ‘aṭā farmā.) Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tumhārā kyā ḳhayāl hai keh us meṅ se kuçh çhūṭ gayā hai?"

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

113/12. "Ḥaẓrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā farmāte haīn keh mujhe Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne chand kalimāt sikhā’e jinheṅ maiṅ witroṅ meṅ paṛhtā hūṅ: ﴿اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيْمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيْمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ﴾ (Ae Allāh!

Mujhe apne hidāyat-yāftah bandoṅ meṅ hidāyat bandoṅ meṅ ‘āfiyat ‘aṭā farmā, mujhe apne dostoṅ meṅ ek dost banā, jo rizq tū mujhe ‘aṭā farmātā hai use bā-barakat banā de, mujhe taqdīr ke shar se măḥfūẓ rakh, be-shak tū faiṣalah farmātā hai aur tere ḳhilāf faiṣalah nahīṅ ho saktā. Jise tū ne dost banāyā woh kabhī zalīl nahīṅ hotā. Ae hamāre Rab! Tū barakat wālā aur baland hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī, Dārimī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

114/13. “Ḥaẓrat ‘Umar bin al-Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai Āp farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par waḥy nāzil hū’ī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke chehra’e aqdas ke pās makkhiyoṅ kī bhinbhināhaṭ kī sī āwāz sunā’ī detī. Ek din waḥy nāzil hū’ī ham kuçh der ṭhăhre rahī jab yeh kaifīyat ḳhatm hū’ī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne qiblah-rū ho kar hāth uṭhā’e aur Du‘ā farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا، وَأَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا، وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا، وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا، وَأَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا﴾ (Ae Allāh! Hameṅ ziyādah ‘aṭā farmā aur

(jo kuçh ‘aṭā farmāyā hai) us meṅ kamī nah farmā, hameṅ ‘izzat de, zalīl nah kar, hameṅ ‘aṭā farmā, mǎḥrūm nah rakh, hameṅ chun le aur ham par kisī dūsre ko nah chun, hameṅ rāẓī rakh aur ham se rāẓī ho jā).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai. yeh Ḥadīs aṣṣaḥ (ṣaḥīḥ-tar) hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

115/14. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāte: ﴿اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوْسَعَ رِزْقِكَ عَلَيَّ عِنْدَ كِبَرِ سِنِّي وَانْقِطَاعِ عُمْرِي﴾ (Ae Allāh! Tū mere buṛhāpe aur ‘umr ke āḳhirī ḥiṣṣe meṅ mujhe bǒhat ziyādah farāḳh rozī ‘aṭā farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ḥasan hai. Aur Imām Haythamī ne bhī farmāyā: is kī isnād ḥasan hai. Jab-keh Imām Ibn Sarāyā ne farmāyā: is kī sand aur matan donoṅ ḥasan haiṅ.

116/15. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai ek makātib (aisā ġhulām jo ek maḳhṣūṣ raqan adā kar ke apne āqā se āzādī kā mu‘āhadah

kar le) ne un ke pās ā kar ‘arẓ kiyā: maiṅ apnī kitābat adā karne se ‘ājiz hūṅ Āp merī madad farmā’iye Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne use farmāyā: maiṅ tujhe chand aise kalimāt nah sikhā’ūṅ jo Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe sikhā’e haiṅ. Agar tujh par Thabīr pahāṛ jitnā qarẓ bhī hogā to Allāh Ta‘ālá terī ṭaraf se adā kar degā. Yūṅ kahā karo: ﴾اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلاَلِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكِ عَمَّنْ سِوَاكَ﴿ (Yā Allāh! Mujhe ḥalāl rizq ‘aṭā farmā kar ḥarām se bachā aur apne faẓl-o karam se apne mā siwā se be-niyāz farmā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad, Ḥākim aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai, aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai, aur Imām Maqdisī ne bhī farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

117/16. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr bin al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā farmāyā karte the: ﴾اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الْعَدُوِّ، وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ﴿ (Ae Allāh! Maiṅ qarẓ ke bojh, aur dushman ke ġhalabah aur dushmanoṅ kī ṭa‘n-darāzī se teri panāh māṅgtā hūṅ.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā'ī, Aḥmad aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

118/17. "Ḥaẓrat 'Ā'ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu 'anhā bayān farmātī haiṅ keh mere pās Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu 'anhu tashrīf lā'e aur farmāyā: kyā tum ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se woh Du'ā sunī hai jo Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne mujhe sikhā'ī hai? Maiṅ ne kahā: woh kaun sī Du'ā haio? Ḥaẓrat Abū Bakr raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā: woh aisī Du'ā hai jo Ḥaẓrat 'Īsá bin Maryam 'alayhi al-salām apne Aṣḥāb ko sikhlāte the. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tum meṅ se kisī par sone kā ek pahāṛ qarẓ ho aur woh is Du'ā ke sāth Allāh Ta'ālá ko pukāre to Allāh Ta'ālá us kā qarẓ chukā degā (woh Du'ā yeh hai:) ﴿اللَّهُمَّ فارِجَ الهَمِّ وَكاشِفَ الغَمِّ، مُجِيْبَ دَعْوَةِ المُضْطَرِّيْنَ، رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَرَحِيْمَهُمَا، أَنْتَ تَرْحَمُنِي فَارْحَمْنِي بِرَحْمَةٍ تُغْنِيْنِي بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ﴾ (Ae Allāh! Ae ġham ko dūr karne wāle! Majbūroṅ kī iltejā' sun·ne wāle! Dunyā-o Āḳhirat ke Raḥmān-o Raḥīm! Tū hī mujh par raḥm farmātā hai. So (ab bhī) tū hī mujh par raḥmat farmā. Aisī raḥmat jis ke ẕarī'e tū mujhe apne siwā' har ek kī nawāzishoṅ se be-niyāz farmā de.) Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā: mujh par qarẓ bāqī thā aur mujhe qarz se

saḳht nafrat thī, so maiṅ yeh Du‘ā paṛh kar (Allāh Ta‘ālá se) iltejā’ kiyā kartā thā to Allāh Ta‘ālá ne mujhe nawāzā aur merī ṭaraf se us qarẓ kī adā’egī kā sabab paidā kar diyā. Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā (apnā wāqe‘ah) bayān kartī haiṅ keh Ḥaẓrat Asmā’ bint ‘Umays raḍiya Allāhu ‘anhā kā ek Dīn-dār aur tīn dirham mere zimmah qarẓ the. Woh mere ghar ā’īṅ to maiṅ un kā qarẓ adā karne kī isteṭā‘at nah rakhne kī waj·h se un kī ṭaraf ba-rāhe rāst dekhne se bhī sharmindagī mǎḥsūs kar rahī thī. Tab maiṅ ne is Du‘ā ko paṛhnā shurū‘ kiyā to kuçh hī ‘arṣah meṅ Allāh Ta‘ālá ne mujhe aisā rizq ‘aṭā farmāyā jo nah to mujh par ṣadaqah kiyā gayā thā aur nah hī mīrās thī jis kī maiṅ wāris thī. Pas Allāh Ta‘ālá ne use merī ṭaraf se adā farmā diyā aur us māl meṅ se kuçh maiṅ ne apne ghar wāloṅ ko bhī diyā aur usī meṅ se maiṅne (apne bhā’ī) Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān kī beṭī ke liye tīn ūqīyah chāṅdī kā zewar bhī banāyā aur phir bhī us māl meṅ se hamāre liye achçhā-ḳhāṣā bach gayā.”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Bazzār aur Marwazī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: Imām Buḳhārī ne riwāyat kiyā hai. ‘Abd Allāh bin ‘Umar Numayrī ko qābile ḥujjat mānā hai. Aur yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

﴾Ranj-o ġham ko muṣībat meṅ mubtalā insān ko dekh kar paṛhī jāne wālī Du‘ā’eṅ aur Az̲kār﴿

__al-Āyātu al-Qur’ānīyah__

1. يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ۝

“Ae īmān wālo! Ṣabr aur Namāz ke z̲arī‘e (Mujh se) madad chāhā karo, yaqīnan Allāh ṣabr karne wāloṅ ke sāth (hotā) hai.”

2. اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّاۤ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ۝

“Be-shak ham bhī Allāh hī kā (māl) haiṅ aur ham bhī Usī kī ṭaraf palaṭ kar jāne wāle haiṅ.”

3. وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْۢبِهٖۤ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَآىِٕمًا ۚ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهٗ مَرَّ كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَاۤ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝

“Aur jab (aise) insān ko ko’ī taklīf pahŏṅchatī hai to woh Hameṅ apne păhlū par leṭe yā baiṭhe yā

khaṛe pukārtā hai phir jab Ham us se kī taklīf dūr kar dete haiṅ to woh (Hameṅ bhulā kar is ṭarḥ) chal detā hai goyā us ne kisī taklīf meṅ jo use pahŏṅchī thī Hamen (kabhī) pukārā hī nahīṅ thā. Isī ṭarḥ ḥad se baṛhne wāloṅ ke liye un ke (ġhalaṭ) a'māl ārāstah kar ke dikhā'e ga'e haiṅ jo woh karte rahe the."

4. لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ ۝

"Tere siwā ko'ī Ma'būd nahīṅ Terī ẕāt Pāk hai, be-shak maiṅ hī (apnī jān par) ziyādatī karne wāloṅ meṅ se thā."

5. وَ اِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِیْبًا اِلَیْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهٗ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِیَ مَا كَانَ یَدْعُوْٓا اِلَیْهِ مِنْ قَبْلُ وَ جَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِّیُضِلَّ عَنْ سَبِیْلِهٖ ؕ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِیْلًا ۖ اِنَّكَ مِنْ اَصْحٰبِ النَّارِ ۝

"Aur jab insān ko ko'ī taklīf pahŏṅchatī hai to woh apne Rab ko usī kī ṭaraf rujū' karte huwe pukārtā hai, phir jab (Allāh) use apnī jānib se ko'ī ne'mat baḳhsh detā hai to woh us (taklīf) ko bhūl jātā hai jis ke liye woh păhle Du'ā kiyā kartā thā aur (phir) Allāh ke liye (butoṅ ko) sharīk ṭhăhrāne lagtā hai tā-keh (dūsre logoṅ ko bhī) us kī rāh se bhaṭkā de, farmā dījiye: (Ae kāfir!) Tū apne kufr ke sāth

thorā sā (ẓāhirī) fā’edah uṭhā le, to be-shak Dozaḳhiyoṅ meṅ se hai.”

6. فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝

“Phir jab insān ko ko’ī taklīf pahŏṅchatī hai to Hameṅ pukārtā hai phir jab Ham use Apnī ṭaraf se ko’ī ne‘mat baḳhsh dete haiṅ to kăhne lagtā hai keh Yeh ne‘mat to mujhe (mere) ‘ilm-o tadbīr (kī binā) par milī hai, bal-keh yeh āzmā’ish hai magar un meṅ se aks̱ar log nahīṅ jānte.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

119/1. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam taklīf ke waqt yūṅ farmāte: ﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، الْعَظِيْمُ الْحَلِيْمُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، رَبُّ السَّموَاتِ، وَرَبُّ الأَرْضِ، وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai, jo ‘Aẓīm aur Ḥalīm hai. Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai, jo ‘arshe ‘aẓīż kā Rab hai. Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai, jo

āsmānoṅ aur zamīn kā Rab hai aur ‘izzat wāle ‘arsh kā Rab hai).”

Yeh Ḥadī<u>s</u> muttafaq ‘alaih hai.

120/2. “Ummu al-Mu’minīn Ḥaẓrat Ummi Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ko bhī ko’ī muṣībat pahŏṅche aur woh yeh kahe: ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ، اللَّهُمَّ عِنْدَكَ أَحْتَسِبُ مُصِيْبَتِي فَأْجُرْنِي فِيْهَا وَأَعْقِبْنِي مِنْهَا خَيْرًا مِنْهَا﴾ (Be-shak ham Allāh Ta‘ālá ke liye haiṅ aur be-shak ham ne lūṭ kar usī kī ṭaraf jānā hai, ae Allāh! Merī muṣībat meṅ mujhe ajr ‘aṭā farmā aur us kā ni‘mul-badal mujhe ‘aṭā farmā.) To Allāh Ta‘ālá use is muṣībat meṅ ajr ‘aṭā kartā hai aur us ke ba‘d (us ke liye) beh-tar āne wāle ko muqarrar kar detā hai. Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ keh jab (un ke shauhar) Ḥaẓrat Abū Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu faut ho ga’e to maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke amr ke muṭābiq yeh Du‘ā kī to Allāh Ta‘ālá ne un ke ba‘d un se beh-tar ya‘nī ḳhuḍ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko mere liye muqarrar farmā diyā (ya‘nī zaujīyate Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-

‘alá Ālihī wa-sallam meṅ āne kā sharaf ḥāṣil huwā).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Abū Dāwūd, Mālik aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

121/3. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab kisī mu‘āmalah se pareshān hote to yeh Du‘ā farmāte: ﴿يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ ، بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ﴾ (Ae zindah aur qā’im răhne wāle (Rab)! Maiṅ terī raḥmat ke sāth (terī) madad kā ṭalb-gār hūṅ.) Aur isī sanad se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum ﴿يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ kā (wird ḳhụd par) lāzim kar lo.”

Ise Imām Tirmidhī, Ḥākim, Ibn al-Sunnī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

122/4. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab kisī mu‘āmalah meṅ maġhmūm hote to sare anwar āsmān kī ṭaraf uṭhāte aur yeh kalimāt kăhte: ﴿سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ﴾ Aur jab giṛgiṛā kar Du‘ā farmāte to kăhte: ﴿يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ﴾.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne riwāyat kiyā hai aur farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan hai.

123/5. "Ḥaẓrat Sa'd raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥaẓrat Yūnus 'alayhi al-salām ne jab maçhlī ke peṭ meṅ Du'ā kī to un ke kalimāt yeh the: ﴿لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ﴾ (Tere siwā ko'ī ma'būd nahīṅ terī <u>z</u>āt pāk hai, be-shak maiṅ hī (apnī jān par) ziyādatī karne wāloṅ meṅ se thā.) Jo Musalmān in kalimāt ke sāth kisī maqṣad ke liye Du'ā māṅge to Allāh Ta'ālá ẓarūr qubūl farmātā hai."

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Nasā'ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadī<u>s</u> kī sanad ṣaḥīḥ hai.

124/6. "Ḥaẓrat Abū Bakrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: muṣībat-zadah yūṅ Du'ā kare: ﴿اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terī raḥmat kī ummīd rakhtā hūṅ. Mujhe ek pul ke liye bhī mere nafs ke sipurd nah karnā aur mere tamām ḥālāt ko durust farmā de, tere siwā ko'ī ma'būd nahīṅ hai)."

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad ḥasan hai.

125/7. "Ḥaẕrat Asmā’ bint ‘Umays raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai unhoṅ ne bayān kiyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujh se farmāyā: kyā maīṅ tumheṅ aise kalimāt nah sikhā’ūṅ keh tum unheṅ muṣībat meṅ kahā karo: ﴿اللهُ اللهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا﴾ (Ae Allāh! Ae Allāh! Ae mere Rab! Maiṅ is (Parwar-digār) ke sāth kisī ko sharīk nahīṅ kartā)."

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ibn Rāhwayh ne farmāyā: in shā’ Allāh Ta‘ālá yeh Ḥadīs ḥasan hai, is ke rijāl siqah aur ṣadūq ke darjah ke haiṅ.

126/8. "Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne ghar wāloṅ ko jam‘a kiyā aur farmāyā: jab tum meṅ se kisī ko ġham-o taklīf pahŏṅche to use chāhiye keh (yūṅ) kahe: ﴿اللهُ اللهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا﴾ (Ae Allāh! Ae Allāh! Ae mere Rab! Maiṅ is (Parwar-digār) ke sāth kisī ko sharīk nahīṅ kartā)."

Is Ḥadīs̲ ko Imām Ibn Ḥibbān, Nasā’ī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ibn Ḥibbān ne kahā: Abū ‘Āmir Ḳhazzāz Ṣāliḥ bin Rustum hai, aur unhoṅ ne Ahle Baṣrah ke s̲iqah rāwiyoṅ se chālīs̲ Aḥādīs̲ riwāyat kī haiṅ.

127/9. “Ḥaẓrat Sa‘d raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ham Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās baiṭhe huwe the to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ ḳhabar nah dūṅ yā farmāyā: tumheṅ aisī chīz ke bāre meṅ nah batlā’ūṅ keh jab tum meṅ se ko’ī shaḳhṣ kisī muṣībat aur kisī dunyāwī āzmā’ish meṅ mubtalā ho to us ke tawassul se māṅgne par us kī woh tajklīf dūr ho jā’e. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se ‘arẓ kiyā gayā: kyuṅ nahīṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥaẓrat Dhū al-Nūn ‘alayhi al-salām kī Du‘ā: ﴿لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ﴾ (Tere siwā ko’ī ma‘būd nahī terī ẕāt pāk hai, be-shak maiṅ hī (apnī jān par) ziyādatī karne wāliṅ meṅ se thā).”

Ise Imām Nasā’ī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

128/10. “Aur Imām Ḥākim kī ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Sa‘d bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī

hai keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ Allāh Ta‘ālá ke us isme a‘ẓam ke bāre meṅ nah batlā’ūṅ keh jab us ke zarī‘e Allāh Ta‘ālá ko pukārā jātā hai to woh us Du‘ā ko qubūl kartā hai aur jab us ke zarī‘e se us se sawāl kiyā jātā hai to ‘aṭā kartā hai. Aur yeh wohī Du‘ā hai jis ke zarī‘e Ḥaẓrat Yūnus ‘alayhi al-salām ne Allāh Ta‘ālá ko pukārā thā, is ṭarḥ keh jab unhoṅ ne tīn tārīkiyoṅ (ya‘nī maçhlī ke peṭ) maiṅ Allāh Ta‘ālá ko pukārā: ﴿لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ﴾ to ek ādamī ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyā yeh Du‘ā Ḥaẓrat Yūnus ‘alayhi al-salām ke sāth ķhās thī yā ‘ām Mominīn ke liye bhī hai. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā tum ne Allāh Ta‘ālá kā yeh farmān nahīṅ sunā: ﴿وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ (Aur ham ne unheṅ ġham se najāt baķhshī, aur isī ṭarḥ ham Mo’minoṅ ko najāt diyā karte haiṅ.) Aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis Musalmān ne bhī chālīs daf‘ah apnī bīmārī meṅ yeh Du‘ā māṅgī to agar woh isī maraẓ meṅ faut ho gayā to use shahīd kā sawāb milegā, aur agar woh ṭhīk ho gayā to ṭhīk ho gayā, aur us ke tamām gunāh bhī mu‘āf kar diye jā’eṅge.”

129/11. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ko’ī bhī shaḳhṣ jab woh ġham-o ḥuzn meṅ mubtalā ho to yeh Du‘ā māṅge: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلَاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terā bandā aur tere ġhulām aur terī bāṅdī kā beṭā hūṅ, merī peshānī (ya‘nī taqdīr) tere hāth meṅ hai, terā ḥukm mujh par nāfiẕ hai, terā faiṣalah mere ḥaq meṅ mabnī bar-‘adl hai. Maiṅ tujh se tere har us ism ke ẕarī‘e sawāl kartā hūṅ jo tū ne apne liye muntaḳhab kiyā hai yā jo tū ne apnī Kitāb meṅ utārā hai yā jo tū ne apnī maḳhlūq meṅ se kisī ko sikhāyā hai yā jise tū ne apne pās ‘ilme ġhaib meṅ măḥfūẓ rakhā hai, yeh keh tū Qur’ān ko mere dil kī bahār aur mere sīne kā nūr banā de, aur mere ġham-o ḥuzn ke ḳhātime kā ẕarī‘ah banā de.) To Allāh Ta‘ālá us ke ġham ko dūr farmātā hai aur use ḳhuṣhī se badal detā hai. Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyā hamāre liye munāsib hai keh ham yeh kalimāt sikh leṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ jo shaḳhṣ in kalimāt ko sune use chāhiye keh woh inheṅ sīkh leṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Ibn Abī Shaybah, Abū Ya‘lá aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Haythamī ne farmāyā: Imām Aḥmad aur Abū Ya‘lá ke rāwī ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rāwī haiṅ siwā’e Abū Salamah Juhnī ke aur use Ibn Ḥibbān se siqah kahā hai.

130/12. “Ḥaẓrat Ubay bin Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab Rāt kā do tihā’ī ḥiṣṣah guzar jātā to ghar se bāhar tashrīf le āte aur farmāte: logo! Allāh kā zikr karo, Allāh kā zikr karo, hilā dene wālī (qiyāmatī) ā ga’ī, pīche āne wālā ek aur zalzalah us ke pīche ā’egā, maut apnī saķhtī ke sāth ā ga’ī, maut apnī saķhtī ke sāth ā ga’ī. Ḥaẓrat Ubay raḍiya Allāhu ‘anhu ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ kasrat se Āp Parwar-digār bhejtā hūṅ. Lehāẓā (mujhe batā’eṅ keh) maiṅ Āp par kitnā durūd bhejā karūṅ? Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis qadr tum bhejnā chāho? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: kyā maiṅ apnī Du‘ā kā chauthā’ī ḥiṣṣah Āp par durūd bhejne ke liye ķhāṣ kar dūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis qadr tum chāho lekin agar tum us meṅ iẓāfah kar lo to yeh tumhāre liye beh-tar hai. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā

Rasūl Allāh!) Ādhā ḥiṣṣah ḳhāṣ kar dūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis qadr tum chāho lekin agar tum is meṅ iẓāfah kar lo to yeh tumhāre liye beh-tar hai. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Do tihā’ī ḳāfī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis qadr tum chāho lekin agar tum is meṅ iẓāfah kar lo to yeh tumhāre liye beh-tar hai. Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Tab maiṅ sārī Du‘ā Āp par durūd bhejne ke liye ḳhāṣ kartā ḥūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: phir to yeh durūd tumhāre tamām ġhamoṅ ke (madāwā) ke liye kāfī ho jā’egā aur (us kī ba-daulat) tumhāre gunāh bhī mu‘āf kar diye jā’eṅge.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai. Imām Haythamī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai aur is kī isnād ḥasan hai.

131/13. “Ḥaẓrat Ḥibbān bin Munqidh raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh ek ādamī ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ apnī Du‘ā kā tīsrā ḥīṣṣah Āp par par durūd bhejne ke liye ḳhāṣ kar dūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī

wa-sallam ne farmāyā: hāṅ agar tū chāhe (to aisā kar saktā hai.) Phir us ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Kyā Du‘ā kā do tihā’ī ḥiṣṣah (Āp par durūd bhejne ke liye ḳhāṣ kar dūṅ)? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ phir us ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Kyā sārī kī sārī Du‘ā (Āp par durūd bhejne ke liye ḳhāṣ kar dūṅ)? Yeh sun kar Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: phir to Allāh Ta‘ālá tere dunyā aur Āḳhirat ke mu‘āmalāt ke liye kāfī ho jā’egā.”

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī, Ibn Abī ‘Āṣim aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. bhī mursalan riwāyat kiyā aur farmāyā: yeh mursal jayyid hai aur Imām Mundhirī aur Haythamī ne farmāyā: is kī isnād ḥasan hai.

132/14. “Ḥaẓrat Ṭufayl bin Ubay raḍiya Allāhu ‘anhu apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh ek Ṣaḥābī ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Āp kī kyā rā’e hai agar maiṅ apnī sārī Du‘ā Āp par durūd bhejne ke liye ḳhāṣ kar dūṅ? To Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: phir to Allāh Ta‘ālá tumhāre dunyā-o Āḳhirat se muta‘alliq tamām umūr ke liye kāfī ho jā’egā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

133/15. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo merī qabr ke nazdīk mujh par durūd bhejtā hai maiṅ ḳhụd use suntā hūṅ aur jo dūr se mujh par durūd bhejtā hai to us ke liye ek fitishtah muqarrar hai jo mujhe woh durūd pahŏṅchātā hai aur yeh durūd us durūd bhejne wāle kī dunyā-o Āḳhirat ke mu'āmalāt ke liye kafīl ho jātā hai aur (Qiyāmat ke Roz) maiṅ us kā gawāh aur shafā'at karne wālā hūṅgā."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Bayhaqī, Ḳhaṭīb Baġhdādī aur Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai.

134/16. "Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam par durūd bhejnā pānī ke āg ko bujhāne se bhī ziyādah gunāhoṅ ko miṭāne wālā hai. Aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam par salām bhejnā yeh ġhulāmoṅ ko āzād karne se baṛh kar faẓīlat wālā kām hai aur Ḥuẓūr ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī

maḥabbat yeh jānoṅ ke liye rūḥoṅ se baṛh kar faẓīlat wālī hai yā farmāyā: Allāh Ta‘ālá kī rāh meṅ jihād karne se bhī baṛh kar faẓīlat wālī hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Muttaqī Hindī aur Ḳhaṭīb Baġhdādī ne riwāyat kiyā hai.

135/17, 136/18, 137/19. “Ḥaẓrat ‘Uthmān bin Ḥunayf raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh ek nābīnah shaḳhṣ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwā aur ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mere liye ḳhair-o ‘āfiyat (ya‘nī bīnā’ī ke lauṭ āne) kī Du‘ā farmā’iye. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tū chāhe to tere liye Du‘ā ko mu’aḳhḳhar kar dūṅ jo tere liye beh-tar hai aur agar tū chāhe to tere liye (abhī) Du‘ā kar duṅ. Us ne ‘arẓ kiyā: (Āqā) Du‘ā farmā dījiye. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne use achçhī ṭarḥ wuẓū karne aur do rak‘at Namāz paṛhne kā ḥukm diyā aur farmāyā: yeh Du‘ā karnā: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي قَدْ تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَي رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ لِتُقْضَى اللَّهُمَّ شَفِّعْهُ فِيَّ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ Nabīye Raḥmat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke waṣilah se tujh se sawāl kartā hūṅ aur terī ṭaraf tawajjŏh kartā hūṅ, yā Muḥammad! Maiṅ Āp ke wasīlah se apne Rab kī

bār-gāh meṅ apnī ḥājat pesh kartā hūṅ tā-keh pūrī ho. Ae Allāh! Mere ḥaq meṅ Sarkāre Do ‘Ālam ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī shafā‘at qubūl farmā).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Nasā’ī, Ibn Mājah ne ma<u>z</u>kūrah alfāẓ ke sāth aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Imām Hay<u>th</u>amī ne bhī farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ṣahīḥ hai aur Albānī ne bhī use ṣaḥīḥ qarār diyā hai.

“Aur Imām Aḥmad kī ek riwāyat ke alfāẓ haiṅ keh us shaḳhṣ ne jūṅ hī woh ‘amal kiyā aur usī waqt woh ṣeḥḥat-yāb ho gayā.”

“Aur ek riwāyat meṅ hai keh Ḥa<u>z</u>rat ‘U<u>th</u>mān raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā: Allāhu Rabbu al-‘izzat kī qasam! Abhī ham wahāṅ se uṭhe bhī nah the aur nah hī us bāt ko kuçh ziyādah der guzrī thī keh woh ādamī do-bārah is ḥāl meṅ āyā keh jaise use kabhī ko’ī taklīf hī nahīṅ thī.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Nīz Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

138/20. "'Allāmah Ibn Taymīyah ne bayān kiyā keh Ḥaẓrat 'Uthmān bin Ḥunayf raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ: ek nā-bīnā Ṣaḥābī Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwā aur 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Merī baṣārat jawāb de ga'ī hai. Āp mere ḥaq meṅ Du'ā farmā'eṅ. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jā'o wuẓū' karo aur phir woh do rak'at Namāz paṛho phir yūṅ kaho: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي سَائِلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيٍّ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، يَا مُحَمَّدُ، أَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى رَبِّي فِي رَدِّ بَصَرِي اللَّهُمَّ فَشَفِّعْنِي فِي نَفْسِي وَشَفِّعْ نَبِيَّ فِي رَدِّ بَصَرِي﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ aur Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jo keh tere Raḥim Nabī haiṅ un ke tawassul se terī ṭaraf mutawajjeh hotā hūṅ, yā Muḥammad! Maiṅ Āp ke tawassul se apne Rab se apnī bīnā'ī kī shifā-yābī kā sawāl kartā hūṅ. Ae Allāh! Tū mujhe shifā' 'aṭā farmā aur apne Nabī ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī shafā'at mere binā'ī ke lauṭāne meṅ qubūl farmā.), agar tumheṅ phir bhī kabhī ko'ī ḥājat ho to bhī isī ṭarḥ karnā, Allāh Ta'ālá ne use usī waqt bīnā'ī 'aṭā farmā dī."

139/21. "Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin Abī Awfá raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam

ne farmāyā: jis ādamī ko Allāh Ta‘ālá se yā kisī insān se ko’ī ḥājat ho to use chāhiye keh achçhī ṭarḥ wuẕū kar ke do nafl paṛhe aur phir Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o s̲anā’ aur bār-gāhe Risālat ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam meṅ tŏḥfa’e durūd pesh kar ke yeh Du‘ā māṅge: ﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيْمُ الْكَرِيْمُ سُبْحَانَ اللّٰهِ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدَعْ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ woh burd-bār buzurg hai, (Ae Allāh!) ‘Arshe ‘aẕīm ke Mālik! Maiṅ terī pākīzgī bayān kartā hūṅ, tamām ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kā pālne wālā hai (Ae Allāh!) Maiṅ tujh se terī raḥmat ke ẕarā’e‘, baḳhshish ke asbāb nekī kī taufīq aur har gunāh se salāmatī chāhtā hūṅ, mere tamām gunāh baḳhsh de, mere jumlah ġham dūr farmā de aur merī har woh ḥajat jo terī riẕā-mandī ke muṭābiq ho pūrī farmā. Ae sab mehr-bānoṅ se baṛh kar raḥmat wāle! (Merī ḥājat pūrī farmā de. Āmīn).”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Tirmid̲h̲ī, Ibn Mājah, Bazzār aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs̲ ke rāwī Fā’id bin ‘Abd al-Raḥmān, Abū al-Waraqā’ Kūfī kā shumār tābe‘īn

meṅ hotā hai aur woh mustaqīmul-Ḥadīs haiṅ. Maiṅ ne is ke shawāhid meṅ dīgar Aḥādīs kī taḳhrīj bhī kī hai. Imām Mundhirī ne bhī farmāyā: ise Imām Ḥākim ne muḳhtaṣaran riwāyat kar ke farmāyā: maiṅ ne is ke shawāhid meṅ dīgar Aḥādīs kī taḳhrīj bhī kī hai aur is Ḥadīs kā rāwī Fāyid mustaqīmul-Ḥadīs hai.

140/22. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā farmāte haiṅ kehat ke ba‘ẕ firishte, insān ke a‘māl likhne wale firishtoṅ ke ‘ilāwah aise bhī haiṅ jo daraḳhtoṅ ke pattoṅ ke girne tak ko likhte haiṅ. Pas tum meṅ se jab ko’ī kisī jagah (kisī bhī mushkil men gir) jā’e, jahān ba-ẓāhir is kā ko’ī madad-gār bhī nah ho, to use chāhiye keh woh pukār kar kahe: ﴿عِبَادَ اللهِ أَغِيثُوْنَا أَوْ أَعِينُونَا رَحِمَكُمُ اللهُ﴾ (Ae Allāh ke bando! Allāh Ta‘ālá tum par raḥm farmā’e, hamārī madad karo.) To us kī madad kī jā’egī. Aur Ḥaẓrat Rawḥ kī riwāyat meṅ hai keh zamīn par Allāh Ta‘ālá ke ba‘ẕ firishte aise haiṅ jinheṅ “حفظه” (ya‘nī ḥifāẓat karne wāle) kā nām diyā jāta hai, aur jo zamīn par girne wāle daraḳhtoṅ ke patte tak likhte hain, pas jab tum meṅ se ko’ī kisī jagah măḥbūs ho jā’e yā kisī wīrān jagah par use kisī madad kī ẓarūrat ho, to use chāhiye keh woh yūṅ kahe: ﴿أَعِيْنُوْنَا، عِبَادَ اللهِ، رَحِمَكُمُ اللهُ﴾ (Ae Allāh ke badndo! Allāh Ta‘ālá tum

par raḥm farmā’e, hamārī madad karo.) To in shā’ Allāh us shaḳhṣ kī (ẕarūr) madad kī jā’egī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah aur Bayhaqī ne maẕkūrah alfāẓ ke sāth riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is Ḥadīs̱ ke rijāl s̱iqah haiṅ.

141/23. “Ḥaẓrat Usāmah bin ‘Umayr raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth fajr kī do rak‘at Namāz adā kī aur woh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke qarīb hī khaṛe the. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne do rak‘atoṅ meṅ āhistah āwāz meṅ qirā’at farmā’ī, Ḥaẓrat Usāmah raḍiya Allāhu ‘anhu ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (Namāz se fārigh ho kar) yeh Du‘ā farmā rahe haiṅ: ﴿اللَّهُمَّ، رَبَّ جِبْرِيْلَ وَمِيْكَائِيْلَ وَإِسْرَافِيْلَ وَمُحَمَّدٍ، أَعُوْذُ بِكَ مِنَ النَّارِ﴾ (Ae Ḥaẓrat Jibrā’īl, Mīkā’īl, Isrāfīl aur Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Rab! Maiṅ Dozaḳh se terī panāh māṅgtā hūṅ.) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh tīn kalimāt tīn martabah adā farmā’e.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim, Abū Ya‘lá aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne

farmāyā: is kī sanad meṅ ‘Ubādah bin Sa‘īd nāmī rāwī hai use Imām Ibn Ḥibbān ne **‘al-Thiqāt’** meṅ zikr kiyā hai.

142/24. “Ḥaẓrat ‘Utbah bin Ġhazwān raḍiya Allāhu ‘anhu, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se kisī ko ko’ī shai gum ho jā’e, yā tum meṅ se ko’ī madad chāhe aur woh aisī jagah ho kar jahāṅ us kā ko’ī madad-gār bhī nah ho, to use chāhiye keh yūṅ pukāre: ﴿يَا عِبَادَ اللهِ، أَغِيْثُوْنِي، يَا عِبَادَ اللهِ، أَغِيْثُوْنِي﴾ (Ae Allāh ke bando! Merī madad karo, ae Allāh ke bando! Merī madad karo.) Yaqīnan Allāh Ta‘ālá ke aise bhī bande haiṅ jinheṅ ham dekh nahīṅ sakte (lekin woh logoṅ kī madad karne par māmūr hain). Aur (rāwī bayān karte haiṅ keh) yeh tajrebah-shudah bāt hai.”

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne riwāyat kiyā hai. is ke rijāl siqah haiṅ.

143/25. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe farmāyā: ae ‘Alī! Kyā maiṅ tumheṅ aise kalimāt sikhā’oṅ keh jab tum kisī mushkil meṅ phaṅs jā’o, to woh kaho? Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Kyūṅ nahīṅ,

Allāh Ta‘ālá mujhe Āp par fidā kare, Āp ne kitnī hī achçhī chīzeṅ mujhe sikhā’ī haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tum kisī muṣībat meṅ phaṅs jā’o, to yūṅ kaho: ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيْمِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke nām se shurū‘ jo nihāyat mehr-bān, baṛā raḥm farmāne wālā hai, aur Allāh Ta‘ālá kī taufīq ke ba-ġhair jo keh nihāáat baland rutbah aur ‘aẓamat wālā hai nek kām karne kī ṭāqat aur qūwat (kisī meṅ) nahīṅ.) To Allāh Ta‘ālá in kalīmāt ke zarī‘e se anwā‘-o aqṣām kī āzmā’ishoṅ meṅ se jo chāhta hai ṭāl detā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn al-Sunnī, Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

144/26. “Ḥaẓrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo kisī muṣībat meṅ mubtalā shaḳhṣ ko dekh kar yeh kalimāt kahe: ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيْلًا﴾ (Tamām ta‘rīfeṅ us Allāh kī zāt ke liye haiṅ jis ne mujhe is bīmārī se bachāyā jis meṅ tujhe mubtalā kiyā aur apnī maḳhlūq meṅ se bŏhat se logoṅ par mujhe faẓīlat dī.) To woh shaḳhṣ jab tak zindah rahegā is muṣībat se ‘āfiyat meṅ

rahegā. Aur ek riwāyat ke muṭābiq is par woh muṣībat-o āzmā'ish kabhī nahīṅ ā'egī."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Ibn Abī Shaybah aur 'Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Imām Mundhirī aur Haythamī ne bhī farmāyā: is kī sanad ḥasan hai.

﴾Qăḥṭ-sālī, tez āṅdhī, āsmānī bijlī aur bārish barasne ke waqt kī Du‘ā’eṅ aur Aẕkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. اِنَّ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَ اخْتِلَافِ الَّیْلِ وَ النَّهَارِ وَ الْفُلْكِ الَّتِیْ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِمَا یَنْفَعُ النَّاسَ وَ مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَاَحْیَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ بَثَّ فِیْهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ ۪ وَّ تَصْرِیْفِ الرِّیٰحِ وَ السَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَیْنَ السَّمَآءِ وَ الْاَرْضِ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّعْقِلُوْنَ۝

“Be-shak āsmānoṅ aur zamīn kī taḳhlīq meṅ aur rāt din kī gardish meṅ aur un jahāzoṅ (aur kashtiyoṅ) meṅ jo samandar meṅ logoṅ ko naf‘a pahŏṅchāne wālī chīzeṅ uṭhā kar chaltī haiṅ aur us (bārish) ke pānī meṅ jise Allāh āsmān kī ṭaraf se utārtā hai phir us ke ẕarī‘e zamīn ko murdah ho jāne ke ba‘d zindah kartā hai (woh zamīn) jis meṅ us ne har qism ke jānwar phailā diye haiṅ aur hawā’oṅ ke ruḳh badalne meṅ aur us bādal meṅ jo āsmān aur zamīn ke dar-miyān (ḥukme Ilāhī kā) pā-band (ho

kar chaltā) hai (un meṅ) ‘aql-mandoṅ ke liye (Qudrate Ilāhī kī bŏhat sī) nishāniyāṅ haiṅ.”

2. وَهُوَ الَّذِیْ یُرْسِلُ الرِّیٰحَ بُشْرًۢا بَیْنَ یَدَیْ رَحْمَتِهٖ ؕ حَتّٰۤی اِذَاۤ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰی لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ۝

“Aur Wohī hai jo Apnī raḥmat (ya‘nī bārish) se păhle hawā’oṅ ko ḳhụsh-ḳhabarī banā kar bhejtā hai, yahāṅ tak keh jab woh (hawā’eṅ) bhārī bhārī bādaloṅ ko uṭhā lātī haiṅ to Ham un (bādaloṅ) ko kisī murdah (ya‘nī be-āb-o giyāh) shăhr kī ṭaraf hāṅk dete haiṅ phir Ham us (bādal) se pānī barsāte haiṅ phir Ham us (pānī) ke zarī‘e (zamīn se) har qism ke phal nikālte haiṅ. Isī ṭarḥ Ham (Roze Qiyāmat) murdoṅ ko (qabroṅ se) nikāleṅge tā-keh tum naṣīḥat qubūl karo.”

3. هُوَ الَّذِیْ یُرِیْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّ طَمَعًا وَّ یُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ۝ وَ یُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَ الْمَلٰٓىِٕكَةُ مِنْ خِیْفَتِهٖ ۚ وَ یُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَیُصِیْبُ بِهَا مَنْ یَّشَآءُ وَ هُمْ یُجَادِلُوْنَ فِی اللّٰهِ ۚ وَ هُوَ شَدِیْدُ الْمِحَالِ۝

"Wohī hai jo tumheṅ (kabhī) ḍarāne aur (kabhī) ummīd dilāne ke liye bijlī dikhātā hai aur (kabhī) bhārī (ghane) bādaloṅ ko uṭhātā hai. (Bijliyoṅ aur bādaloṅ kī) garaj (yā us par muta'ayyan firishte us ke ḳhauf se us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte haiṅ, aur woh kaṛaktī bijliyāṅ bhejtā hai phir jis par chāhtā hai use girā detā hai, aur woh (kuffār Qudrat kī un nishāniyoṅ ke bā-wujūd) Allāh ke bāre meṅ jhagṛā karte haiṅ, aur Woh saḳht Tadbīr-o Girift wālā hai."

4. وَ اَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَسْقَيْنٰكُمُوْهُ ۚ وَمَآ اَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ۝

"Aur Ham hawā'oṅ ko bādaloṅ kā bojh uṭhā'e huwe bhejte haiṅ phir Ham āsmān kī jānib se pānī utārte haiṅ phir Ham use tum hī ko pilāte haiṅ aur tum us ke ḳhazāne rakhne wāle nahīṅ.

5. وَ اضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ الرِّيٰحُ ؕ وَ كَانَ اللهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا۝

"Aur Āp unheṅ dunyawī zindagī kī mis̱āl (bhī) bayān kījiye (jo) us pānī jaisī hai jise Ham ne

āsmān kī ṭaraf se utārā to us ke bā‘is̱ zamīn kā sabzah ḳhūb ghanā ho gayā phir woh sūkhī ghās kā chūrā ban gayā jise hawā’eṅ uṛā le jātī haiṅ, aur Allāh har chīz par Kāmil Qudrat wālā hai.”

6. وَهُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ۝

“Aur Wohī hai jo Apnī raḥmat (bārish) se păhle hawā’oṅ ko ḳhuṣh-ḳhabarī banā kar bhejtā hai, aur Ham hī āsmān se pāk (ṣāf karne wālā) pānī utārte haiṅ.”

7. اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِي السَّمَآءِ
كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ
اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ۝

“Allāh hī hai jo hawā’oṅ ko bhejtā hai to woh bādal ko ubhārtī haiṅ phir Woh us (bādal) ko fazā’e āsmānī meṅ jis ṭarḥ chāhtā hai phailā detā hai phir use (mutafarriq) ṭukṛe (kar ke tăh bah tăh) kar detā hai, phir tum dekhte ho keh bārish us ke dar-miyān se nikaltī hai phir jab us (bārish) ko apne bandoṅ meṅ se jinheṅ chāhtā hai pahŏṅchā detā hai to woh fauran ḳhuṣh ho jāte haiṅ.”

8. وَ اللّٰهُ الَّذِیْۤ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ۝

“Aur Allāh hī hai jo hawā’eṅ bhejtā hai to woh bādal ko ubhār kar ikaṭṭhā kartī haiṅ phir Ham use bādal ko ḳhushk aur banjar bastī kī ṭaraf serābī ke liye le jāte haiṅ, phir ham us ke zarī‘e us zamīn ko us kī murdanī ke ba‘d zindagī ‘aṭā karte haiṅ, isī ṭarḥ (murdoṅ kā) jī uṭhnā hogā.”

9. وَ نَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّ حَبَّ الْحَصِیْدِ۝

“Aur Ham ne āsmān se bā-barakat pānī barsāyā phir Ham ne us se bāġhāt ugā’e aur khetoṅ kā ġhallah (bhī).”

10. فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا۝ یُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَیْكُمْ مِّدْرَارًا۝ وَّ یُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَّ بَنِیْنَ وَ یَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّ یَجْعَلْ لَّكُمْ اَنْهٰرًا۝

“Phir Maiṅ ne kahā keh tum apne Rab se baḳhshish ṭalab karo, be-shak Woh Baṛā Baḳhshne wālā hai. Woh tum par baṛī zor-dār bārish bhejegā.

Aur tumhārī madad amwāl aur aulād ke zarī‘e farmā’egā aur tumhāre liye bāġhāt ugā’egā aur tumhāre liye năhreṅ jārī kar degā.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

145/1. “Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh ek martabah log rote huwe Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir huwe (qăḥṭ-sālī se najāt ke liye Du‘ā kī dar-ḳhwāst kī) to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Du‘ā farmā’ī: ﴾اللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيْثًا مَرِيْئًا مَرِيْعًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ﴿ (Ae Allāh! Ham par (aisī) bārish barsā jo ẓarūrat ko pūrī kare, achçhe anjām wālī, sabzah ugāne wālī, nuqṣān se mubarrā aur naf‘a-mand ho, jo jald barasne wālī, der na karne wālī ho.” Rāwī kā bayān hai keh usī waqt unheṅ bādaloṅ ne gher liyā (aur khūb bārish hū’ī).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Ḳhuzaymah aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

146/2. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh logoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ bārish nah hone kī shikāyat kī to Āp

ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ḥukm par ‘Īd-gāh meṅ minbar rakh diyā gayā aur ek muqarrarah din meṅ log bāhar nikal ā’e. Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā ne farmāyā: sūraj naẓar āte hī Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bāhar tashrīf le ā’e aur minbar par jalwah-afroz huwe Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne takbīr kahī aur Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o s̱anā bayān kī phir farmāyā: tum ne apne ‘ilāqoṅ kī khushk-sālī aur muddat se bārish nah hone kī shikāyat kī hai jab-keh Allāh Ta‘ālá ne tumheṅ ḥukm farmāyā hai keh uskī bār-gāh meṅ Du‘ā karo aur us ne tum se wa‘dah farmāyā hai keh keh tumhārī Du‘ā ko sharafe qubūlīyat baḳhshegā. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ الرَّحْمَانِ الرَّحِيْمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ اللَّهُمَّ، أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَنِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاغًا إِلَى حِيْنٍ﴾ (Sab ta‘rīeṅ Allāh Ta‘ālá hī ke liye hain jo tamām jahānoṅ kī parwarish farmāne wālā, nihāyat mehr-bān bŏhat raḥm farmāne wālā, aur Roze Jazā kā Mālik hai, Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh chāhtā hai kartā hai, ae Allāh! Tū hī Allāh hai, tere siwa ko’ī ma‘būd nahīṅ, (Ae Allāh!) Tū hī ghanī hai aur ham (terī bār-gāh meṅ) tehī-dast (ā’e) haiṅ. Ham par bārish nāzil farmā aur aisī

bārish barsā jo ek muddat tak hameṅ qūwat aur fā’edah de.) Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne donoṅ hāth mubārak baland farmā’e aur bar-ā-bar baland karte rahe yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke baġhaloṅ kī safedī naẓar āne lagī, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ kī jānib pīṭ̥h kar ke apnī chādar ulaṭ̥ lī aur hāth uṭ̥hā’e huwe the phir logoṅ kī jānib mutawajeh huwe nīche utare aur do rak‘ateṅ paṛ̥hā’ī to Allāh Ta‘ālá ne bādal ẓāhir farmā diye jin meṅ garaj aur chamak hū’ī phir woh bādal Allāh Ta‘ālá ke ḥukm se barasne lage abhī Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam masjide Nabawī tak nahīṅ pahŏṅchte the keh nāliyāṅ chalne lagīṅ. Jab Ḥuẓ̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne logoṅ kī (bārish se bachne ke liye) tezī deḳhī to haṅs paṛ̥e yahāṅ tak keh dandāne mubārak naẓar āne lage phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: maiṅ gawāhī detā hūṅ keh Allāh Ta‘ālá har ek shai par qādir hai aur be-shak maiṅ us kā bandah aur Rasūl hūṅ.”

Is Ḥadī̠s ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Ḥibbān aur Ṭaḥāwī ne riwāyat kiyā hai. Imām Abū Dāwūd ne farmāyā: Is Ḥadī̠s kī sanad ‘umdah hai aur Imām

Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Shayḳhayn (Buḳhārī wa Muslim) kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

147/3. “Ḥaẕrat ‘Amr bin Shu‘ayb ba-wāsiṭa’e wālid apne dādā se riwāyat karte haiṅ keh unhoṅ ne riwāyat kiyā hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bārish kī duā‘ in alfāẓ meṅ farmāte: ﴾اللّٰهُمَّ، اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ وَانْشُرْ رَحْمَتَكَ وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ﴿ (Ae Allāh! Apne bandoṅ aur apne chau-pāyoṅ ko sairāb farmā aur apnī raḥmat phailā de aur apne murdah shăhroṅ ko ḥayāte nau baḳhsh de).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Abū Dāwūd, ‘Abd al-Razzāq, Ibn Sa‘d aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām ‘Asqalānī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Ḥaẕrat ‘Amr bin Shu‘ayb se mursalan riwāyat kī ga’ī hai aur Imām Ibn Ḥibbān ne unheṅ **‘al-<u>Th</u>iqāt’** meṅ riwāyat kiyā hai.

148/4. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā riwāyat farmāte haiṅ keh ek dehātī Ṣaḥābi, Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir huwe aur ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ Āp kī ḳhidmat meṅ aisī qaum kī jānib se ḥāẕir huwā hūṅ jin ke charwāhoṅ ke pās ko’ī toshah nahīṅ aur un kā ko’ī nar jānwar (kam-zorī kī waj·h se) ḥaram nahīṅ

uçhāltā (ya‘nī us shakhs ne qăht-sālī kī shikāyat kī) to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne minbar par tashrīf farmā huwe aur Allāh Ta‘ālá kī ḥamd-o sanā bayān kī phir yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُغِيْثًا مَرِيْئًا طَبَقًا مَرِيْعًا غَدَقًا عَاجِلًا غَيْرَ رَائِثٍ﴾ (Ae Allāh! Hameṅ pānī pilā, zamīn ko bharne wālā (jis se tālāb-o nadiyāṅ bhar jā’eṅ) ḳhūb barasne wālā, jald barasne wālā nah keh tāḳhīr se barasne wālā, jo naf‘a-namd ho, nuqṣān-deh nah ho.) Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam minbar se nīche tashrīf le ā’e is ke ba‘d jis jānib se bhī ko’ī ātā yehī kăhtā keh hamāre hāṅ bārish hū’ī hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Ibn Abī Shaybah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Kinānī ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ aur rijāl siqah haiṅ.

149/5. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ keh jab zor kī āṅdhī ātī to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (yeh Du‘ā) farmāte: ﴿اللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيْهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيْهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ﴾ (Ae Allāh!) Maiṅ tujh se is (bārish) kī ḳhair kā, jo is meṅ hai us kī ḳhair kā aur jis ke sāth yeh bhejī ga’ī hai us kī ḳhair kā sawāl kartā hūṅ, aur maiṅ is ke shar se, jo is meṅ hai us ke shar se aur jis

shar ke sāth bhejī ga'ī hai us se terī panāh chāhtā hūṅ)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Tirmidhī, Ibn Mājah aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā'iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Imām Haythamī ne bhī farmāyā: is Ḥadīs̱ ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl haiṅ.

150/6. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko farmāte sunā keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: āṅdhī Allāh Ta'ālá ke ḥukm se ātī hai jo kabhī raḥmat le kar ātī hai aur kabhī 'aẕāb, so jab tum use dekho to burā nah kaho bal-keh Allāh Ta'ālá us kī bhalā'ī māṅgo aur us kī burā'ī se Allāh Ta'ālá kī panāh māṅgo."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā'ī aur Buḳhārī **'al-Adab al-mufrad'** aur **'al-Tarīḳh al-kabīr'** meṅ riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā'iṭ par ṣaḥīḥ hai.

151/7. "Ḥaẓrat 'Ā'ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jab āsmān ke kanāre se abr uṭhtā huwā dekhte to kām-kāj çhoṛ

dete ḳhwāh Namāz meṅ hī kyūṅ nah hote aur farmāte: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا﴾ (Ae Allāh! Maīṅ is ke shar se terī panāh letā hūṅ.) Agar bārish hone lagtī to farmāte: ﴿اللَّهُمَّ صَيِّبًا هَنِيئًا﴾ (Ae Allāh! Ḳhush-guwār aur (naf‘a-mand) bārish ‘aṭā farmā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Aḥmad aur ‘Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai.

152/8. “Ḥaẓrat ‘Āmir bin ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā jab kabhī āsmānī kaṛak kī āwāz sunte to apnī bāt munqaṭe‘ kar dete aur farmate: ﴿وَ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَ الْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ﴾ (Bijliyoṅ aur bādaloṅ kī) garaj (yā is par muta‘ayyan firishtah) aur tamām firishte us ke ḳhauf se us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte haiṅ.” Phir farmāte: yeh ăhle zamīn ke liye saḳht wa‘īd hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Mālik, Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** aur Aḥmad ne **‘al-Zuhd’** meṅ riwāyat kiyā hai.

153/9. “Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai woh farmāte haiṅ keh jis ne āsmānī kaṛak kī āwāz sunī aur yeh kahā: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ “Pāk hai woh ẕāt! (Bijliyoṅ aur

bādaloṅ kī) garaj (yā is par muta'ayyan firishtah) aur tamām firishte us ke ḳhauf se us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte haiṅ aur woh har chīz par qādir hai." (In kalimāt ko kăhne ke ba'd) phir agar is shaḳhs ko āsmānī bijlī ne nuqṣān pahŏṅchāyā to us kī diyat mere zimmah hai."

Ise Imām Sa'īd bin Manṣūr ne riwāyat kiyā hai.

154/10. "Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat hai keh ham Ḥaẓrat 'Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu 'anhu ke sāth ek safar meṅ the to hameṅ saḳht kaṛak, bijlī aur oloṅ ne ā liyā, to Ḥaẓrat Ka'b raḍiya Allāhu 'anhu ne hameṅ kahā keh jis shaḳhṣ ne āsmānī bijlī kaṛak kī āwāz sun kar yeh āyat tīn daf'ah paṛhī: ﴿وَ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَ الْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ﴾ (Bijliyoṅ aur bādaloṅ kī) garaj (yā is par muta'ayyan firishtah) aur tamām firishte us ke ḳhauf se us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte haiṅ." To woh is āsmānī bijlī kī kaṛak meṅ jo kuçh hai us se 'āfiyat meṅ rahegā. Phir maiṅ (ek din) Ḥaẓrat 'Umar bin al-Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu 'anhu se rāste meṅ kisī kisī jagah milā to kyā dekhā keh ek olā un kī nāk ko lagā aur wahāṅ nishān ḍāl diyā. Maiṅ ne kahā: Ae Amīr al-Mu'minīn! Yeh kyā hai? Āp ne farmāyā: olah jo mere nāk par lagā hai us ne

wahāṅ nishān ḍāl diyā hai to maiṅ ne ‘arẕ kiyā: Ḥaẕrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu ne jab āsmānī kaṛak kī āwāz sunī to hameṅ kahā keh jo shaḳhṣ āsmānī bijlī kī kaṛak sun kar yeh āyat paṛhe: ﴿وَ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَ الْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهِ﴾ “(Bijliyoṅ aur bādaloṅ kī) garaj (yā is par muta‘ayyan firishtah) aur tamām firishte us ke ḳhauf se us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte haiṅ.” To woh is (nuqṣān-deh) chīz se ‘āfiyat meṅ rahegā jo is āsmānī bijlī kī kaṛak meṅ hai. Ham ne yeh paṛhā thā to ham ‘āfiyat meṅ rahe. Tab Ḥaẕrat ‘Umar Fārūq raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: tum ne mujhe kyūṅ nahīṅ batāyā tā-keh ham bhī yeh Du‘ā paṛhte (aur ole se măḥfūẓ răhte)?”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī aur Ibn Ḥayyān ne riwāyat kiyā hai.

155/11. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab garaj aur kaṛak kī āwāz sunte to yeh Du‘ā farmāte: ﴿اللّٰهُمَّ، لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذَالِكَ﴾ (Yā Allāh! Hameṅ apnī nā-rāẕgī se halāk nah karnā aur nah hī apne ‘aẕāb se halāk karnā, aur hameṅ is se qabl hī mu‘āf farmā denā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Nasā'ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

156/12. "Ḥaẓrat 'Ā'ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jab bārish dekhte to yeh Du'ā farmāte: ﴿اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا﴾ (Ae Allāh! Hameṅ naf'a-mand bārish 'aṭā farmā)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Bukhārī, Nasā'ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

﴾Subḥān Allāh, al-Ḥamdu lillāh aur Allāhu Akbar paṛhne kī fażīlat﴿

al-Āyātu al-Qur'ānīyah

1. وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ ؕ قَالَ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ۝

"Ham Terī Ḥamd ke sāth tasbīḥ karte răhte haiṅ aur (hamah waqt) Pākīzagī bayān karte haiṅ, (Allāh ne) farmāyā: Maiṅ woh kuçh jāntā hūṅ jo tum nahīṅ jānte."

2. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَ كُنْ مِّنَ السّٰجِدِیْنَ۝

"So Āp ḥamd ke sāth Apne Rab kī tasbīḥ kiyā kareṅ aur sujūd karne wāloṅ meṅ (shāmil) rahā kareṅ."

3. تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَ الْاَرْضُ وَ مَنْ فِیْهِنَّ ؕ وَ اِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَ لٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِیْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِیْمًا غَفُوْرًا۝

"Sātoṅ āsmān aur zamīn aur woh sāre maujūdāt jo un meṅ haiṅ Allāh kī tasbīḥ karte răhte haiṅ, aur (jumlah kā'enāt meṅ) ko'ī bhī chīz aisī nahīṅ jo Us kī ḥamd ke sāth tasbīḥ nah kartī ho lekin tum un kī tasbīḥ (kī kaifīyat) ko samajh nahīṅ sakte, be-shak Woh baṛā Burd-bār Baṛā Baḳhshne wālā hai."

4. فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَ اَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ۝

"Pas Āp un kī (dil-āzār) bātoṅ par ṣabr farmāyā kareṅ aur Apne Rab kī ḥamd ke sāth tasbīḥ kiyā kareṅ ṭulū'e āftāb se păhle (Namāze Fajr meṅ) aur us ke ġhurūb se qabl (Namāze 'Aṣr meṅ) aur rāt kī ibtedā'ī sā'atoṅ meṅ (ya'nī Maġhrib aur 'Ishā' meṅ) bhī tasbīḥ kiyā kareṅ aur din ke kanāroṅ par bhī (Namāze Ẓuhr meṅ jab din kā niṣfe awwal ḳhatm aur niṣfe s̱ānī shurū' hotā hai, (Ae Ḥabībe Mukarram! Yeh sab kuçh is liye hai) tā-keh Āp rāẓī ho jā'eṅ."

5. وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝

"Aur (Ae Ḥabīb!) Āp firishtoṅ ko 'Arsh ke ird-gird ḥalqah bāṅdhe huwe deḳheṅge jo apne Rab kī ḥamd ke sāth tasbīḥ karte hoṅge, aur (sab) logoṅ ke dar-miyān ḥaqq-o inṣāf ke sāth faiṣalah kar diyā jā'egā aur kahā jā'egā keh kul ḥamd Allāh hī ke lā'iq hai jo tamām jahānoṅ kā Parwar-digār hai."

6. سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۚ وَ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ۝

"Allāh hī kī tasbīḥ karte haiṅ jo bhī āsmānoṅ aur zamīn meṅ haiṅ, aur wohī baṛī 'Izzat wālā Baṛī Ḥikmat wālā hai."

7. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ؕ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا۝

"To Āp (tashakkuran) apne Rab kī ḥamd ke sāth tasbīḥ farmā'eṅ aur (tawāẓu'an) us se istiġhfār kareṅ, be-shak woh baṛā hī Taubah Qubūl farmāne wālā (aur mazīd Raḥmat ke sāth Rujū' farmāne wāle wālā) hai."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

157/1. "Ḥażrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥużūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: do kalimāt zabān par nihāyat halke haiṅ, tarāzū meṅ waznī haiṅ, Raḥmān ko bŏhat pyāre haiṅ (aur woh yeh haiṅ:) ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ﴾ (Allāh Ta'ālá pāk hai aur tamām ta'rīfeṅ usī ke liye haiṅ, Allāh Ta'ālá pāk hai aur nihāyat 'aẓamat wālā hai)."

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq 'alaih hai.

158/2. "Ḥażrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh logoṅ ne 'arż kiyā: yā Rasūl Allāh! Māl-dār log to darajāt aur hameshah kī ne'matoṅ meṅ bāzī le ga'e. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: woh kaise? Unhoṅ ne 'arż kiyā: jis ṭarḥ unhoṅ ne Namāz paṛhī to isī ṭarḥ ham ne bhī paṛhī, jis ṭarḥ unhoṅ ne jihād kiyā waise hī ham ne bhī jihād kiyā lekin unhoṅ ne apnā wāfir māl Allāh Ta'ālá kī rāh meṅ ķharch kiyā jab-keh hamāre pās māl nahīṅ hai. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ aisī chīz nah batā'ūṅ jis ke bā'is̱ tum un logoṅ ke bar-ā-bar ho jā'o jo tum se păhle ho guzre aur un logoṅ se baṛh jā'o jo tumhāre ba'd

ā’eṅge aur tumhāre bar-ā-bar ko’ī nah ho sake magar wohī jo tumhārī ṭarḥ kā ‘amal kare? (Woh ‘amal yeh hai keh) tum apnī har Namāz ke ba‘d das daf‘ah ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾, das daf‘ah ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ aur das dafa‘ah ﴿اللهُ أَكْبَرُ﴾ kahā karo.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

159/3. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haīṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: merā ﴿سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ﴾ kăhnā mujhe us chīz se ziyādah maḥbūb hai jis par sūraj ṭulū‘ hotā hai.”

Ise Imām Muslim, Tirmidhī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh ḥdaīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

160/4. “Ḥaẓrat Juwayriyah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān kartī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ṣubḥ kī Namāz paṛhne ke ba‘d ṣubḥ hī un ke pās se tashrīf le ga’e aur woh us waqt apnī Namāz kī jagah par baiṭhīṅ thīṅ, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam din chaṛhe tashrīf lā’e to woh wahīṅ baiṭhīṅ thīṅ, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis waqt se maiṅ

tumheṅ çhoṛ kar gayā hūṅ tum isī ṭarḥ baiṭhīṅ hū'ī ho, Ḥaẓrat Juwayriyah raḍiya Allāhu 'anhā ne 'arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Jī hāṅ! Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: maiṅ ne tumhāre ba'd chār aise kalimāt tīn bār kahe haiṅ keh jo tum ne ṣubḥ se ab tak paṛhā hai agar us kā un kalimāt ke sāth wazn kyā jā'e to in kalimāt kā wazn un ke bar-ā-bar hogā (woh kalimāt yeh haiṅ:) ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ﴾ (Allāh kī maḳhlūq ke 'adad, us kī riẓā, us ke 'arsh ke wazn aur s ke kalimāt kī siyāhī ke bar-ā-bar us kī ḥamd aur tasbīḥ hai)."

Ise Imām Muslim, Abū Dāwūd aur Buḳhārī ne **'al-Adab al-mufrad'** meṅ riwāyat kiyā hai.

161/5. "Ḥaẓrat Samurah bin Jundab raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta'ālá ke nazdīk sab se ziyādah pasandīdah kalimāt chār haiṅ: ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَاللّٰهُ أَكْبَرُ﴾, tum un meṅ se jis kalime ko bhī păhle paṛh lo ko'ī ḥaraj nahīṅ hai."

Ise Imām Muslim, Naā'ī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

162/6. “Ḥaẓrat Sa‘d raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ek a‘rābī ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Mujhe kuçh aise kalimāt sikhā’eṅ jinheṅ meṅ paṛhā karūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh kaho: ﴿لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيْراً، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيْراً، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ العَالَمِيْنَ، لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahiṅ woh akelā hai us kā ko’ī sharīk nahīṅ, Allāh sab se baṛā aur bŏhat baṛā hai, tamām ta‘rīfeṅ Allāh ke liye haiṅ bŏhat ziyādah ta‘rīfeṅ, Allāh pāk hai (jo keh) tamām jahānoṅ kā Parwar-digār hai, aur qudrat-o ṭāqat ṣirf Allāh Ta‘ālá hī ke liye hai jo ġhālib-o ḥikmat wālā hai.) Us shaḳhṣ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Yeh kalimāt to mere Rab ke liye haiṅ, mere liye kyā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh kaho: ﴿اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَارْزُقْنِي﴾ (Ae Allāh! Tū merī maġhfirat farmā, mujh par raḥm farmā aur mujhe hidāyat aur rizq ‘aṭā farmā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Aḥmad aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai.

163/7. “Imām Abū Ḥanīfah ba-wāsiṭah Ibrāhīm bin ‘Abd al-Raḥmān al-Saksakī al-Dimashqī, Ḥaẓrat

‘Abd Allāh bin Abī Awfá raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat karte haiṅ keh ek shaḳhṣ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ḥāẕir ho kar ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Maiṅ Qur’ān sīkhne kī isteṭā‘at nahīṅ rakhtā lehāẕā Āp mujhe woh (kalimāt) ta‘līm farmā’eṅ jo mere liye us ke qā’im-maqam ho jā’eṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum yeh kahā karo: ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ﴾ (Allāh Ta‘ālá pāk hai, Allāh ke liye hī tamām ta‘rīfeṅ haiṅ aur Allāh ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ aur Allāh sab se baṛā hai aur qudrat-o ṭāqat ṣirf Allāh ‘aẕīm-o bar-tar ke liye hī hai. Us ne ‘arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Yeh (kalimāte ḥamd to) mere Rab ke liye ho ga’e to mere liye kyā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum yeh kahā karo: ﴿اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِي وَاغْفِرْ لِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي﴾ (Ae Allāh! Tū mujh par raḥm farmā aur mujhe baḳhsh de aur mujhe hidāyat ‘aṭā farmā, mujhe rizq se nawāz aur ‘āfiyat ‘aṭā farmā).”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Abū Ḥanīfah, Ibn Abī Shaybah aur Dāraquṭnī ne riwāyat kiyā hai.

164/8. “Ḥaẕrat Ibn Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu

'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Shabe Me'rāj merī mulāqat Ḥaẕrat Ibrāhīm 'alayhi al-salām se hū'ī. Unhoṅ ne farmāyā: ae Muḥammad! Apnī ummat ko merī ṭaraf se salām kăhnā aur batā denā keh Jannat kī miṭṭī pākīzah, us kā pānī mīṭhā aur woh ham-wār maidān hai. Us ke paude ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ، وَاللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ haiṅ."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī aur Ṭabarāni ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh ḥdaīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

165/9. "Ḥaẕrat Jābir raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ وَبِحَمْدِهِ﴾ kahā, us ke liye Jannat meṅ khajūr kā ek daraḳht lagā diya gayā."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Bazzār aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh ḥdaīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

166/10. "Ḥaẕrat Nu'mān bin Bashīr raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḳhudā'e Dhu al-jalāl kā ẕikr jo tum tasbīḥ, tăḥlīl aur tamḥīd kī ṣūrat meṅ karte ho woh 'arsh ke pās ghūmtā răhtā hai. Un meṅ se har ek shăhd kī

makkhiyoṅ kī ṭarḥ āwāz nikaltī hai. Woh Allāh Ta'ālá kī bār-gāh meṅ apne zikr karne wāle kā zikr kartā răhtā hai. Kyā tum meṅ se har ko'ī yeh pasand nahīṅ kartā keh ko'ī use hameshah Allāh Ta'ālá kī yād dilātā rahe."

Ise Imām Ibn Mājah, Ibn Abī Shaybah aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai. Imām Kinānī ne bhī farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ aur rijāl siqāt haiṅ.

167/11. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh ek din woh daraḳht lagā rahe the keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam un ke pās se guzre. To Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Abū Hurayrah! Kyā kar rahe ho? Maiṅ ne 'arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Maiṅ daraḳht lagā rahā hūṅ. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ is se beh-tar daraḳht lagānā nah batā'ūṅ? Maiṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyūṅ nahīṅ! Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yūṅ kahā karo: ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ un meṅ se har ek kalimah ke badle tumhāre liye Jannat meṅ ek daraḳht lagā diyā jā'egā."

Ise Imām Ibn Mājah aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai. Imām Kinānī ne bhī farmāyā: is kī isnād ḥasan hai.

168/12. “Ḥaẓrat Umme Ḥānī bint Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere pās se guzre to maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ būṛhī aur kam-zor ho ga’ī hoṅ (yā usī ṭarḥ kā ko’ī lafẓ kahā.) Āp mujhe aisā ‘amal batā’eṅ jise maiṅ baiṭh kar kartī rahūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum ek sau daf‘ah **subḥānallāh** ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ kahā karo, yeh tumhāre liye aulāde Ismā‘īl meṅ se ek sau ġhulām āzād karne ke liye bar-ā-bar hogā. Aur ek sau daf‘ah **al-ḥamdu lillāh** ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ kaho, yeh tumhāre liye Allāh Ta‘ālá kī rāh meṅ sawārī ke liye ek sau kā kāṭhī lagām wāle ghoṛoṅ dene ke bar-ā-bar hogā aur ek sau daf‘ah **Allāhu Akbar** ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ kahā karo yeh tumhāre liye ek sau qurbānī ke ūṅṭ dene ke bar-ā-bar hogā jo paṭṭe wāle aur Allāh ke hāṅ maqbūl bhī hoṅ aur ek sau daf‘ah **lā Ilāha illallāhu** ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ﴾ kahā karo. (Rāwī Ibn Ḳhalaf kăhte haiṅ: merā ḳhayāl hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā:) yeh āsmān-o zamīn ke

ḳhalā’ ko bhar degā aur us din tujh se baṛh kar kisī shaḳhṣ ke ‘amal nahīṅ hoṅge, siwā’e us ke jo tujh jaisā ‘amal kare.”

Ise Imām Nasā’ī aur Aḥmad ne maẕkūrah alfāẓ meṅ aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

169/13. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: jab ko’ī shaḳhṣ kăhtā hai: ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ﴾ (Allāh Ta‘ālá pāk hai aur tamām ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ, Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ aur Allāh sab se baṛā hai, Allāh Ta‘ālá (kī taufīq) ke ba-ġhair nah burā’ī se bachne kī ṭāqat hai aur nah nekī karne kī isteṭā‘at.) To Allāh Ta‘ālá farmātā hai: merā bandah merā muṭī‘ aur farmāṅ-o burdār ho gayā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim, Ṭabarānī aur Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

170/14. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ud raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh jab maiṅ tumhāre sāmne ko’ī Ḥadīs̱ pesh kartā hūṅ to us kī taṣdīq Allāh Ta‘ālá ki Kitāb se lātā hūṅ. Jab ko’ī bandah

kăhtā hai: ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَتَبَارَكَ اللَّهُ﴾ to ek firishtah in alfāẓ ko pakaṛ kar unheṅ apne par ke nīche dabā letā hai aur unheṅ le kar āsmān kī ṭaraf parwāz kar jātā hai. Us firishte kā firishtoṅ kī jis jamā‘at ke pās se guzar hotā hai, woh un (kalimāt) ke kăhne wāle le liye istiġhfār karte haiṅ keh woh unheṅ Raḥmān ke sāmne pesh kar detā hai. Phir Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu ne yeh āyat tilāwat kī: (pākīzah kalimāt usī ke ṭaraf chaṛhte haiṅ aur wohī nek ‘amal (ke madārij) ko baland farmātā hai).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim aur Ṭabarāni ne riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

﴾Ṣubḥ-o shām ke Aẕkār kā bayān﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّ سَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ۝

“Aur apne Rab ko kas̱rat se yād karo aur shām aur ṣubḥ us kī taṣbīḥ karte raho.”

2. وَ اذْكُرْ رَّبَّكَ فِيْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّ خِيْفَةً وَّ دُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِيْنَ۝

“Aur apne Rab kā dil meṅ ẕikr kiyā karo ‘ājiziy-o zārī sse aur ḳhauf-o ḳhastagī se aur miyānah āwāz se pukār kar bhī, ṣubḥ-o shām (ẕikre Ḥaq jārī rakho) aur ġhāfiloṅ meṅ se nah ho jā’o.”

3. يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ۝

“Woh rāt din (Us kī) tasbīḥ karte răhte haiṅ aur ma‘mūlī sā waqfah bhī nahīṅ karte.”

4. فِيْ بُيُوْتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيْهَا اسْمُهٗ ۙ يُسَبِّحُ لَهٗ فِيْهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ۝

“(Allāh kā yeh Nūr) aise gharoṅ (masājid aur marākiz) meṅ (muyassar ātā hai) jin (kī qadr-o manzilat) ke baland kiye jāne aur jin meṅ Allāh ke Nām kā zikr kiye jāne kā ḥukm Allāh ne diyā hai (yeh woh ghar haiṅ keh Allāh wāle) un meṅ ṣubḥ-o shām Us kī tasbīḥ karte haiṅ.”

5. فَسُبْحٰنَ اللهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَ حِيْنَ تُصْبِحُوْنَ۝

“Pas tum Allāh kī tasbīḥ kiyā karo jab tum shām karo (ya‘nī Maġhrib aur ‘Ishā’ ke waqt) aur jab tumm ṣubḥ karo (ya‘nī Farj ke waqt).”

6. يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا۝ وَّ سَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّ اَصِيْلًا۝

“Ae īmān wālo! Tum Allāh kā kasrat se zikr kiyā karo. Aur ṣubḥ-o shām Us kī taṣbīḥ kiyā karo.”

7. فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ وَّ اسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَ الْاِبْكَارِ۝

“Pas Āp ṣabr kījiye, be-shak Allāh kā wa‘dah ḥaq hai aur apnī Ummat ke gunāhoṅ kī baḵhshish ṭalab kījiye aur ṣubḥ-o shām apne Rab kī ḥamd ke sāth tasbīḥ kiyā kījiye.”

8. فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ۝ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّ اَصِيْلًا ۝ وَ مِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَ سَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ۝

"So Āp apne Rab ke ḥukm kī ḳhāṭir ṣabr (jārī) rakheṅ aur un meṅ se kisī kāz̠ib-o gunah-gār yā kāfir-o nā-shukr-guzār kī bāt par kān nah dhareṅ. Aur ṣubḥ-o shām apne Rab ke Nām kā z̠ikr kiyā kareṅ. Aur rāt kī kuçh ghaṛiyāṅ Us ke ḥuẕūr sajdah-rezī kiyā kareṅ aur rāt ke (baqīyah) ṭawīl ḥiṣṣah meṅ Us kī tasbīḥ kiyā kareṅ."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

171/1. "Ḥaẕrat Shaddād bin Aws raḍiya Allāhu 'anhu ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se riwāyat kī hai keh Sayyidu al-Istiġhfār yeh hai keh tum yeh paṛho: ﴿اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ. أَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ. أَبُوْءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوْءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي. فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ﴾ Ae Allāh! Tū mera Rab hai, tere siwā ko'ī 'ibādat ke lā'iq nahīṅ, tū ne mujhe paidā kiyā aur maiṅ terā bandah hūṅ aur jo tujh se 'ăhd wa wa'dah kiyā us par apnī bisāṭ-bhar qā'im hūṅ. Apne a'māl kī bura'ī se terī panāh chāhtā hūṅ.

Jin ne‘matoṅ se tū ne mujhe nawāzā un kā iqrār kartā hūṅ aur apne gunāhoṅ kā bhī iqrār kartā hūṅ so tū mujhe baḳhsh de kyūṅ-keh tere siwā gunāhoṅ ko ko’ī mu‘āf nahīṅ kar saktā.) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar ko’ī yaqīn ke sāth din meṅ yeh paṛhe aur phir shām hone se păhle mar jā’e to woh Jannatī hai aur jo yaqīn ke sāth rat ko yeh kalimāt paṛhe aur ṣubḥ hone se păhle faut ho jā’e to woh Jannatī hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī, Tirmidhī aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

172/2. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ek shaḳhṣ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Guzashtarh rat mujhe bichçhū ne kāṭ liyā thā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar tum shām ke waqt yeh paṛh lete: ﴿أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ main har maḳhlūq ke shar se Allāh Ta‘ālá ke kalimāte tāmmah kī panāh meṅ ātā hūṅ) to tumheṅ yeh bichçhū taklīf nah de pātā.”

Is Ḥadīs ko Imāż Muslim, Abū Dāwūd ne isī ṭarh, Nasā’ī, Mālik aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

173/3. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab do muḥāfiẓ (firshte) Allāh Ta‘ālá ke pās rāt yā din (meṅ logoṅ) ke jo a‘māl (kitāb meṅ likh kar) măḥfūẓ kiye hote haiṅ pahŏṅchāte haiṅ aur Allāh Ta‘ālá dekhtā hai keh Ṣaḥīfe ke shurū‘ aur āḳhir meṅ (ya‘nī din ke āġhāz aur iḳhtetām ke waqt) nekī (darj) hai to woh apne firishtoṅ se kăhtā hai: maiṅ tumheṅ gawāh banā kar kăhtā hūṅ keh maiṅ ne apne bande ke woh gunāh mu‘āf kar diye jo is ṣaḥīfe ke do kanāroṅ ke dar-miyān meṅ haiṅ.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmiḏhī aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai.

174/4. “Ḥaẓrat Abān bin ‘Uthmān ne bayān kiyā hai keh maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Uthmān bin ‘Affān raḍiya Allāhu ‘anhu ko bayān karte huwe sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ rozānah ṣubḥ-o shām tīn-tīn martabah yeh kalimāt kahe use ko’ī chīz ẕarar nahīṅ degī: ﴿بِسْمِ اللهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ﴾ (Us ke Allāh ke nām ke sāth jis ke nām kī barakat se zamīn-o āsmān kī ko’ī chīz nuqṣān nahīṅ de saktī aur woh ḳhūb sun·ne wālā aur achçhī ṭarḥ jān·ne wālā hai.) Ḥaẓrat Abān

ke jism kī ek ṭaraf fālij-jadah thī to ek shaḳhṣ un kī ṭaraf dekhne lagā to unhoṅ ne farmāyā: kyā dekhte ho? Ḥadīs̱ isī ṭarḥ hai jis ṭarḥ maiṅ ne tum se bayān kī lekin maiṅ ne us din yeh Du‘ā nahīṅ paṛhī thī kyūṅ-keh Allāh Ta‘ālá mujh par apnī taqdīr pūrī karnī thī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

175/5. “Ḥaẓrat Abū Sallām raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh woh Ḥims kī masjid meṅ the keh ek ādamī un ke pāṣ guzra to logoṅ ne kahā: yeh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ḳhādim haiṅ. Woh un kī ṭaraf khaṛe huwe aur ‘arẓ kiyā: mujhe aisī Ḥadīs̱ sunā’iye jo Āp ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se ḳhụd sunī ho aur jis meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aur Āp ke dar-miyān kisī kā wāsiṭah nah ho. Unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: jis ne ṣubḥ ke waqt aur shām ke waqt yeh kahā: ﴿رَضِيْنَا بِاللهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِيْنًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُوْلًا﴾ (Maiṅ Allāh ke Rab hone, Islām ke Dīn haone aur Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá

Ālihī wa-sallam ke Rasūle (bar-ḥaq) hone par rāẓī hoṅ.) to Allāh Ta'ālá ke ẕimma'e karam par hai keh use rāẓī kar de."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd ne maẕkūrah alfāẓ meṅ, Ibn Mājah aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

176/6. "Ḥaẓrat 'Amr bin Shu'ayb ba-wāsiṭa'e wālid apne dādā se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ sau martabah aur sau martabah shāż ko "﴾سُبْحَانَ اللهِ﴿" paṛhe woh sau ḥaj karne wāle kī mānind hai. Jo ādamī ṣubḥ-o shām sau-sau martabah "﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿" paṛhe woh us shaḳhṣ kī ṭarḥ hai jis ne Allāh Ta'ālá ke rāste maiṅ sau mujāhidoṅ ko ghoṛoṅ par sawār kiyā (ya'nī unheṅ sawārī dī) yā farmāyā: woh sau ġhazawāt laṛne wāle ġhāzī kī ṭarḥ hai. Jo shaḳhṣ ṣubḥ-o shām sau-sau martabah "﴾اَللهُ أَكْبَرُ﴿" paṛhe woh us ādamī kī ṭarḥ hai jis ne Ḥaẓrat Ismā'īl ('alayhi al-salām) kī aulād se sau ġhulām āzād kiye aur jis ne ṣubḥ-o shām sau-sau martabah "﴾لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ﴿" paṛhā to us din us se achchā 'amal kisī ne nahīṅ kiyā al-battah woh shaḳhṣ jo yehī kalimāt usī ṭarḥ paṛhe yā us se zā'id bār paṛhe."

Is Ḥadīs ko Imām aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

177/7. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne Aṣḥāb ko ta‘līm dete huwe farmāte: jab tum meṅ se ko’ī ṣubḥ kare to yeh paṛhe: ﴿اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوْتُ وَإِلَيْكَ المَصِيْرُ﴾ (Ae Allāh! Tere faẓl-o karam se ham ne ṣubḥ kī aur tere hī faẓl-o karam shām kī hai aur terī ‘ināyat-o mehr-bānī se hī ham zindah haiṅ aur usī par e‘temād karte huwe dāre dunyā hai dāre Ākhirat kī ṭaraf rakhte safar bāṅdheṅge aur hameṅ terī ṭaraf hī lauṭnā hai.) Aur jab shāmkare to paṛhe: ﴿اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوْتُ وَإِلَيْكَ النُّشُوْرُ﴾ (Ae Allāh! Tere faẓl-o karam se ham ne shām aur tere hī faẓl-o karam se ṣubḥ kī hai aur terī ‘ināyat-o mehr-bānī se hī ham zindah haiṅ aur terī hī ṭaraf rakhte safar bāṅdheṅge aur ham terī hī ṭaraf jam‘a kiye jā’eṅge).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī aur Abū Dāwūd ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

178/8. “Ḥaẓrat Ma‘qil bin Yasār raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ ṣubḥ ke waqt yeh kalimāt ﴿أَعُوْذُ بِاللهِ السَّمِيْعِ الْعَلِيْمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴾ aur Sūra’e Ḥashr kī āḳhirī tīn āyāt paṟhe to Allāh Ta‘ālá us ke liye sattar hazār firishte muqarrar kar detā hai jo shām tak us ke liye Du‘ā’e raḥmat karte haiṅ aur agar usī din mar jā’e to shahīd kī maut maregā aur jo shaḳhṣ shām ke waqt use paṟhe us kā bhī yehī martabah hai.”

Ise Imām Tirmiḏhī, Aḥmad aur Dārimī ne riwāyat kiyā hai.

179/9. “Ḥaẓrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh jab ko’ī shaḳhṣ apne ghar meṅ dāḳhil hotā hai yā apne bistar par (sone ke liye) leṭtā hai to jaldī se use kī ṭaraf firishtah aur Shayṭān lapakte haiṅ. Pas firishtah kăhtā hai keh tū (apne din bhar ke a‘māl kā) ḳhair ke sāth ḳhātimah kar aur Shayṭān kăhtā hai keh shar ke sāth ḳhātimah kar. Phir agar us ne Allāh Ta‘ālá kī ḥamd bayān kī aur use yād kiyā to Shayṭān ko bhagā diyā aur firishtah rāt bhar us kī ḥifāẓat kartā răhtā hai phir jab woh be-dār hotā hai to phir jaldī se firishtah aur Shayṭān us kī ṭaraf āte haiṅ, aur usī ṭarḥ kā kalām dŏhrāte haiṅ. Phir agar woh shaḳhṣ Allāh Ta‘ālá kā ẕikr kartā hai aur (yeh) kăhtā hai: ﴿الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ إِلَيَّ نَفْسِي مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا وَلَمْ يُمِتْهَا فِي مَنَامِهَا الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الأَرْضِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ إِنَّ

اللهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوْفٌ رَحِيْمٌ﴾ (Tamām ta‘rīfeṅ us Rab ke liye haiṅ jis ne mere nafs ko us kī maut ke ba‘d wāpas merī ṭaraf lauṭāyā, aur jise us ne us kī nīṅd meṅ nahīṅ mārā, tamām ta‘rīfeṅ us Rab ke liye haiṅ jis ne āsmānoṅ aur zamīn ko zā’il hone se rokā huwā hai aur agar woh zā’il ho jā’eṅ to us ke ba‘d unheṅ ko’ī nah thām sake. Be-shak Allāh Ta‘ālá apne bandoṅ par bŏhat ziyādah mehr-bān aur raḥm farmāne wālā hai.) Agar (woh yeh Du‘ā māṅg kar) faut huwā to shahīd kī maut maregā, aur agar uṭh kar us ne Namāz adā kī to baṛe rutbe walī Namāz hogī.”

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. **‘al-Sunan al-kubrá’** meṅ aur Ibn Ḥibbān aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. yeh Ḥadīs Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai, aur Imām Mundhirī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

180/10. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī shaḳhṣ din kā āghāz aur us kā iḳhtetām bhī nekī ke sāth kare, to Allāh Ta‘ālá apne firishtoṅ se

farmātā hai: (us ke sāre gunāh) miṭā do, mere bande ke (ṣubḥ-o shām) ke dar-miyān wāle gunāh bhī nah likho.”

Ise Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām Mundhirī aur Haythamī ne farmāyā: ise Imām Ṭabarānī ne sanade ḥasanaur siqah rijāl ke sāth riwāyat kiyā hai.

181/11. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ ṣubḥ ke waqt yeh kăhtā hai: ﴿اللَّهُمَّ إِني أَصْبَحْتُ مِنْكَ فِي نِعْمَةٍ وَعَافِيَةٍ وَسِتْرٍ، فَأَتِمْ نِعْمَتَكَ عَلَيَّ وَعَافِيَتَكَ وَسِتْرَكَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ ne terī ṭaraf se ne‘mat, ‘āfiyat aur pardah-poshī meṅ ṣubḥ kī, so tū mujh par dunyā-o Āḳhirat meṅ apnī ne‘mat, ‘āfiyat aur pardah-poshī pūrī farmā.) Aisā ṣubḥ-o shām tīn martabah kahe tū Allāh Ta‘ālá ke zimma’e karam par hai keh us kī ḥājat ko pūrā farmā’e.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

182/12. “Ḥaẕrat Abū Kāhil raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Abū Kāhil! Jo shaḳhṣ bhī tīn daf‘ah din ko aur tīn

daf‘ah rāt ko mujh par shauq aur maḥabbat ke sāth durūd bhejtā hai to Allāh Ta‘ālá us bande ke us rāt aur di ke gunāhoṅ ko baḳhshtā ḳhụd par wājib kar letā hai.”

Ise Imām Ṭabarānī aur Mundhirī ne riwāyat kiyā hai.

183/13. “Ḥaẓrat Abī Dardā’ raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ ṣubḥ ke waqt aur shām ke waqt mujh par das daf‘ah durūd bhejegā use Qiyāmat ke Roz merī shafā‘at naṣīb hogī.”

Imām Mundhirī aur Haythamī ke muṭābiq ise Imām Ṭabarānī ne do isnād ke sāth riwāyat kiyā hai. In meṅ se ek sanad jayyid hai aur is ke rijāl siqah haiṅ.

﴾Azān ke ba‘d Du‘ā kā byān﴿

184/1. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr bin al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum mu’azzin ko azān dete huwe suno to usī ṭarḥ kaho jis ṭarḥ woh kăhtā hai phir mujh par durūd bhejo pas jo bhī shaḳhṣ mujh par ek daf‘ah durūd bhejtā hai Allāh Ta‘ālá us par das raḥmateṅ nāzil farmātā hai. Phir Allāh Ta‘ālá se Wasīlah ṭalab karo be-shak Wasīlah Jannat meṅ ek manzil hai ho keh Allāh Ta‘ālá ke bandoṅ meṅ se ṣirf ek ko milegī aur mujhe ummīd hai keh woh bandah maiṅ hī hūṅgā. So jis ne us (maqām) Wasīlah ko mere liye ṭalab kiyā us ke liye merī shafā‘at wājib ho jā’egī.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

185/2. “Ḥaẕrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne azān sunte waqt yeh kahā: ﴾اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَارْضَ عَنْهُ رِضًا لَا تَسْخَطُ بَعْدَهُ﴿ (Ae mere Allāh! Ae is da‘wate kāmil aur naf‘a dene wālī Namāz ke Rab! Tū Ḥaẕrat Muḥammad

Muṣṭafá ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam par durūd bhej aur un se is ṭarḥ rāẕī ho keh us ke ba'd kabhī nā-rāẕ nah ho.) to Allāh Ta'ālá (us ke ba'd māṅgī jāne wālī) us ke bande kī Du'ā (ẕarūr) qubūl farmā letā hai."

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Ṭabarānī aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

186/3. "Ḥaẓrat Abī Dardā' raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jab azān kī āwāz sunte to yeh farmāte: ﴿اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُوْلِكَ وَاجْعَلْنَا فِي شَفَاعَتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ (Ae mere Allāh, ae is da'wate kāmil aur qā'im hone wālī Namāz ke Rab! Tū apne bande aur Rasūl Ḥaẓrat Muḥammad (ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam) par durūd bhej aur Qiyāmat ke Roz hameṅ un kī shafā'at 'aṭā farmā.) Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne azān sunte waqt yeh kalimāt kahe to Qiyāmat ke Roz Allāh Ta'ālá use merī shafā'at 'aṭā farmā'egā."

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī aur Mundhirī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad meṅ Ṣadaqah bin 'Abd Allāh al-Samīn rāwī

hai jise Imām Duḥaym, Abū Ḥātim aur Aḥmad bin Ṣāliḥ al-Miṣrī sab ne siqah qarār diyā hai.

187/4. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab kisī shaḳhṣ ne mu’azzin ko azān sun kar yeh kahā: ﴿اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ أَعْطِ مُحَمَّدًا سُؤْلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ (Ae mere Allāh! Ae is da‘wate kāmil aur qā’im hone walī Namāz ke Rab! Tū Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Qiyāmat ke Roz un kā ajr ‘aṭā farmā.) to (Qiyāmat ke Din) woh shaḳhṣ Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī shafā‘at kā ḥaq-dār ṭhăhregā.”

Ise Imām Ṭabarānī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

188/5. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujh par durūd bhejā karo be-shak tumhārā mujh par durūd bhejnā tumhārī zakāṫ hai aur Allāh Ta‘ālá se mere liye Wasīlah ṭalab kiyā karo to Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Yeh Wasīlah kyā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Wasīlah Jannat meṅ ek a‘lá darjah kā nām hai

aur use ṣirf ek shaḳhṣ hī ḥāṣil kar pā'egā aur maiṅ ummīd kartā hūṅ keh woh shaḳhṣ meṅ hī hūṅgā."

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Abī Shaybah aur Abū Ya'lá ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: ise Imām Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Is kī sanad meṅ Dāwūd bin 'Ulbah nāmī rāwī hai..... ise Imām Ibn Numayr ne siqah qarār diyā hai.

189/6. "Ḥaẓrat Ḥasan bin 'Alī raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujh par kasrat se durūd paṛhā karo kyūṅ-keh tumhārā mujh par durūd bhejnā tumhāre gunāhoṅ ke liye bā'is maġhfirat hai, aur (mujh par durūd bhejne ke 'ilāwah) Allāh Ta'ālá se mere liye balandiye darajāt (ya'nī mazīd taqarrube Ilāhī) aur maqāme Wasīlah kī Du'ā bhī māṅgā karo kyūṅ-keh Allāh Ta'ālá ke hāṅ merā maqām maqāme Wasīlah (tumhāre ḥaq meṅ) maqāme shafā'at hai."

Ise Imām Ibn 'Asākir ne riwāyat kiyā hai.

﴾Masjid meṅ dāḳhil hone aur bāhar nikalne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ۝

“Ae Aulāde Ādam! Tum har Namāz ke waqt apnā libāse zīnat (pǎhǎn) liyā karo aur ḳhā’o aur piyo aur ḥad se ziyādah ḳharch nah karo keh be-shak Woh be-jā ḳharch karne wāloṅ ko pasand nahīṅ farmātā.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

190/1. “Ḥaẓrat Abū Ḥumayd al-Sā‘idī yā Abū Usayd al-Anṣārī raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī masjid meṅ dāḳhil ho to use chāhiye keh Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par salām bheje phir kahe: ﴾اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴿ (Ae Allāh! Mere liye apnī raḥmat ke darwāe khol de.) Aur jab masjid se bāhar nikle to kahe:

﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se terā faẓl māṅgtā hūṅ).

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Abū Dāwūd ne maẕkūrah alfāẓ ke sāth, Ibn Mājah aur Dārimī ne riwāyat kiyā hai. Imām Abū Ḥātim al-Rāzī ne bayān kiyā keh Imām Abū Zur‘ah farmāyā: Ḥaẓrat Abū Ḥumayd aur Abū Usayd raḍiya Allāhu ‘anhumā donoṅ se marwī riwāyāt aṣṣaḥ (ṣaḥīḥ-tar) hotī haiṅ.

Aur Imām Munāwī ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī masjid meṅ dāḳkhil ho to use isteḥbāban, tākīdan aur wujūban, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ salām ‘arẓ karnā chāhiye kyūṅ-keh masājid ẕikr karne kī jagah haiṅ aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ salām ‘arẓ karnā bhī ẕikre Ilāhī hī hai.

191/2, 192/3, 193/4, 194/5. “Ḥaẓrat Fāṭimah bint Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā apnī dādī jān Sayyida’e Kā’enāt Fāṭimah al-Kubrá salāmu Allāhi ‘alayhā se riwāyat kartī haiṅ, unhoṅ ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam masjid meṅ dāḳhil hote waqt Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par ṣalāṫ-o salām paṛhte aur us ke ba‘d (ta‘līme ummat ke liye) yeh Du‘ā karte: ﴿رَبِّ

﴿اغْفِرْ لِي ذُنُوْبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴾ (Ae Rab! Mere gunāh baḳhsh de aur mere liye apnī raḥmat ke darwāzwe khol de.) Aur masjid se bāhar tashrīf lāte waqt bhī Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par ṣalāt-o salām paṛhte aur phir (ta‘līme ummat ke liye) yūṅ Du‘ā karte: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوْبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ﴾ (Ae mere Rab! Mere gunāh baḳhsh de aur mere liye apne faẓl ke darwāze khol de).”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Tirmid̲h̲ī, Aḥmad aur ‘Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmid̲h̲ī ne farmāyā: Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā kī Ḥadīs̲ ḥasan hai.

“Aur ek riwāyat meṅ hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farmāte: ﴿بِسْمِ اللّٰهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُوْلِ اللّٰهِ﴾ (Allāh ke nām se shurū‘ kartā hūṅ aur Allāh Ta‘ālá ke Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par bhī salām ho. ....) Is ke ba‘d usī ṭarḥ Ḥadīs̲ bayān kī.”

Ise Imām Ibn Mājah aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

“Aur ek aur riwāyat meṅ Sayyidah Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam

jab masjid meṅ dāḳhil hote to Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par salām bhejte.... aur isī ṭarḥ masjid se nikalte waqt bhī Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par salām bhejte.... is ke ba‘d sābiqah Ḥadīs̱ kī Du‘ā bayān kī.” Ise Imām Aḥmad, Abū Ya‘lá aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

“Aur ek riwāyat meṅ hai keh Sayyida’e Kā’enāt raḍiya Allāhu ‘anhā ne bayān farmāyā: Āp yūṅ farmāte: ﴿السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وبَرَكَاتُهُ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوْبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رِزْقِكَ﴾ (Ae Allāh ke Nabī! Āp par salāmatī aur Allāh kī raḥmateṅ aur barkateṅ hoṅ, ae mere Allāh! Mere gunāh baḳhsh de aur mere liye apne rizq ke darwāze khol de).”

Ise Ḥadīs̱ ko Imām Abū Ya‘lá ne **‘al-Mu‘jam’** meṅ riwāyat kiyā hai.

195/6. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī masjid meṅ dāḳhil ho to use chāhiye keh woh (apne) Nabī (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) kī ḳhidmat meṅ salām ‘arẕ kare aur (us ke ba‘d) yūṅ kahe: ﴿اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴾ (Ae Allāh! Mere liye apnī raḥmat ke

darwāze khol de.) Aur jab masjid se bāhar nikle to tab bhī Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ salām ‘arẕ kare aur (us ke ba‘d) kahe: ﴾اللّٰهُمَّ اعْصِمْنِي مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴿ (Ae mere Allāh! Mujhe Shayṭān mardūd se bachā).” Aur ek riwāyat ke mūṭābiq farmāyā: use chāhiye keh woh (salām ‘arẕ karne ke ba‘d) kahe: ﴾اللّٰهُمَّ بَاعِدْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ﴿ (Ae Allāh! Mujhe Shyaṭān mardūd se dūr rakh).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, Nasā’ī, Ibn Ḳhuzaymah, Ibn Ḥibbān aur Buḳhārī ne **‘al-Tārīḳh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Buḳhārī aur Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Imām Kinānī ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ aur is ke rijāl s̱iqāt haiṅ.

196/7. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẕrat Ka‘b Aḥbār raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: ae Abū Hurayrah! Mujh se do chīzeṅ jin kī meṅ tumheṅ waṣīyat kar rahā hūṅ, yād kar lo, jab tum masjid meṅ dāḳhil ho to Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bhejo phir yūṅ kaho: ﴾اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴿ (Ae Allāh! Mujh par apnī raḥmat ke darwāze khol de.) Aur jab masjid se bāhat niklo to Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi

wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd ẓarūr bhejo aur phir yūṅ kaho: ﴾اَللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ﴿ (Ae Allāh! Mujhe Shayṭān mardūd se măḥfūẓ rakh).”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī, Ibn Abī Shaybah aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

197/8. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jum‘ah ke din ke ‘ilāwah ko’ī din aisā nahīṅ jis meṅ sūraj ṭulū‘ aur ġhurūb huwā ho aur woh Jum‘ah ke din se beh-tar ho. Phir Ḥaẓrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu tashrīf lā’e to Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne kahā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Jum‘ah ke din meṅ ek aisī ghaṛī kā zikr farmāyā keh jis meṅ ko’ī Momin Namāz paṛh kar Allāh Ta‘ālá se jo chīz bhī māṅgtā hai, to Allāh Ta‘ālá use ẓarūr ‘aṭā kartā hai. Ḥaẓrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: sach hai. Us zāt kī qasam! Jis ne Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko ‘izzat-o takrīm baḳhshī, be-shak maiṅ bhī do chīzeṅ kăhne lagā hoṅ, so Āp unheṅ kabhī bhūlnā mat, jab Āp masjid meṅ dāḳhil ho to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd-o salām ẓarūr bhejo aur phir yūṅ kaho: ﴾اَللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴿

(Ae Allāh! Mere liye apnī raḥmat ke darwāze khol de.) Aur jab masjid se nikalne lago to isī ṭarḥ Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd-o salām ẕarūr bhejo aur phir yūṅ kaho: ﴿اَللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ﴾ (Ae Allāh! Mujhe Shyaṭān mardūd se mǎḥfūẓ rakh).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā aur farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad meṅ Ibn ‘Ajlān rāwī hai aur woh s̱iqah haiṅ.

198/9. “Ḥaẕrat Muḥammad bin ‘Abd al-Raḥmān raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ‘Abd Allāh bin Salām raḍiya Allāhu ‘anhu jab kabhī masjid meṅ dāḳhil hote the, to Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par salām bhejte aur phir kǎhte: ﴿اَللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴾ (Ae Allāh! Mujh par apnī raḥmat ke darwāze khol de.) Aur jab masjid se bāhar nikle to tab bhī Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par salām bhejte aur phir Shayṭān mardūd se panāh māṅgte (Ḥuẕūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke wiṣāl mubārak ke ba‘d bhī un kā mustaqil yeh ma‘mūl thā).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

199/10. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat ‘Alqamah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh jab woh masjid meṅ dāḳhil hote the, to kăhte the: ﴿السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ صَلَّى اللّٰهُ وَمَلَائِكَتُهُ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ﴾ (Ae Nabīye Muḥtashim! Āp par salāmatī ho aur Allāh Ta‘ālá kī raḥmat aur barakāt hoṅ, (hameshah) Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se raḥmat aur us ke firishtoṅ kī ṭaraf se bhī Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd-o barakāt hoṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

200/11. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Ibrāhīm raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh jab woh masjid meṅ dāḳhil hote to kăhte: ﴿بِاسْمِ اللّٰهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُوْلِ اللّٰهِ﴾ (Allāh ke nām aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bhejne ke sāth (maiṅ is masjid meṅ dāḳhil hotā hūṅ.) Aur jab kisī aise ghar meṅ dāḳhil hote jis meṅ ko’ī bhī nah hotā to kăhte: ﴿السَّلَامُ عَلَيْكُمْ﴾ (Āp par salāmatī ho).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

﴾Farẓ Namāzoṅ ke ba‘d kī Du‘ā’oṅ kā bayān﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِيْ عَنِّيْ فَاِنِّيْ قَرِيْبٌ ؕ اُجِيْبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ
اِذَا دَعَانِ ۙ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لِيْ وَلْيُؤْمِنُوْا بِيْ لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُوْنَ ۝

“Aur (Ae Ḥabīb!) Jab Mere bande Āp se Merī nisbat sawāl kareṅ to (batā diyā kareṅ keh) Maiṅ nazdīk hūṅ, Maiṅ pukārne wāle kī pukār kā jawāb detā hūṅ jab bhī woh Mujhe pukārtā hai, pas unheṅ chāhiye keh Merī farmān-burdārī iḳhtiyār kareṅ aur Mujh par puḳhtah yaqīn rakheṅ tā-keh woh rāhe (murād) pā jā’eṅ.”

2. فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝

“Pas jab Āp (ta‘līme Ummat, tablīġh-o jihād aur adā’egiye farā’iẓ se) fāriġh hoṅ to (ẕikr-o ‘ibādat meṅ) meḥnat farmāyā kareṅ. Aur apne Rab kī ṭaraf rāġhib ho jāyā kareṅ.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

201/1. "Ḥaẓrat Abū Umāmmah raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmate aqdas meṅ ‘arẕ kiyā gayā: (yā Rasūl Allāh!) Kis waqt kī Du‘ā ziyādah sunī jātī hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: rāt kī āḳhirī ḥiṣṣe meṅ (kī ga’ī Du‘ā) aur farẕ Namāzoṅ ke ba‘d (kī ga’ī Du‘ā jald qubūl hotī hai)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī aur ‘Abd al-Razzāq ne bayān kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

202/2. "Ḥaẓrat ‘Amr bin Maymūn al-Awdī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Sa‘d bin Abī Waqqāṣ raḍiya Allāhu ‘anhu apne ṣāḥib-zādoṅ ko un kalimāt kī yūṅ ta‘līm diyā karte jaise ustād bachchoṅ ko likhnā sikhātā hai aur farmāte: be-shak Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam har Namāz ke ba‘d un kalimāt ke ẕarī‘e Allāh Ta‘ālá kī panāh ṭalab kiyā karte the (Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farmāte:) ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ وَأَعُوْذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ العُمْرِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ buzdilī se terī panāh chāhtā hūṅ aur maiṅ ẕillat kī zindagī kī ṭaraf lauṭā’e jāne (ya‘nī buṛhāpe) se terī panāh

chāhtā hūṅ aur dunyā ke fitne se terī panāh chāhtā hūṅ aur ‘azābe qabr se terī panāh chāhtā hūṅ.) (Ḥaẓrat ‘Amr bin Maymūn bayān karte hain) jab maiṅ ne yeh Ḥadīs Ḥaẓrat Muṣ‘ab (bin Sa‘d) raḍiya Allāhu ‘anhu ke sāmne bayān kī to unhoṅ ne bhī is kī taṣdīq farmā’ī.”

Yeh Ḥadīs ImāmBuḳhārī, Tirmidhī aur Nasā’ī ne riwāyat kī hai aur Imām Tirmidhī ne ise ḥasan ṣaḥīḥ kahā hai.

203/3. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam salām pherne ke ba‘d ﴿اَللّٰهُمَّ أَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا اَلْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (Ae Allāh! Tū salāmatī wālā hai, salāmatī terī hī ṭaraf se hai, ae jalālat-o buzurgī ke Mālik! Tū pāk hai) paṛhne kī miqdār ke bar-ā-bar tashrīf farmā hote.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Ibn Mājah aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

Imām Tirmidhī ne farmāyā: is bāb meṅ Ḥaẓrat Thawbān, Ibn ‘Umar, Ibn ‘Abbās, Abū Sa‘īd, Abū Hurayrah aur Muġhīrah bin Shu‘bah raḍiya Allāhu ‘anhum se bhī riwāyāt maẕkūr haiṅ. Imām Tirmidhī farmāte haiṅ: Ḥaẓrat ‘Ā’ishah

raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Ḥaẓrat Ḳhālid al-Ḥadhdhā ne bhī Ḥaẓrat ‘Ā’ishah se marwī Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin al-Ḥārith se ‘Āṣim kī mis̱l yeh Ḥadīs̱ bayān kī hai. Aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se yeh bhī marwī hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam salām pherne ke ba‘d yeh Du‘ā faṛhā karte: ﴿لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh akelā hai, us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī ke liye bādshāhī hai, aur usī ke liye tamām ta‘rīfeṅ haiṅ aur woh har shai par qudrat rakhtā hai. Ae Allāh! Jise tū de use ko’ī rokne wālā nahīṅ aur jise tū roke use ko’ī dene wālā nahīṅ aur kisī daulat-mand ko tere muqābale meṅ daulat naf‘a nahīṅ degī.) Aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se yeh bhī marwī hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam salām pherne ke ba‘d yeh Du‘ā paṛhā karte: ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ﴾ (Āp kā Rab, jo ‘izzat kā Mālik hai un (bātoṅ) se pāk hai jo woh bayān karte haiṅ aur (tamām) Rasūloṅ par salām ho aur sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kā Rab hai).”

204/4. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz aur sajdah meṅ yeh Du‘ā farmāte: ﴿اللَّهُمَّ، اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُوْرًا وَفِي سَمْعِي نُوْرًا وَفِي بَصَرِي نُوْرًا وَعَنْ يَمِيْنِي نُوْرًا وَعَنْ شِمَالِي نُوْراً وَأَمَامِي نُوراً وَمِنْ خَلْفِي نُوْراً وَفَوْقِي نُوْراً وَمِنْ تَحْتِي نُوْراً وَاجْعَلْ لِي نُوْراً أَوْ وَاجْعَلْنِي نُوْراً﴾ Ae Allāh! Mere dil meṅ nūr kar de, mere kānoṅ meṅ nūr kar de, mere dā’eṅ nūr kar de, mere bā’eṅ nūr kar de, mere āge nūr kar de mere pīçhe nūr kar de, mere ūpar nūr kar de, mere nīche nūr kar de, mere liye nūr kar de yā farmāyā: mujhe (sar-ā-pā’e) nūr banā de.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai, mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

205/5. “Ek aur riwāyat meṅ hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yūṅ farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُوْرًا وَفِي لِسَانِي نُوْرًا وَفِي سَمْعِي نُوْرًا وَفِي بَصَرِي نُوْرًا وَمِنْ تَحْتِي نُوْرًا وَعَنْ يَمِيْنِي نُوْراً وَعَنْ شِمَالِي نُوْراً وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُوْرًا وَمِنْ خَلْفِي نُوْرًا وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُوْرًا وَأَعْظِمْ لِي نُوْرًا﴾ Ae Allāh! Mere dil meṅ nūr kar de, merī āṅkhoṅ meṅ nūr kar de, mere ūpar nūr kar de, mere nīche nūr kar de, mere dā’eṅ nūr kar de, mere bā’eṅ nūr kar de, mere sāmne nūr kar de, mere pīçhe nūr kar de aur mere andar nūr kar de aur mere liye ‘aẓīm nūr kar de.”

Ise Imām Muslim, Tirmi<u>dh</u>ī aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

206/6. ﴿اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُوْرًا فِي قَلْبِي، وَنُوْرًا فِي قَبْرِي ،وَنُوْرًا مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ، وَنُوْرًا مِنْ خَلْفِي، وَنُوْرًا عَنْ يَمِيْنِي، وَنُوْرًا عَنْ شِمَالِي، وَنُوْرًا مِنْ فَوْقِي، وَنُوْرًا مِنْ تَحْتِي، وَنُوْرًا فِي سَمْعِي، وَنُوْرًا فِي بَصَرِي، وَنُوْرًا فِي شَعْرِي وَنُوْرًا فِي بَشَرِي، وَنُوْرًا فِي لَحْمِي، وَنُوْرًا فِي دَمِي، وَنُوْرًا فِي عِظَامِي. اللَّهُمَّ أَعْظِمْ لِي نُوْرًا، وَأَعْطِنِي نُوْرًا، وَاجْعَلْ لِي نُوْرًا﴾

“Ae Allāh mere dil meṅ nūr kar de, merī qabr meṅ, mere āge, mere pīçhe, mere dā’eṅ, mere bā’eṅ, mere ūpar aur mere nīche, nūr hī nūr kar de. Ae Allāh ! mere kānoṅ, merī āṅkhoṅ, mere bāloṅ, mere chehre, mere gosht, mre ḳhūn aur merī ḥaddiyoṅ meṅ nūr hī nūr kar de. Ae Allāh! Mere liye ‘aẓīm nūr kar de. Mujhe nūr ‘aṭā farmā aur mere liye nūr banā de.”

Ise Imām Buḳhārī, Muslim aur Tirmi<u>dh</u>ī ne ma<u>z</u>kūrah alfāẓ ke sāth riwāyat kiyā hai.

207/7. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī shaḳhṣ āḳhirī tashahhud se fāriġh ho jā’e to chār chīzoṅ se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅge: Jahannam ke ‘a<u>z</u>āb se, qabr ke ‘a<u>z</u>āb

se, zindagī aur maut kī āzmā’ish se aur Masīḥ Dajjāl ke fitne se.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alayh hai. Mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

“Aur Imām ‘Asqalānī ne ‘Fatḥ al-Bārī’ meṅ farmāyā: is bāre meṅ mukhtalif riwāyāt haiṅ keh kyā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aisā salām se pǎhle farmāte yā salām pherne ke ba‘d, so Imām Muslim kī riwāyat meṅ hai keh phir ākhirī chīz jo Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tashahhdu aur salām ke dar-miyān farmāte woh yeh hai: ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh mere woh gunāh jo maiṅ ne āge bhej diye aur jo maiṅ pīçhe çhoṛ āyā aur woh gunāh jo maiṅ ne çhup kar kiye, aur jin meṅ ḥad se baṛh gayā aur jo gunāh maiṅ ne e‘lānīyah kiye aur jo gunāh mujh se ziyādah tū jāntā hai (sab) bakhsh de. Be-shak tū hī āge lāne wālā hai aur tū hī pīçhe karne wālā hai, aur tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ.) Aur Imām Muslim hī kī ek riwāyat hai. Jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam salām pher lete to yūṅ farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ﴾ .... alakh. In donoṅ riwāyatoṅ ke dar-miyān taṭbīq dūsrī riwāyat ke irāda’e salām par mǎḥmūl kar ke kī jā’egī kyūṅ-

keh donoṅ ṭuruq kā maḳhraj ya‘nī Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ẕāte aqdas) ek hī hai. Aur isī Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Ḥibbāṅ ne apnī Ṣaḥīḥ meṅ in alfāẓ ke sāth wārid kiyā hai keh jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz se fāriġh ho jāte aur salām pher lete (to yeh Du‘ā farmāte). Aur yeh is chīz meṅ ẓāhir hai keh yeh salām ke ba‘d hai, aur yahā is chīz kā bhī eḥtemāl hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam aisā salām pherne se pǎhle bhī aur ba‘d meṅ bhī farmāte hoṅ.”

208/8. “Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Mujhe aisī Du‘ā sikhā’eṅ jise maiṅ namā meṅ paṛhā karūṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yūṅ kahā karo: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيْرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ ne apne ūpar bǒhat ẓulm kiyā. Gunāh ṣirf tū hī baḳhshtā hai. Mujhe apnī bār-gāh se baḳhshish ‘aṭā farmā de aur mujh par raḥm farmā, yaqīnan tū baḳhshne wālā nihāyat mehr-bān hai).”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

209/9. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: āj rāt merā Rab mere pās nihāyat aḥsan ṣūrat meṅ āyā..... aur mujh se farmāyā: ae Muḥammad! Jab Āp Namāz adā kar chukeṅ to yeh Du‘ā māṅgeṅ: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِيْنِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَاقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se achçhe a‘māl ke apnāne, bure a‘māl ko çhoṛne aur masākīn kī maḥabbat kā sawāl kartā hūṅ aur jab tū apne bandoṅ ko āzmāne kā irdāh karre to mujhe us se păhle hī ba-ġhair āzmā’e apne pās bulā le).”

Ise Imām Tirmidhī, Mālik aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

210/10. “Ḥaẓrat Shaddād bin Aws raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz meṅ (yeh) Du‘ā farmāte: ﴿اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ وَالْعَزِيْمَةَ عَلَى الرُّشْدِ وَأَسأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ وَأَسأَلُكَ قَلْبًا سَلِيْمًا وَلِسَانًا صَادِقًا وَأَسأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ﴾ (Ae mere Parwar-digār! Maiṅ har kām meṅ tujh se isteqāmat aur hidāyat par ‘azīmat kā sawāl

kartā hūṅ aur tujh se terī ne‘mat par shukr adā karne aur terī aḥsan ṭarīqe se terī ‘ibādat kī taufīq kā sawāl kartā hūṅ, aur maiṅ tujh se qalbe salīm aur sach bolne wālī zabān kā sawāl kartā hūṅ aur har us ḳhair kā sawāl kartā hūṅ jo tere ‘ilm meṅ hai aur har us burā’ī se bhī terī panāh māṅgtā hūṅ jo tere ‘ilm meṅ hai. Aur maiṅ tujh se hī maġhfirat aur baḳhshish māṅgtā hūṅ jise tū jāntā hai).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī ne maẕkūrah alfāẓ meṅ, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā aur ṣaḥīḥ qarār diyā hai aur Imām Ibn Ḥajar ne bhī **‘Natā’ij al-afkār’** meṅ ise ḥasan qarār diyā hai.

211/11. “Ḥaẓrat Mu‘ādh bin Jabal raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek din un kā hāth pakaṛ kar farmāyā: ae Mu‘ādh! Maiṅ tum se maḥabbat kartā hūṅ, Ḥaẓrat Mu‘ādh raḍiya Allāhu ‘anhu ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mere māṅ bāp Āp par qurbān hoṅ, Allāh kī qasam! Maiṅ bhī Āp se (apnī jān se baṛh kar) maḥabbat kartā hūṅ. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Mu‘ādh! Maiṅ tumheṅ naṣīḥat kartā hūṅ keh har Namāz ke ba‘d yeh Du‘ā māṅgnā hargiz nah çhoṛnā: ﴿اَللّٰهُمَّ، أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ﴾ (Ae

Allāh! Terā ẕikr, terā shukr aur aḥsan ṭarīqe se terī ‘ibādat kī adā’egī meṅ merī madad farmā).”

Ise Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī ne maẕkūrah alfāẓ ke sāth aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne ise Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ kahā hai.

212/12. “Ḥaẓrat Arzaq bin Qays raḍiya Allāhu ‘anhu kā bayān hai keh ek (Ṣaḥābī) Imām ne hameṅ Namāz paṛhā’ī jin kī kunyat Ḥaẓrat Abū Rimt͟hah raḍiya Allāhu ‘anhu thī, unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne yeh Namāz yā is jaisī Namāz Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth paṛhī hai. (Phir unhoṅ ne us Namāz kī kaifīyat bayān karte huwe) farmāyā: Ḥaẓrat Abū Bakr aur Ḥaẓrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā pǎhlī ṣaf meṅ dā’īṅ jānib khaṛe the aur ek ādamī Namāz ki takbīre ūlá meṅ ā shāmil huwā. Jab Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Namāz paṛhā kar dā’īṅ jānib salām pherā, yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ruḳhsāroṅ kī safedī ham ne dekhī. Phir aise hī muṛe jaise Abū Rimt͟hah muṛe haiṅ ya‘nī woh ḳhụd. To jo shaḳhṣ takbīre ūlá meṅ ā kar shāmil huwā thā khaṛā ho kar do-gānah paṛhne lagā to Ḥaẓrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhu us kī ṭaraf jhapṭe aur use kandhoṅ se pakaṛ kar hilāyā phir farmāyā: baiṭh jā’o

kyūṅ-keh Ăhle Kitāb ṣirf is waj·h se halāk ho ga’e keh un kī Namāzoṅ ke dar-miyān waqfah nahīṅ hotā thā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne nigāhe mubārak uṭhā kar unheṅ dekhā aur farmāyā: ae Ibn Ḳhaṭṭāb! Allāh Ta‘ālá ne tumheṅ ṣaḥīḥ bāt kăhne kī taufīq marḥamat farmā’ī hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ṭabarānī aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

213/13. “Ḥaẓrat Abū Ṣāliḥ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek Ṣaḥābī se riwāyat kī keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek ādamī se farmāyā: tum Namāz meṅ kyā kăhte ho? Us ne ‘arẓ kiyā: maiṅ tashahhud paṛhtā hūṅ aur yeh kăhtā hūṅ: ﴾اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ النَّارِ﴿ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se Jannat māṅgtā hūṅ aur Jahannam se terī panāh chāhtā hūṅ.) Lekin mujhe Āp kī aur Ḥaẓrat Mu‘ādh kī Du‘ā kā patah nahīṅ lagtā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ham bhī isī ke ird-gird Du‘ā māṅgte haiṅ.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Aḥmad aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai.

Imām Kinānī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ aur rijāl s̱iqah haiṅ.

214/14. “Ḥaẕrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab Namāz se salām pherte to (yeh) Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Mujhe baķhsh de aur jo maiṅ ne pǎhle kiyā aur jo ba‘d maiṅ karūṅgā aur jo maiṅ ne çhupā kar kiyā aur jo e‘lānīyah kiyā aur jo maiṅ ne isrāf kiyā jise tū merī nisbat ziyādah jāntā hai (sab baķhsh de.) Tū āge baṛhāne wālā aur tū hī pīçhe haṭāne wālā hai aur tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Aḥmad, Ibn Ķhuzaymah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

215/15. “Marwān se riwāyat hai keh us kī maujūdagī meṅ Ḥaẕrat Ka‘b (Aḥbār) raḍiya Allāhu ‘anhu ne ḥalaf uṭhāyā keh us ẕāt kī qasam jis ne Ḥaẕrat Mūsá ‘alayhi al-salām ke liye daryā ko chīr diyā! Ham ne Tawrāt meṅ (yeh likh) pāyā hai keh Allāh Ta‘ālá ke Nabī Ḥaẕrat Dāwūd ‘alayhi al-salām jab Namāz se fāriġh hote to yūṅ Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي جَعَلْتَهُ لِي عِصْمَةً، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ

الَّتِي جَعَلْتَ فِيْهَا مَعَاشِي، اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوْذُ بِعَفْوِكَ مِنْ نِقْمَتِكَ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْكَ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ﴾ (Ae Allāh! Woh Dīn jis se merā bachāh’o hai use durust farmā de aur merī dunyā, jis meṅ merā rizq hai us kī iṣlāḥ farmā. Ae Allāh! Maiṅ tere ġhaẓab se terī raẓā kī panāh ṭalab kartā hūṅ. Aur tere inteqām se terī baḳhshish kī panāh māṅgtā hūṅ. Aur terī ṭarḥ har kī girift se terī panāh māṅgtā hūṅ, to jo kuçh ‘aṭā kare use ko’ī rokne wālā nahīṅ aur jo tū rok le use ko’ī dene wālā nahīṅ aur jo tū kuçh ‘aṭā kare use ko’ī rokne wālā nahīṅ aur jo tū rok le use ko’ī denen wālā nahīṅ hai. Aur māl-dār kā māl tere nazdīk kisī kām nah ā’egā.) Marwān ne kahā keh mujh se Ḥaẓrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā keh unheṅ Ḥaẓrat Ṣuhayb raḍiya Allāhu ‘anhu ne batāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab Namāz adā farmā lete to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bhī yeh kalimāt irshād farmāyā karte the.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Nasā’ī, Ibn Ḳhuzaymah aur Ṭabarāni ne riwāyat kiyā hai. Imām Maqdisī ne farmāyā: is Ḥadī<u>s</u> kī sanad ṣaḥīḥ hai.

216/16. “Ḥaẓrat ‘Aṭā bin Sā’ib apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Ammār bin Yāsir

raḍiya Allāhu ‘anhumā ne hameṅ Namāz paṛhā’ī to unhoṅ ne mukhtaṣar Namāz paṛhā’ī ba‘ẓ logoṅ ne ‘arẓ kiyā: Āp ne halkī yā mukhtaṣar Namāz adā kī hai. Unhoṅ ne farmāyā: us ke bā-wujūd keh maiṅ ne apnī Namāz meṅ ba‘ẓ Du‘ā’eṅ paṛhīṅ jinheṅ maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sunā hai. Jab woh khaṛe huwe to ek shakhṣ un ke pīçhe gayā ‘Aṭā ne kahā woh mere wālid the lekin unhoṅ ne apnā nām poshīdah rakhā. Aur un se woh Du‘ā daryāft kī phir wāpas ā’e aur logoṅ ko batāyā keh woh Du‘ā yeh thī: ﴿اَللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي. اَللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ. وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ. وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ. وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ. وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ. وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ. وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ. وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ. اَللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se tere ‘ilme ġhaib aur terī woh qudrat, jo tujhe makhlūqāt par hai, keh wasīlah se Du‘ā kartā hūṅ. To jab tak mere liye zindagī ko achçhā aur beh-tar samjhe mujhe zindah rakh aur jab tū mere liye maut ko beh-tar samajhe to mujhe maut ‘aṭā kar de. Yā Allāh! Maiṅ tujh se ẓāhir aur bāṭin meṅ terī khashīyat kā ṭalab-gār hoṅ aur tujh se khushī aur ġhamī har-do ḥālatoṅ meṅ miyānah-rawī kā sawāl kartā hūṅ aur

tujh se aisī ne‘mat kā sawāl kartā hūṅ jo kabhī ḳhatm nah ho. Aur aisī āṅkhoṅ kī ṭhanḍak kā sawāl kartā hūṅ jo kabhī ḳhatm nah ho. Aur maiṅ tujh se tere faiṣloṅ par terī riẓā-mandī kā ṭālib hūṅ aur tujh se maut ke ba‘d rāḥat aur āsā’ish kā sawāl kartā hūṅ aur tujh se ba-ġhair nuqṣān aur gum-rāh-kun fitnah ke tere dīdār kī lazzat aur shauqe mulāqāt-o ḥāẓirī kā ṭalab-gār hūṅ. Ae Allāh! Maiṅ is muṣībat se panāh māṅgtā hūṅ jis par ṣabr nah ho sake aur us fasād se jo insān ko gum-rāh kar de. Ae Allāh! Hameṅ īmān kī zebā’ish se ārāstah farmā aur hameṅ hidāyat dene wālā aur hidāyat-yāftah banā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah, Ibn Ḥibbān aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Shawkānī ne farmāyā: is kī sanad ke rijāl siqah haiṅ.

217/17. “Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā ne bayān farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ṣubḥ kī Namāz ke ba‘d yeh Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا طَيِّبًا وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se ‘ilme nāfe‘, rizqe ḥalāl aur ‘amale maqbūl kā sawāl kartā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

218/18. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat kiyā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab bhī ko’ī banda’e (Momin) har Namāz ke ba‘d apnī hatheliyāṅ (Du‘ā ke liye) phailātā hai phir yeh kăhtā hai: ﴿اَللَّهُمَّ إِلَهِي، إِلَهَ إِبْرَاهِيْمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوْبَ، إِلَهَ جِبْرِيْلَ وَمِيْكَائِيْلَ وَإِسْرَافِيْلَ أَسأَلُكَ أَنْ تَسْتَجِيْبَ دَعْوَتِي فَإِنِّي مُضْطَرٌّ، وَتَعْصِمَنِي فِي دِيْنِي فَإِنِّي مُبْتَلًى، وَتَنَالَنِي بِرَحْمَتِكَ، فَإِنِّي مُذْنِبٌ، وَتَنْفِيَ عَنِّي الْفَقْرَ فَإِنِّي مُتَمَسْكِنٌ﴾ Ae mere Allāh! Ae mere aur Ḥaẓrat Ibrāhīm, Isḥāq aur Ya‘qūb ‘alayhimu al-salām ke ma‘būd aur Ḥaẓrat Jibrā’īl, Mīkā’īl aur Isrāfīl ‘alayhimu al-salām ke ma‘būd, maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ keh tū merī Du‘ā qubūl farmā kyūṅ-keh maiṅ majbūr hūṅ aur tū mujhe mere Dīn meṅ măḥfūẓ rakh kyūṅ-keh maiṅ āzmā’ish meṅ hūṅ aur tū mujhe apnī raḥmat se ḥiṣṣah wāfir ‘aṭā farmā kyūṅ-keh maiṅ gunah-gār hūṅ aur mujh se faqr ko dūr farmā kyūṅ-keh maiṅ ek miskīn hūṅ.) To Allāh Ta‘ālá use apne zimma’e karam par le letā hai keh us ke hāthon ko nā-kām wāpas nahīṅ lauṭātā.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn al-Sunnī, Ibn ‘Asākir, Daylamī aur Hindī ne riwāyat kiyā hai.

219/19. “Ḥaẕrat Abū Ayyūb (Anṣārī) raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ne jab bhī Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī iqtedā’ meṅ Namāz paṛhī (to dekhā keh) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne jab Namāz se fāriġh hote to maiṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe suntā: ﴿اَللَّهُمَّ، اغْفِرْ لِي خَطَايَايَ وَ ذُنُوْبِي كُلِّهَا، اَللَّهُمَّ وَأَنْعِشْنِي وَاجْبُرْنِي وَاهْدِنِي لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ وَالْأَخْلَاقِ، إِنَّهُ لَا يَهْدِي لِصَالِحِهَا، وَلَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ﴾ (Ae mere Allāh! Merī tamām ḳhaṭā’eṅ aur gunāh baḳhsh de, ae mere Allāh! Mujhe (apnī ‘ibādāt-o iṭā‘at ke liye) hashshāsh-bashshāsh rakh aur mujhe apnī āzmā’ish se măḥfūẓ rakh aur mujhe nek a‘māl-o aḳhlāq kī ṭaraf răh-nuām’ī ‘aṭā farmā, be-shak nek a‘māl-o aḳhlāq kī ṭaraf hidāyat tere siwā ko’ī nahīṅ detā aur bure a‘māl-o aḳhlāq se tere siwā ko’ī nahīṅ bachātā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Ḥākim aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

220/20. “Ḥaẕrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ jab hī farẕ Namāz yā nafl Namāz meṅ Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pīçhe khaṛā huwā to maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko un kalimāt se Du‘ā farmāte

huwe sunā jin meṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko’ī kamī-beshī nahīṅ farmāte the (woh kalimāt yeh haiṅ:) ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَخَطَايَايَ، اَللَّهُمَّ أَنْعِشْنِي وَاجْبُرْنِي وَاهْدِنِي لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ وَالْأَخْلَاقِ فَإِنَّهُ لَا يَهْدِي لِصَالِحِهَا وَلَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ﴾ (Mere Allāh mere ḳhaṭā’eṅ aur gunāh baḳhsh de, ae mere Allāh! Mujhe (apnī ‘ibādat aur ṭā‘at ke liye) hashshāsh-bashshāsh kar de aur mujhe apnī āzmā’ish se mäḥfūẓ rakh aur mujhe nek a‘māl-o aḳhlāq kī răh-numā’ī ‘aṭā farmā. Pas be-shak tere siwā un nek a‘māl kī răh-numā’ī ko’ī nahīṅ kartā aur nah hī tere siwā bure a‘māl-o aḳhlāq se ko’ī bachātā hai).”

Ise Imām Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl siqāt haiṅ.

221/21. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmate haiṅ keh maiṅ (Namāz meṅ) Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ‘ain pīçhe khaṛā huwā kartā thā. So jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam salām pherte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ عُمُرِي آخِرَهُ، اَللَّهُمَّ اجْعَلْ خَوَاتِيمَ عَمَلِي رِضْوَانَكَ. اَللَّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ أَيَّامِي يَوْمَ أَلْقَاكَ﴾ (Ae mere Allāh! Merī ‘umr kā āḳhirī ḥiṣṣāh beh-tarīn banā de, ae mere Allāh! Mere a‘māl kā ḳhātimah apnī riẓā par kar, ae mere Allāh! Mere

dinoṅ meṅ se beh-tarīn din use banā jis din meṅ tere sāth mulāqāt karūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Ibn al-Sunnī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

222/22. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh woh Namāz se fāriġh hone ke ba‘d yeh paṛhā karte the: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيْمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ، اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالْجَوَازَ مِنَ النَّارِ، اَللَّهُمَّ لَا تَدَعْ ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ وَلَا حَاجَةً إِلَّا قَضَيْتَهَا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se terī raḥmat ko wājib karne wālī aur terī maġhfirat ko s̱ābit karne wālī chīzoṅ kā sawāl kartā hūṅ. Aur maiṅ tujh se har nekī ke ajr aur har gunāh se salāmatī kā sawāl kartā hūṅ. Ae Allāh! Maiṅ tujh se Jannat meṅ kām-yābī aur (Dozaḳh kī) āg se dar-guzar kā sawāl kartā hūṅ. Ae Allāh! Merā ko’ī gunāh nah çhoṛ magar yeh keh tū ne use baḳhsh diyā ho, aur nah hī ko’ī ġham çhoṛ magar yeh keh tū ne mujhe us se najāt dilā dī ho aur ko’ī aisī ḥājat nah çhoṛ jise tū ne pūrā nah kar diyā ho).”

Ise Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

223/23. “Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh woh salām pherne ke ba‘d yeh paṛhā karte

the: ﴿لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ aur ham ṣirf usī kī ‘ibādat karte haiṅ).”

Ise Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

224/24. “Ḥaẓrat Muġhīrah bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Ibrāhīm raḍiya Allāhu ‘anhu jab salām pherte to apnā ruḳh hamārī ṭaraf moṛ kar farmāte: ﴿لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke ‘ilāwah ko’ī ma‘būd nahīṅ woh tanhā hai us kā ko’ī sharīk nahīṅ).”

Ise Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

225/25. “Imām ‘Abd bin Ḥumayd, Imām Ibn Jarīr, Imām Ibn Mun<u>dh</u>ir, Imām Ibn Abī Ḥātim aur Imām Ibn Mardawayh ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā kī ṭaraf se Allāh Ta‘ālá ke is farmān: ﴿فَإِذا فَرَغْتَ فانْصَبْ﴾ kī tafsīr meṅ muta‘addid ṭuruq se yeh riwāyat kiyā hai keh is se murād yeh hai: “Ae Maḥbūb! Jab Āp Namāz se fāriġh ho jā’eṅ to Du‘ā mashġhūl ho jāyā kareṅ aur Allāh Ta‘ālá se māṅgā kareṅ aur us kī ṭaraf (kāmil yak-sū’ī se) rāġhib huwā kareṅ.”

Ise Imām Ibn Jarīr Ṭabarī, Suyūṭī aur Bayḍāwī ne zikr kiyā hai.

226/26. "Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ﴿فَإِذا فَرَغْتَ﴾ ya‘nī jab Āp Namāz se fāriġh ho jā’eṅ ﴿فانْصَبْ﴾ to Du‘ā meṅ mashġhūl ho jā’eṅ ﴿وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ﴾ aur sawāl karne meṅ apne Rab kī ṭaraf hī rāġhib huwā kareṅ."

Ise Imām Suyūṭī ne zikr kiyā aur farmāyā: Imām Ibn Abī al-Dunyā ne ise apnī kitāb **'al-Dhikr'** meṅ riwāyat kiyā hai.

227/27. "Imām ‘Abd al-Razzāq aur Imām ‘Abd bin Ḥumayd, Imām Ibn Jarīr aur Imām Ibn Mundhir ne Ḥaẓrat Qatādah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat kiyā hai: ﴿فَإِذا فَرَغْتَ فانْصَبْ﴾ se murād yeh hai keh jab apnī Namāz se fāriġh ho jā’eṅ to ḳhuḍ ko Du‘ā meṅ mashġhūl kar leṅ."

Ise Imām Suyūṭī aur Jaṣṣāṣ ne zikr kiyā hai.

228/28. "Ḥaẓrat Qatādah, Ḍaḥḥāk aur Muqātil Allāh Ta‘ālá ke is farmān: ﴿فَإِذا فَرَغْتَ فانْصَبْ﴾ kī tafsīr meṅ bayān karte haiṅ keh is se murād hai keh jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farẓ Namāz se fāriġh ho jā’eṅ to ḳhuḍ ko apne Rab kī ṭaraf Du‘ā karne meṅ mashġhūl kareṅ aur sawāl

karne (yaʻnī māṅgne) meṅ usī kī ṭaraf rāġhib hūṅ woh Āp ko ʻaṭā farmā'egā."

Ise Imām Faḳhr al-Dīn Razī, Baġhawī aur Suyūṭī ne riwāyat kiyā hai.

﴾Farẓ Namāzoṅ ke ba‘d ke Azkār kā bayān﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللهَ قِيٰمًا وَّ قُعُوْدًا وَّ عَلٰى جُنُوْبِكُمْ۝

“Phir Ae (Musalmāno!) Jab tum Namāz adā kar chuko to Allāh ko khaṛe aur baiṭhe aur apne păhlū’oṅ par (leṭe har ḥāl meṅ) yād karte raho.”

2. وَ اذْكُرْ رَّبَّكَ فِيْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّ خِيْفَةً وَّ دُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِيْنَ۝

“Aur apne Rab kā diil meṅ zikr kiyā karo ‘ājiziy-o zārī se aur ḳhauf-o ḳhastagī se aur miyānah āwāz se pukār kar bhī, ṣubḥ-o shām (zikre Ḥaq jārī rakho) aur ġhāfiloṅ meṅ se nah ho jā’o.”

3. وَاذْكُرُوا اللهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ۝

“Aur kasrat se Allāh kā zikr kiyā karo tā-keh tum falāh pā jā’o.”

4. اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ تَطْمَىِٕنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَىِٕنُّ الْقُلُوْبُ ۝

"Jo log īmān lā'e aur un ke dil Allāh ke zikr se muṭma'in hote haiṅ, jāṅ lo keh Allāh hī ke zikr se diloṅ ko iṭmīnāt naṣīb hotā hai."

5. يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ۝

"Ae īmān wālo! Tum Allāh kā kasrat se zirk kiyā karo."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

229/1. "Ḥaẓrat Mughīrah bin Shu'bah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam har farẓ Namāz ke ba'd farmāte the aur Bukhārī kī ek aur riwāyat men hai: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam har Namāz se fārigh hote aur salām pherte to us ke ba'd (yeh kalimāt adā) farmāte: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اَللَّهُمَّ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ﴾ (Allāh Ta'ālá ke siwā ko'ī ma'būd nahīṅ, woh tanhā hai us kā ko'ī sharīk nahīṅ, usī kī bādshāhī hai aur usī ke liye sab ta'rīfeṅ

haiṅ aur woh har chīz par qudrat rakhtā hai. Ae Allāh! Jise tū de use ko’ī rokne wālā nahīṅ aur jise tū roke use ko’ī dene wālā nahīṅ aur tere sāmne kisī daulat-mand kī daulat kuch naf‘a nahīṅ degī).”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

230/2. “Ḥaẕrat Muġhīrah bin Shu‘bah raḍiya Allāhu ‘anhu ke ġhulām Warrād kā bayān hai keh Ḥaẕrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥaẕrat Muġhīrah raḍiya Allāhu ‘anhu ko likhā keh mujhe woh shai likh bhejīṅ jo Āp ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Namāz ke ba‘d paṛhte huwe sunā ho chunāṅ-cheh Ḥaẕrat Muġhīrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne mujhe likhawāyā. Unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Namāz ke ba‘d yeh kalimāt paṛhte sunā aur ek riwāyat meṅ farmāyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam har Namāz ke ba‘d yeh kalimāt paṛhā karte the: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، اَللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh tanhā hai us kā ko’ī sharīk nahīṅ. Ae Allāh! Jise tū de use ko’ī rokne wālā nahīṅ aur jise tū roke use ko’ī dene wālā nahīṅ aur tere sāmne kisī daulat-mand kī daulat kuḥ naf‘a

nahīṅ degi.) Imām Ibn Jurayj ne farmāyā: mujhe Ḥaẓrat ‘Abdah ne batāyā keh uinheṅ (Ḥaẓrat Muġhīrah bin Shu‘bah raḍiya Allāhu ‘anhu ke ġhulām) Warrād ne bhī aisī hī batāyā thā, phir maiṅ yeh paiġhām le kar Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu kī k̲hidmat meṅ gayā to maiṅ ne sunā keh woh logoṅ ko is Ḥadīs̲ ke muṭābiq Namāz ke ba‘d yehī Du‘ā māṅgne kā ḥukm dete the.”

Yeh Ḥadīs̲ muttafaq ‘alaih hai.

231/3. “Ḥaẓrat Abū al-Zubayr ne bayān kiyā keh Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Zubayr raḍiya Allāhu ‘anhumā har Namāz meṅ salām pherne ke ba‘d (Du‘ā meṅ) paṛhā karte the: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ، لَا إِلَه إِلَّا اللهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُوْنَ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh akelā hai, us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī kī bādshāhī hai, aur usī ke liye tamām ta‘rīfeṅ haiṅ aur woh har shai par qudrat rakhtā hai. Nekī karne kī taufīq aur burā’ī se bachne kī ṭāqat Allāh Ta‘ālá kī madad ke ba-ġhair (mumkin) nahīṅ hai. Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai aur ham us ke siwā kisī kī ‘ibādat nahīṅ karte, sab ne‘mateṅ usī kī haiṅ aur sab faẓīlateṅ aur tamām achchhī ta‘rīfeṅ usī kī haiṅ Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī

ma‘būd nahīṅ (ham ṣirf usī kī ‘ibādat karne wāle haiṅ) usī kā Dīn ḳhāliṣ hai agar-cheh kāfiroṅ ko yeh nā-guwār guzre).”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Muslim, Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Shāfi‘ī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Shāfi‘ī raḍiya Allāhu ‘anhu kī riwāyat ke alfāẓ haiṅ: “Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam in kalimāt ko har Namāz ke ba‘d baland āwāz se adā farmāte the. Phir āge is ṭarḥ Ḥadīs̲ z̲ikr kī.”

232/4. “Ḥaẓrat Abū Ma‘bad maulá Ibn ‘Abbās sse riwāyat hai keh Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne unheṅ batāyā: ‘ăhde Nabawī meṅ farẓ Namāz se fāriġh hone ke ba‘d z̲ikr bil-jahr (ya‘nī baland āwāz se z̲ikr) karnā rā’ij thā. Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: jab maiṅ us z̲ikr kī āwāz suntā to jān letā keh log Namāz se fāriġh ho cuke haiṅ.”

Yeh Ḥadīs̲ muttafaq ‘alaih hai.

233/5. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: ham Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Namāz ke iḳhtetām ko takbīr kī āwāz (ya‘nī baland āwāz e Allāhu Akbar kā z̲ikr karne) sse jān liyā karte the.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai, mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

234/6. Aur Mulim kī ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī alfāẓ yūṅ haiṅ: ham Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Namāz ķhatm hone ko ṣirf Allāhu Akbar (kī baland āwāzoṅ) ke āth hī păhchānte the.”

“Imām Nawawī farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr qalb ke sāth zabān se zikr bil-jahr karnā (ṣirf) zikr bil-qalb se afẓal hai.”

235/7. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh ham Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Namāz ke ķhatm ho jāne ko Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī is Du‘ā ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ۝﴾ (Āp kā Rab, jo ‘izzat kā Mālik hai un (bātoṅ) se pāk hai jo woh bayān karte haiṅ. Aur (tamām) Rasūloṅ par salām ho. Aur sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kā Rab hai.) ke paṛhne sse jān lete the.”

Ise Imām Tirmidhī aur Ṭabarānī ne mazkūrah alfāẓ meṅ riwāyat kiyā hai.

236/8. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu kā guzar majid meṅ ḥalqa’e z̲ikr meṅ baiṯhe huwe logoṅ par huwā, unhoṅ ne daryāft farmāyā: tum (yahāṅ) kyūṅ baiṯhe ho? Unhoṅ ne kahā: ham Allāh Ta‘ālá kā z̲ikr karne baiṯhe haiṅ. Unhoṅ ne kahā: ba-Ḳhudā kyā tum ṣirf is liye baiṯhe ho? Unhoṅ ne jawāb diyā: ba-Ḳhudā! Ham ṣirf isī maqṣad se yahāṅ baiṯhe haiṅ. Ḥaẓrat Mu‘āwiyah raḍiya Allāhu ‘anhu ne kahā: maiṅ ne tum par kisī bad-gumānī kī waj·h se sstum se qasam nahīṅ lī. Maiṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Aḥādīs̲ ko sab se kam riwāyat karne wālā hūṅ aur be-shak ek bār Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā apne Aṣḥāb ke ek ḥalqah se guzar huwā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un se daryāft farmāyā: tum yahāṅ kyūṅ baiṯhe ho? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: ham Allāh Ta‘ālá kā z̲ikr karne baiṯhe haiṅ aur Allāh Ta‘ālá ne hameṅ Islām kī ṭaraf hidāyat de kar ham par jo eḥsān farmāyā hai us kā shukr adā karne baiṯhe haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ba-Ḳhudā tum ṣirf isī waj·h sse baiṯhe ho? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: ba-Ḳhudā! Ham isī waj·h se baiṯhe haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī

wa-sallam ne farmāyā: maiṅ ne tum par kiī bad-gumānī kī waj·h sse tum se qasam nahīṅ lī, bal-keh abhī mere pās Ḥaẕrat Jibrā'īl ʻalayhi al-salām ā'e the aur unhoṅ ne mujhe ḳhabar dī hai keh Allāh Taʻālá tumhārī waj·h se firishtoṅ par faḳhr kar rahā hai."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Nasā'ī aur Abū Yaʻlá ne riwāyat kiyā hai.

237/9. "Ḥaẕrat Jābir bin ʻAbd Allāh raḍiya Allāhu ʻanhumā se riwāyat hai, unhoṅ ne bayān farmāyā: logoṅ ne qabristān meṅ raushanī dekhī to wahāṅ ga'e. Dekhā to Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ek qabr meṅ khaṛe farmā rahe the: apnā sāthī (yaʻnī us kī mayyit) mujhe pakṛā'o. Kyūṅ-keh woh aisā ādamī thā jo baland āwāz se ẕikre Ilāhī kiyā kartā thā."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

238/10. "Ḥaẕrat Abū Qatādah raḍiya Allāhu ʻanhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ek rāt bāhar nikle to Ḥaẕrat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu ʻanhu āhistah āwāz meṅ Namāz paṛh rahe the aur Ḥaẕrat ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhu ke pās se guzre to woh baland āwāz meṅ Namāz paṛh rahe the. Jab

Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ donoṅ Ḥaẕarāt ikaṭṭhe huwe to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Abū Bakr! Maiṅ tumhāre pās se guzrā to tum āhistah āwāz ke sāth Namāz paṛh rahe the. Unhoṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ us (Rab) ko sunā rahā thā jis se sar-gosshī kar rahā thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae ‘Umar! Maiṅ tumhāre pās se bhī guzrā tum baland āwāz se Namāz paṛh rahe the. Unhoṅ ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ sone wāloṅ ko jagā rahā thā aur Shayṭān ko bhagā rahā thā. (Is Ḥadīs̠ ke rāwī) Imām Ḥasan ne apnī riwāyat meṅ yeh bhī bayān kiyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Abū Bakr! Tum apnī āwāz thoṛī baland karo lo aur Ḥaẕrat ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhu se farmāyā: tum apnī āwāz thoṛī past kar liyā karo.”

Is Ḥadīs̠ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Ḳhuzaymah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̠ kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

239/11. “Ḥaẕrat ‘Abd al-Raḥmān bin Abzá apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam

jab Namāz se salām pher lete to tīn martabah ﴿سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ﴾ kăhte aur tīsrī martabah āwāz baland farmāte.”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is kī sanad Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

240/12. “Ḥaẓrat Ana bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī qaum zikre Ilāhī ke liye jam‘a hotī hai aur uss se us kā maqṣad ṣirf riẓā’e Ilāhī kā ḥuṣūl ho to āsmān se ek munādī unheṅ nidā kartā hai keh khaṛe ho jā’o is ḥāl meṅ keh tum baḳhsh diye ga’e haiṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Abū Ya‘lá, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā hai aur is ke rāwī ṣaḥīḥ Ḥadīs meṅ ḥujjat haiṅ. Jab-keh Imām Maqdisī ne bhī farmāyā: is kī isnād ḥasan hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: Imām Aḥmad kī sanad ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

241/13. "Ḥaz̤rat Abū Sa‘īd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Allāh Ta‘ālá farmātā hai: Qiyāmat ke Din jam‘a hone wāloṅ ko patah chalegā keh buzurgī wāle kaun haiṅ? ‘Arz̤ kiyā gayā: yā Rasūl Allāh! Buzurgī wāle kaun log haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: masājid meṅ majālise z̲ikr mun‘aqid karne wāle log."

Is Ḥadīs̲ ko Imām Aḥmad, Ibn Ḥibbān, Abū Ya‘lá aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hayt̲h̲amī ne farmāyā: Imām Aḥmad ne ise do isnād se bayān kiyā hai un meṅ se ek ḥasan hai.

242/14. "Ḥaz̤rat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhsh ne har Namāz ke ba‘d teṅtīs bār ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾, teṅtīs bār ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ aur chauṅtīs bār ﴿اَللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhā to yeh nīnnānwe kalimāt ho ga’e aur sau kā ‘adad pūrā karne ke liye yeh paṛhā: ﴿لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh akelāh hai us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī ke liye bādshāhī aur usī ke liye tamām ta‘rīfeṅ haiṅ aur woh har ek shai par qurdrat rakhne wālā hai.) To us ke tamām gunāh mu‘āf kar

diye jā’eṅge, ḳhwāh woh samandar ke jhāg ke barā-bar hoṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

243/15. “Ḥaẓrat Barā’ bin ‘Āzib raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum farẓ namā adā kar chuko to (kyā tum nahīṅ chāhte keh) har Namāz ke ba‘d ek ġhulām āzād karo? To ham ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Ham is ‘amal kī ṭāqat nahīṅ rakhte, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum farẓ Namāz paṛh lo to har Namāz ke ba‘d das martabah: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ woh akelā hai us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī ke liye bādshāhat hai, aur tamām ta‘rīfeṅ bhī usī ke liye haiṅ aur woh har chīz par qādir hai.) To us ke liye itnā ajr likh diyā jā’egā keh goyā us ne ek ġhulām āzād kiyā hai.”

Ise Imām Qazwīnī ne riwāyat kiyā hai.

244/16. “Ḥaẓrat Thawbān raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz se fāriġh hone ke ba‘d tīn bār istiġhbār karte aur farmāte: ﴾اَللَّهُمَّ أَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا اَلْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴿ (Ae Allāh! Tū salāmatī ‘aṭā karne wālā hai aur tujh se hī salāmati hai, ae Ṣāḥibe jalāl-o ikrām tū baṛī barakat wālā hai.) Ḥaẓrat Walīd (rāwī) kăhte haiṅ: maiṅ ne Imām Awzā‘ī se pūçhā: istiġhfār kaise kiyā karrte the? Farmāyā: yūṅ kăhte: أَسْتَغْفِرُ اللهَ، أَسْتَغْفِرُ اللهَ.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim ne riwāyat kiyā hai.

245/17. “Ḥaẓrat ‘Awn bin ‘Abd Allāh bin ‘Utbah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ek ādamī ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr bin al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu ke păhlū meṅ (khaṛe ho kar) Namāz paṛhī, to us ne Āp ko salām pherne ke ba‘d yeh Du‘ā paṛhte huwe sunā: ﴾أَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا اَلْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴿ phir us shaḳhṣ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā ke păhlū meṅ (ḳhare ho kar) Namāz paṛhī aur unheṅ bhī yehī Du‘ā māṅgte sunā, to woh ādamī haṅs paṛā. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bni ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā ne us se daryāft farmāyā: tum kis bāt par haṅse ho? Us ne ‘arẓ kiyā: maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr

raḍiya Allāhu ‘anhumā ke pǎhlū meṅ Namāz paṛhī to unheṅ bhī yehī paṛhte huwe sunā jo Āp paṛh rahe the. Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh Du‘ā paṛhā karte the.”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

246/18. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Abī Hudhayl bayān karte haiṅ keh (Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum) pasand karte the (aur ek riwāyat meṅ hai keh mustaḥab jānte the) keh jab ko’ī shaḳhṣ apnī Namāz paṛh chuke to yeh kahe: ﴿اَللّٰهُمَّ أَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا اَلْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ (Ae Allāh! Tū hī salāmatī dene wālā hai aur tujh hī se salāmatī hai, aur ae buzurgiy-o ikrām wāle Rab! Tū barakat wālā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Ya‘á ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

247/19. “Ḥaẓrat Ṣuhayb bin Zufar bayān karte haiṅ keh maiṅ ne ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā ko Namāz ke ba‘d yeh Du‘ā paṛhte sunā: ﴿اَللّٰهُمَّ أَنْتَ اَلسَّلَامُ وَمِنْكَ اَلسَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا اَلْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ phir

maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā ke pǎhlū meṅ Namāz paṛhī to unheṅ bhī yehī kalimāt paṛhte sunā. Āp bayān karte haiṅ keh tab maiṅ ne un se pūçhā: maiṅ ne Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā ko bhī yehī kalimāt paṛhte sunā hai jo Āp paṛh rahe the? To Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam bhī yehī kalimāt adā farmāyā karte the.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

248/20. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh (bin Mas‘ūd) raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (Namāz ke ba‘d) tīn da‘fah istiġhfār karnā pasand farmāte the.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

249/21. “Ḥaẓrat Barā’ bin ‘Āzib raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne har Namāz ke ba‘d yeh paṛhā: ﴿أَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّوْمَ وَأَتُوْبُ إِلَيْهِ﴾ (Maiṅ Allāh Ta‘ālá sebakhshish chāhtā hūṅ jis ke siwā ko’ī

ma‘būd nahīṅ woh hameshah zindah aur hameshah qā’im răhne wālā hai aur maiṅ is kī jānib (apne gunāhoṅ se nādim ho kar) rujū‘ kartā hūṅ.) To use bakhshish diyā jā’egā agar-cheh woh jihād se bhāgā huwā hī kyūṅ nah ho.”

Ise Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd aur Bukhārī ne **‘al-Tārīkh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā ‘ilāwah azīṅ ise Imām Ṭabarānī ne bhī riwāyat kiyā yeh alfāẓ Ṭabarānī ke haiṅ. Imām Ḥākim ne bhī ise ‘al-Mustadrak’ meṅ Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat kiyā aur farmāyā: yeh Ḥadīs Imām Bukhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

Imām Ibn al-Sunnī aur Imām ‘Abd al-Razzāq ne bhī ise mauqufan Ḥaẕrat Mu‘ādh bin Jabal raḍiya Allāhu ‘anhu se is iẕāfe ke sāth riwāyat kiyā: “jis ne (har Namāz ke ba‘d) tīn martabah mazkūrah bālā kalimāt adā kīye to Allāh Ta‘ālá us ke (tamām) gunāh miṭā detā hai agar-cheh woh maidāne jihād se hī farār huwā ho.”

250/22. “Ḥaẕrat Zādhān bayān karrte haiṅ keh mujhe ek Anṣārī shakhṣ ne kahā keh maiṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farẕ Namāz ke ba‘d (yeh Du‘ā) farmāte huwe sunā: ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ﴾ (Ae Allāh mujhe bakhs de aur merī taubah

qubūl farmā, be-shak tū bŏhat taubah qubūl farmāne wālā aur raḥm farmāne wālā hai.) Yahāṅ tak keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne sau martabah yeh kalimāt ada farmā’e.”

Ise Imām Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

251/23. “Ḥaẓrat Ka‘b bin ‘Ujrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: farẓ Namāzoṅ ke ba‘d kiye jāne wāle kuḉh Aẕkār aise haiṅ jinheṅ paṛhne wālā yā karne wālā kabhī nā-kām nahīṅ hotā (jin meṅ se) teṅtīs (33) bār ﴾سُبْحَانَ اللّٰهِ﴿, teṅtīs (33) bār ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿ aur chauṅtīs (34) bār ﴾اَللّٰهُ أَكْبَرُ﴿ (paṛhnā) bhī hai.”

Is Ḥadīṡ ko Imām Muslim, Tirmiḏhī aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmiḏhī ne farmāyā: yeh Ḥadīṡ ḥasan hai.

252/24. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: do waẓīfe aise haiṅ keh jo Musalmān bandah un kī ḥifāẓat karegā woh Jannat meṅ dāḳhil hogā. Woh paṛhne meṅ nihāyat āsān haiṅ lekin unheṅ paṛhne wale thoṛe haiṅ ya‘nī har farẓ Namāz ke ba‘d das daf‘ah ﴾سُبْحَانَ اللّٰهِ﴿ das daf‘ah ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿

aur das dafʻah ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhe. Yeh zabān par to deṛh sau aur mīzān meṅ deṛh hazār haiṅ. Dūsrā waẓīfah yeh hai keh chauṅtīs dafʻah ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhe jab-keh sone lage aur teṅtīs dafʻah ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ aur teṅtīs dafʻah ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ paṛhe. Yeh zabān par to deṛh sau aur mīzān meṅ deṛh hazār haiṅ aur jab woh bistar par jā'e chauṅtīs martabah ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhe, teṅtīs martabah ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ paṛhe aur teṅtīs martabah ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ paṛhe. Pas yeh zabān par to sau aur mīzān meṅ ek hazār haiṅ. Maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko dekhā keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam unheṅ uṅgliyoṅ par shumār farmāyā karte the. Logoṅ ne ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Un kā paṛhnā to itnā āsān hai phir un par ʻamal karne wāle thoṛe kyūṅ haiṅ? Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko'ī sone lagtā hai to un kalimāt ke kăhne se păhle Shayṭān use sulā detā hai aur us kī Namāz ke andar ātā hai aur unheṅ paṛhne se păhle ko'ī dūsrā kām yād karwā detā hai."

Is Ḥadīs̠ ko Imām Abū Ḥanīfah, Tirmidhī, Abū Dāwūd ne maẕkūrah alfāẓ meṅ, Ibn Mājah aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̠ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

253/25. “Ḥaẓrat Zayd bin Thābit raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh unhoṅ ne farmāyā: hameṅ (ya‘nī Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ko) har Namāz ke ba‘d teṅtīs martabah **tasbīḥ** (ya‘nī سُبْحَانَ اللّٰهِ), teṅtīs martabah **tamḥīd** (ya‘nī الْحَمْدُ لِلّٰهِ) aur chauṅtīs martabah **takbīr** (ya‘nī اللّٰهُ أَكْبَرُ) paṛhne kā ḥukm ṣādir farmāyā gayā. Phir ek Anṣārī Ṣaḥābī ne ḳhwāb meṅ dekhā keh kisī ne kahā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne tumheṅ har Namāz ke ba‘d teṅtīs bār ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾, teṅtīs bār ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ aur chauṅtīs bār ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhne kā ḥukm farmāyā hai. Unhoṅ ne kahā: hāṅ, us ne kahā tum har ek kalimah ko pachchīs-pachchīs bār paṛho aur un ke sāth pachchīs bār tăhlīl (ya‘nī لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ) ko shāmil kar lo (yeh milā kar kul ta‘dād sau ho jā’egī). Ṣubḥ ke waqt unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sārā mājrā ‘arẓ kiyā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne irshād farmāyā: aise hī karo.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī, Aḥmad, Dārimī aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

254/26. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh jis ne pāṅch Namāzoṅ meṅ har Namāz ke ba‘d das martabah﴾سُبْحَانَ اللّٰهِ﴿ aur das martabah ﴾اللّٰهُ أَكْبَرُ﴿ das martabah ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿ paṛhā to yeh zabān par ek sau pachās aur mīzān meṅ pandrah sau haiṅ, aur jab sone ke liye apne bistar par jā kar yeh kalimāt sau martabah zabān se paṛhe to yeh mīzān meṅ hazār haiṅ. Pas tum meṅ se kaun hai jo din meṅ pachchīs sau martabah gunāh kartā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī, aur isī se miltī jultī Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī ne ‘Abd Allāh bin ‘Amr raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai.

255/27. “Ḥaẓrat Sa‘d raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum meṅ se har ek ko har Namāz ke ba‘d das martabah ﴾سُبْحَانَ اللّٰهِ﴿, das martabah ﴾اللّٰهُ أَكْبَرُ﴿ aur das martabah ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿ paṛhne se kyā chīz māne‘ hai? Aur yeh pāṅch Namāzoṅ meṅ deḍh sau martabah zabān par aur mīzān meṅ deḍh hazār ke bar-ā-bar haiṅ aur jab ko’ī ādamī apne bistar meṅ jā kar teṅtīs martabah ﴾سُبْحَانَ اللّٰهِ﴿, teṅtīs martabah ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴿ aur chuṅtīs martabah ﴾اللّٰهُ أَكْبَرُ﴿ kăhtā hai to yeh zabān par sau martabah aur mīzān meṅ ek hazār nekiyoṅ ke bar-ā-

bar haiṅ. So tum se kaun hai jo din rāt meṅ pachchīs sau martabah gunāh kartā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

256/28. “Ḥaẓrat Umme Mālik Anṣārīyah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān kartī haiṅ keh woh (ba-ṭaure ḥadīyah) ghī kā mashkīzah le kar Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir hū’īṅ, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Bilāl ko ḥukm farmāyā (keh woh us meṅ se ghī nikāl leṅ). Ḥaẓrat Bilāl raḍiya Allāhu ‘anhu ne us mashkīzah ko nichoṛ kar woh mashkīzah Ḥaẓrat Umme Mālik ko wāpas lauṭā diyā. Wog ghar lauṭ ā’eṅ achānak dekhā to mashkīzah (pǎhle kī ṭarḥ ghī se) bharā huwā thā, woh phir Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir hū’īṅ aur ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyā mere bāre meṅ ko’ī ḥukm nāzil huwā hai? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne daryāft farmāyā: ae Umme Mālik! Kyā huwā? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Āpne merā hadīyah wāpas lauṭā diyā hai. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat Bilāl ko bulāyā aur us bāre meṅ pūçhā. To Ḥaẓrat Bilāl raḍiya Allāhu ‘anhu ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ ne to us mashkīze ko itnā nichoṛ thā keh mujhe sharm āne

lagī thī to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Umme Mālik! Tumheṅ mubārak ho yeh barakat hai jis kā s̲awāb Allāh Ta‘ālá ne tumheṅ jaldī ‘aṭā kar diyā hai. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ sikhāyā keh har Namāz ke ba‘d das martabah ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾, das martabah ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾, aur das martabah ﴿اللهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhā kareṅ.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Ibn Abī Shaybah, Ṭabarāni aur Ibn Abī ‘Āṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Hayt̲h̲amī ne riwāyat kiyā hai. is kī sanad meṅ ‘Aṭā’ bin Sā’ib haiṅ jo keh s̲iqah haiṅ..... aur bāqī tamām rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs̲ ke rijāl haiṅ.

257/29. “Ḥaẓrat ‘Aṭā bin Sā’ib apne wālid se riwāyat karte haiṅ keh Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ke pās ā’e aur kahā keh mashkīzah se uṭhāne kī waj·h se mere sīne meṅ dard kī shikāyat hai. Ḥaẓrat Fāṭimah raḍiya Allāhu ‘anhā ne farmāyā: chakkī pīs-pīs kar mere hāthoṅ kā bhī burā ḥāl hai. Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne Sayyidah Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā se kahā keh Āp Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās jā’eṅ kyūṅ-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke pās

qaidī ā’e haiṅ to shāyad Āp ko bhī ķhidmat ke liye ko’ī qaidī de deṅ. Sayyidah farmātī haīṅ keh maiṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ chalī ga’ī (magar sharm-o ḥayā kī waj·h se kuçh ‘arẓ kiye ba-ġhair hī laūṭ ā’eṅ), phir woh donoṅ (Ḥaẓrat ‘Alī aur Ḥaẓrat Fāṭīmah raḍiya Allāhu ‘anhā) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ķhidmat meṅ ḥāẓir huwe to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak tum donoṅ mere pās is liye ā’e ho keh maiṅ tumheṅ ko’ī ķhidmat-gār de do. Aur yaqīnan meṅ tumheṅ woh chīz bātātā hūṅ jo tum donoṅ ke liye ķhidmat-gār se bhī beh-tar hai. Aur agar tum chāho to maiṅ tumheṅ aisī chīz batātā hūṅ jo tumhāre liye ķhādim se beh-tar hai. Aur agar tum chāho to maiṅ tumheṅ aisī chiz batātā hūṅ jo tumhāre liye ķhādim se beh-tar hai. Āp donoṅ har Namāz ke ba‘d teṅtīs martabah ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾, teṅtīs martabah ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾, aur chauṅtīs martabah ﴿اللهُ أَكْبَرُ﴾ paṛhā karo aur jab rāt tum donoṅ sone lago to us waqt bhī yeh Aẕkār paṛho jin kī ta‘dād sau ban jātī hai. Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh is ke ba‘d jahān tak maiṅ jāntā hūṅ maiṅ ne yeh Aẕkār kabhī nahīṅ çhoṛe, Ibn al-Kuwā‘ ne daryāft kiyā keh Jaṅge Ṣiffīn ke rāt bhī nahīṅ? Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: ae Ăhle ‘Irāq!

Allāh Ta‘ālá tumheṅ halāk kare, Jaṅge Ṣifīn kī rāt bhī nahīṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Abī Shaybah, Nasā’ī aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai.

258/30. “Ḥaẓrat ‘Uqbah bin ‘Āmir raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe har Namāz ke ba‘d mu‘awwizatain (Sūra’e Falaq, aur Sūra’e al-Nās) paṛhne kā ḥukm farmāyā.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Nīz Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

259/31. “Ḥaẓrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne har farẓ Namāz ke ba‘d Āyatu al-Kursī paṛhī use Jannat meṅ dāḳhil hone se siwā’e maut ke ko’ī chīz nahīṅ rok saktī.”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī, Ibn al-Sunnī, Bayhaqī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, aur Imām Ṭabarānī ne ba‘d ṭuruq meṅ “قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ” ke alfāẓ kā iẓāfah kiyā hai.

Imām Mundhirī ne farmāyā: is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī ne aur Ṭabarānī ne bhī muḳhtalif asānid ke sāth riwāyat kiyā hai, jin meṅ se ek ṣaḥīḥ hai. (Imām Mundhirī farmāte haiṅ keh) aur hamāre Shayḳh Imām Abū al-Ḥasan ne bhī farmāyā: yeh Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par saḥīḥ hai aur Imām Ibn Ḥibbān ne use Kitābu al-Ṣalāṫ meṅ riwāyat kiyā aur ṣahīḥ qarār diyā hai, aur Imām Ṭabaānī ne us ke ba‘ẕ ṭuruq meṅ iẕāfah kiyā hai, aur is kī sanad is iẕāfe ke sāth bhī jayyid ‘umdah hai. Jab-keh Imām Haythamī ne bhī farmāyā: Imām Ṭabarānī ne **ise ‘al-Mu‘jam al-kabīr’** aur **‘al-Mu‘jam al-awsaṭ’** meṅ jayyid asānīd ke sāth riwāyat kiyā hai. Aur ‘Allāmah Ibn Qayyim al-Jawzīyah ne **‘al-Wābil al-ṣayyib’** meṅ farmāyā: mujh tak Shayḳh al-Islām Ibn Taymīyah kā yeh qaul pahŏṅchā hai keh unhoṅ ne farmāyā: maiṅ ne har Namāz ke ba‘d is (Āyatu al-Kursī paṛhne kā) ‘amal kabhī jān-būjh kar tark nahīṅ kiyā.

260/32. “Ḥaẕrat Ḥasan bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān farmate haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne har farẕ Namāz ke ba‘d Āyatu al-Kursī paṛhī to woh dūsrī Namāz kā waqt hone tak Allāh Ta‘ālá kī ḥifāẓat meṅ rahegā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī aur Ḳhallāl ne riwāyat kiyā hai aur Imām Mundhirī, Haythamī aur Suyūṭī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

261/33. “Ibn Najjār ne Tārīḳh Baġhdād meṅ Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat kiyā hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne har farẓ Namāz ke ba‘d Āyatu al-Kursī paṛhī to Allāh Ta‘ālá use shukr-guzāroṅ ke dil, Ṣiddīqīn ke a‘māl aur Anbiyā’e kirām kā s̱awāb ‘aṭā farmā’egā, aur us par apne dā’eṅ daste raḥmat se sāyah-figan hogā aur us shaḳhṣ ko siwā’e maut ke Jannat meṅ dāḳhil hone se ko’ī chīz nahīṅ rok saktī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Suyūṭī aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

262/34. “Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā aur Ḥaẓrat Sulaymān ke bayān kiyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam har Namāz ke ba‘d yūṅ Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ أَنَا شَهِيْدٌ أَنَّكَ أَنْتَ الرَّبُّ وَحْدَكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ. اَللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ أَنَا شَهِيْدٌ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ. اَللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ أَنَا شَهِيْدٌ أَنَّ الْعِبَادَ كُلَّهُمْ إِخْوَةٌ ، اَللَّهُمَّ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ اجْعَلْنِي مُخْلِصًا لَكَ وَأَهْلِي فِي كُلِّ سَاعَةٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ يَا ذَا

الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ اسْمَعْ وَاسْتَجِبْ اَللّٰهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ نُوْرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ اَللّٰهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ حَسْبِيَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ، اللّٰهُ أَكْبَرُ الْأَكْبَرُ﴿ (Ae Allāh! Hamāre aur har ek shai ke Rab! Maiṅ gawāh hūṅ keh Rab ṣirf tū hai. Tū akelā hai terā ko’ī sharīk nahīṅ. Ae Allāh! Hamāre aur har ek shai ke Rab! Maiṅ gawāh hūṅ keh Muḥammad (ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) tere bande aur Rasūl haiṅ. Ae Allāh! Hamāre aur har ek shai ke Rab! Mujhe aur mere ăhle ḳhānah ko dunyā-o Āḳhirat meṅ har waqt apne liye ḳhāṣ kar le. Ae buzurgī aur karam wāle! Merī Du‘ā sun aur qubūl farmā. Allāh bŏhat baṛā hai. Bŏhat baṛā hai. Ae Allāh! Āsmānoṅ wa Zamīn ke nūr (Sulaymān bin Dāwūd kī riwāyat meṅ hai:) āsmānoṅ aur zamīn ke Rab! Allāh bŏhat baṛā hai, bŏhat barā hai. Mere liye Allāh kāfī hai aur achçhā kām banāne wālā, Allāh bŏhat baṛā hai. Bŏhat baṛā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai.

263/35. “Ḥaẕrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab apnī Namāz se fāriġh hote to apnā dāyāṅ hāth apnī peshānī mubārak par pherte aur farmāte: ﴾بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَانُ الرَّحِيْمُ، اَللّٰهُمَّ أَذْهِبْ عَنِّي الْهَمَّ وَالْحُزْنَ﴿ (Allāh ke

nām se shurū‘ kartā hūṅ jis ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, jo nihāyat mehr-bān raḥm farmāne wālā hai, ae Allāh! Mere ġham-o ḥuzn ko dūr farmā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī, Abū Nu‘aym aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai nīz Imām Haythamī ne farmāyā: Imām Ṭabarānī kī do isnād meṅ se ek sanad ke rijāl siqah haiṅ.

264/36. “Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ har farẓ Namāz ke ba‘d ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ۝﴾ (Āp kā Rab, jo ‘izzat kā Mālik hai un (bātoṅ) se pāk hai jo woh bayān karte haiṅ. Aur (tamām) Rasūloṅ par salām ho. Aur sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ ḳā Rab hai.) Tīn martabah paṛhte to use pūre paimāne ke sāth ajr ‘aṭā kiyā jātā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī aur Mundhirī ne riwāyat kiyā hai.

265/37. “Ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá

Ālihī wa-sallam ko muta‘addid bār apnī Namāz ke āḳhir m-o salām pherte waqt yeh Du‘ā paṛhte sunā: ﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ۝ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ۝ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ۝﴾ (Āp kā Rab, jo ‘izzat kā Mālik hai un (bātoṅ) se pāk hai jo woh bayān karte haiṅ. Aur (tamām) Rasūloṅ par salām ho. Aur sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ ḳā Rab hai.).”

Ise Imām Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

266/38. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne Namāz ke ba‘d yeh paṛhā: ﴿سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيْمِ وَبِحَمْدِهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ﴾ (Allāh Ta‘ālá jo keh ‘aẓamat wālā hai us kī ẕāt (har ‘aib-o naqṣ se) pāk hai, aur usī kī ḥamd ke sāth (har chīz kā wujūd hai) aur nekī karne kī ṭāqat aur taufīq nahīṅ hai magar Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se.) To woh (apnī nishist se) uṭhne se (qabl) baḳhshā jā’egā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā aur “tīn martabah” ke lafẓ kā iẓāfah kiyā, aur Imām Bazzār ne bhī ise riwāyat kiyā hai jaisā keh Imām Mundhirī ne farmāyā aur maẕkūrah alfāẓ bhī

Bazzār ke haiṅ, aur Ibn Abī Ḥātim ne bhī ise riwāyat kiyā hai aur kisī rāwī par jarḥ nahīṅ kī aur Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Bazzār ne Abū Zahrā’ se, Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu ke ṭarīq se riwāyat kiyā hai aur is kī sanad Imām Abū Zahrā’ tak ‘umdah hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: ise Bazzār ne Imām Abū Zahrā’ se ba-wāsiṭah Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat kiyā hai aur Abū Zahrā’ ke muta‘alliq meṅ jarḥ-o ta‘dīl nahīṅ jāntā aur is Ḥadīs ke bāqī rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

267/39. “Ḥaẓrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne har farẓ namā ke ba‘d yeh Du‘ā’eṅ kīṅ, Roze Qiyāmat us ke liye merī shafā‘at wājib ho jā’egī: ﴿اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا الْوَسِيْلَةَ وَاجْعَلْهُ فِي الْمُصْطَفِيْنَ مَحَبَّتَهُ وَفِي الْعَالَمِيْنَ دَرَجَتَهُ وَفِي الْمُقَرَّبِيْنَ ذِكْرَ دَارِهِ﴾ (Ae Allāh! Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Maqāme Waṣīlah ‘aṭā farmā, aur apne bar-gūzīdah bandoṅ meṅ un kī maḥabbat rakh de aur tamām jahānoṅ meṅ un kā darjah qā’im farmā aur muqarrabīn meṅ un ke ghar kā zikr jārī farmā de (āmīn).”

Ise Imam Ṭabarānī aur Mundhirī ne riwāyat kiyā hai.

268/40. “Imām Ibn Kathīr bayān karte haiṅ keh Allāh Ta‘ālá ne (is āya’e mubārakah meṅ) farmāyā: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۝ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُوْدِ ۝﴾ (Aur Āp apne Rab kī ḥamd ke sāth tasbīḥ kījiye ṭulū‘e āftāb se pǎhle aur ġhurūbe āftāb se pǎhle. Aur rāt ke ba‘ẓ awqāt meṅ bhī us kī tasbīḥ kījiye aur Namāzoṅ ke ba‘d bhī.) Is liye ḥdīs meṅ farẓ Namāzoṅ ke ba‘d tasbīḥ, taḥmīd aur takbīr ke mustaḥab hone kā bayān hai aur Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā ne farmāyā: takbīr kī (baland) āwāzoṅ se hameṅ ma‘lūm ho jātā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz ḳhatm farmā chuke haiṅ.”

﴿Jum‘aṫu al-mubārak ke din Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par Durūd paṛhne kī faẓīlat﴾

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

إِنَّ اللّٰهَ وَ مَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ؕ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا۝

“Be-shak Allāh aur Us ke (sab) firishte Nabīye (Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam) par durūd bhejte răhte haiṅ, Ae īmān wālo! Tum (bhī) un par durūd bhejā karo aur ḳhūb salām bhejā karo.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

269/1, 270/2. “Ḥaẓrat Aws bin Aws se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak tumhāre dinoṅ meṅ se Jum‘ah kā din sab se beh-tar hai us din Ḥaẓrat Ādam ‘alayhi al-salām paidā huwe aur usī din unhoṅ ne wafāt pā’ī aur usī din ṣūr phūṅkā

jā’egā aur usī din saḳht āwāz ẓāhir hogī. So us din mujh par kas̱rat se durūd bhejā karo kyūṅ-keh tumhārā durūd mujhe pesh kiyā jātā hai. Ṣaḥāba’e kirām ne ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Hamārā durūd Āp ke wiṣāl ke ba‘d Āp ko kaise pesh kiyā jā’egā? Jab-keh Āp kā jasade mubārak ḳhāk meṅ mil chukā hogā? To Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Allāh ‘azza wa-jalla ne zamīn par Anbiyā’e kirām ke jismoṅ ko (khānā yā kisī bhī qism kā nuqṣān pahŏṅchānā) ḥarām kar diyā hai.”

“Aur ek riwāyat meṅ hai keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Allāh buzurg-o bar-tar ne zamīn par ḥarām qarār diyā hai keh woh hamāre jismoṅ ko khā’e.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Ibn Mājah, Ibn Ḳhuzyamah, Ibn Ḥibbān, Dārimī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Imām Wādiyāshī ne farmāyā: ise Imām Ibn Ḥibbān ne ṣaḥīḥ qarār diyā hai aur Imām ‘Asqalānī ne farmāyā: ise Imām Ibn Ḳhuzaymah ne ṣaḥīḥ qarār diyā hai aur Imām ‘Ajlūnī ne farmāyā: ise Imām Bayhaqī ne jayyid sanad ke sāth riwāyat kiyā hai. Imām Shawkānī ne

farmāyā: ise Imām Tirmidhī ke ‘ilāwah Aṣḥābe Ṣiḥāh ne riwāyat kiyā hai.

271/3. "Ḥaẕrat Abū Dardā’ raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jum‘ah ke din mujh par ziyādha se ziyādah durūd bhejā karo, yeh Yaume Mash·hūd (ya‘nī merī bār-gāh meṅ firishtoṅ kī ḳhuṣūṣī ḥāẕirī kā din) hai, us din firishte (ḳhuṣūṣī ṭaur par kasrat se merī bār-gāh meṅ) ḥāẕir hote haiṅ, ko’ī shaḳhṣ jab bhī mujh par durūd bhejtā hai is ke fāriġh hone tak us kā durūd mujhe pesh kar diyā jātā hai. Ḥaẕrat Abū Dardā’ raḍiya Allāhu ‘anhu kăhte haīṅ maiṅ ne ‘arẕ kiyā: aur (yā Rasūl Allāh!) Āp ke wiṣāl ke ba‘d (kyā hogā)? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ wiṣāl ke ba‘d bhī (isī kī ṭarḥ pesh kiyā jā’egā kyūṅ-keh) Allāh Ta‘ālá ne zamīn ke liye Anbiyā’e kirām ‘alayhimu al-salām ke jismoṅ kā ḳhānā ḥarām kar diyā hai. So Allāh ‘azza wa-jalla kā Nabī zindah hota hai aur use rizq bhī diyā jātā hai."

Is Ḥadīs ko Imām Imām Ibn Mājah ne sanade ṣaḥīḥ ke sāth riwāyat kiyā hai. Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Ibn Mājah ne jayyid isnād ke sāth riwāyat kiyā hai aur Imām Munāwī ne bayān kiyā keh Imām Damīrī ne farmāyā: is ke riijāl siqāt

haiṅ. Aur īmām ʻAqjlūnī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hain.

272/4. “Ḥaẕrat Abū Masʻūd Anṣārī raḍiya Allāhu ʻanhu, Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam se riwāyat karte haiṅ keh Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jumʻah ke din mujh par durūd kī kas̱rat kiyā karo, be-shak jo bhī mujh par Jumʻah ke din durūd bhejtā hai us kā durūd bhejtā hai us kā durūd mujhe pesh kiyā jātā hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim aur Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is ḥdaīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

273/5. “Ḥaẕrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ʻanhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jumʻah ke din mujh par kas̱rat se durūd bhejā karo be-shak kiyā jātā hai aur merī ummat meṅ se jo mujh par sab se ziyādah durūd bhejne wālā hogā woh (Qiyāmat ke Roz) maqām-o manzilat ke eʻtebār se mere sab se ziyādah qarīb hogā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai. Imām ʻAsqalānī ne farmāyā: is kī sanad meṅ naqṣ nahīṅ hai aur Imām Mundhirī aur ʻAjlūnī ne

bhī farmāyā: ise Imām Bayhaqī ne sanade ḥasan ke sāth riwāyat kiyā hai.

274/6. "Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ḳhādime ḳhāṣ Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak Qiyāmat ke Roz har ek maqām par tum meṅ se sab se ziyādah mere qarīb woh shakhṣ hogā jo tum meṅ se dunyā meṅ sab se ziyādah mujh par durūd bhejne wālā hogā so jo shaḳhṣ Jum‘ah ke din aur Jum‘ah kī rāt mujh par sau (100) martabah durūd bhejtā hai Allāh Ta‘ālá us kī sau ḥājateṅ pūrī farmā detā hai. (Un meṅ se) sattar ḥājateṅ Āḳhirat kī aur tīs dunyā kī hājatoṅ se muta‘alliq haiṅ. Phir Allāh Ta‘ālá us ke liye ek firishtah muqarrar farma detā hai jo woh (tŏhfah) durūd is ṭarḥ mreī qabre anwar meṅ pesh kartā hai jis ṭarḥ tumheṅ taḥā’if pesh kiye jāte haiṅ aur woh firishtah mujhe us shaḳhṣ kā nām aur us ke ḳhāndān kā silsila’e nasab batātā hai to maiṅ yeh sārī ma‘lūmāt apne pās ek safed (awrāq wālī) kitāth meṅ măḥfūẓ kar letā hūṅ."

Is Ḥadīs ko Imām Bayhaqī, Ibn Mandah aur Ibn ‘Asākir ne riwāyat kiyā hai.

275/7. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jumʻah ke din ke ʻilāwah ko'ī din aisā nahīṅ jis meṅ sūraj ṭulūʻ aur ġhurūb huwā ho aur woh Jumʻah ke din se beh-tar ho phir Ḥaẓrat Kaʻb raḍiya Allāhu ʻanhu tashrīf lā'e to Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ʻanhu ne kahā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne Jumʻah ke din meṅ ek aisī sāʻat kā ẕikr farmāyā keh jis meṅ ko'ī Momin sālāť paṛh kar Allāh Taʻālá se jo bhī chīz māṅgtā hai, to Allāh Taʻālá use ẓarūr ʻaṭā kartā hai, Ḥaẓrat Kaʻb raḍiya Allāhu ʻanhu ne farmāyā: sach hai. Us ẕāt kī qasam! Jis ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko ʻizzat-o takrīm baḳhshī, be-shak maiṅbhī do chīzeṅ kăhne lagā hūṅ, so Āp bhī unheṅ kabhī bhūlnā mat, jab Āp masjid meṅ dāḳhil ho to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam par durūd-o salām ẓarūr bhejo aur phir yūṅ kaho: ﴿اَللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ﴾ (Ae Allāh! Mere liye apnī raḥmat ke darwāze khol de.) Aur jab masjid se nikalne lago to isī kī ṭarḥ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam par durūd-o salām ẓarūr bhejo aur phir yūṅ kaho:

﴿اَللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ﴾ (Ae Allāh! Mujhe Shayṭān mardūd se măḥfūẓ rakh).”

Is Ḥadīs ko Imām Nasā’ī ne riwāyat kiyā aur farmāyā: is Ḥadīs kī sanad meṅ Ibn ‘Ajlān rāwī hai aur woh siqah hai.

276/8. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujh par raushan rāt aur raushan din (ya‘nī Jum‘ah ke din) durūd bhejā karo be-shak tumhārā aur durūd mujh pesh kiyā jātā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

277/9. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: mujh par durūd bhejne wāle ke liye woh durūd pul-ṣirāṭ par nūr kā kām degā. Lehāẕā jo shakhṣ Jum‘ah ke din mujh par assī (80) matabah durūd bhejtā hai Allāh Ta‘ālá us kī assī (80) sāl ke gunāh bakhsh detā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Daylamī aur Dhahabī ne riwāyat kiyā hai.

278/10. “Ḥaẓrat Zayd bin Wahb raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh mujhe Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu ne (tākīdan) farmāyā: tum Jum‘ah ke roz Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par ek hazār matabah durūd bhejne kā ‘amal kabhī tark mat karnā aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ is ṭarḥ durūd bhejā karo: ﴾اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى وَآلِهِ وَسَلَّمَ﴿ (Ae mere Allāh! Durūd bhej Ummī laqab Nabī Ḥaẓrat Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par).”

Ise Imām Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai.

﴾Ghar meṅ dāḳhil hone aur bāhar nikalne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. رَّبِّ اَدۡخِلۡنِیۡ مُدۡخَلَ صِدۡقٍ وَّ اَخۡرِجۡنِیۡ مُخۡرَجَ صِدۡقٍ وَّ اجۡعَلۡ لِّیۡ مِنۡ لَّدُنۡکَ سُلۡطٰنًا نَّصِیۡرًا ﴿۸۰﴾

“Aur Āp (apne Rab ke ḥuẓūr yeh) ‘arẓ karte raheṅ: Ae mere Rab! Mujhe sachchā’ī (ḳhụsh-nūdī) ke sāth dāḳhil farmā (jahāṅ bhī dāḳhil farmānā ho) aur mujhe sachchā’ī (ḳhụsh-nūdī) ke sāth bāhar le ā (jahāṅ se bhī lānā ho) aur mujhe apnī jānib se madad-gār ġhalabah wa qūwat ‘aṭā farmā de.”

2. یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَدۡخُلُوۡا بُیُوۡتًا غَیۡرَ بُیُوۡتِکُمۡ حَتّٰی تَسۡتَاۡنِسُوۡا وَ تُسَلِّمُوۡا عَلٰۤی اَهۡلِهَا ؕ ذٰلِکُمۡ خَیۡرٌ لَّکُمۡ لَعَلَّکُمۡ تَذَکَّرُوۡنَ ﴿۲۷﴾

“Ae īmān wālo! Apne gharoṅ ke siwā dūsre gharoṅ meṅ dāḳhil nah huwā karo, yahāṅ tak keh tum un se ijāzat le lo aur un ke răhne wāloṅ ko (dāḳhil hote hī) salām kahā karo, yeh tumhāre liye

beh-tar (naṣīḥat) hai tā-keh tum (us kī ḥikmatoṅ meṅ) ġhaur-o fikr karo”

3. فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَٰرَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْأٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

“Phir jab tum gharoṅ meṅ dāḳhil huwā karo to apne (ghar wāloṅ) par salām kahā karo (yeh) Allāh kī ṭaraf se bā-barakat pākīzah Du‘ā hai, is ṭarḥ Allāh apnī Āyatoṅ ko tumhāre liye wāẓeḥ farmātā hai tā-keh (aḥkāmte Sharī‘at aur ādābe zindagī ko) samajh sako.”

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

279/1. “Ḥaẓrat Jābir bin ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī apne ghar meṅ jā’e aur ghar meṅ dāḳhil hote waqt aur khānā shurū‘ karte waqt Allāh Ta‘ālá kā nām le, to Shayṭān (ḳhuḍ se) kăhtā hai keh yahāṅ nah tumhāre ṭhăhărne kī ko’ī jagah hai nah hī khāne kī, aur jab ko’ī shaḳhṣ ghar jā’e aur dāḳhil hote waqt Allāh Ta‘ālá kā nām nah le to Shayṭān (ḳhuḍ se) kăhtā hai keh tum ne apnā ṭhikānā pā liyā,

aur jab woh khāne ke waqt Allāh Ta‘ālá kā nām nah le to Shayṭān kăhtā hai tum ne ṭhikānā aur khānā donoṅ pā liye hain.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Muslim, Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

280/2. “Ḥaẓrat Abū Mālik Ash‘arī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab ko’ī ādamī apne ghar meṅ dāḳhil hone lage to yūṅ kahe: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ بِسْمِ اللهِ وَلَجْنَا وَبِسْمِ اللهِ خَرَجْنَا وَعَلَى اللهِ تَوَكَّلْنَا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se (ghar meṅ) bhalā’ī ke sāth dāḳhil hone aur bhalā’ī ke sāth bāhar nikalne kā sawāl kartā hūṅ. Allāh ke nām ke sāth ham dāḳhil huwe aur Allāh ke nām ke sāth ham nikle aur apne Rab Allāh par ham ne bharosah kiyā.) Phir apne ghar wāloṅ ko salām kare.”

Ise Imām Abū Dāwūd aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

281/3. “Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh Āp ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab bhī mere ghar se nikalte to āsmān kī ṭaraf dekh kar yeh Du‘ā paṛhte: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ

﴿أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ gum-rāh hone yā gum-rāh kiye jāne, băhăkne yā băhkā’e jāne, ẓulm karne yā ẓulm kiye jāne aur jāhil ban·ne yā jāhil banā’e jāne se terī panāh māṅgtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Ibn Mājah aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

282/4. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe farmāyā: ae mere beṭe! Jab apne ghar meṅ dāḳhil ho to (ăhle ḳhānah ko) salām kiyā karo. Tumhāre aur tumhāe ăhle ḳhānah ke liye bā‘is̱e barakat hogā.”

Ise Imām Tirmid̲h̲ī ne riwāyat kiyā hai aur farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥ hai.

283/5. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ apne ghar se bāhar jāte waqt yeh kalimāt kahe: ﴿بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke nām se (bāhar nikaltā hūṅ), maiṅ ne Allāh Ta‘ālá par bharosah kiyā, nekī karne aur burā’ī se bāz răhne kī

ṭāqat usī (kī taufīq) se hai.) To aise ādamī ko kahā jātā hai keh terī kifāyat kar dī ga'ī, aur tū (shar se) bachā liyā gayā aur Shayṭān us se dūr răhtā hai."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

284/6. "Ḥaẓrat Umme Salamah raḍiya Allāhu 'anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ghar se bāhar tashrīf le jāte waqt yeh kalimāt kăhte: ﴿بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ اللَّهُمَّ، إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَزِلَّ أَوْ نَضِلَّ أَوْ نَظْلِمَ أَوْ نُظْلَمَ أَوْ نَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا﴾ (Allāh Ta'ālá ke nām se (nikaltā hūṅ) Allāh Ta'ālá par maiṅ ne bharosah kiyā. Ae Allāh! Ham laġhzish karne, gum-rāh hone, ẓulm karne yā kiye jāne, jāhil hone yā jāhil banā'e jāne se terī panāh chāhte haiṅ)."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā'ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

﴾Baitul-ḳhalā’ meṅ dāḳhil hone aur bāhar nikalne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَقُلْ رَّبِّ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزٰتِ الشَّيٰطِيْنِ ۝ وَأَعُوْذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَّحْضُرُوْنِ ۝

“Aur Āp (Du‘ā) farmā’iye: Ae mere Rab! Maiṅ shayṭānoṅ ke waswasoṅ se terī panāh māṅgtā hūṅ. Aur Ae mere Rab! Maiṅ is bāt se (bhī) terī panāh māṅgtā hūṅ keh woh mere pās ā’eṅ.”

2. قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝

“Āp ‘arẓ kījiye keh maiṅ (ek) dhamāke se intehā’ī tezī ke sāth (kā’enāt ko) Wujūd meṅ lāne wāle Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Har us chīz ke shar (aur nuqṣān) se jo Us ne paidā farmā’ī hai.

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

285/1. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab baitul-ḳhalā meṅ dāḳhil hote (aur ek riwāyat ke muṭābiq: jab

dākhil hone kā irādah farmāte) to farmāte·: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ اَلْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ nā-pākoṅ aur nā-pākiyoṅ se terī panāh māṅgtā hūṅ).”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

286/2. “Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Banī Ādam meṅ se kisī kā baitul-ḳhalā’ meṅ dāḳhil hote waqt ﴿بِسْمِ اللهِ﴾ paṛhnā un kī sharm-gāhoṅ aur jinnāt kī nigāhoṅ ke dar-miyān pardah ban jātā hai.”

Ise Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Bazzār aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

287/3. “Ḥaẓrat Zayd bin Arqam raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh Shayāṭīn (nā-pāk jag·hoṅ par) ḥāẓir hote răhte haiṅ lehāẕā jab tum meṅ se ko’ī baitul-ḳhalā’ meṅ jā’e to kahe: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ اَلْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ﴾ (Maiṅ Allāh Ta‘ālá kī panāh letā hūṅ nā-pākī aur nā-pākī (Shayṭānoṅ) se).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is kī isnād ṣaḥīḥ Ḥadīs ke sharā’īṭ par hai.

288/4. “Ḥaẓrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh be-shak Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī baitul-ḳhalā’ meṅ dāḳhil ho to yeh Du‘ā paṛhe ba-ġhair nah rahe: ﴿اَللّٰهُمَّ، إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الرِّجْسِ النَّجِسِ الْخَبِيْثِ الْمُخْبِثِ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terī panān māṅgtā hūṅ sar-ā-pā gandagī, ḳahbīs aur ḳhabāsat phailāne wāle Shayṭān mardūd se).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Ibn Abī Shaybah, Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

289/5. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab baitul-ḳhalā’ se bāhar tashrīf lāte to yeh Du‘ā farmāte: ﴿غُفْرَانَكَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ terī baḳhshish chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī, Ibn Mājah aur Dārimī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥ hai.

290/6. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab baitul-ḳhalā’ se

bāhar tashrīf lāte to farmāte: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي الْأَذَى وَعَافَانِي﴾ (Allāh Ta‘ālá kā shukr hai keh jis ne mujh se taklīf dūr kar dī aur mujhe ‘āfiyat baḳhshī).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah, Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī aur Ibn Fuḍyal ne riwāyat kiyā hai.

﴾Sone aur jāgne kī Du‘ā’eṅ aur Aẕkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ
لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا
بِاِذْنِهٖ ؕ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَ مَا خَلْفَهُمْ ۚ وَ لَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ
مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَـُٔوْدُهٗ
حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ۝

“Allāh, Us ke siwā ko’ī lā’iqe ‘ibādat nahīṅ (Woh) Hameshah Zindah răhne wālā hai (ṣāre ‘ālam ko Apnī tadbīr se) Qā’im rakhne wālā hai, nah Us ko ūṅgh ātī hai aur nah nīṅd, jo kuçh āsmānoṅ meṅ hai aur jo kuçh zamīn meṅ hai sab Usī kā hai, kaun aisā shaḳhṣ hai jo Us ke ḥuẕūr Us ke iẕn ke ba-ġhair sifārish kar sake, jo kuçh Maḳhlūqāt ke sāmne (ho rahā hai yā ho chukā hai aur jo kuçh un ke ba‘d (hone wālā) hai (Woh) sab jāntā hai, aur woh Us kī ma‘lūmāt meṅ se kisī chīz kā bhī iḥāṭah nahīṅ kar sakte magar jis qadr Woh chāhe, Us kī Kursīye (Salṭanat-o Qudrat) tamām āsmānoṅ aur zamīn ko

muḥīṭ hai, aur Us par un donoṅ (ya‘nī zamīn-o āsmā) kī ḥifāẓat hargiz dushwār nahīṅ, Wohī sab se Baland Rutbah Baṛī ‘Aẓamat wālā hai.”

2. اِنَّ فِیۡ خَلۡقِ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ وَ اخۡتِلَافِ الَّیۡلِ وَ النَّهَارِ لَاٰیٰتٍ لِّاُولِی الۡاَلۡبَابِ۝ الَّذِیۡنَ یَذۡکُرُوۡنَ اللّٰهَ قِیٰمًا وَّ قُعُوۡدًا وَّ عَلٰی جُنُوۡبِهِمۡ وَ یَتَفَکَّرُوۡنَ فِیۡ خَلۡقِ السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبۡحٰنَکَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ۝

“Be-shak āsmānoṅ aur zamīn kī taḳhlīq meṅ aur shab-o roz kī gardish meṅ ‘aqle salīm wāloṅ ke liye (Allāh kī qudrat kī) nishāniyāṅ haiṅ. Yeh woh log haiṅ jo (sar-ā-pā niyāz ban kar) khaṛe aur (sar-ā-pā adab ban kar) baiṭhe aur (hijr meṅ taṛapte huwe) apnī karwaṭoṅ par (bhī) Allāh ko yād karte răhte haiṅ aur āsmānoṅ aur zamīn kī taḳhlīq (meṅ kār-farmā us kī ‘Aẓamat aur Ḥusn ke jalwoṅ) meṅ fikr karte răhte haiṅ (phir Us kī ma‘refat se lazzat-āshnā ho kar pukār uṭhte haiṅ) Ae hamāre Rab! Tū ne yeh (sab kuçh) be-ḥikmat aur be-tadbīr nahīṅ banāyā, Tū (sab kotāhiyoṅ aur majbūriyoṅ se) Pāk hai pas hameṅ Dozaḳh ke ‘azāb se bachā le.”

3. یُسَبِّحُوۡنَ الَّیۡلَ وَ النَّهَارَ لَا یَفۡتُرُوۡنَ۝

“Woh rāt din (Us kī) tasbīḥ karte răhte haiṅ aur ma‘mūlī sā waqfah bhī nahīṅ karte.”

4. وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ۝

“Aur ṣubḥ-o shām apne Rab ke Nām kā ẕikr kiyā kareṅ. Aur rāt kī kuçh ghaṛiyāṅ Us ke ḥuẕūr sajdah-rezī kiyā kareṅ aur rāt ke (baqīyah) ṭawīl ḥiṣṣah meṅ Us kī tasbīḥ kiyā kareṅ.”

5. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝

“Āp ‘arẓ kījiye keh maiṅ (ek) dhamāke se intehā’ī tezī ke sāth (kā’enāt ko) Wujūd meṅ lāne wāle Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Har us chīz ke shar (aur nuqṣān) se jo Us ne paidā farmā’ī hai. Aur (bil-ḳhuṣūṣ) aṅdherī rāt ke shar se jab (us kī) ẓulmat çhā jā’e. Aur girhoṅ meṅ phūṅk mārne wālī jādū-garniyoṅ (aur jādū-garoṅ) ke shar se. Aur har ḥasad karne wāle ke shar se jab woh ḥasad kare.”

6. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ۝ مَلِكِ النَّاسِ۝ اِلٰهِ النَّاسِ۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ۝ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ۝

"Āp 'arẕ kījiye keh maiṅ (sab) insānoṅ ke Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Jo (sab) logoṅ kā Bādshāh hai. Jo (sārī) nasle insānī kā Ma'būd hai. Waswasah-andāz (Shayṭān) ke ṣhar se jo (Allāh ke zikr ke asar se) pīçhe haṭ kar çhup jāne wālā hai. Jo logoṅ ke diloṅ meṅ waswasah ḍāltā hai. Ḳhwāh woh (waswasah-andāz Shayṭān) jinnāt meṅ se ho yā insānoṅ meṅ se."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

291/1. "Ḥaẕrat Ḥudhayfah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam rāt ke waqt jab ḳhwāb-gāh meṅ tashrīf le jāte to apnā hāth ruḳhsār mubārak ke nīche rakh lete phir farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، بِاسْمِكَ أَمُوْتُ وَأَحْيَا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tere nām ke sāth sotā aur jāgtā hūṅ.) Aur jab be-dār hote to farmāte: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُوْرُ﴾ (Allāh Ta'ālá kā shukr

hai keh jis ne hameṅ marne ke ba‘d zindah kiyā aur us kī ṭaraf lauṭnā hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī, Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

292/2. “Ḥaẓrat Ḥudhayfah raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab bistar par tashrīf le jāte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، بِاسْمِكَ أَمُوْتُ وَأَحْيَا﴾ “Ae Allāh! Maiṅ tere nām ke sāth jītā aur martā (sotā aur jāgtā) hūṅ.” Aur jab be-dār hote to farmāte: ﴿اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُوْرُ﴾ “Sab ta‘rīfeṅ us Allāh ke liye haiṅ jis ne hameṅ mar jāne ke ba‘d zindah kiyā aur usī kī ṭaraf (Roze Qiyāmat) jam‘a honā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

293/3. “Ḥaẓrat Barā’ bin ‘Āzib raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum sone lago to Namāz jaisā wuẓū‘ kar liyā karo. Phir dāhinī karwaṭ leṭ jā’o phir yūṅ kaho: ﴿اَللَّهُمَّ، أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ. اَللَّهُمَّ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ

﴿الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ ne apnā chehrah terī ṭaraf moṛ diyā aur apnā mu‘āmalah tere supurd kar diyā aur tujh se raġhbat aur ḳhauf rakhte huwe apnī pīṭh jhukā dī. Tere siwā ko’ī jā’e panāh aur najāt kī jagah nahīṅ. Ae Allāh! Maiṅ terrī Kitāb par īmān lāyā jo tū ne nāzil kī aur tere Nabī par īmān lāyā jise tū ne bhejā.) Aur agar tum us rāt meṅ mar ga’e to tum firṭrat par hoge aur in kalimāt ko apnā āḳhirī kalām banā’o.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

294/4. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai, Āp farmātī haiṅ keh rāt ko jab bhī Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne bistar par ārām farmā hote to apnī donoṅ hatheliyoṅ ko ikaṭṭhā kar je un par Sūra’e Iḳhlāṣ, Sūra’e al-Falaq aur Sura’e al-Nās paṛh kar dam farmāte, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne hāthoṅ apne jasade aqdas par jahān tak mumkin hotā pherte aur hāth pherne kī ibtedā’ apne sar mubārak, chehre aur sāmne se karte the. Yeh ‘amal Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tīn martabah dŏhrāte.”

Is Ḥadīs ko Imām Buḳhārī, Tirmidhī, Abū Dāwūd aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

295/5. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum maiṅ se ko’ī apne bistar par jāne lage to apne kisī kapṛe ke sire se us (bistar) ko tīn daf‘ah jhāre aur kahe: ﴿بِاسْمِكَ رَبِّ وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَاغْفِرْ لَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ﴾ (Ae Rab! Maiṅ tere nām ke sāth is par apnī karwaṭ rakhtā hūṅ aur tere nām se uṭhā’ūṅgā. Agar tū merī rūḥ ko (apne pās) rok le to us kī maġhfirat farmā detā aur agar use (wāpas us dunyā meṅ) bhej de to us kī ḥifāẓat karnā jaise tū apne nek bandoṅ kī ḥifāẓat farmātā hai)."

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai.

Aur Imām Tirmidhī ne yeh iẓāfah bayān kiā: "Aur jab nīṅd se be-dār ho to yūṅ kahe: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي وَرَدَّ عَلَيَّ رُوْحِي وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ﴾ (Us Allāh Ta‘ālá ke liye sab ta‘rīfeṅ haiṅ jis ne mere jism meṅ mujhe ‘āfiyat dī, merī rūḥ merī ṭaraf lauṭā’ī aur mujhe apne zikr kī ijāzat-o taufīq dī)."

296/6. "Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥaẓrat Fāṭimah salāmu Allāhi ‘alayhā ke hāthoṅ meṅ chakkī pīsne ke bā‘is çhāle paṛ ga’e the chunāṅ-cheh woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḳhādim māṅgne ke liye hāẕir hū’īṅ lekin Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko maujūd nah pāyā. Lehāẕā Ḥaẕrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā se us amr kā taẕkirah kiyā. Jab Ḥuẕūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam wāpas tashrīf lā’e to Ḥaẕrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko ḳhabar dī. Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu kā bayān hai keh phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hamāre pās tashrīf lā’e aur ham apne bistaroṅ be-‘Abd al-Raḥmān leṭ chuke the, maiṅ khaṛā hone lagā to farmāyā: apnī jagah peh raho. Phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam hamāre dar-miyān baiṭh ga’e yahān tak keh maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke qadmoṅ kī ṭhanḍak apne sīne meṅ mǎḥsūs kī, phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ aisī chīz nah batā’ūṅ jo tumhāre liye ḳhādim se beh-tar ho jab tum apne bistaroṅ par leṭne lago yā apnī ḳhwāb-gāh saṅbhālo to teṅtīs martabah ﴿اَللّٰهُ أَكْبَرُ﴾, teṅtīs martabah ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ kaho aur teṅtīs martabah ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ kǎh liyā karo, yeh tumhāre liye ḳhādim se beh-tar hai. Imām Ibn Sīrīn ne bayān kiyā: ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ kǎhnā chauṅtīs martabah farmāyā.”

Yeh Ḥadī<u>s</u> muttafaq ‘alaih hai.

‘Allāmah Ibn al-Qayyim “al-Wābilu al-ṣayyib” meṅ bayān karte haiṅ keh Shayḳh al-Islām Ibn Taymīyah ne farmāyā: “hameṅ yeh chīz pahŏṅchī hai jo shaḳhṣ in kalimāt kā mustaqil wird kartā hai to woh jis kām wa-ġhairah se bhī do chār hotā hai is meṅ se ko’ī mushkil pesh nahīṅ ātī.”

297/7. “Ummi al-Mu’minīn Ḥaẕrat Ḥafṣah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab sone kā irādah farmāte to apnā dāyāṅ hāth apne ruḳhsār mubārak ke nīche rakhte aur tīn martabah yeh farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ﴾ (Ae Allāh! Mujhe us Roz ‘az̲āb se bachānā jab tū apne bandoṅ ko (do-bārah zindah kar ke) uṭhā’egā).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Abū Dāwūd, Tirmi<u>dh</u>ī, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan hai.

298/8. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab apne bistar mubārak par tashrīf le jāte to yeh Du‘ā farmate: ﴿اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوِيَ﴾

(Allāh Ta‘ālá kā shukr hai jis ne hameṅ khilāyā aur pilāyā aur hameṅ (har mushkil meṅ) kāfī huwā aur hameṅ ṭhikānā ‘aṭā kiyā kyūṅ-keh kitne hī aise log haiṅ jinheṅ nah ko’ī kifāyat karne wālā hai nah ṭhikāne dene wālā).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Bukhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

299/9. “Ḥaẓrat ‘Ubādah bin Ṣāmit raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shakhṣ rāt ko (ḍar kar) uṭhe to yūṅ kahe: ﴿لَا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَلْحَمْدُ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ﴾ Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, woh akelā hai, us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī kī bādshāhī hai aur usī ke liye sab ta‘rīfeṅ haiṅ, woh har chīz par qudrat rakhtā hai, sab ta‘rifeṅ Allāh hī ke liye haiṅ aur Allāh pāk hai aur Allāh ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai aur Allāh bŏhat baṛā hai aur (nekī karne kī) ṭāqat aur (gunāh se bachne kī) qūwat Allāh hī kī taufiq se hai.). Phir kahe: (Ae Allāh ! Mujhe bakhsh de). Yā Du‘ā kare to (us kī Du‘ā) qubūl kī jā’egī aur agar

wuẓū kare aur Namāz adā kare to us kī Namāz qubūl kī jā’egī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī, Tirmijī, Abū Dāwūd aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai.

300/10. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe ṣadaqa’e fiṭr kī ḥifāẓat par muta‘ayyan farmāyā. Pas (ek rāt) ko’ī (chor) āyā aur khāne kī chīzoṅ meṅ se lap bhar kar le jāne lagā. To maiṅ ne use pakaṛ liyā aur kahā keh maiṅ tujhe Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ pesh karūṅgā. Phir (ṭawīl) Ḥadīs̱ bayān kī āḳhir-kār chor ne kahā keh jab tum bistar par jāne lago to Āyatu al-Kursī paṛh liyā karo to Allāh Ta‘ālá har wasqt tumhārī ḥifāẓat farmātā rahegā aur ṣubḥ tak Shayṭān tumhāre nazdīk nahīṅ ā’egā. (Yeh sun kar) Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: us ne bāt sachchī kahī hai ḥāl-āṅ-keh woh ḳhuḍ jhūṭā hai. Woh (chor) Shayṭān thā.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī, Tirmid͟hī aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

301/11. “Ḥaẓrat Abū Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne Sūraṫu al-Baqarah kī āḳhirī do āyateṅ rāt ke waqt paṛhīṅ to woh use (ṣubḥ tak har pareshānī se) kifāyat kareṅgī.”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

Ḥaẓrat Ḥaẓrat ‘Alī bin Abī Ṭālib raḍiya Allāhu ‘anhumā farmate haiṅ keh maiṅ kisī shaḳhṣ ko us waqt tak ‘aql-mand nahīṅ samajhta jab tak keh woh rāt sone se păhle Sura’e Baqarah kī in āḳhirī āyāt kī tilāwat nah kar le.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Dārimī ne riwāyat kiyā hai.

302/12. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ bistar par jāte waqt tīn martabah yeh kalimāt kahe: ﴿أَسْتَغْفِرُ اللهَ العَظِيْمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلاّ هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّوْمَ وَأَتُوْبُ إِلَيْهِ﴾ (Maiṅ Allāh Ta‘ālá se baḳhshish chāḥtā hūṅ jis ke siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ woh zindah qā’im rakhne wālā hai maiṅ usī kī ṭaraf rujū‘ kartā hūṅ.) To Allāh Ta‘ālá us ke sāre gunāh baḳhsh detā hai agar-cheh woh samandar kī jāgh, daraḳhtoṅ ke pattoṅ, bā-ham milī-julī ret (ke ẕarrāt) aur dunyā ke dinoṅ ke bar-ā-bar hoṅ.”

Is ḥdaīs̱ ko Imām Tirmidhī, Aḥmad aur Abū Ya‘lá ne riwāyat kiyā hai aur Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

303/13. "Ḥaẓrat Abū Umāmah Bāhilī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ bā wuẓū‘ ho kar apne bistar par leṭe aur nīṅd āne tak ẕikre Ilāhī meṅ mashġhūl rahe woh rāt kī jis gharī meṅ Allāh Ta‘ālá se dunyā-o Āḳhirat kī bhalā’ī māṅge Allāh Ta‘ālá ‘aṭā farmā’egā."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai, aur Imām Mundhirī ne bhī ise ḥasan kahā hai.

304/14. "Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab rāt ko be-dār hote to farmāte: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ، اَللّٰهُمَّ أَسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اَللّٰهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (Ae Allāh! Tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ hai. Tū pāk hai. Ae Allāh! Maiṅ tujh se apnī laġhzishoṅ kī mu‘āfī chāhtā hūṅ aur tujh se terī raḥmat kā sawāl kartā hūṅ. Ae Allāh! Mere ‘ilm meṅ iẓāfah farmā aur hidāyat dene ke ba‘d mere dil ko ṭeṛhā nah farma aur mujhe apne pās se raḥmat

‘ināyat farmā, be-shak tū bŏhat hī ‘aṭā farmāne wālā hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Ibn Abī Dunyā ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is ḥdaīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

305/15. “Ḥaẓrat Buraydah raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥaẓrat Khālīd bin Walīd Makhzūmī raḍiya Allāhu ‘anhu ne bār-gāhe Nabawī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam meṅ be-khwābī (wa be-chainī) kī shikāyat karte huwe ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ rāt ko so nahīṅ saktā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum apne bistat par jā’o to yeh kalimāt paṛho: ﴿اَللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ، وَرَبَّ الأَرَضِيْنَ وما أَقَلَّتْ، وَرَبَّ الشَّيَاطِيْنِ وما أَضَلَّتْ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Sāt āsmānoṅ aur jin par woh āsmān sāyah-figan haiṅ un ke Rab, sātoṅ zamīnoṅ aur jo kuçh unhoṅ ne (bojh) uṭhāyā huwa hai un ke Rab, Shayṭān aur Jin ko unhoṅ ne gumrāh kiyā, ke Rab! Apnī tamām makhluq ke shar se keh un meṅ se ko’ī mujh par ziyādatī yā ẓulm kare mujhe najāt ‘aṭā farmā. Terī panāh meṅ āyā huwā ġhālib hai aur terī ta‘rīf ‘aẓīm hai tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Mundhirī ne farmāyā: is kī sanad jayyid hai, aur Imām Haythamī ne bhī farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

306/16. “Ḥażrat ‘Amr bin Shu‘ayb bā-wāseṭah wālid apne dādā se riwāyat karte haiṅ keh Ḥużūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī nind kī ḥālat meṅ (ķhwāb yā kisī aur waj·h se) ḍar jā’e to yeh kalimāt paṛhe: ﴿أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَأَنْ يَحْضُرُوْنِ﴾ (maiṅ Allāh Ta‘ālá ke mukammal-o tamāzm kalimāt ke zarī‘e us ke ġhażab-o ‘azāb, bandoṅ ke shar, Shyṭānī waswasoṅ aur un ke ā maujūd hone se panāh chāhtā hūṅ.) To woh ķhwāb (ko’ī aur shai) us shaķhṣ ko ko’ī nuqṣān nahīṅ pahŏṅchā’egī. Ḥażrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhu panī bāliġh aulād ko yeh kalimāt sikhāte aur nā-bāliġh bachchoṅ ke liye ķhāġhz par likh uar un ke gale meṅ ḍāl dete the.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

307/17. “Ḥażrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh mujhe Ḥażrat Ķhālid bin Walīd raḍiya Allāhu ‘anhu ne Ḥużūr Nabīye Akram

ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam se riwāyat bayān karte huwe un ḳhauf-nāk chīzoṅ ke bāre meṅ batāyā jinheṅ woh rāt ke waqt dekhte (ḍar jāte) aur jo un kī tahajjud kī Namāz ke dar-miyān meṅ ḥā'il ho jāteṅ. To Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Ḳhālid bin Walīd! Maiṅ tujhe aise kalimāt sikhātā hūṅ jinheṅ tum rāt ko tīn martabah paṛhā karo yahāṅ tak keh tumhārī woh kaifīyat zā'il ho jā'e. Unhoṅ ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyūṅ nahṅī, mere wāledain Āp par qurbān hoṅ aur maiṅ ne bhī to Āp se 'ilāj kī ummīd karte huwe is chīz kī shikāáat kī hai. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh paṛhā karo: ﴿أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَأَنْ يَحْضُرُوْنِ﴾ (maiṅ panāh māṅgtā hūṅ Allāh Ta'ālá ke mukammal kalimāt kī us ke ġhaẓab, us kī sazā aur us ke bandoṅ ke shar se, aur Shayāṭīn ke waswasoṅ se aur yeh keh woh mere pās ā'e.) Ḥaẓrat 'Ā'ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu 'anhā bayān kartī haiṅ keh chand din guzre hoṅge keh Ḥaẓrat Ḳhālid bin Walīd tashrīf lā'e aur 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mere wāledain Āp par qurbān hoṅ, aur us ẕāt kī qasam jis ne ḥaq ke sāth Āp ko mab'ūs̱ farmāyā! Āp ke ta'līm-kardah woh kalimāt maiṅ ne tīn martabah bhī pūre nahīṅ kiye the keh Allāh Ta'ālá ne mujh se woh

kaifīyat dūr kar dī jis se maiṅ do-chār thā, ab mujhe ko’ī ḍar nahīṅ yahāṅ tak keh rāt ke waqt sher kī panāh-gāh meṅ dāḳhil ho jā’ūṅ.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Mālik, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Maẕkūrah alfāẓ Ṭabaranī ke haiṅ.

308/18. “Ḥaẓrat Abū Qirṣāfah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwayat hai kehmaiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh farmāte huwe usnā keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ apne bistar meṅ dāḳhil hone ke ba‘d Sūra’e Tabārak paṛhtā hai aur phir yūṅ kăhtā hai: ﴿اَللّٰهُمَّ، رَبَّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ، وَرَبَّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ، وَرَبَّ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ، وَرَبَّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ، وَبِحَقِّ كُلِّ آيَةٍ أَنْزَلْتَهَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، بَلِّغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ مِنِّي تَحِيَّةً وَسَلامًا﴾ (Ae ḥalāl-o ḥaram ke Rab! Ae ḥurmat wāle shăhr ke Rab! Ae Rukn aur Maqām ke Rab! Aur Mash‘ar al-Ḥarām ke Rab! Tū har us āyat ke wāseṭah se jise tū ne shahre Ramaḍān meṅ nāzil farmayā, Ḥaẓrat Muḥammad ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī rūḥe muqaddasah ko merī ṭaraf se salām bhej.) Aur woh is ṭarḥ chār martabah kahe to Allāh Ta‘ālá do firishtoṅ ko muqarrar farmā detā hai keh woh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ jā

kar usī ṭarḥ ʻarẕ kareṅ to Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam bhī (us kā jawāb ʻināyat) farmāte haiṅ keh fulāṅ bin fulān ko merī ṭaraf se bhī salām ho aur (use) Allāh Taʻālá kī raḥmat aur barakat ʻaṭā ho."

Ise Imām Ibn Ḥayyān ne riwāyat kiyā hai.

﴾Achçhe yā bure ḳhwạ̄b dekhne par paṛhe jāne wālī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِيْ مَنَامِكَ قَلِيْلًا ۖ وَلَوْ أَرٰىكَهُمْ كَثِيْرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝

“(Woh wāqi‘ah yād dilā’iye) jab Āp ko Allāh ne Āp ke ḳhwạ̄b meṅ un kāfiroṅ (ke lashkar) ko thoṛā kar ke dikhāyā thā aur agar (Allāh) Āp ko woh ziyādah kar ke dikhātā to (Ae Musalmāno!) Tum himmat hār jāte aur tum yaqīnan us (jaṅg ke) mu‘āmale meṅ bā-ham jhagaṛne lagte lekin Allāh ne (Musalmānoṅ ko buzdilī aur bā-hamī nizā‘ se) bachā liyā. Be-shak Woh sīnoṅ kī (çhupī) bātoṅ ko Ḳhūb Jān·ne wālā hai.”

2. لَهُمُ الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۭ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝

“Un ke liye dunyā kī zindagī meṅ (bhī ‘izzat-o maqbūlīyat kī) bashārat hai aur Āḳhirat meṅ (bhī

maġhfirat-o shafā‘at kī / yā dunyā meṅ bhī nek ḳhwāboṅ kī ṣūrat meṅ pākīzah rūḥānī mushāhadāt haiṅ aur Āḳhirat meṅ bhī ḥusne muṭlaq ke jalwe aur dīdār), Allāh ke farmān badlā nahīṅ karte, yehī woh ‘aẓīm kām-yābī hai.”

3. اِذۡ قَالَ يُوۡسُفُ لِاَبِيۡهِ يٰۤاَبَتِ اِنِّىۡ رَاَيۡتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوۡكَبًا وَّ
الشَّمۡسَ وَ الۡقَمَرَ رَاَيۡتُهُمۡ لِىۡ سٰجِدِيۡنَ ۝ قَالَ يٰبُنَىَّ لَا تَقۡصُصۡ
رُءۡيَاكَ عَلٰٓى اِخۡوَتِكَ فَيَكِيۡدُوۡا لَكَ كَيۡدًا ؕ اِنَّ الشَّيۡطٰنَ لِلۡاِنۡسَانِ عَدُوٌّ
مُّبِيۡنٌ ۝ وَ كَذٰلِكَ يَجۡتَبِيۡكَ رَبُّكَ وَ يُعَلِّمُكَ مِنۡ تَاۡوِيۡلِ الۡاَحَادِيۡثِ وَ
يُتِمُّ نِعۡمَتَهٗ عَلَيۡكَ وَ عَلٰٓى اٰلِ يَعۡقُوۡبَ كَمَاۤ اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيۡكَ مِنۡ قَبۡلُ
اِبۡرٰهِيۡمَ وَ اِسۡحٰقَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ۝

“Jab Yūsuf (‘alayhi al-salām) ne apne bāp se kahā: Ae mere wālide girāmī! Maiṅ ne (ḳhwāb meṅ) gyārah sitāroṅ ko aur sūraj aur chāṅd ko dekhā hai, maiṅ ne unheṅ apne liye sajdah karte huwe dekhā hai. Unhoṅ ne kahā: Ae mere beṭe! Apnā yeh ḳhwāb apne bhā’iyoṅ se bayān nah karnā, warnah woh tumhāre ḳhilāf ko’ī pur-fareb chāl chaleṅge. Be-shak Shayṭān insān kā khulā dushman hai. Isī ṭarḥ tumhārā Rab tumheṅ (buzurgī ke liye) muntaḳhab farmā legā aur tumheṅ bātoṅ ke anjām tak

pahŏṅchnā (ya‘nī ḳhwạ̄boṅ kī ta‘bīr kā ‘ilm) sikhā’egā aur tum par aur Aulāde Ya‘qūb par apnī ne‘mat tamām farmā’egā jaisā keh Us ne is se qabl tumhāre donoṅ bāp (ya‘nī par-dādā aur dādā) Ibrāhīm aur Isḥāq (‘alayhimā al-salām) par tamām farmā’ī thī. Be-shak tumhārā Rab Ḳhūb Jān·ne wālā Baṛī Ḥimkmat wālā hai.”

4. وَ رَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَ خَرُّوْا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَ قَالَ يٰۤاَبَتِ
هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ ؗ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ؕ وَ قَدْ اَحْسَنَ بِيْۤ
اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَ جَآءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ نَّزَغَ
الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَ بَيْنَ اِخْوَتِيْ ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ هُوَ
الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ۝ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِيْ مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِيْ مِنْ تَاْوِيْلِ
الْاَحَادِيْثِ ۚ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۟ اَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَ
الْاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا وَّ اَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ ۝

“Aur Yūsuf (‘alayhi al-salām) ne apne wālidain ko ūpar taḳht par biṭhā liyā aur woh (sab) Yūsuf (‘alayhi al-salām) ke liye sajdah meṅ gir paṛe, aur Yūsuf (‘alayhi al-salām) ne kahā: Ae Abbā jān! Yeh mere (us) ḳhwạ̄b kī ta‘bīr hai jo (bŏhat) păhle āyā thā (ak̲s̲ar mufassirīn ke nazdīk use chālīs

sāl kā ‘arṣah guzar gayā thā) aur be-shak mere Rab ne use sach kar dikhāyā hai, aur be-shak Us ne mujh par (baṛā) eḥsān farmāyā jab mujhe jel se nikālā aur Āp sab ko ṣăḥrā se (yahāṅ) le āyā is ke ba‘d keh Shayṭān ne mere aur mere bhā’iyoṅ ke dar-miyān fasād paidā kar diyā thā, aur be-shak merā Rab jis chīz ko chāhe (apnī) tadbīr se āsān farmā de, be-shak Wohī Ḳhūb Jān·ne wālā Baṛī Ḥikmat wālā hai. Ae mere Rab! Be-shak Tū ne mujhe salṭanat ‘aṭā farmā’ī aur Tū ne mujhe ḳhẉāboṅ kī ta‘bīr ke ‘ilm se nawāzā, Ae āsmānoṅ aur zamīn ke Paidā farmāne wāle! Tū dunyā meṅ (bhī) merā Kār-sāz hai aur Āḳhirat meṅ (bhī). Mujhe ḥālate Islām par maut denā aur mujhe ṣāleḥ logoṅ ke sāth milā de.”

6. فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ○ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يٰبُنَيَّ
اِنِّيْٓ اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنِّيْٓ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى ؕ قَالَ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا
تُؤْمَرُ ؗ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ○

“Pas Jam ne unheṅ baṛe burd-bār beṭe (Ismā‘īl ‘alayhi al-salām) kī bashārat dī. Phir jab woh (Ismā‘īl ‘alayhi al-salām) un ke sāth dauṛ kar chal sakne (kī ‘umr) ko pahŏṅch gayā to (Ibrāhīm ‘alayhi al-salām ne) farmāyā: Ae mere bete! Maiṅ ḳhẉāb meṅ dekhtā hūṅ keh maiṅ tujhe zabḥ kar rahā

hūṅ so ġhaur karo keh tumhārī kyā rā'e hai. (Ismā'īl 'alayhi al-salām ne) kahā abbā jān! Woh kām (fauran) kar ḍāle jis kā Āp ko ḥukm diyā jā rahā hai. Agar Allāh ne chāhā to Āp mujhe ṣabr karne wāloṅ meṅ se pā'eṅge."

قَدۡ صَدَّقۡتَ الرُّءۡيَا ۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ۝

"Wāqe'ī tum ne apnā ķhwąb (kyā ķhūb) sachchā kar dikhāyā. Be-shak ham mŏḥsinoṅ ko aisā hī ṣilah diyā karte haiṅ (so tumheṅ maqāme ķhullat se nawāz diyā gayā hai)."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

309/1. "Ḥaẓrat Abū Qatādah raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: achçhā ķhwąb Allāh Ta'ālá kī jānib se aur burā ķhwąb Shayṭān kī ṭaraf se hai. So jab tum meṅ se ko'ī burā ķhwąb dekhe aur ḍar jā'e to use chāhiye keh apnī bā'īṅ jānib thūk de aur kahe: ﴿أَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّهَا﴾ phir woh ķhwąb use ko'ī nuqṣān nahīṅ pahŏṅchā'egā."

Yeh Ḥadīs muttafaq 'alaih hai.

310/2. “Ḥaẓrat Abū Qatādah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: achç̣hā ķhwāb Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se aur burā ķhwāb Shayṭān kī jānib se hai. So jis shaķhṣ ne ko’ī ķhwāb dekhā aur us meṅ se ko’ī chīz use burī lagī to use chāhiye keh tīn bār apnī bā’īṅ jānib thūk de aur Shayṭān ke shar se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅge, to phir woh ķhwāb use ko’ī ẓarar nahīṅ degā, aur woh ķhwāb kisī se bayān bhī nah kare aur agar achç̣hā ķhwāb dekhe to use bayān kare aur ṣirf us se bayān kare jo us se maḥabbat kartā ho.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai. jab-keh mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

311/3. “Ḥaẓrat Abū Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh maiṅ jab ķhwāb dekhtā hūṅ to bīmār paṛ jātā hūṅ, yahāṅ tak keh maiṅ ne Ḥaẓrat Abū Qatādah raḍiya Allāhu ‘anhu ko farmāte huwe sunā keh maiṅ bhī jab ķhwāb dekhtā hūṅ to bīmār paṛ jātā hūṅ, yahāṅ tak keh maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko farmāte huwe sunā: achç̣hā ķhwāb Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se hotā hai. Jab tum meṅ se ko’ī pasandīdah ķhwāb dekhe to kisī se us kā zikr nah kare magar jis se woh maḥabbat kartā ho (to us se bayān kare) aur jab aisī chīz dekhe jo use nā-pasand ho to us ke shar

se aur Shayṭān ke shar se panāh māṅgnī chāhiye aur tīn martabah (bā’īṅ jānib) thutkār de aur use kisī se bayān nah kare to woh (ḳhwāb) ko’ī nuqṣān nahīṅ degā.”

Yeh Ḥadī<u>s</u> muttafaq ‘alaih hai..

312/4. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh unhoṅ ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī ḳhwāb dekhe jise woh pasand kare to woh Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se hotā hai, lehā<u>z</u>ā use chāhiye keh is par Ḳhudā kā shukr adā kare aur use bayān kar de aur jab is ke bar-‘aks dekhe jise woh nā-pasand kare to woh ḳhwāb Shayṭān ke ṭaraf se hotā hai. Lehā<u>z</u>ā use chāhiye keh us ke shar se panāh māṅge aur kisī se us (ḳhwāb) kā <u>z</u>ikr nah kare to woh ḳhwāb use ko’ī nuqṣān nahīṅ degā.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Buḳhārī, Tirmi<u>dh</u>ī, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai, Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan ṣaḥīḥ hai.

313/5. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab qurbe qiyāmat kā zamānah qarīb hogā to qarīb hai keh Musalmān ke ḳhwāb jhūṭe hoṅ aur tum meṅ se

sachche ḳhwāb wālā tum meṅ sab se ziyādah sach bolne wālā hai, aur Musalmān kā ḳhwāb nubūwat ke paiṅtālīs ajzā’ meṅ se ek juz’ hai. Aur ḳhwāb tīn qism ke hote haiṅ: ek ṣāleḥ ḳhwāb hotā hai jo keh Allāh Ta‘ālá kī ṭaraf se bashārat hotā hai, aur ġhamgīn-o pareshān kar dene wālā ḳhwāb Shayṭān kī ṭaraf se hotā hai. Aur ek ḳhwāb insān ke apne ḳhayālāt hote haiṅ (jo woh din bhar sochtā rǎhtā hai.) Lehāẕā jab tum meṅ se ko’ī nā-pasandīdah bāt dekhe to use chāhiye keh uṭh kharā ho aur Namāz parhe aur woh ḳhwāb kisī se bayān bhī nah kare. Aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh bhī farmāte the keh mujhe (ḳhwāb meṅ) qaid pasand hai aur ṭauq ko meṅ pasand nahīṅ kartā (kyūṅ-keh) qaid Dīn par s̱ābit-qadamī (kī ‘alāmat) hai.”

Imām Tirmidhī ne in alfāẓ kā iẓāfah bayān kiyā: “aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh bhī farmāte the: jis ne (ḳhwāb meṅ) mujhe dekhā us ne ḥaqīqatan mujhe hī dekhā kyūṅ-keh Shayṭān merā ham-shakl nahīṅ ban saktā. Aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yeh bhī farmāte: apnā ḳhwāb kisī ‘Ālim yā apne kisī ḳhair-ḳhwāh ke siwā kisī aur ke sāmne bayān nah kiyā karo.”

Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

314/6. “Ḥaẓrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī shaķhṣ nā-pasandīdah ķhwāb dekhe to tīn bār apnī bā’īṅ jānib thūk de aur tīn bār Shayṭān se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅge aur karwaţ badal le.”

Ise Imām Muslim, Ibn Mājah, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

﴾Nayā libās păhăn·ne yā kisī aur ko păhnā dekh kar paṛhne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِيْ سَوْاٰتِكُمْ وَ رِيْشًا ؕ وَ لِبَاسُ التَّقْوٰى ۙ ذٰلِكَ خَيْرٌ ؕ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ۝

“Ae Aulāde Ādam! Be-shak Ham ne tumhāre liye (aisā) libās utārā hai jo tumhārī sharm-gāhoṅ ko ćhupā’e aur (tumheṅ) zīnat baḳhshe aur (is ẓāhirī libās ke sāth ek bāṭinī libās bhī utārā hai aur wohī) Taqwá kā libās hī beh-tar hai. Yeh (ẓāhirī wa bāṭin ke libās sab) Allāh kī Nishāniyāṅ haiṅ tā-keh woh naṣīḥat qubūl kareṅ.”

2. يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّ كُلُوْا وَ اشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ۝

“Ae Aulāde Ādam! Tum har Namāz ke waqt apnā libāse zīnat (păhăn) liyā karo aur ḳhā’o aur

piyo aur ḥad se ziyādah ḳharch nah karo keh be-shak woh be-jā ḳharch karne wāloṅ ko pasand nahīṅ farmātā.”

<u>al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār</u>

315/1. “Ḥaẓrat ‘Umar bin al-Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh maiṅ ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ nayā libās pǎhǎn kar yeh Du‘ā paṛhe: ﴿اَلحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي﴾ Allāh Ta‘ālá kī <u>z</u>āt lā’iqe satā’ish hai jis ne mujhe libās pǎhnāyā keh maiṅ us se apnā satar ḍhāṅptā hūṅ aur zindagī meṅ us se zīnat ḥāṣil kartā hūṅ.) Phir (agar ṭāqat rakhe to) purāne kapṛe ṣadaqah kar de to woh zinadagī bhar aur marne ke ba‘d bhī Allāh Ta‘ālá kī ḥimāyat, ḥifāẓat aur parde meṅ rahegā.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Abū Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

316/2. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā kapṛā pǎhǎnte to us kā ḳhāṣ nām lete ma<u>s</u>alan ‘imāmah, kurtah yā chādar, phir Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ

لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتَنِيْهِ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صُنِعَ لَهُ﴾ (Yā Allāh! Tamām ḥamd-o s̱anā tere liye hī hai, tū ne mujhe yeh kapṛā păhnāyā, maiṅ tujh se is kī bhalā’ī aur jis maqṣad ke liye yeh banāyā gayā us kī bhalā’ī kā sawāl kartā hūṅ. Nīz is ke shar aur jis ke liye yeh banāyā gayā us ke shar se terī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

317/3. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne libās păhăn·ne ke ba‘d yeh Du‘ā paṛhī: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقْنِيْهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ﴾ (Tamām ta‘rīfāt us Allāh ke liye haiṅ jis ne mujhe yeh (libās) păhnāyā aur ba-ġhair himmat aur qūwat ke mujhe yeh ‘aṭā kiyā.) To us ke agle, pīçhle sab gunāh mu‘āf kar diye jāte haiṅ.”

Ise Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Dārimī, Abū Ya‘lá aur Bukhārī ne **‘al-Tarīkh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Bukhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

318/4. "Ḥaẓrat Ae Allāh! bin 'Umar raḍiya Allāhu 'anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne Ḥaẓrat 'Umar raḍiya Allāhu 'anhu ko ek safed (ujlī) qamīṣ meṅ dekhā to farmāyā: tumhārā yeh kapṛa dhulā huwā hai yā nayā hai? Unhoṅ ne 'arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh! Nayā) nahīṅ hai bal-keh dhulā huwā hai. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴾اَلْبَسْ جَدِيْداً، وَعِشْ حَمِيْداً، وَمُتْ شَهِيْداً﴿ (Nayā kapṛā pǎhno, achçhī zindagī guzāro, aur shahādat kī maut 'aṭā ho)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, Nasā'ī, Aḥmad aur 'Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai. Imām Hayt̲h̲amī ne farmāyā: is Ḥadīs̱ ko Imām Aḥmad aur Ṭabarānī ne ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rāwiyoṅ se bayān kiyā hai.

Aur Imām Aḥmad aur 'Abd al-Razzāq ne in alfāẓ kā iẓāfah kiyā hai: "(Rāwī bayān karte haiṅ:) meā ḳhayāl hai keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne (Ḥaẓrat 'Umar raḍiya Allāhu 'anhu se) yeh bhī farmāyā: ﴾وَيَرْزُقُكَ اللهُ قُرَّةَ عَيْنٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴿ (Aur Allāh Ta'ālá Āp ko dunyā-o Āḳhirat meṅ āṅkhoṅ kī ṭhanḍak 'aṭā farmā'e)."

﴾Safar aur us se muta‘alliqah Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. سُبۡحٰنَ الَّذِیۡ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَ مَا كُنَّا لَهٗ مُقۡرِنِیۡنَ ۝ وَ اِنَّاۤ اِلٰی رَبِّنَا لَمُنۡقَلِبُوۡنَ ۝

"Pāk hai Woh Ẕāt Jis ne is ko hamāre tābe‘ kar diyā ḥāl-āṅ-keh ham ise qābū meṅ nahīṅ lā sakte the. Aur be-shak ham apne Rab kī ṭaraf ẓarūr lauṭ kar jāne wāle haiṅ."

2. وَ قَالَ ارۡكَبُوۡا فِیۡهَا بِسۡمِ اللّٰهِ مَجۡرٖىهَا وَ مُرۡسٰىهَا ؕ اِنَّ رَبِّیۡ لَغَفُوۡرٌ رَّحِیۡمٌ ۝

"Aur Nūḥ (‘alayhi al-salām) ne kahā: tum log us meṅ sawār ho jā’o Allāh hī ke nām se us kā chalnā aur us kā ṭhăhărnā hai. Be-shak merā Rab Baṛā hī Baḳhshne wālā Nihāyat Mehr-bān hai."

al-Aḥādīṯhu wa-al-Āṯhār

319/1. "Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye

Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam jab kahīṅ safar par tashrīf le jāne ke liye ūṅṭ par sawar ho jāte to Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam tīn bār 'اَللهُ أَكْبَرُ' farmāte aur phiryeh Du'ā paṛhte: ﴿سُبْحانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنا هَذا وَمَا كُنّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ وإنّا إلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُوْنَ. اَللَّهُمَّ إِنَّا نَسأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اَللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ. اللَّهُمَّ، أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيْفَةُ فِي الْأَهْلِ. اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَأَمْرِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوْءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ﴾ (Pāk hai wohẕāt jis ne is ko hamāre tābe' kar diyā ḥāl-āṅ-keh ham ise qābū meṅ nahīṅ lā sakte the. Aur be-shak ham apne Rab kī ṭaraf ẓarūr lauṭ kar jāne wāle haiṅ. Ae Allāh! Ham tujh se apne is safar meṅ nekī aur parhez-gārī kā sawāl karte haiṅ aur aise 'amal kā sawāl karte haiṅ jis se tū rāẓī ho. Ae Allāh! Hamāre liye is safar ko āsān kar de aur is kī masāfat sameṭ de, ae Allāh! Is safar meṅ tū hī hamārā Rafīq hai aur hamāre ba'd hamāre ghar meṅ nigah-bān hai. Ae Allāh! Maiṅ safar kī taklīfoṅ se, ranj-o ġham se aur apne ăhl-o 'iyāl aur māl ke bure anjām se terī panāh meṅ ātā hūṅ.) Aur jab Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam safar se wāpas tashrīf lāte tab bhī yeh Du'ā paṛhte aur un meṅ in kalimāt kā iẓāfah karte: ﴿آيِبُوْنَ تَائِبُوْنَ عَابِدُوْنَ لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ﴾ (Ham wāpas āne wāle haiṅ, Allāh se taubah karne wāle haiṅ, us kī 'ibādat

karne wāle haiṅ aur apne Rab kī ḥamd karne wāle haiṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

320/2. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Sarjis raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab safar par tashrīf l jāte to safar kī taklīfopṅ, burī chīzoṅ ke dekhne, bure anjām, rāḥat ke ba‘d taklīf, maẓlūm kī bad-Du‘ā se, aur ăhl-o ‘iyāl aur māl meṅ bure anjām se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅgā karte the.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Nasā’ī, Ibn Mājah aur Mālik ne riwāyat kiyā hai.

321/3. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab jihād yā ḥaj yā ‘umrah se wāpas lauṭte to har ūṅchī jagah par tīn daf‘ah takbīr (اَللهُ أَكْبَرُ) kăhte. Phir yūṅ farmāyā karte: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ آيِبُوْنَ تَائِبُوْنَ عَابِدُوْنَ سَاجِدُوْنَ لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā ko’ī ma‘būd nahīn, woh akelā hai, us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī kī bādshāhī hai aur usī ke liye sab ta‘rīfeṅ haiṅ aur woh har chīz par qudrat rakhtā hai.

Ham (‘ājizī se terī bār-gāh meṅ) āne wāle, taubah karne wāle, ‘ibādat karne wāle, sajdah karne wāle aur apne Rab kī ḥamd karne wāle haiṅ. Allāh ne apnā wa‘dah sachchā kiyā, apne bande kī madad kī aur akele ne lashkaroṅ ko shikast dī).”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai.

322/4. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab safar par tashrīf le jāte to ūṅṭnī par sawār hote aur ūṅglī se ishārah farmāte (Shu‘bah ne bhī ishāre se batāyā) aur yeh kalimāt kăhte: ﴿اَللّٰهُمَّ، أَنْتَ الصَّاحِبُ فِی السَّفَرِ وَالْخَلِيْفَةُ فِي الْأَهْلِ، اَللّٰهُمَّ اصْحَبْنَا بِنُصْحِكَ وَاقْلِبْنَا بِذِمَّةٍ، اَللّٰهُمَّ ازْوِ لَنَا الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ،اَللّٰهُمَّ إِنِّی أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ﴾ (Ae Allāh! Tū hī safar kā sāthī aur ghar kā nigah-bān hai. Ham ne tere ḥukm ke sāth ṣubḥ kī aur tere ẕimmah ko qubūl kiyā. Ae Allāh! Hamāre liye zamīn ko lapeṭ de aur hamārā safar āsān farmā de. Ae Allāh! Main safar kī mashaqqar aur pareshān lauṭne se terī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā’ī, Mālik, Aḥmad aur Ṭaḥāwī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

323/5, 324/6. "Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam jab kisī shaḳhṣ ko ruḳhṣat karte to us kā hāth pakaṛte aur jab tak woh nah çhoṛtā Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam us kā hāth nah çhoṛte aur farmāte: ﴿أَسْتَوْدِعُ اللّٰهَ دِيْنَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ﴾ (Maiṅ tere Dīn, amānat aur āḳhirī ʻamal ko Allāh Taʻālá ke sipurd kartā hūṅ)."

Ise Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā'ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai.

"Aur ek riwāyt meṅ Ḥaẓrat Sālim se riwāyat hai keh jab Ḥaẓrat ʻAbd Allāh bin ʻUmar raḍiya Allāhu ʻanhumā kisī ādamī ko ruḳhṣat karte to farmāte: mere qarīb ā'o tumheṅ usī ṭarḥ ruḳhṣat karūṅ jis ṭarḥ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam hameṅ ruḳhṣat kiyā karte the. Phir Āp wohī kalimāt adā farmāte: ﴿أَسْتَوْدِعُ اللّٰهَ دِيْنَكَ، وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيْمَ عَمَلِكَ﴾ (Maiṅ tere Dīn, amānat aur āḳhirī ʻamal ko Allāh Taʻālá ke sipurd kartā hūṅ)."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imām

Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̠ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

325/7. “Ḥaẓrat Mūsá bin Wardān bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu raḍiya Allāhu ‘anhu ke pās unheṅ al-wadā‘ karne ke liye āyā to unhoṅ ne farmāyā: ae mere chachā-zād! Kyā maiṅ tumheṅ aisī chīz nah sikhā’ūṅ jo mujhe Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne sikhā’ī thī jo maiṅ al-wadā‘ ke mauqa‘ par kahā karūṅ? Maiṅ ne kahā: kyūṅ nahīṅ. Unhoṅ ne farmāyā: yūṅ kahūṅ: ﴿أَسْتَوْدِعُكَ اللهَ الَّذِي لَا تَضِيعُ وَدَائِعُهُ﴾ (Maiṅ tujhe Allāh Ta‘ālá ke sipurd kartā hūṅ, jis ke sipurd kī hū’ī chīzeṅ ẓā’e‘ nahīṅ hotīṅ).”

Ise Imām Nasā’ī, Ibn Mājah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

326/8. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ apnī sawārī par apne pīçhe biṭhāyā aur woh sīdhe ho kar baiṭh ga’e to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne tīn daf‘ah ﴿اَللّٰهُ أَكْبَرُ﴾, tīn daf‘ah ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾, tīn daf‘ah ﴿سُبْحَانَ اللّٰهِ﴾ aur ek daf‘ah ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ﴾ paṛhā. Phir thoṛe se jhuke aur muskurā’e. Phir mere ṭaraf ho kar farmāne lage: jo

shakhs apnī sawārī par sawār hote huwe is tarh kartā hai jaise maiṅ ne kiyā to Allāh 'azza wa-jalla us kī taraf mutawajjeh hotā hai aur isī tarh muskurātā hai jaise maiṅ muskurāyā hūṅ."

Ise Imām Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

327/9. "Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh ek shaḳhṣ ne bār-gāhe Nabawī ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam meṅ ḥāẕir ho kar 'arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ safar karnā chāhtā hūṅ mujhe zāde rāh 'ināyat farmā'eṅ. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴿زَوَّدَكَ اللّٰهُ التَّقْوٰى﴾ (Allāh Ta'ālá tujhe taqwá kā zāde rāh 'aṭā farmā'e.) Us ne 'arẕ kiyā: Ḥuẕūr! Ziyādah kījiye. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴿وَغَفَرَ ذَنْبَكَ﴾ (Aur 'Abd Allāh tere gunāh mu'āf farmā'e.) Us ne 'arẕ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Mere māṅ bāp Āp par qurbān hoṅ! Aur ziyādah kījiye. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴿وَيَسَّرَ لَكَ الخَيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ﴾ (Aur tum jahāṅ kahīṅ bhī ho Allāh Ta'ālá tumhāre liye bhalā'ī ko āsān kar de)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Ibn Khuzaymah, Dārimī, Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai aur Imām Maqdisī ne bhī farmāyā: is kī sanad ḥasan hai.

328/10. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh ek shaḳhs ne bār-gāhe Risālat Ma‘āb ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam meṅ ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Maiṅ safar par jāne kā irādah rakhtā hūṅ mujhe kuçh naṣīḥat farmā’iye. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: taqwá iḳhtiyār karo, aur har balandī par charhte waqt takbīr kaho, jab woh shaḳhṣ wāpās jāne lagā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ﴿اَللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ﴾ (Ae Allāh! Is ke liye zamīn ko lapeṭ de aur is ke liye safar ko āsān farmā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Aḥmad aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

329/11. “Ḥaẓrat Ḳhawlah bint Ḥakīm al-Sulamīyah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān kartī haiṅ keh maiṅ ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ kisī jagah paṛā’o kare (ṭhăhre) aur yeh Du‘ā kare: ﴿أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ (maiṅ har maḳhlūq ke shar

se Allāh Ta‘ālá ke kalimāte tāmmah kī panāh meṅ āta hūṅ.) To jab tak woh shaḳhsh us jagah se rawānah nahīṅ hogā use ko’ī chīz ẓarar nahīṅ degī.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Mālik aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

330/12. “Ḥaẓrat Ibn Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh woh Ḥaẓrat ‘Umar bin al-Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu kī qirā’at ko, jab woh masjide Nabawī meṅ imāmat karwā rahe hote the, Abū Jahm ke ghar se sunā karte the. Ḥaẓrat Ka‘b Aḥbār raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ: us zāt kī qasam jis ne Ḥaẓrat Mūsá ‘alayhi al-salām ke liye samandar ko chīrā! Be-shak Ḥaẓrat Ṣuhayb raḍiya Allāhu ‘anhu ne mujhe batlāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab bhī ko’ī aisī bastī dekhte jis meṅ dāḳhil honā chāhte hoṅ to use dekhte waqt yeh Du‘ā paṛhte: ﴿اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَلْنَ وَرَبَّ الأَرْضِيْنَ السَّبْعِ وَمَا أَقْلَلْنَ وَرَبَّ الشَيَاطِيْنِ وَمَا أَضْلَلْنَ وَرَبَّ الرِّيَاحِ وَمَا ذَرَيْنَ فَإِنَّا نَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ القَرْيَةِ وَخَيْرَ أَهْلِهَا وَنَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا وَشَرِّ مَا فِيْهَا﴾ (Ae ṣātoṅ āsmānoṅ aur jis par woh sāyah-figan haiṅ ke Rab! Aur ae sātoṅ zamīnoṅ aur jo kuçh woh uṭhā’ī hū’ī haiṅ ke Rab! Aur ae Shayāṭīn aur jo kuçh unhoṅ ne gum-rāhī kī ke Rab! Aur ae hawā’oṅ aur jo ġhubār

uṛātī haiṅ ke Rab! Be-shak ham tujh e is gā’oṅ aur is ke andar răhne wāloṅ kī ḳhair kā sawāl karte haīṅ. Aur tujh se is gā’oṅ aur us ke ăhliyān ke shar se panāh māṅgte haiṅ.) Aur Ḥaẕrat Ka‘b raḍiya Allāhu ‘anhu ne “اللذي فلق البحر لموسى” kī qasam khā’ī kyūṅ-keh yeh Dāwūd ‘alayhi al-salām kī Du‘ā’eṅ thīṅ jab woh dushman ko dekhte (to yeh Du‘ā paṛhte).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī, Ibn Ḳhuzaymah, Bazzār aur Buḳhārī ne **‘al-Tārīḳh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā hai aur Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd hai.

331/13. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh Āp ne farmāyā: Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab safar karte aur rāt ā paṛtī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farmāte: ﴿يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبُّكِ اللّٰهُ أَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّكِ وَشَرِّ مَا فِيْكِ وَشَرِّ مَا خُلِقَ فِيْكِ وَمِنْ شَرِّ مَا يَدِبُّ عَلَيْكِ وَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسْوَدَ وَمِنَ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ وَمِنْ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ﴾ (Ae zamīn! Merā aur terā Rab Allāh hai. Maiṅ Allāh kī panāh letā hūṅ terī burā’ī se aur un chīzoṅ kī burā’ī se jo tere andar haiṅ aur jo (chīzeṅ) tere andar paidā kī ga’ī haiṅ un kī burā’ī se, aur jo maḳhlūq tere andar chaltī hai un (sab) ke shar se maiṅ Allāh kī panāh letā hūṅ, aur shere, sāṅp, bichçhū wa-ġhairah kālī chīzoṅ se aur

shăhr ke răhne wāloṅ, jan·ne wāloṅ aur jin ko janā gayā un (sab) kī burā’ī se) Allāh kī panāh māṅgtā hūṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is ḥdaīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

﴾Khāne, pīne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. كُلُوْا وَ اشْرَبُوْا مِنْ رِّزْقِ اللّٰهِ وَ لَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ۝

“(Ham ne farmāyā:) Allāh ke (‘aṭā-kardah) rizq meṅ se ḳhā’o aur piyo lekin zamīn meṅ fasād-aṅgezī nah karte phiro.”

2. وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَاْكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ؕ وَ اِنَّ كَثِيْرًا لَّيُضِلُّوْنَ بِاَهْوَآئِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِيْنَ۝

“Aur tumheṅ kyā hai keh tum us (zabīḥah) se nahīṅ khāte jis par (zabḥ ke waqt) Allāh kā Nām liyā gayā hai (tum un ḥalāl jānwaroṅ ko bilā waj·ḥ ḥarām ṭhăhrāte ho?) Ḥāl-āṅ-keh Us ne tumhāre liye un (tamām) chīzoṅ ko tafṣīlan bayān kar diyā hai jo Us ne tum par ḥarām kī haiṅ, siwā’e is (ṣūrat) ke keh tum (măḥẓ jān bachāne ke liye) un (ke ba-qadre ḥājat khāne) kī ṭaraf inhtehā’ī majbūr ho jā’o (so ab tum apnī ṭaraf se aur chīzoṅ ko mazīd ḥarām nah

ṭhăhrāyā karo). Be-shak bŏhat se log ba-ġhair (pukhtah) ‘ilm ke apnī khwāhishāt (aur man-gharat taṣawwurāt) ke zarī‘e (logoṅ ko) băhkāte răhte haiṅ, aur yaqīnan Āp kā Rab ḥad se tajāwuz karne wāloṅ ko khūb jāntā hai.”

3. يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ۝

“Ae Aulāde Ādam! Tum har Namāz ke waqt apnā libāse zīnat (păhăn) liyā karo aur khā’o aur piyo aur ḥad se ziyādah kharch nah karo keh be-shak woh be-jā kharch karne wāloṅ ko pasand nahīṅ farmātā.”

4. كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝

“Un se kahā jā’egā tum un nek a‘māl ke ṣilah meṅ jo tum karte rahe the khūb maze se khā’o aur piyo.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

332/1. “Ḥaẓrat ‘Umar bin Abī Salamah raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh maiṅ laṛak-pan meṅ Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke zere kafālat thā, (khānā

khāne ke dauran) merā hāth pyāle meṅ har ṭaraf ghūmtā răhtā thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe farmāyā: bar-ḳhụrdār! Bismi Allāh ﴾بِاسْمِ اللّٰهِ﴿ paṛho, dā’eṅ hāth se khā’o aur apne sāmne se khāyā karo. Is ke ba‘d meṅ isī ṭarīqah se khātā hūṅ.”

Yeh Ḥadī<u>s</u> muttafaq ‘alaih hai.

333/2. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis ne khānā khāne ke ba‘d yeh Du‘ā paṛhī: ﴾اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا الطَّعَامَ وَرَزَقَنِيْهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ﴿ (Tamām t‘arīfāt Allāh Ta‘ālá ke liye haiṅ jis ne mujhe yeh (khānā) khilāyā aur ba-ġhair himmat aur qūwat ke mujhe yeh ‘aṭā kiyā.) To us ke agle (aur pīçhle tamām gunāh mu‘āf kar diye jāte haiṅ.”

Ise Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Abū Ya‘lá aur Buḳharī **‘al-Tārīḳh al-kabīr’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ḥasan ṣaḥīḥ hai, aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

334/3. “Ḥaẕrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá

Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum meṅ se ko’ī khānā khā’e to use chāhiye keh ﴿بِاسْمِ اللَّهِ﴾ paṛhe. Aur agar shurū‘ meṅ bhūl jā’e to use chāhiye keh woh yūṅ kahe: ﴿بِاسْمِ اللَّهِ فِي أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ﴾ (Allāh ke nām se shurū‘ kartā hūṅ is ke awwal meṅ bhī aur is ke āḳhir meṅ bhī.) Aur isī sanad ke sāth Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam çhe Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ke ham-rah khānā tanāwul farmā rahe the keh itne meṅ ek a‘rābī āyā us ne do luqmoṅ meṅ woh sārā khānā khā liyā. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: agar woh Bismi Allāh “ بِاسْمِ اللَّهِ” paṛhā to (yeh khānā) tum sab ko kāfī hotā.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah, Aḥmad aur Dārimī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

335/4. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab bhī ko’ī chīz tanāwul farmāte yā nosh farmāte to (us ke ba‘d) yeh kalimāt adā farmāte: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا

﴿مُسْلِمِيْنَ﴾ (Tamām ḥamd-o satā’ish us Allāh ke liye hai keh jis ne hameṅ khilāyā pilāyā aur Musalmān banāyā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

336/5. “Ṣaḥābiye Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Ḥaẕrat Umayyah bin Maḳhshī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh (ek daf‘ah) Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tashrīf fārmā the. Ek ādamī khānā khā rahā thā jis ne Bismi Allāh nahīṅ paṛhī thī. Woh khātā rahā yahāṅ tak keh ṣirf ek luqmah bāqī răh gayā. Jab use uṭhā kar muṅh meṅ ḍālne lagā to (use Bismi Allāh paṛhnā yād ā gayā) us ne kahā: ﴿بِاسْمِ اللّٰهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ﴾ (Maiṅ khāne kā āġhāz-o iḳhtetām Allāh Ta‘ālá ke nām se kartā hūṅ.) To Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam haṅs paṛe phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Shayṭān us ke sāth musalsar khā rahā thā lekin (yād ā jāne par) jab us ne Allāh Ta‘ālá kā nām liyā to jo kuçh us (Shayṭān) ke peṭ meṅ gayā hā us ne qai kar dī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Buḳhārī ne ‘’ meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isānd

hai, aur Imām Maqdisī ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad meṅ ko’ī naqṣ nahīṅ hai.

337/6. “Ḥaẓrat ‘Abd al-Raḥmān bin Jubayr raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh unheṅ ek Ṣaḥābī ne jinhoṅ ne āṭh sāl Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat kī batāyā keh unhoṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sunā: jab bhī Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ khānā pesh kiyā jātā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Bismi Allāh paṛhte aur jab khāne se fāriġh hote to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، أَطْعَمْتَ وَأَسْقَيْتَ وَأَغْنَيْتَ وَأَقْنَيْتَ وَهَدَيْتَ وَأَحْيَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا أَعْطَيْتَ﴾ (Ae Allāh! Tū ne khilāyā, tū ne pilāyā, tū ne be-niyāz kiyā aur tū ne māl-ā-māl kiyā, tū ne hidāyat dī, aur tū ne zindah kiyā, so jo kuçh tū ne ‘aṭā kiyā us par tamām ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Nasā’ī ne **‘al-Sunan al-kubrá’** meṅ aur Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai. Imām ‘Asqalānī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

338/7. “Ḥaẓrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab apnā

dastar-ḳhẉān uṭhāte (ya‘nī jab khāne se fārigh ho jāte) to zabāne ḥaqqe tarjumān par yeh alfāẓ jārī ho jāte: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيْهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَغْنًى عَنْهُ رَبَّنَا﴾ (Allāh Ta‘ālá ke liye tamām ta‘rīfeṅ haiṅ jo kasrat se pākīzah, bā-barakat (ẕāt) hai. Ae hamāre Rab! Aisī ta‘rīf nahīṅ jo kifāyat nah kare aur nah aisī jis ke karne kī hameṅ ḥājat nah ho).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Buḳhārī, Tirmid̲h̲ī, Abū Dāwūd aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Aur Imām Tirmid̲h̲ī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

339/8. “Aur Buḳhārī kī ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat Abū Umāmah raḍiya Allāhu ‘anhu se yeh alfāẓ bhī marwī haiṅ: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُوْرٍ﴾ (Us Allāh ke liye sab ta‘rīfeṅ haiṅ jis ne khilā pilā kar hameṅ serāb kiyā. Aisī ta‘rīfeṅ nahīṅ jo ek bār karne ke ba‘d ḳhatm ho jā’eṅ yā jis ke ba‘d nā-shukrī kī jā’e.) Ek martabah Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā bhī farmā’ī: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّنَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ - وَلَا مُسْتَغْنًى رَبَّنَا﴾ (Us Allāh ke liye sab ta‘rīfeṅ haiṅ jo hamārā Rab hai. Ae hamāre Rab! Aisī ta‘rīfe jo kabhī ḳhatm nah hoṅ, ek bār ho kar kabhī nah rukne wālī ta‘rīfeṅ aur nah aisī ta‘rīfeṅ jin kī ḥājat nah rahe).”

Is Ḥadīs ko Imām Buķhārī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

340/9. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Busr raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere wālid ke pās (mehmān ban kar) tashrīf lā’e, ham ne Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ķhidmat meṅ khānā, panīr aur barnī khajūr kā ḥalwah pesh kiyā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us meṅ se kuçh tanāwul farmāyā.... phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ķhidmat aqdas meṅ ek mashrūb lāyā gayā, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne use pī kar dā’īṅ jānib wāle ko de diyā, phir (Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī rawānagī ke waqt) mere wālid ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī sawārī kī lagām pakaṛ kar ‘arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Allāh Ta‘ālá se hamāre liye Du‘ā kījiye, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Du‘ā farmā’ī: ﴾اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَا رَزَقْتَهُمْ وَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ﴿ (Ae Allāh! Tū ne unheṅ jo rizq ‘aṭā farmāyā hai us meṅ barakat ‘aṭā farmā, un kī baķhshish farmā aur un par raḥm farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Abū Dāwūd aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

﴾Nayā chāṅd dekhne kī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ الۡاَهِلَّةِ ؕ قُلۡ هِیَ مَوَاقِیۡتُ لِلنَّاسِ وَ الۡحَجِّ ؕ

“(Ae Ḥabīb!) Log Āp se na’e chāṅdoṅ ke bāre meṅ daryāft karte haiṅ, farmā deṅ yeh logoṅ ke liye aur māhe Ḥaj (ke ta‘ayyun) ke liye waqt kī ‘alāmateṅ haiṅ.”

2. هُوَ الَّذِیۡ جَعَلَ الشَّمۡسَ ضِیَآءً وَّ الۡقَمَرَ نُوۡرًا وَّ قَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعۡلَمُوۡا عَدَدَ السِّنِیۡنَ وَ الۡحِسَابَ ؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالۡحَقِّ ۚ یُفَصِّلُ الۡاٰیٰتِ لِقَوۡمٍ یَّعۡلَمُوۡنَ ﴿۵﴾

“Wohī hai Jis ne sūraj ko raushanī (kā manba‘) banāyā aur chāṅd ko (us se) raushan (kiyā) aur us ke liye (kam-o besh dikhā’ī dene kī) manzilīṅ muqarrar kīṅ tā-keh tum barsoṅ kā shumār aur (auqāt kā) ḥisāb ma‘lūm kar sako, aur Allāh ne yeh (sab kuçh) nahīṅ paidā farmāyā magar durust tadbīr ke sāth, Woh (un kā’enātī ḥaqīqatoṅ ke ẕarī‘e apnī Ḳhāliqīyat Waḥdānīyat aur Qudrat kī) nishāniyāṅ

un logoṅ ke liye tafṣīl se wāẓeḥ farmātā hai jo ‘ilm rakhte haiṅ.”

3. وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ فِىْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ۝

“Aur Wohī (Allāh hai Jis ne rāt aur din ko paidā kiyā aur sūraj aur chāṅd ko (bhī), tamām (āsmānī kurre) apne apne madār ke andar tezī se tairte chale jāte haiṅ.”

4. وَمِنْ اٰيٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ؕ لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِىْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ۝

“Aur rāt aur din aur sūraj aur chāṅd Us kī nishāniyoṅ meṅ se haiṅ, nah sūraj ko sajdah kiyā karo aur nah hī chāṅd ko, aur sajdah ṣirf Allāh ke liye kiyā karo Jis ne in (sab) ko paidā farmāyā hai agar tum Usī kī bandagī karte raho.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

341/1, 342/2. “Ḥaẓrat Ṭalḥah bin ‘Ubayd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr

Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā chāṅd dekhte to yeh Du‘ā farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْيُمْنِ وَالْإِيْمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ رَبِّي وَرَبُّكَ اللّٰهُ﴾ (Ae mere Allāh! Is chāṅd kā ṭulū‘ honā hamāre liye amn-o īmān, salāmatī aur islām kā zarī‘ah banā. (Ae chāṅd) merā aur terā Rab Allāh hī hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Aḥmad, Abū Ya‘lá aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

Aur ek riwāyat meṅ Ḥazrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān farmāte haiṅ keh Ḥuzūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā chāṅd dekhte to farmāte: ﴿اللّٰهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ، أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيْمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ وَالتَّوْفِيْقِ لِمَا يُحِبُّ رَبَّنَا وَتَرْضَى، رَبُّنَا وَرَبُّكَ اللّٰهُ﴾ (Allāhu Akbar, ae Allāh! Is chāṅd kā ṭulū‘ honā hamāre liye amn, īmān, salāmatī, islām aur us chīz kī taufīq kā zarī‘ah banā jis par hamārā Rab rāẓī hotā hai aur use pasand farmātā hai. (Ae chāṅd!) Hamārā aur tereā Rab Allāh hī hai).”

Is Ḥadīs ko Imām Dārimī, Ibn Ḥibbān aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

343/3. “Ḥaẕrat Qatādah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh unheṅ yeh ḳhabar pahŏṅchī keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā chāṅd dekhte to farmāte: ﴿هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ، هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ، هِلَالُ خَيْرٍ وَرُشْدٍ، آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ﴾ (Bhalā’ī aur hidāyat kā chāṅd, bhalā’ī aur hidāyat kā chāṅd, bhalā’ī aur hidāyat kā chāṅd, maiṅ us ẕāt par īmān rakhtā hūṅ (Ae chāṅd!) Jis ne tujhe paidā kiyā) phir farmāte: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرِ كَذَا وَجَاءَ بِشَهْرِ كَذَا﴾ (Sab ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá ke liye haiṅ jo pīçhle mahīne ko le gayā aur is (na’e) mahīne ko le āyā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, ‘Abd al-Razzāq, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne Ḥaẕrat Abū Sa‘īd raḍiya Allāhu ‘anhu ne marfū‘an riāyat kiyā hai.

344/4. “Ḥaẕrat ‘Ubādah bin Ṣāmit raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā chāṅd dekhte to farmāte: ﴿اَللهُ أَكْبَرُ، الحَمْدُ للهِ، وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللهِ، اَللَّهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الشَّهْرِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ الْقَدَرِ، وَمِنْ شُوْءِ الْحَشْرِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se is mahīne kī ḳhair kā sawāl kartā hūṅ aur taqdīr ke shar aur ḥashr ke bure anjām se terī panāh māṅgtā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī aur Ibn Abī ‘Āṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ḥasan hai.

345/5. "Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab nayā chāṅd dekhte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الشَّهْرِ، فَتْحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُوْرَهُ وَنَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا بَعْدَهُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se is mahīne kī ḳhair, fatḥ, nuṣrat aur nūr kā sawāl kartā hūṅ aur ham is ke ba‘d (āne) wāle shar se terī panāh māṅgte haiṅ)."

Is Ḥadīs ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

346/6. "Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam nayā chāṅd dekh kar yeh Du‘ā farmate: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الشَّهْرِ، فَتْحَهُ وَنَصْرَهُ وَبَرَكَتَهُ وَطُهُوْرَهُ وَرِزْقَهُ وَنُوْرَهُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se is māh kī ḳhair, fatḥ, nuṣrat, barakat, ṭahārat, rizq aur nūr kā sawāl kartā hūṅ)."

Ise Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

347/7. "Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi

wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab (nayā) chāṅd dekhte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هِلَالَ يُمْنٍ وَرُشْدٍ. آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ فَعَدَلَكَ تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الخَالِقِيْنَ﴾ (Ae Allāh! Is chāṅd ko barakat wālā aur rushd-o hidāyat wālā chāṅd banā. Aur maiṅ īmān lāyā Allāh Ta‘ālá par jis ne (Ae chāṅd!) tujhe bhī paidā kiyā aur mutanāsib banāyā, phir (us) Allāh ne baṛhā (kar mŏḥkam wujūd banā) diyā jo sab se beh-tar paidā farmāne wālā hai).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Ibn al-Sunnī aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: is kī sanad meṅ Aḥmad bin ‘Īsá al-Laḳhmī rāwī ko maiṅ nahīṅ jāntā jab-keh is ke baqīyah tamām rijāl <u>s</u>iqah hain.

348/8. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin Hishām raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Ṣaḥāba’e kirām sāl yā mahīne ke shurū‘ hone ke liye yeh Du‘ā sīkhte: ﴿اَللَّهُمَّ أَدْخِلْهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيْمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ وَرِضْوَانٌ مِنَ الرَّحْمَانِ وَجَوَازٌ مِنَ الشَّيْطَانِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ is mahīne ko hamāre liye amn, īmān, salāmatī, islām, Raḥmān kī riẕā aur Shayṭān se çhuṭkāre ke sāth shurū‘ farmā).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai aur Imām ‘Asqalānī ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> kī

sharṭ par mauqūf hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: is kī sanad ḥasan hai.

349/9. "Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat ‘Uthmān bin Abī ‘Ātikah apne buzurgoṅ meṅ se ek buzurg se se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam jab na’e chāṅd ko dekhte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ، أَدْخِلْهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيْمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ وَالسَّكِيْنَةِ وَالْعَافِيَةِ وَالرِّزْقِ الْحَسَنِ﴾ (Ae Allāh! Is māh ko hamāre liye amn, īmān, salāmatī, islām, sukūn ‘āfiyat aur rizqe ḥasan ke sāth shurū‘ farmā)."

Is Ḥadīs ko Imām Ibn al-Sunnī ne riwāyat kiyā hai.

350/10. "Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẕrat Ḥusayn bin ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhumā se marwī hai keh maiṅ ne Ḥaẕrat Hishām bin Ḥassān se pūçhā keh Ḥaẕrat Ḥasan raḍiya Allāhu ‘anhu jab chāṅd ko dekhte to kyā kahā karte the? Unhoṅ ne kahā keh woh yūṅ kahā karte the: ﴿اَللَّهُمَّ، اجْعَلْهُ شَهْرَ بَرَكَةٍ وَنُورٍ وَأَجْرٍ وَمُعَافَاةٍ، اللَّهُمَّ إِنَّكَ قَاسِمٌ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيْهِ خَيْرًا فَاقْسِمْ لَنَا فِيْهِ مِنْ خَيْرٍ، كَمَا قَسَمْتَ فِيْهِ بَيْنَ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ﴾ (Ae Allāh! Is māh ko (hamāre liye) barakat, nūr, ajr aur bakhshish kā māh banā, Ae Allāh! Tū is māh meṅ apne bandoṅ ke liye khair taqsīm farmāne wālā hai, tū is meṅ hamāre liye bhī

ḳhair kī ḳhairāt rakh de jaisā keh tū ne apne nekū-kār bandoṅ ke liye rakhī).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Abī Shaybah aur Ibn Sarāyā ne riwāyat kiyā hai.

﴾Bāzāroṅ aur dīgar maqāmāte ġhaflat meṅ dāḳhile ke waqt paṛhī jāne wālī Du‘ā’eṅ aur Azkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيْتَ.

“Aur apne Rab kā zikr kiyā kareṅ jab Āp bhūl jā’eṅ.”

2. وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِيْ فَإِنَّ لَهُ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ أَعْمٰى ۝ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْٓ أَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ۝ قَالَ كَذٰلِكَ أَتَتْكَ اٰيٰتُنَا فَنَسِيْتَهَا ۚ وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ۝

“Aur jis ne Mere zikr (ya‘nī Merī yād aur naṣīḥat) se rū-gardānī kī to us ke liye dunyāwī ma‘āsh (bhī) taṅg kar diyā jā’egā aur Ham use Qiyāmat ke Din (bhī) andhā uṭhā’eṅge. Woh kahegā: Ae mere Rab! Tū ne mujhe (āj) andhā kyūṅ uṭhāyā ḥāl-āṅ-keh maiṅ (dunyā meṅ) bīnā thā.

Irshād hogā: aisā hī (huwā keh dunyā meṅ) tere pās Hamārī nishāniyāṅ ā’īṅ pas tū ne unheṅ bhulā diyā aur āj isī ṭarḥ tū (bhī) bhulā diyā jā’egā.”

3. رِجَالٌ ۙ لَّا تُلۡهِيۡهِمۡ تِجَارَةٌ وَّ لَا بَيۡعٌ عَنۡ ذِكۡرِ اللّٰهِ وَ اِقَامِ الصَّلٰوةِ وَ اِيۡتَآءِ الزَّكٰوةِ ۙ يَخَافُوۡنَ يَوۡمًا تَتَقَلَّبُ فِيۡهِ الۡقُلُوۡبُ وَ الۡاَبۡصَارُ ۝

“(Allāh ke is Nūr ke ḥāmil) wohī mardāne (Ḳhudā) haiṅ, jinheṅ tijārat aur ḳharīd-o faroḳht nah Allāh kī yād se ġhāfil kartī hai aur nah Namāz qā’im karne se aur nah Zakāṫ adā karne se (bal-keh dunyawī Farā’iẓ kī adā’egī ke daurān bhī) woh (hamah-waqt) us Din se ḍarte răhte haiṅ jis meṅ (ḳhauf ke bā‘is̱) dil aur āṅkheṅ (sab) ulaṭ pulaṭ ho jā’eṅgī.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

351/1. “Ḥaẓrat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ bāzār meṅ dāḳhil ho aur yeh kalimāt kahe: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوْتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke siwā

ko’ī ma‘būd nahīṅ, us kā ko’ī sharīk nahīṅ, usī ke liye bādshāhī hai, wohī lā’iqe satā’ish hai, wohī zindah karta hai aur mārtā hai. Woh zindah hai aur kabhī nahīṅ maregā. Usī ke qabẓah meṅ bhalā’ī hai aur woh har chīz par qādir hai.) Allāh Ta‘ālá us ke liye das lākh nekiyāṅ likh detā hai, us se das lākh burā’iyāṅ miṭā dī jātī haiṅ aur us ke das lākh darajāt baland kiye jāte haīṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Dārimī, Aḥmad aur Bazzār ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Nīz Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Ibn Mājah, Ibn Abī Dunyā aur Ḥākim ne riwāyat kiyā aur in sab ne ṣaḥīḥ qarār diyā hai.

352/2. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo shaḳhṣ majlis meṅ baiṭhā aur us meṅ us ne bŏhat sī fuzūl bāteṅ kīṅ to uṭhne se păhle yeh kalimāt karhe: ﴿سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوْبُ إِلَيْكَ﴾ (Yā Allāh! Maiṅ ta‘rīf ke sāth terī pākīzgī bayān kartā hūṅ, maiṅ gawāhī detā hūṅ keh tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ. Maiṅ tujh se baḳhshish

māṅgtā hūṅ aur terī ṭaraf rujū‘ kartā hūṅ.) To un fuẕūl bātoṅ se us kī maġhfirat ho jā’egī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

353/4. “Ḥaẕrat ‘Abd Allāh bin ‘Amr bin al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā: kuçh alfāẓ aise haiṅ keh jinheṅ ko’ī apnī majlis se uṭhte waqt tīn daf‘ah paṛhtā hai to woh alfāẓ us kī ṭaraf se kaffārah ho jāte haiṅ aur unheṅ ko’ī bhalā’ī kī majlis yā majlise ẕikr meṅ kăhtā hai to woh us ke liye taṣdīq kī mŏhr ho jāte haiṅ jaise kisī tăḥrīr par mŏhat lagā’ī jātī hai. Woh yeh haiṅ: ﴿سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوْبُ إِلَيْكَ﴾ (Ae Allāh! Tū pāk hai aur sab ta‘rīf tere hī liye hai, tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, maiṅ tujh se baḳhshish chāhtā hoṅ aur terī ṭaraf rujū‘ kartā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

354/4. “Ḥaẕrat Jubayr bin Muṭ‘im raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān kiyā hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne kisī majlise ẕikr meṅ yeh Du‘ā paṛhī: ﴿سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ

﴿إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ﴾ (Allāh pāk hai aur tamām ta‘rīfeṅ usī ke liye haiṅ, ae Allāh! Tū pāk hai aur tamām ta‘rīfeṅ tere liye haiṅ, tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ. Maiṅ tujh se hī maġhfirat chāhtā hūṅ aur terī hī ṭaraf rujū‘ kartā hūṅ.) Goyā us ke ẕikr par mŏhr lag ga’ī aur jis shaḳhṣ ne use kisī fuẓūl majlis meṅ paṛhā us ke liye yeh kaffārah ban ga’ī.”

Ise Imām Nasā’ī, Ṭabarānī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Ḥākim ne ise Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ kahā hai. Nīz Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Nasā’i aur Ṭabarānī donoṅ ne ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl se riwāyat kiyā hai.

355/5. “Ḥaẓrat Rāfi‘bin Ḳhudayj ne bayān kiyā hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī zindagī ke āḳhirī ayyām meṅ the keh Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum ne Āp ke sāth ek nishist kī. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne uṭhte waqt yeh Du‘ā paṛhī: ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنَّ لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيكَ عَمِلْتُ سُوْءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلا أَنْتَ﴾ (Ae Allāh! Tū pāk hai maiṅ terī ta‘rīf kartā hūṅ. Maiṅ gawāhī detā hūṅ keh tere ‘ilāwah ko’ī ma‘būd nahīṅ hai. Maiṅ tujh se mu‘āfī chāhtā hūṅ aur tere sāmne taubah kartā hūṅ. (Aur ta‘līm ummat ke liye is Du‘ā meṅ yeh alfāẓhaiṅ keh ummatī yūṅ kahe: Ae Allāh!)

Maiṅ ne ġhalaṭī kī hai aur maiṅ ne apne ūpar ẓulm kiyā hai lehāẕā mujhe mu'āf farmā de kyūṅ-keh tere 'ilāwah ko'ī bhī gunāhoṅ ko mu'āf nahīṅ kar saktā.) Ham ne 'arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Yeh Du'ā Āp ne pǎhlī daf'ah farmā'ī hai. Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ, mere pās Ḥaẓrat Jibrīl 'alayhi al-salām ā'e aur unhoṅ ne kahā: ae Muḥammad (ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam)! Yeh kalimāt majlis kā kaffārah haiṅ."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā'ī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is kī sanad ṣahīḥ hai. Nīz Imām Mundhirī ne farmāyā: is kī sanad jayyid hai.

356/6. "Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin Mas'ūd raḍiya Allāhu 'anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ġhāfil logoṅ meṅ Allāh Ta'ālá kā ẕikr karne wālā (jaṅg se) bhāgne wāloṅ meṅ s̱ābit qadam rǎhne wāle qā'im-maqām hai."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ṭabarānī, Bazzār, Abū Nu'aym aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Nīz ImāmMundhirī aur Haythamī ne farmāyā: ise Imām Bazzār aur Ṭabarānī ne sanade ṣaḥīḥ ke sāth riwāyat kiyā hai.

357/7. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: har woh majlis jis meṅ log jam‘a hoṅ aur us meṅ nah to Allāh Ta‘ālá kā ẕikr kareṅ aur nah hī apne Nabīye Mukarram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bhejeṅ to woh majlis Qiyāmat ke Din un logoṅ ke liye wabāl hogī aur phir agar Allāh Ta‘ālá chāhe to unheṅ ‘aẕāb de aur chāhe to unheṅ mu‘āf farmā de.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmid̲h̲ī, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmid̲h̲ī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Imām Maqdisī ne farmāyā: is kī sanad ḥasan hai.

358/8. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo log kisī majlis meṅ ikaṭ̥ṭ̥he huwe aur phir (us majlis meṅ) Allāh Ta‘ālá kā ẕikr aur Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd paṛ̥he ba-ġhair woh muntashar ho ga’e to woh majlis un ke liye Qiyāmat ke Roz bā‘is̱e ḥasrat (wa bā‘is̱e ḳhasārah) ban·ne ke siwā aur kuc̥h nahīṅ hogī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Ḥibbān, Aḥmad aur Ibn Mubārak ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl haiṅ.

359/9."Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ko'ī qaum kisī baiṭhne kī jagah (ya'nī majlis meṅ) baiṭhe aur us meṅ Allāh Ta'ālá kā ẕikr nah kare aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam par durūd nah bheje to woh majlis Roze Qiyāmat un ke liye ḥasrat (wa ḳhasārah) kā bā'is̱ hone ke siwā kuçh nahīṅ hogī agar-cheh woh log ba-waj·he s̱awāb Jannat meṅ bhī dāḳhil ho jā'eṅ (lekin unheṅ hameshah is bāt kā paçhtāwā rahegā)."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Ḥibbān aur Ibn Abī 'Āṣim donoṅ ne ṣanade ṣaḥīḥ ke ke sāth riwāyat kiyā hai.

360/10. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab bhī log majlis meṅ jam'a hote haiṅ (us ḥāl meṅ keh) Allāh Ta'ālá kā ẕikr kiye ba-ġhair aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam par durūd bheje ba-ġhair ek dūsre se judā ho jāte haiṅ, to un kī yeh majlis Qiyāmat ke Roz un

ke liye ḥasrat (wa nadāmt) kā bā‘is hogī.” Aur ek riwāyat meṅ hai keh agar-cheh ba-waj·he sawāb Jannat meṅ hī kyūṅ nah dāḳhil ho jā’eṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Ṭabarānī, Bayhaqī aur Ṭayālisī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Imām Mundhirī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad ne isnāde ṣaḥīḥ ke sāth riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: ise Imām Aḥmad ne ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl se riwāyat kiyā hai.

361/11. “Ḥaẓrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab bhī kuc̥h log kisī majlis meṅ jam‘a huwe aur (us majlis meṅ) Allāh Ta‘ālá kā zikr liye binā aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par durūd bheje binā muntashar ho ga’e to woh (aise haiṅ jo) murdār kī bad-bū se khaṛe huwe.”

Is Ḥadīs ko Imām Bayhaqī aur Ṭayālisī ne riwāyat kiyā hai.

﴾Dam ke liye paṛhe jāne wāle Aẕkār﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ۝ مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ۝ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ۝ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ۝ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۙ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّآلِّيْنَ۝

“Sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kī Parwarish farmāne wālā hai. Nihāyat Mehr-bān Bŏhat Raḥm farmāne wālā hai. Roze Jazā kā Mālik hai. (Ae Allāh!) Ham Terī hī ‘ibādat karte haiṅ aur ham Tujh hī se madad chāhte haiṅ. Hameṅ sīdhā rāstah dikhā. Un logoṅ kā rāstah jin par Tū ne in‘ām farmāyā. Un logoṅ kā nahīṅ jin par ġhaẓab kiyā gayā hai aur nah (hī) gum-rāhoṅ kā.”

2. وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزٰتِ الشَّيٰطِيْنِ۝

"Aur Āp (Du‘ā) farmā'iye: Ae mere Rab! Maiṅ shayṭānoṅ ke waswasoṅ e Terī panāh māṅgtā hūṅ."

3. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَ مِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِی الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝

"Āp ‘arẕ kījiye keh maiṅ (ek) dhamāke se intehā'ī tezī ke sāth (kā'enāt ko) Wujūd meṅ lāne wāle Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Har us chīz ke shar (aur nuqṣān) se jo Us ne paidā farmā'ī hai. Aur (bil-ķhuṣūṣ) aṅdherī rāt ke shar se jab (us kī) ẓulmat çhā jā'e. Aur girhoṅ meṅ phūṅk mārne wālī jādū-garniyoṅ (aur jādū-garoṅ) ke shar se. Aur har ḥasad karne wāle ke shar se jab woh ḥasad kare."

4. قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ اِلٰهِ النَّاسِ ۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ۬ الْخَنَّاسِ ۝ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ ۝

"Āp ‘arẕ kījiye keh maiṅ (sab) insānoṅ ke Rab kī panāh māṅgtā hūṅ. Jo (sab) logoṅ kā Bādshāh hai. Jo (sārī) nasle insānī kā Ma‘būd hai.

Waswasah-andāz (Shayṭān) ke ṣhar se jo (Allāh ke zikr ke asar se) pīçhe haṭ kar çhup jāne wālā hai. Jo logoṅ ke diloṅ meṅ waswasah ḍāltā hai. Ḳhwāh woh (waswasah-andāz Shayṭān) jinnāt meṅ se ho yā insānoṅ meṅ se.”

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

362/1. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī hain keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apne maraẓe wiṣāl meṅ mu‘awwizāt (ya‘nī sūra’e Falaq aur sūra’e wa-al-Nās) paṛhkar apne ūpar dam farmāyā karte the, aur jab taklīf ziyādah ho ga’ī to maiṅ yehī sūrateṅ paṛh kar Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par dam kiyā kartī thī aur bā-barakat hone ke bā‘is Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kā (apnā) daste aqdas Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (ke jisme aqdas) par pherā karteṅ. Maiṅ (Imām Ma‘mar) ne (Imām Ibn Shihāb) al-Zuhrī se pūçhā keh Āp dam kis ṭarḥ kiyā karte the? Farmāyā: sūrateṅ paṛh kar apne hāthoṅ par phūṅk mār kar unheṅ apne chehre par pher liyā karte.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai..

363/2. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah raḍiya Allāhu ‘anhā riwāyat farmātī haiṅ keh jab Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ăhle ḳhānah meṅ se ko’ī bīmār ho jātā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam us par mu‘awwizāt (ya‘nī sūra’e Falaq aur sūra’e wa-al-Nās) paṛh kar dam farmāte, jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam maraẓe wiṣāl meṅ mubtalā the to maiṅ Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam par (mu‘awwazāt se) dam kartī aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke daste aqdas ko Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam je jisme mubārak par phertī, kyūṅ-keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke daste mubārak meṅ mere hāthoṅ se ziyādah barakat thī.”

Yeh Ḥadīs muttafaq ‘alaih hai. mazkūrah alfāẓ Muslim ke haiṅ.

364/3. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam dam karte waqt (yeh alfāẓ) farmāyā karte the: ﴿تُرْبَةُ أَرْضِنَا، وَرِيْقَةُ بَعْضِنَا، يُشْفَى سَقِيْمُنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا﴾ (hamārī zamīn ko miṭṭi aur ham meṅ se ba‘ẓ kā (bā-barakat) lu‘ābe dăhăn se,

hamāre Parwar-digār ke ḥukm se, hamāre marīẓ ko shifā miltī hai)"

Yeh Ḥadīs muttafaq 'alaih hai..

365/4. "Ḥaẓrat 'Ā'ishah raḍiya Allāhu 'anhā bayān kartī hain keh jab ham men se ko'ī shakhs bīmār hota to Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam is par apnā dāyān hāth pherte phir (yeh kalimāt adā) farmāte: ﴿أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لاَ شِفَاءَ إِلاَّ شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا﴾ (Ae insānon ke Parwar-digār! Taklīfon ko dūr kar de, shifā 'aṭā farmā de, be-shak tū hī shifā 'aṭā farmāne wālā hai, terī shifā' ke siwā aur ko'ī shifā nahīn hai, aisī shifā 'aṭā farmā jo bīmār ko bil-kul khatm kar de)."

Yeh Ḥadīs muttafaq 'alaih hai., mazkūrah alfāẓ Muslim ke hain.

366/5. "Ḥaẓrat 'Uthmān bin Abī al-'Āṣ al-Thaqafī raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte hain keh unhon ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāhe aqdas men apnī taklīf bayān kī keh jab se woh Islām lā'e hain un ke jism men dard răhtā hai, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tumhāre jism men jahān dard hai us jagah hāth

rakho aur tīn bār Bismi Allāh aur sāt bār (yeh kalimāt) kaho: ﴿أَعُوْذُ بِاللهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ﴾ (maiṅ Allāh Ta‘ālá kī zāt aur qudrat se us chīz ke shar se panāh māṅgtā hūṅ jise maiṅ (ḍarāne wālā) pātā hūṅ aur jis se maiṅ ḍartā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Ibn Mājah, Nasā’ī, Mālik aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

367/6. Imām Tirmidhī aur Abū Dāwūd ne yeh alfāẓ bayān farmā’e: Ḥaẓrat ‘Uthmān bin Abū al-‘Āṣ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere pās tashrīf lā’e to maiṅ aise shadīd dard meṅ mubtalā thā jo mujhe halāk kiye jā rahī thī. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne famāyā: (dard kī jaghah) sāt martabah dāyāṅ hāth phero aur yūṅ kaho: ﴿أَعُوْذُ بِعِزَّةِ اللهِ وَقُدْرَتِهِ وَسُلْطَانِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ﴾ (maiṅ Allāh Ta‘ālá kī ‘izzat, qudrat aur ġhalabah ke sāth is dard ke shar se panāh chāhtā hūṅ.) Āp farmāte haiṅ keh maiṅ ne aisā hī kiyā to dard fauran raf‘a ho gayā. Aur ab maiṅ hameshah apne ghar wāloṅ aur dūsre logoṅ ko bhī isī bāt kā ḥukm detā hūṅ.”

Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

368/7. "Ḥaz̤rat Abū Sa'īd raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaz̤rat Jibrā'īl 'alayhi al-salām Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ā'e aur 'arz̤ kiyā: yā Muḥammad! Kyā Āp bīmār haiṅ? Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: hāṅ! Ḥaz̤rat Jibrā'īl ne yeh kalimāt kahe:· ﴿بِاسْمِ اللهِ أَرْقِيْكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيْكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ اللهُ يَشْفِيْكَ بِاسْمِ اللهِ أَرْقِيْكَ﴾ (Allāh ke nām ke sāth maiṅ Āp ko dam kartā hūṅ, har īz̲ā aur taklīf dene wālī chīz ke shar se aur har nafs aur ḥasad wālī āṅkh ke z̤arar se, Allāh Ta'ālá Āp ko shifā 'aṭā farmā'egā, maiṅ Allāh kenām ke sāth Āp ko dam kartā hūṅ."

Is Ḥadīs̲ ko Imām Muslim, Tirmidhī, Ibn Mājah, Nasā'ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmayā: yeh Ḥadīs̲ Buḳhārī wa Muslim kī sharā'iṭ par ṣaḥīḥ hai.

369/8. Aur ek riwāyat meṅ Ummu al-Mu'minīn Ḥaz̤rat 'Ā'ishah Ṣiddiqah raḍiya Allāhu 'anhā bayāṅ kartī haiṅ keh jab Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam bīmār hote to Jibrīl 'alayhi al-salām ā kar Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ko dam karte aur yeh kalimāt kǎhte: ﴿بِاسْمِ اللهِ يُبْرِيْكَ وَمِنْ كُلِّ دَاءٍ يَشْفِيْكَ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ وَشَرِّ كُلِّ ذِي عَيْنٍ﴾ (Allāh ke nām se, woh Āp

ko tan-durust karegā, aur har bīmārī se shifā ‘aṭā karegā aur ḥasad karne wāle ḥāsid ke har shar se aur naẓar lagāne wālī āṅkh ke har shar se Āp ko apnī panāh meṅ rakhegā).”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim ne riwāyat kiyā hai.

370/9. “Aur ek riwāyat meṅ Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam merī ‘iyādat ke liye tashrīf lā’e aur mujh se farmāyā: kyā maiṅ tumheṅ woh Du‘ā paṛh kar dam nah karūṅ jo Ḥaẓrat Jibrīl ‘alayhi al-salām mere pās lā’e haiṅ! Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Kyūṅ nahīṅ, mere māṅ bāp Āp par qurbān hoṅ, to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne tīn bār yeh dam farmāyā: ﴿بِسْمِ اللهِ أَرْقِيْكَ وَاللهُ يَشْفِيْكَ مِنْ كُلِّ دَاءٍ فِيْكَ، وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke nām se main tujhe dam kartā hūṅ aur Allāh Ta‘ālá tujhe har us bīmārī se najāt dilā’e jo tujh meṅ hai aur tujhe shifā de gāṅṭhoṅ meṅ phūṅkeṅ mārne wāliyoṅ ke shar se aur har ḥāsid ke ḥasad se jab woh ḥāsad kare).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai.

371/10. "Ḥaẓrat 'Abd Allāh bin 'Abbās raḍiya Allāhu 'anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jo Musalmān bandah kisī aisī bīmār kī 'iyādat kare jis kī maut kā waqt qarīb nah ho aur sāt bār yūṅ kahe: ﴿أَسْأَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ أَنْ يَشْفِيَكَ إِلَّا عُوْفِيَ﴾ (maiṅ Allāh buzurg-o bar-tar aur 'arshe 'aẓīm ke Rab se sawāl kartā hūṅ keh woh tujhe shifā 'aṭā farmā'e.) To marīẓ tan-durust ho jātā hai."

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwūd, Nasā'ī aur Buḳhārī ne **'al-Adab al-mufrad'** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai. Aur Imām Ḥākim ne bhī farmayā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī kī sharā'iṭ par ṣaḥīḥ hai.

372/11. "Ḥaẓrat Abū Dardā' raḍiya Allāhu 'anhu kā bayān hai keh maiṅ ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum meṅ se jis ko ko'ī taklīf ho yā us kā ko'ī Musalmān bhā'ī us se apnī bīmārī kī shikāyat kare to (woh yūṅ) kahe: ﴿رَبُّنَا اللهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ تَقَدَّسَ اسْمُكَ أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الأَرْضِ اغْفِرْ لَنَا حُوْبَنَا وَخَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِيْنَ أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ﴾ (hamārā Rab Allāh hai jis kī ḥukūmat āsmānoṅ meṅ bhī hai. (Ae Allāh!) Terā nām pāk hai. Terā ḥukm āsmānoṅ aur zamīn meṅ

hai. Terī raḥmat jaisī āsmānoṅ meṅ hai waisī hī zamīn meṅ bhī ‘aṭā farmā, hamārī ġhalaṭiyoṅ aur ḳhaṭā’oṅ ko mu‘āf farmā tū pāk logoṅ kā Rab hai. Apnī raḥmat meṅ se raḥmat aur apnī shifā meṅ se shifā is taklīf par nāzil farmā (tā-keh yeh tan-durust ho jā’e.) To woh shaḳhṣ shifā-yāb ho jā’egā.”

Ise Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmayā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

373/12. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam buḳhār aur har qism ke dard meṅ in alfāẓ ke sāth Du‘ā māṅgne kī ta‘līm farmāte: ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ أَعُوْذُ بِاللّٰهِ الْكَبِيْرِ مِنْ شَرِّ كُلِّ عِرْقٍ نَعَّارٍ وَمِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ﴾ (Allāh Ta‘ālá barā’ī wāle ke nām se, har phaṛakne wālī rag aur Dozaḳh kī garmī ke shar se ‘aẓamat wāle Rab kī panāh chāhtā huṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, ‘Abd al-Razzāq aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmayā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isnād hai.

374/13. “Ḥaẓrat Sahl bin Ḥunayf raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai, Āp farmāte haiṅ keh maiṅ ek

nadī ke pās se guzrā to maiṅ ne us meṅ utar kar nahā liyā. Jab bāhar niklā to muje buḳhār ho gayā. Is bāt kī ḳhabar Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ko pahŏṅchī to Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Abū Thābit ko taʻwīz lene kā ḥukm do. (Ṣaḥābī Ḥaẓrat Sahl bin Ḥunayf se riwāyat karne wālī Tābeʻīyah Ḥaẓrat Rabāb bayān kartī haiṅ keh) maiṅ ne (Ḥaẓrat Sahl bin Ḥunayf raḍiya Allāhu ʻanhu se) ʻarẓ kiyā: mere Āqā! Kyā dam se bhī fā'edah ho jātā hai? Unhoṅ ne farmāyā: dam ṣirf naẓare bad, ṣāṅp ke ḍase aur bichçhū ke kāṭe kā hotā hai." (Imām Abū Dāwūd ne farmāyā: الحمة sāṅp wa-ġhairah zăhrīle jānwar kā kāṭnā)."

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd aur Nasā'ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmayā: yeh Ḥadīs ṣaḥīhul-isnād hai.

375/14. "Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ʻanhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam yā Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke ăhe ḳhānah meṅ se yā Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ke Aṣḥāb meṅ se kisī ko agar āshobe chashm ho jātā to woh in kalimāt se Duʻā karte: ﴿اَللّٰهُمَّ مَتِّعْنِي بِبَصَرِي وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنِّي وَأَرِنِي فِي الْعَدُوِّ ثَأْرِي

﴿وَانْصُرْنِي عَلَى مَنْ ظَلَمَنِي﴾ (Ae Allāh! Mujhe merī nigāh se luṭf-andoz kar aur is ko merā wāris banā, aur mujhe apne dushman kā inteqām dikhā aur jis ne mujh par ẓulm kiyā us par merī madad farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Ibn al-Sunnī aur Ḥakīm Tirmidhī ne riwāyat kiyā hai.

376/15. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh jis ne çhīṅk sun kar yeh kahā: ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ﴾ (Har ḥāl meṅ jo bhī ho tamām ta‘rīfeṅ Allāh Ta‘ālá ke liye haiṅ) to woh dāṛh aur kān kā dard kabhī nahīṅ pā’egā.”

Is Ḥadīs ko Imām Bukhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

377/16. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ek rāt Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz adā farmā rahe the keh Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apnā daste aqdas zamīn par rakhā to us par ek bichçhū ne ḍas liyā, Rasūl Allāh ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne use apne na‘laine mubārak se mār ḍālā, phir jab Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Namāz se fāriġh huwe to farmāyā: bichçhū par Allāh Ta‘ālá kī la‘nat ho keh woh Namāzī, ġhair-Namāzī aur

Nabī aur ġhaire Nabī kisī ko bhī bilā imtiyāz ḍasne se bāz nahīṅ ātā phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne pānī aur namak maṅgwā kar unheṅ ek bartan meṅ ḥal farmāyā aur phir use apnī us uṅglī par ḍālnā shurū‘ kar diyā jahāṅ par bichçhū ne ḍasā thā aur us par apnā daste aqdas pherne lage aur us uṅglī par Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Mu‘awwizatain paṛh kar dam farmāne lage.”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Mājah ne muḳhtaṣaran aur Ibn Abī Shaybah, Bayhaqī aur Ṭabarāni ne riwāyat kiyā aur mazkūrah alfāẓ Ibn Abī Shaybah ke haiṅ.

Imām Ṭabarānī aur Bayhaqī kī riwāyat meṅ hai keh Imām Ibn Fuḍayl ne Ḥaẓrat Muṭarrif se riwāyat kī, unhoṅ ne yeh zikr nahīṅ kiyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us bichçhū ko mār diyā. (Sirf itnā bayān kiyā keh) Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne pānī aur namak maṅgwāyā aur phir Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne us angushte mubārak par apnā daste aqdas phernā shurū‘ kiyā aur sāth yeh (sūrateṅ): قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ aur قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ aur قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ paṛh kar dam farmāyā.”

378/17. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd Ḳhudrī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke Aṣḥāb meṅ se kuçh Ḥaẓarāt qabā’ile ‘Arab meṅ se ek qabīle meṅ ga’e to un qabīle wāloṅ ne un kī ko’ī mehmān-nawāzī nah kī. Isī daurān un ke Sardār ko bichçhū ne kāţ khāyā to woh (un Ṣahāba’e kirām ke pās ā kar) kăhne lage: kyā Āp ke pās ko’ī dawā yā dam karne wālā hai? Unhoṅ ne kahā: chūṅ-keh tum ne hamārī mehmān-nawāzī nahīṅ kī lehāẕā ham us waqt tak kuçh nahīṅ kareṅge jab tak tum hamāre sāth kuçh (mu‘āwaẓah) muqarrar nah kar lo. So unhoṅ ne kuçh bakriyāṅ denā manẓūr kiyā chunāṅ-cheh (un meṅ se ek ne) Sūra’e Fātiḥah paŗhī aur thūk muṅh meṅ jam‘a kar ke bichçhū ke kāţe kī jagah par thūk diyā to us kī taklīf (usī waqt) dūr ho ga’ī. Woh log (ṭai-shudah mu‘āmalahke muṭābiq) bakriyān le kar ā’e to un (Ṣaḥābah meṅ se ba‘ẓ) ne kahā keh (yeh bakriyāṅ) ham us waqt tak nahīṅ leṅge jab tak Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se in ke muta‘alliq pūçh nah leṅ. So jab unhoṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ (ḥāẓir ho kar) daryāft kiyā to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (sārā mārā sun kar) haṅs paŗe aur farmāyā: tumheṅ kaise ma‘lūm huwā keh

yeh (Sūrah Fātiḥah) dam karne kī chīz hai? Ḳhair tum woh bakriyāṅ le lo aur un meṅ merā ḥiṣṣah bhī nikālnā.”

Yeh Ḥadīs̱ muttafaq ‘alaih hai

379/18. “Ḥaẕrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu farmāte haiṅ keh Anṣār meṅ ek ḳhāndān thā jinheṅ Āle ‘Amr bin Ḥazm kahā jātā thā. Yeh (bichçhū, sāṅp wa-ġhairah zăhrīle jānwāroṅ ke) ḍaṅg kā dam karte the. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne dam se man‘a farmāyā to Āp kī ḳhidmat meṅ ḥāẕir huwe aur ‘arẕ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ne dam karne se man‘a farmā diyā jab-keh ham ḍaṅg kā dam karte haiṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne un se farmāyā: tum mujhe dam (ke kalimāt) sunā’o. Unhoṅ ne woh kalimāt sunā’e to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: in meṅ ko’ī ḥaraj kī bāt nahīṅ. Yeh to wa‘de haiṅ.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, ‘Abd al-Razzāq aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Hay<u>th</u>amī ne farmāyā: maiṅ kăhtā hūṅ keh yeh Ḥadīs̱ muḳhtaṣaran Ṣiḥāḥ meṅ maujūd hai aur is ke rijāl bhī ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl haiṅ siwā’e Qays bin Rabī‘ ke, aur inheṅ bhī Imām Shu‘bah aur <u>Th</u>awrī ne s̱iqah qarār diyā hai.

380/19. “Ek aur riwāyat meṅ Ḥaẓrat Jābir raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai, unhoṅ ne bayān farmāyā: ek ādamī bichçhū ke ḍaṅg kā dam kartā thā, phir Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne dam karne se man‘a farmā diyā to us ne ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Āp ne dam se man‘a farmā diyā hai jab-keh maiṅ bichçhū ke ḍase kā dam kiyā kartā thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum meṅ jo apne bhā’ī ko naf‘a dene kī isteṭā‘at rakhtā hai, woh dam kar liyā kare.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Abū Ya‘lá, Ṭaḥāwī, Ibn Ḥibbān aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̲ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

381/20. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jis shaḳhṣ ne shām ke waqt tīn daf‘ah yeh Du‘ā paṛhī: ﴿أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ﴾ (Maiṅ maḳhlūq ke shar se Allāh Ta‘ālá ke kalimāte tāmmah kī panāh māṅgtā hūṅ.) To us rāt sāṅp use ko’ī nuqṣān nahīṅ pahŏṅchā sakegā aur Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke ăhl meṅ se agar kisī insān ko sāṅp wa-ġhairah ḍas letā to Āp ṣallá Allāhu

‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam farmāte keh us ne woh kalimāt nahīṅ paṛhe.”

Is Ḥadīs̠ ko Imām Ḥākim, Qazwīnī aur Ḳhaṭīb Baġhdādī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̠ Imām Muslim ke sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

382/21. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Imām Ḥasan aur Imām Ḥusayn raḍiya Allāhu ‘anhumā par yeh kalimāt paṛh kar phūṅkā karte aur un se farmāte keh un ke jadde amjad (Ḥaẓrat Ibrāhīm ‘alayhi al-salām) bhī Ḥaẓrat Ismā‘īl ‘alayhi al-salām aur Ḥaẓrat Isḥāq ‘alayhi al-salām par yeh paṛh kar dam farmāyā karte the: ﴾أَعُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ﴿ (Maīṅ Allāh Ta‘ālá ke mukammal kalimāt kī panāh māṅgtā hūṅ har Shayṭān (ke shar) se, aur mūẕī jānwaroṅ aur ḥasharāt se aur har naẓare bad se).”

Ise Imām Buḳhārī, Tirmidhī, Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Nasā’ī ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̠ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

383/22. “Ḥaẓrat Abū Sa‘īd raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá

Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam, jinnāt aur insānoṅ kī naẓare bad se panāh māṅgā karte the, yahāṅ tak keh Muʻawwizatain (Sūra'e Falaq aur Sūra'e al-Nās) nāzil hū'īṅ. Un ke nuzūl par Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne in donoṅ iḳhtiyār farmāyā aur un ke siwā bāqī chīzoṅ ko çhoṛ diyā."

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā'ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

384/23. "Ḥaẓrat Abū Laylá raḍiya Allāhu ʻanhu ne farmāyā keh main Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ḥāẓir thā keh ek aʻrābīne bār-gāhe aqdas meṅ ḥāẓir ho kar ʻarẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Merā bhā'ī bīmār ho gyā hai. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne daryāft farmāyā: use kyā maraẓ hai? Us ne ʻarẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Use āseb hai. Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Jā'o use (yahāṅ) le ā'o woh aʻrābī use le āyā. To Āp ṣallá Allāhu ʻalayhi wa-ʻalá Ālihī wa-sallam ne use apne sāmne biṭhā kar Sūra'e Fātiḥah paṛhī. Phir Surah Baqarah kī shurūʻ kī chār āyāt aur phir dar-miyān kī do āyāt: ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ﴾ paṛhīṅ. Phir Āyatu al-Kursī aur Sūra'e Baqarah kī āḳhirī tīn āyāt

paṛhīṅ. Aur ek āyat Sūrah Āli ‘Imrān kī ġhāliban ﴾شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴿ paṛhī. Phir Sūrah A‘rāf kī ek āyat: ﴾إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ﴿ paṛhī. Aur ek āyat Sūrah Mu’minīn kī ﴾وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ لاَ بُرْهَانَ لَهُ بِهِ﴿ paṛhī. Aur ek āyat Sūrah Jin kī ﴾وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا﴿ paṛhī aur Sūrah al-Ṣāffāt kī shurū‘ kī das āyāt paṛhīṅ aur āḳhirī tīn āyāt Sūrah Ḥashr kī paṛhīṅ aur ﴾قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ﴿ aur Mu‘awwiẕatain (Sūrah Falaq aur Sūrah wa-al-Nās) paṛhīṅ to woh a‘rābī (usī waqt) achçhā ho kar khaṛā ho gayā jaise use kabhī ko’ī bīmārī hī nah thī.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ibn Mājah, Aḥmad, Ṭabarānī aur Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: Imām Buḳhārī wa Muslim ne is Ḥadīs̱ ke shurū‘ se āḳhir tak rāwiyoṅ ko qābile ḥujjat-o dalīl mānā hai siwā’e Abū Janāb Kalbī ke aur yeh Ḥadīs̱ măḥfūẓ aur ṣaḥīḥ hai.

﴾Ḥālate maraẓ meṅ aur marīẓ kī ‘iyādat ke waqt paṛhī jāne wālī Du‘ā’eṅ﴿

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝ مٰلِكِ يَوۡمِ
الدِّيۡنِ ۝ اِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسۡتَعِيۡنُ ۝ اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ
الۡمُسۡتَقِيۡمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِيۡنَ اَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ۙ غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ
عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ ۝

“Sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kī Parwarish farmāne wālā hai. Nihāyat Mehr-bān Bŏhat Raḥm farmāne wālā hai. Roze Jazā kā Mālik hai. (Ae Allāh!) Ham Terī hī ‘ibādat karte haiṅ aur ham Tujh hī se madad chāhte haiṅ. Hameṅ sīdhā rāstah dikhā. Un logoṅ kā rāstah jin par Tū ne in‘ām farmāyā. Un logoṅ kā nahīṅ jin par ġhaẓab kiyā gayā hai aur nah (hī) gum-rāhoṅ kā.”

2. وَيَشۡفِ صُدُوۡرَ قَوۡمٍ مُّؤۡمِنِيۡنَ ۝

“Aur īmān wāloṅ ke sīnoṅ ko shifā baḳhshegā.”

3. وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ.

“Ae logo! Be-shak tumhāre pās tumhāre Rab kī ṭaraf se naṣīḥat aur un (bīmāriyoṅ) shifā ā ga’ī hai jo sīnoṅ meṅ (poshīdah) haiṅ aur hidāyat ăhle īmān ke liye raḥmat (bhī).”

4. فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ.

“Is meṅ logoṅ ke liye shifā hai.”

5. وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ.

“Aur Ham ne Qurā’ān meṅ woh chīz nāzil farmā rahe haiṅ jo īmān wāloṅ ke liye shifā aur raḥmat hai.”

6. وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِيْنِ ۝

“Aur jab Maiṅ bīmār ho jātā hūṅ to Wohī mujhe shifā detā hai.”

7. قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ.

"Farmā dījiye: woh (Qur'ān) īmān wāloṅ ke liye hidāyat (bhī) hai aur shifā (bhī) hai."

al-Aḥādīthu wa-al-Āthār

385/1. "Ḥaẓrat Anas bin Mā·Ibn Kathīr fī al-Bidāyah wa-al-nihāyah, raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne ek aise shaḳhṣ kī 'iyādat kī jo (bīmārī se) chūze kī ṭarḥ lāġhar ho gayā thā, Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne use farmāyā: kyā tum Allāh Ta'ālá se kisī chīz kī Du'ā māṅgte the yā us se kisī chīz kā sawāl kiyā karte the, to us ne 'arẓ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Jī hāṅ! Maiṅ yeh sawāl kartā thā: ae Allāh! Tū mujhe Āḳhirat meṅ jo sazā dene wālā hai so us ke badlah meṅ mujhe dnyā meṅ hī sazā de de. Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Subḥān Allāh! (Ḥāl-āṅ-keh) tum is (ke ma'mūlī se 'azāb ko bhī bar-dāsht karne) kī ṭāqat nahīṅ rakhte yā farmāyā: tum is kī isteṭā'at nahīṅ rakhte. Tum ne yeh Du'ā kyūṅ nahīṅ kī: ﴿اَللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ (Ae hamāre Parwar-digār! Hameṅ dunyā meṅ (bhī) bhalā'ī 'aṭā farmā aur Āḳhirat meṅ (bhī) bhalā'ī (se nawāz) aur hameṅ Dozaḳh ke 'azāb se măḥfūẓ rakh.) Rāwī ne bayān kiyā keh Āp ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá

Ālihī wa-sallam ne us ke liye Allāh Ta‘ālá se Du‘ā kī to Allāh ne use shifā ‘aṭā farmā dī.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Muslim, Tirmidhī, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̲ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

386/2. “Ḥaẕrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat farmāte haiṅ keh maiṅ bīmār thā. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam mere pās se guzre to maiṅ kăh rahā thā: yā Allāh! Agar merī maut (qarīb) ā chukī hai to mujhe rāḥat baḳhsh, agar kuçh tāḳhīr hai to mujhe uṭhā le, agar āzmā’ish hai to mujhe ṣabr ‘aṭā farmā. Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: tum ne kyā kahā? Bayān kiyā keh maiṅ ne wohī kalimāt dŏhrā’e to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ apne pā’oṅ mubārak mār kar farmāyā: ﴾اَللَّهُمَّ، عَافِهِ أَوِ اشْفِهِ﴿ (Yā Allāh! Ise ‘āfiyat de. Yā farmāyā: shifā ‘aṭā farmā!) Rāwī Shu‘bah ko shak hai. Ḥaẕrat ‘Alī karrama Allāhu waj·hahu al-Karīm farmāte haiṅ keh is ke ba‘d mujhe kabhī dard kī shikāyat nahīṅ hū’ī.”

Ise Imām Tirmidhī, Nasā’ī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̲ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Aur Imāż Ḥāim

ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Bukhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

387/3. “Ḥaẕrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu re marwī hai kehhn yūṅ Du‘ā farmayā karte: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجُذَامِ وَمِنْ سَيِّئِ الْأَسْقَامِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ baraṣ, dīwānah-pan, koṛh aur jumlah mūẕī bīmāriyoṅ se terī panāh letā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Aḥmad, Ibn Ḥibbān aur Ṭabarāni ne riwāyat kiyā hai. Imām ne farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

388/4. “Ḥaẕrat Abū Dardā’ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh un ke pās ek ādamī āyā aur batlāyā keh us ke wālid kā peshāb band ho gayā hai, auruse peshāb meṅ pathrī kī shikāyat hai to unhoṅ ne use woh dam siḳhā diyā jo unhoṅ ne Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam se sun rakhā thā. (Aur woh yeh hai:) ﴿رَبُّنَا الَّذِي فِي السَّمَاءِ تَقَدَّسَ اسْمُكَ أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الأَرْضِ وَاغْفِرْ لَنَا حَوْبَنَا وَخَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِيْنَ فَأَنْزِلْ شَفَاءً مِنْ شِفَائِكَ وَرَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ عَلَى هَذَا الْوَجِعِ﴾ (Hamārā Rab woh hai, jis kī bādshāhat āsmānoṅ meṅ bhī hai. (Ae mere Rab!) Terā nām pāk hai, aur terī bādshāhat āsmān aur zamīn meṅ hai jaisā keh terī raḥmat āsmān meṅ hai aisī hī raḥmat zamīn par bhī nāzil

farmā aur hamāre gunāh aur laġhzisheṅ mu‘āf farmā. Tū Ṭayyib logoṅ kā Rab hai, so tū apnī shifā’ aur raḥmat is dard meṅ mubtalā shaḳhṣ par nāzil farmā.) To woh shaḳhṣ ṣeḥḥat-yāb ho jāta hai. Phir Āp ne use ḥukm diyā keh woh bhī apne wālid o isī Du‘ā ke sāth dam kare, us ne aisā hī kiyā to us ke wālid ṣeḥḥat-yāb ho ga’e.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai, maẕkūrah alfāẓ Nasā’ī ke haiṅ. Imām ne farmāyā: Yeh Ḥadīs̱ ṣaḥīḥul-isnād hai.

389/5. “Ḥaẕrat Sa‘d bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne Allāh Ta‘ālá ke farmān ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِيْنَ﴾ (tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ terī ẕāt pāk hai, be-shak maiṅ hī (apnī jān par) ziyādatī karne wāloṅ meṅ se thā) ke muta‘alliq farmāyā: jo Musalmān apnī bīmārī ke daurān is ke tawassul se chālīs daf‘ah Du‘ā kare, phir woh us bīmārī meṅ faut ho jā’e to use shahīd kā s̱awāb miltā hai aur agar woh shifā-yāb ho jā’e to us ke tamām gunāh baḳhṣ diye jāte haiṅ.”

Ise Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai.

390/6. "Ḥaẓrat Wāthilah bin al-Asqa‘ raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh ek shaḳhṣ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāh meṅ apne gale meṅ shadīd taklīf kī shikāyat kī to Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: apne ūpar Qur'ān Majīd kī tilāwat ko lāzim kar lo (gale kī taklīf jātī rahegī)."

Is Ḥadīs ko Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

391/7. "Ḥaẓrat Ṭalḥah bin Maṣraf raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh keh kahā jātā thā keh be-shak marīẓ ke qarīb jab Qur'ān paṛhā jātā hai to woh apnī taklīf meṅ ifāqah măḥsūs kartā hai, aur woh kăhte haīṅ keh maiṅ Ḥaẓrat Ḳhaythamah raḍiya Allāhu ‘anhu kī ‘iyādat ke liye gayā to maiṅ ne un se kahā keh maiṅ āj Āp ko beh-tar ḥālat meṅ dekh rahā hūṅ to unhoṅ ne farmāyā: (āj) mere pās Qur'ān Majīd paṛhā gayā hai (yeh usī kī barakat se huwā hai)."

Is Ḥadīs ko Imām Bayhaqī ne riwāyat kiyā hai.

392/8. "Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Āp ne farmāyā: pāṅch chīzeṅ nisyān (ya‘nī bhūlne kī bīmārī) dūr kartī haiṅ, ḥāfiẓah meṅ iẓāfah

kartī haiṅ aur balġham ko ḳhatm kartī haiṅ (woh chīzeṅ yeh haiṅ:) miswāk, rozah, Qur’ān Majīd kī tilāwat, shăhd aur dūdh.”

Ise Imām Daylamī ne riwāyat kiyā hai.

﴿Mayyit ke liye aur ziyārate qubūr ke waqt paṛhī jāne wālī du‘āeṅ﴾

al-Āyātu al-Qur’ānīyah

1. إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ○

“Be-shak ham bhī Allāh hī kā (māl) haiṅ aur ham bhī Usī kī ṭaraf palaṭ kar jāne wāle haiṅ.”

2. تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا وَّ أَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ ○

“Mujhe ḥālate Islām par maut denā aur mujhe ṣāleḥ logoṅ ke sāth milā de.”

3. مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَ فِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَ مِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى ○

“(Zamīn kī) isī (miṭṭī) se Ham ne tumheṅ paidā kiyā aur isī meṅ Ham tumheṅ lauṭā’eṅge aur isī se Ham tumheṅ dūsrī martabah (phir) nikāleṅge.”

4. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ لِاِخْوَانِنَا الَّذِيْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِيْمَانِ وَ لَا تَجْعَلْ فِيْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَآ اِنَّكَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝

“Aur woh log (bhī) jo un (Muhājirīn-o Anṣār) ke ba‘d ā’e (aur) ‘arẓ karte haiṅ: Ae hamāre Rab! Hameṅ baḳhsh de aur hamāre un bhā’iyoṅ ko bhī, jo īmān lāne meṅ ham se āge baṛh ga’e aur hamāre diloṅ meṅ īmān wāloṅ ke liye ko’ī kīnah aur buġhẓ bāqī nah rakh. Ae hamāre Rab! Be-shak Tū Bŏhat Shafqat farmāne wālā Bŏhat Raḥm farmāne wālā hai.”

<u>al-Aḥādīthu wa-al-Āthār</u>

393/1. “Ḥaẓrat Ummi Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān kartī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum kisī marīẓ yā mayyit ke pās jā’o to (us ke bāre meṅ) kalima’e ḳhair (ya‘nī achçhī bāt) kaho kyūṅ-keh firishte tumhārī Du‘ā par āmīn kăhte haiṅ. Ḥaẓrat Ummi Salamah raḍiya Allāhu ‘anhā farmātī haiṅ keh jab (un ke shauhar) Ḥaẓrat Abū Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu faut ho ga’e to maiṅ ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat aqdas meṅ ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! (Mere shauhar) Abū Salamah

faut ho ga’e, Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh Du‘ā paṛho: ﴿اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلَهُ وَأَعْقِبْنِي مِنْهُ عُقْبَى حَسَنَةً﴾ (Ae Allāh! Merī aur mere shauhar kī maġhfirat farmā aur un ke ba‘d mere liye un se achçhā shaḳhṣ muqarrar kar de.) Phir Allāh Ta‘ālá ne mere liye un ke ba‘d un se beh-tar ya‘nī Muḥammad Muṣṭafá ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko muqarrar farmā diyā (ya‘nī zaujīyate Rasūl ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam meṅ āne kā sharaf ḥāṣil huwā).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Tirmidhī, Nasā’ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: Ḥaẕrat Ummi Salamah raḍiya Allāhu ‘anhu kī Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai.

394/2. “Ḥaẕrat Abū Ibrāhīm Ash·halī raḍiya Allāhu ‘anhu apne wālid se riwāyat karte haiṅ. Woh bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Namāz janāzah meṅ yeh Du‘ā paṛhte the: ﴿اَللَّهُمَّ، اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا﴾ (Ae Allāh! Hamāre zindoṅ, murdoṅ, ḥāẕir, ġhā’ib, çhoṭoṅ, baṛoṅ, mardoṅ aur ‘auratoṅ sab ko baḳhsh de.) Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu kī riwāyat meṅ iẕādah hai: ﴿اَللَّهُمَّ، مَنْ أَحْيَيْتَهُ إِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيْمَانِ﴾ (Ae Allāh! Ham meṅ

se jise zindah rakhe use Islām par zindah rakh aur jise maut de use īmān par maut de).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Tirmi<u>dh</u>ī, Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmi<u>dh</u>ī ne farmāyā: Abū Ibrāhīm ke wālid kī riwāyat ḥasan ṣaḥīḥ hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur is ke dīgar shawāhid bhī ṣaḥīḥ Muslim kī sharā’iṭ par maujūd haiṅ.

395/3. “Ḥaẓrat ‘Awf bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek janāze kī Namāz paṛhī aur maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko yeh Du‘ā māṅgte huwe sunā: ﴿اَللّٰهُمَّ، اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلْجٍ وَبَرَدٍ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ﴾ (Ae Allāh! Ise baḳhsh de, is par raḥm farmā, ise mu‘āf farmā, ise ‘āfiyat meṅ rakh, is kī achçhī mehmān-nawāzī farmā, is ke madḳhal ko wasī‘ kar, ise pānī, barf oloṅ se dho de, ise gunāhoṅ se is ṭarḥ ṣāf kar de jaise safed kapṛe ko mail se ṣāf kar diyā jāta hai, ise (dunyāwī) ghar ke badlah meṅ achçhā ghar ‘aṭā farmā aur (dunyāwī) ghar wāloṅ ke badlah meṅ achçhe ghar wāle ‘aṭā

farmā aur (dunyā kī) bīwī ke badle meṅ achchī bīwī 'aṭā farmā. Ise 'azābe qabr aur 'azābe Dozaḳh se măḥfūẓ rakh.) Ḥaẓrat 'Awf raḍiya Allāhu 'anhu ne farmāyā keh is mayyit ke liye Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam kī yeh Du'ā sun kar (us waqt) maiṅ ne yeh tamannā kī keh kāsh yeh merī mayyit hotī."

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Tirmidhī, Nasā'ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan ṣaḥīḥ hai.

396/4. "Ḥaẓrat Ma'qil bin Yasār raḍiya Allāhu 'anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu 'alayhi wa-'alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Sūrah Yā-sīn Qur'ān kā dil hai ise jo shaḳhṣ bhī ḳhāliṣaṫan Allāh Ta'ālá aur dāre Āḳhirat ke liye paṛtā hai to us ke gunāh baḳhsh diye jāte haiṅ. Ise apne murdoṅ par paṛhā karo."

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā'ī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Mazkūrah alfāẓ Nasā'ī ke haiṅ. Imām Haythamī ne farmāyā: is Ḥadīs ko Imām Aḥmad ne riwāyat kiyā, aur is meṅ unhoṅ ne ek rāwī kā nām bayāṅ kiyā. 'Ilāwah azīṅ baqīyah rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

397/5. "Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu 'anhu se marwī hai keh maiṅ ne sunā keh Ḥuẓūr Nabīye

Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum mayyit par Namāze janāzah paṛho to ḳhulūṣ dil se us ke liye Du‘ā kiyā karo.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai.

398/6. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin ‘Umar raḍiya Allāhu ‘anhumā bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: jab tum apne murdoṅ ko qabr meṅ rakh tū (yūṅ) kaho: ﴿بِاسْمِ اللهِ وَعَلَى سُنَّةِ (وفي رواية: وَعَلَى مِلَّةِ) رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ﴾ (Allāh Ta‘ālá ke nām ke sāth aur Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Sunnat yā Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī millat par (use tere sipurd karte haiṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Nasā’ī, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Ḥibbān ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

399/7. “Ḥaẓrat Wāthilah bin Ashqa‘ raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne hameṅ ek Musalmān shaḳhṣ kī Namāze janāzah paṛhā’ī to maiṅ ne Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá

Ālihī wa-sallam ko yeh Du‘ā farmāte huwe sunā: ﴿اَللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ فِي ذِمَّتِكَ فَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ﴾ (Ae Allāh! Fulān bin fulāṅ tere sipurd hai. Pas tū ise qabr kī āzmā'ish se bachā.) Rāwī ‘Abd al-Raḥmān ne yeh alfāẓ bayān kiye: ﴿مِنْ ذِمَّتِكَ وَحَبْلِ جِوَارِكَ فَقِهِ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ وَأَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَمْدِ، اَللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾ (Ae Allāh! (Yeh merā ghulām) tere sipurd hai aur terī raḥmat kā sahārā letā hai. Lehāzā ise qabr kī āzmā'ish aur Dozakh ke ‘azāb se bachā aur tū pūrā ajr dene wālā aur mustaḥiqe ta‘rīf hai. Ae Allāh! Ise bakhsh de aur is par raḥm farmā be-shak tū bakhshne wālā mehr-bān hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

400/8. “Ḥaẓrat Buraydah raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam unheṅ ta‘līm dete the keh jab woh qabristān jā'eṅ to yūṅ kaheṅ: ﴿اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ لَلَاحِقُوْنَ أَسْأَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ﴾ (Ae Musalmānoṅ aur Mominoṅ kī millat se ta‘alluq rakhne wālo! Tum par salāmatī ho, in shā' Allāh ham bhī tumhāre sāth ā mileṅge, maiṅ Allāh Ta‘ālá se apne aur tumhāre liye ‘āfiyat kā sawāl kartā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Muslim, Nasā’ī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

401/9. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh maiṅ ne ek rāt Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko (apnī jagah par maujūd) nah pāyā (talāsh karne par) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ko Baqī‘ ke qabristān meṅ maujūd pāyā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (ăhle qabristān se) farmāyā: ﴿اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ أَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَإِنَّا بِكُمْ لَاحِقُونَ اَللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُمْ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُمْ﴾ (Ae Momin qaum kī millat se ta‘alluq rakhne wālo! Tum par salāmatī ho, tum hamāre pesh-rau ho aur ham (bhī ‘an-qarīb) tum se ā milne wāle haiṅ. Ae Allāh! Tū hamen in ke ajr se măḥrūm nah rakh aur in ke ba‘d hameṅ fitnah meṅ bhī mubtalā nah karnā).”

Ise Imām Ibn Mājah, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai.

﴿Jāme‘ Mās̠ūrah Du‘ā’oṅ aur Az̠kār kā bayān﴾

402/1. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: āzmā’ish kī saḳhtī se, bad-baḳhtī ke āne se, burī taqdīr se aur dushmanoṅ ke tamasḳhur se Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅgā karo.”

Yeh Ḥadīs̠ muttafaq ‘alaih hai..

403/2. “Ḥaẓrat Abū Mālik (al-Ashja‘ī) apne wālid raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī ḳhidmat meṅ ek shaḳhṣ ne ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Jab maiṅ apne Rab se Du‘ā karūṅ to kyā kahūṅ? Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā keh yeh kaho: ﴿اَللّٰهُمَّ، اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَعَافِنِي، وَارْزُقْنِي﴾ (Ae Allāh! Mujhe baḳhsh de, mujh par raḥm farmā, mujhe ‘āfiyat de aur mujhe irzqe (ḥalāl) ‘aṭā farmā.) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne apne aṅgūṭhe ke siwā tamām uṅgliyāṅ jam‘a farmā’īṅ aur farmāyā: yeh kalimāt tumhārī dunyā aur Āḳhirat ke liye jāme‘ haiṅ.”

Is Ḥadīs ko Imām Muslim, Ibn Mājah aur Ibn Ḳhuzaymah ne riwāyat kiyā hai.

404/3. “Ḥazrat ‘Abd Allāh bin Yazīd Ḳhaṭmī al-Anṣārī raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuzūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī Du‘ā meṅ yeh kalimāt kahā karte the: ﴿اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يَنْفَعُنِي حُبُّهُ عِنْدَكَ، اَللّٰهُمَّ مَا رَزَقْتَنِي مِمَّا أُحِبُّ فاجْعَلْهُ قُوَّةً لِي فِيْمَا تُحِبُّ، اَللّٰهُمَّ وَمَا زَوَيْتَ عَنِّي مِمَّا أُحِبُّ فاجْعَلْهُ فَرَاغاً لِي فِيْمَا تُحِبُّ﴾ (Yā Allāh! Mujhe apnī maḥabbat ‘aṭā farmā aur har us zāt kī maḥabbat ‘aṭā farmā, jis kī maḥabbat mujhe terī bār-gāh meṅ naf‘a de. Yā Allāh! Jo tū ne mujhe merī pasand meṅ se rizq ‘aṭā farmāyā use apnī maḥabbat meṅ merī qūwat-o ṭāqat banā aur merī pasand meṅ se jo tū ne mujh se rok rakhe to mujhe apnī mǎḥbūb chīzoṅ meṅ maṣrūf rakh kar un se fārighul-bāl banā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Abī Shaybah aur Ibn Mubārak ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai.

405/4. “Ḥazrat Abū Dardā’ raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuzūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: Ḥazrat Dāwūd ‘alayhi al-salām kī Du‘ā’oṅ meṅ se ek Du‘ā yeh hai: ﴿اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي

حُبَّكَ، اَللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ﴾ (Yā Allāh! Maiṅ tujh se terī maḥabbat, tujh se maḥabbat karne wāloṅ kī maḥabbat, aur terī maḥabbat paidā karne wāle ‘amal kā sawāl kartā hūṅ. Yā Allāh! Apnī maḥabbat mere liye, mere nafs, merī aulād aur (shadīd garmī meṅ) ṭhanḍe pānī se bhī ziyādah măhbūb banā de.) Rāwī bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam, Ḥaẓrat Dāwūd ‘alayhi al-salām kā jab bhī zikr farmāte aur Āp se ko’ī bāt naql karte waqt farmāte woh (apne daur ke) insānoṅ meṅ sab se ziyādah ‘ibādat-guzār insān the.”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Abū Nu‘aym aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Aur Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

406/5. “Ḥaẓrat Shakal bin Ḥumayd raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat bayān farmāte haiṅ keh main ne Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī bār-gāhe aqdas meṅ ḥāẓir ho kar ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mujhe aisī Du‘ā batā’iye jis ke zarī‘e main Allāh Ta‘ālá kī panāh māṅgā karūṅ. To Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne merā hāth pakaṛ kar farmāyā: yeh kahā karo: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِن شَرِّ سَمْعِي وَمِنْ شَرِّ بَصَرِي وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي

﴾وَمِن شَرِّ قَلْبِي وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّي﴿ Yā Allāh! Maiṅ tujh se apnī samā‘at, apnī baṣārat, apnī zabān, apne dil aur apnī sharm-gāh kī shar se terī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Abū Dāwud, Nasā’ī aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai. Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: is Ḥadīs̱ kī sanad ṣaḥīḥ hai.

407/6. “Ḥaz̤rat Mu‘ādh bin Jabar raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne ek shaḳhṣ ko yeh Du‘ā karte sunā: ﴾اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ﴿ (Yā Allāh! Maiṅ tujh se pūrī-pūrī ne‘mat kā sawāl kartā hūṅ.) Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (daryāft) farmāyā: pūrī-pūrī ne‘mat kyā hai? Us ne ‘arz̤ kiyā: (yā Rasūl Allāh!) Yeh Du‘ā māṅgne se merā maqṣad beh-tarī kā irādah thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: pūrī ne‘mat to Jannat meṅ dāḳhil honā aur Jahannam se najāt hai.”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai aur Imām Zayla‘ī ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai.

408/7. “Ḥaẓrat ‘Imran bin Ḥuṣayn raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat farmāte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mere wālid se (jab-keh unhoṅ ne abhī qubūle Islām nahīṅ kiyā thā) farmāyā: ae Ḥuṣayn! Āj kal tum kitne ma‘būdoṅ ko pūjte ho? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: çhe zamīn meṅ aur ek āsmān meṅ. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne daryāft farmāyā: tumhārī ummīd-o ķhauf in meṅ se kis ke sāth wābastah hai? Unhoṅ ne ‘arẓ kiyā: āsmān wāle Rab ke sāth. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: ae Ḥusayn! Agar tum Islām lāte to maiṅ tumhen do naf‘a-baķhṣ kalimāt sikhātā. Ḥaẓrat ‘Imran farmāte haiṅ jab Ḥaẓrat Ḥuṣayn raḍiya Allāhu ‘anhu īmān le ā’e to ‘arẓ kiyā: yā Rasūl Allāh! Mujhe woh kalimāt sikhā’iye jin kā Āp ne mujh se wa‘dah farmāyā thā. Āp ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: paṛho: ﴿اَللَّهُمَّ، أَلْهِمْنِي رُشْدِي وَأَعِذْنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي﴾ (Yā Allāh! Mujhe merī hidāyat (kī rāh) dikhā aur mujhe mere nafs ke shar se măḥfūẓ rakh).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Ḥumayd ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs ḥasan hai. Imām ‘Asqalānī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

Aur Imām Ḥākim ne yeh iẕāfah farmāyā: ﴿اَللَّهُمَّ، قِنِي شَرَّ نَفْسِي، وَاعْزِمْ لِي عَلَى أَرْشَدِ أَمْرِي، اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَخْطَأْتُ، وَمَا عَمَدْتُ، وَمَا عَلِمْتُ وَمَا جَهِلْتُ﴾ (Ae Allāh!) Mujhe mere nafs ke shar se măḥfūẓ farmā, aur mujhe mere ṣaḥīḥ kām kī himmat ‘aṭā farmā. (Ae Allāh! Maiṅ mere nafs ke shar se măḥfūẓ farmā, aur mujhe mere ṣaḥīḥ kām kī himmat ‘aṭā farmā. Ae Allāh! Maiṅ ne jo gunāh çhup kar kiye yā e‘lāniyah kiye, jo ḳhaṭa’an kiye yā ‘amdan kiye, jinheṅ maiṅ jāntā hūṅ aur jinheṅ maiṅ nahīṅ jāntā sab mu‘āf farmā de).”

Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par saḥīḥ hai.

409/8. “Ḥaẕrat Mu‘ā<u>dh</u> bin Jabal raḍiya Allāhu ‘anhu ṭawīl riwāyat meṅ bayān karte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: rāt ko nīṅd se be-dār huwā, wuẕū kiyā, aur jitnī Allāh ne ṭāqat dī Namāz (tahajjud) adā kī, phir Namāz hī maiṅ mujhe ūṅgh ā ga’ī aur merā jism (nīṅd kī waj·h se) bojhal ho gayā, achānak maiṅ ne ḳhuḍ ko apne Rab Ta‘ālá ke pās yā jo keh nihāyat hī ḥasīn ṣūrat meṅ thā. Allāh Ta‘ālá ne farmāyā: Ae Muḥamnmad! Maiṅ ne ‘arẕ kiyā: ae mere Rab! Hāẕīr hūṅ. Rab Ta‘ālá ne farmāyā: Mala’ul-a‘lá ke firishte kis chīz par jhagṛā kar rahe

haiṅ? Maiṅ ne ‘arẓ kiyā: ae mere Rab! Maiṅ nahīṅ jāntā. Aisā Āp ne tīn martabah farmāyā. Āp farmāte haiṅ: phir maiṅ ne dekhā keh Allāh Ta‘ālá ne apnā daste qudrat mere kandhoṅ ke dar-miyān rakh diyā, yahāṅ tak keh maiṅ ne us ke poroṅ kī ṭhanḍak apnī çhātiyoṅ ke dar-miyān măḥsūs kī, phir mere liye har chīz raushan wa numāyāṅ ho ga'ī, aur maiṅ ne har chīz jān lī. Allāh Ta‘ālá ne farmāyā: māṅgeṅ, kaheṅ: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ المَسَاكِيْنِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُوْنٍ، أَسأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ﴾ Ae Allāh! Maiṅ tujh se nek kāmoṅ ke karne, bure kāmoṅ ko tark karne aur masākīn kī maḥabbat kā sawāl kartā hūṅ aur yeh keh tū mujhe baḳhsyh de aur mujh par raḥm farmā. Aur agar tū kisī qaum ko āzmā'ish meṅ ḍālne kā irādah farmā'e to mujhe ba-ġhair āzmā'ish meṅ ḍāle maut de denā. Maiṅ tujh se terī maḥabbat, aur us shaḳhṣ kī maḥabbat jo tujh se maḥabbat kartā hai aur us ‘amal kī maḥabbat jo mujh se terī maḥabbat ke qarīb kar de kā, kā sawāl kartā hūṅ.) Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: yeh kalimāte Ḥaq haiṅ inheṅ paṛho aur sīkho.”

Is Ḥadīs̲ ko Imām Tirmidhī, Mālik, Aḥmad, Ibn Ḥumayd aur Ibn Abī ‘Āṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Tirmidhī ne farmāyā: maiṅ ne Imām

Muḥammad bin Ismā‘īl (ya‘nī Imām Buḳhārī) se is Ḥadīs̱ ke bāre meṅ pūçhā to Āp ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan ṣaḥīḥ hai. Imām Ḥākim ne bhī farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Buḳhārī kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai, Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl s̱iqah haiṅ.

410/9. “Ḥaz̤rat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh Ḥuz̤ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne yeh Du‘ā farmā’ī: ﴿اَللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ﴾ (Yā Allāh! Tū ne jo ‘ilm ‘aṭā farmāyā us se mujhe naf‘a de aur (mazīd) naf‘a baḳhsh ‘ilm ‘aṭā farmā. Aur mere ‘ilm meṅ iz̤āfah farmā. Aur har ḥāl meṅ Allāh Ta‘ālá kā shukr hai aur maiṅ Ăhle Jahannam ke ḥāl se Allāh Ta‘ālá kī panāh chāhtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Tirmidhī, Ibn Mājah, Nasā’ī aur Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne yeh iz̤āfah farmāyā: ﴿وَارْزُقْنِي عِلْمًا تَنْفَعُنِي بِهِ﴾ (aur mujhe aisā ‘ilm ‘aṭā farmā jis ke z̲arī‘e tū mujhe (dunyā wa Āḳhirat meṅ) naf‘a ‘aṭā farmā’e.” Imām Tirmidhī ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ ḥasan hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

411/10. “Ḥaz̤rat ‘Umar bin Ḳhaṭṭāb raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh unhoṅ ne bayāṅ farmāyā keh

Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe yeh Du‘ā sikhā’ī: ﴿اَللَّهُمَّ اجْعَلْ سَرِيْرَتِي خَيْراً مِنْ عَلَانِيَتِي وَاجْعَلْ عَلَانِيَتِي صَالِحَةً، اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ صَالِحِ مَا تُؤْتِي النَّاسَ مِنَ المَالِ والأَهْلِ وَالْوَلَدِ غَيْرِ الضَّالِّ وَلَا المُضِلِّ﴾ (Yā Allāh! Mere bāṭin ko mere ẓāhir se beh-tar banā aur mere ẓāhir ko bhī achḉhā farmā de. Yā Allāh! Maiṅ tujh se is nek kamā’ī, ṣāleḥ ăhle ķhānah aur ṣāleḥ aulād kā sawāl kartā hūṅ. Jo tū logoṅ ko ‘aṭā farmātā hai jo nah to gum-rāh hūṅ aur nah hī gum-rāh karne wāle).”

Is Ḥadīs ko Imām Tirmidhī, Ibn Abī Shaybah aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai.

412/11. “Ḥaẓrat Abū al-Yasar raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yūṅ Du‘ā farmāyā karte the: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَدْمِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ التَّرَدِّي وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ وَالْحَرَقِ وَالْهَرَمِ وَأَعُوْذُ بِكَ أَنْ يَتَخَبَّطَنِيَ الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ وَأَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَمُوْتَ فِي سَبِيْلِكَ مُدْبِرًا وَأَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَمُوْتَ لَدِيْغًا﴾ Ae Allāh! Maiṅ kisī chīz ke nīche dab kar mar jāne aur ūṅchī jagah se gir kar marne se terī panāh letā hūṅ aur ḍūbne, jalne aur bŏhat būṛhā hone se terī panāh letā hūṅ. Aur maiṅ terī panāh letā hūṅ keh maut ke waqt Shayṭān mujhe ķhabṭī banā’e aur maiṅ terī rāh se pīṭh pher kar bhāgte huwe māre jāne se terī panāh

letā hūṅ aur kisī zăhrīle jānwar ke kāṭne se mar jāne se terī panāh letā hūṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Aḥmad aur Ibn Abī ‘Āṣim ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadīs kī sanad ṣaḥīḥ hai.

413/12. “Ḥaẕrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī hai woh bayān farmāte haiṅ keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam yūṅ Du‘ā farmāte the: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْأَرْبَعِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ chār chīzoṅ se terī panāh letā hūṅ, us ‘ilm se jo naf‘a nah de, aur us dil se jis meṅ (terī) ḳhashīyat nah ho, aur us nafs se jo ser nah ho aur us Du‘ā se jo qubūl nah ho).”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī, Ibn Mājah aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai aur Ḥaẕrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu se marwī us kī tā’īd meṅ aur shawāhid bhī haiṅ.

414/13. “Ḥaẕrat Ḥanẕalah bin ‘Alī se riwāyat hai keh Ḥaẕrat Miḥjan bin al-Adra‘ raḍiya Allāhu ‘anhu ne farmāyā keh Ḥuẕūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu

‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (ek martabah) masjid meṅ dāḳhil huwe to ek ādamī apnī Namāz pūrī kar ke tashahhud paṛhte huwe kăh rahā thā: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا أَللّٰهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوْبِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ﴾ ﴿Ae Allāh! Maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ, ae Allāh tū akelā hai, be-niyāz hai, nah (tū ne) kisī ko paidā kiyā aur nah (tū) kisī se paidā huwā hai aur terī bar-ā-barī karne wālā ko’ī ek bhī nahīṅ (tujhe se iltejā’ se) keh tū mere gunāhoṅ ko baḳhsh de, be-shak tū baḳhsh dene wālā mehr-bān hai.﴾ Rāwī kā bayān hai keh (us shaḳhṣ kī yeh Du‘ā sun kar) Ḥuẓūr ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne tīn bār farmāyā: ise baḳsh diyā gayā, ise baḳhsh diyā gayā, ise baḳhsh diyā gayā.

Is Ḥadīs̱ ko Imām Abū Dāwūd, Nasā’ī aur Aḥmad ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Imām Mizzī ne farmāyā: ise Imām Abū Dāwūd ne Imām Abū Ma‘mar se riwāyat kiyā hai jin ke ‘ulū martabat par hameṅ un se muwāfaqat hai.

415/14. “Ḥaẓrat Anas raḍiya Allāhu ‘anhu se riwāyat hai keh woh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth

baiṭhe huwe the aur ek ādamī Namāz paṛh rahā thā, phir us ādamī ne Du‘ā kī: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيْعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ يَا ذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se sawāl kartā hūṅ kyūṅ-keh tamām ta‘rīf tere liye hī hai. Tere siwā ko’ī ma‘būd nahīṅ, tū hī bŏhat ziyādah eḥsān farmāne wālā hai. Āsmānoṅ aur zamīn kā paidā karne wālā hai. Ae buzurgī aur bi-al-ḳhshish wāle! Ae hameshah zindah! Ae hameshah qā’im răhne wāle! (Merī Du‘ā qubūl farmā).” To Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne (us kī Du‘ā sun kar) farmāyā: is shaḳhṣ ne Allāh Ta‘ālá ke (is) isme aẓīm ke wāsiṭe se Du‘ā kī hai jis ke sāth Du‘ā kī jā’e to (lāzimī qubūl ho aur jis ke wāsiṭah se māṅgā jā’e to woh ẓarūr ‘aṭā farmātā hai.”

Is Ḥadīs ko Imām Abū Dāwūd, Tirmidhī, Nasā’ī aur Ibn Mājah ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs Imām Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

416/15. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā bayān farmātī haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne unheṅ yeh ta‘līm farmā’ī thī: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ

وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ. اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se tamām ḳhair māṅgtā hūṅ. Dunyā kī bhī aur Āḳhirat kī bhī jo mujhe ma‘lūm hai aur jis kā mujhe ‘ilm nahīṅ. Maiṅ dunyā aur Āḳhirat ke har shar se terī panāh māṅgtī hūṅ jis kā mujhe ‘ilm hai aur jis kā mujhe ‘ilm nahīṅ us se bhī. Ae Allāh! Maiṅ tujh se woh bhalā’ī māṅgtī jo tujh se tere bande aur Nabī ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne māṅgī aur maiṅ terī panāh māṅgtī hūṅ Dozaḳh se aur har us qaul-o ‘amal se jo Dozaḳh ke qarīb kare aur maiṅ tujh se yeh sawāl kartī hūṅ keh tū ne merī bābat jo faiṣalah farmāyā hai use ḳhair banād de).”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Ibn Mājah, Aḥmad, Ibn Abī Shaybah aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadī<u>s</u> ṣaḥīḥul-isānd hai.

417/16. “Ḥaẓrat ‘Ā’ishah Ṣiddīqah raḍiya Allāhu ‘anhā se riwāyat hai, unhoṅ ne farmāyā keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam Du‘ā meṅ jāme‘ kalimāt ko pasand farmāte aur jo aise nah hote to unheṅ çhoṛ dete.”

Is Ḥadī<u>s</u> ko Imām Abū Dāwūd, Aḥmad aur Ibn Abī Shaybah ne riwāyat kiyā hai.

418/17. “Ḥaẓrat Abū Hurayrah raḍiya Allāhu ‘anhu riwāyat karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: kyā tum pasand karte ho keh tum Du‘ā meṅ ḳhūb koshish karo? To yūṅ kaho: ﴿اَللَّهُمَّ، أَعِنَّا عَلَى شُكْرِكَ وَذِكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ﴾ (Ae Allāh! Terā shukr adā karne, terā zikr karne aur aḥsan ṭariqe se terī ‘ibādat karne kī hameṅ madad wa taufīq ‘aṭā farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Aḥmad, Ḥākim aur Abū Nu‘aym ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne riwāyat kiyā hai. yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai aur Imām Haythamī ne farmāyā: aur is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ siwā’e Mūssá bin Ṭāriq ke aur woh siqah haiṅ.

419/18. “Ḥaẓrat Sa‘īd bin Jubayr raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥaẓrat Ibn ‘Abbās raḍiya Allāhu ‘anhumā farmāyā karte the: is Ḥadīs ko yād kar lo, aur woh ise Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam tak marfu‘an riwāyat karte the, aur woh in alfāẓ ke zarī‘e do ruknoṅ ke dar-miyān Du‘ā māṅgā karte the: ﴿رَبِّ، قَنِّعْنِي بِمَا رَزَقْتنِي وَبَارِكْ لِي فِيْهِ وَاخْلُفْ عَلَيَّ كُلَّ غَائِبَةٍ لِي بِخَيْرٍ﴾ (Ae mere Rab! Tū ne jo rizq mujhe ‘aṭā kiyā hai us par mujhe qāne‘ rakh aur us meṅ barakat ‘aṭā farmā

aur har jagah merī ġhair-maujūdagī meṅ tū merā muḥāfiẓ ban jā).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Ḳhuzaymah, Ibn Abī Shaybah aur Buḳhārī ne **‘al-Adab al-mufrad’** meṅ riwāyat kiyā hai aur Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh hadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

420/19. “Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī Du‘ā’oṅ meṅ se yeh Du‘ā bhī thī: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنَّا نَسْأَلُكَ مُوْجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ وَالْغَنِيْمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ بِعَوْنِكَ مِنَ النَّارِ﴾ (Ae Allāh! Ham tujh se terī raḥmat ke zarā’e‘ aur terī baḳhshish aur har gunāh se salāmatī kā sawāl karte haiṅ aur har nekī kī ġhanīmat aur Jannat meṅ kām-yābī aur terī madad-o nuṣrat se āg se najāt kā sawāl karte haiṅ).”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim aur Ibn Sarāyā ne riwāyat kiyā aur donoṅ ne farmāyā: yeh Ḥadīs Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai.

421/20. “Ḥaẓrat Buraydah Aslamī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne mujhe farmāyā: (apnī Du‘ā’oṅ meṅ yūṅ) kaho: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي ضَعِيْفٌ فَقَوِّ فِي رِضَاكَ ضَعْفِي وَخُذْ لِي الْخَيْرِ بِنَاصِيَتِي وَاجْعَلِ الْإِسْلَامَ

مُنْتَهَى رِضَائِي، اَللَّهُمَّ إِنِّي ضَعِيفٌ فَقَوِّنِي وَإِنِّي ذَلِيْلٌ فَأَعِزَّنِي وَإِنِّي فَقِيْرٌ فَارْزُقْنِي﴿
(Ae Allāh! Kam-zor hūṅ tū merī kam-zorī ko apnī riẓā meṅ ṭāqat-war kar de, aur mujhe peshānī se pakaṛ kar ḳhair tak pahŏṅchā (ya‘nī mere muqaddar meṅ hī ḳhair likh de) aur Islām ko merī riẓā kī intehā banā de, ae Allāh! Be-shak maīṅ kam-zor hūṅ tū mujhe ṭāqat-war banā de aur maiṅ zalīl-o ruswā hūṅ to mujhe ‘izzat-dār banā de aur maiṅ faqīr hūṅ mujhe rizq ‘aṭā farmā de).”

Is Ḥadīs ko Imām Ḥākim, Ibn Abī Shaybah aur ‘Abd al-Razzāq ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs ṣaḥīḥul-isānd hai.

422/21. “Ḥaẓrat Anas bin Mālik raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam apnī Du‘ā meṅ farmāyā karte the: ﴾اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ وَالْقَسْوَةِ وَالْغَفْلَةِ وَالْعَيْلَةِ وَالذِّلَّةِ وَالْمَسْكَنَةِ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْكُفْرِ وَالْفُسُوْقِ وَالشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَالسُّمْعَةِ وَالرِّيَاءِ وَأَعُوْذُ بِكَ مِنَ الصَّمَمِ وَالْبَكَمِ وَالْجُنُوْنِ وَالْجُذَامِ وَالْبَرَصِ وَسَيِّئِ الْأَسْقَامِ﴿
(Ae Allāh! Maiṅ ‘ājizī, sustī, buzdilī, kaṅjūsī, buṛhāpe, saḳht-dilī, ġhaflat, mŏḥjātī, zillat aur ruswā’ī se terī panāḥ māṅgtā hūṅ, (Yā Allāh!) Maiṅ faqr, kufr, fisq, bad-baḳhtī, nifāq, shŏhrat aur riyā-kārī se terī panāh māṅgtā hūṅ, aur băhre-pan gūṅge-

pan, junūn, koṛhī, baraṣ (aur jumlah) mūẕī bīmāriyoṅ se terī panāh māṅgtā hūṅ).”

Is Ḥadīs̱ ko Imām Ḥākim aur Ṭabarānī ne riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: yeh Ḥadīs̱ Buḳhārī wa Muslim kī sharā’iṭ par ṣaḥīḥ hai. Imām Ḥaythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs̱ ke rijāl haiṅ aur Imām Maqdisī ne farmāyā: is kī sanad ṣaḥīḥ hai.

423/22. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān farmāte haiṅ keh maiṅ, Ḥaẓrat Abū Bakr Ṣiddīq aur dīgar Ṣaḥāba’e kirām raḍiya Allāhu ‘anhum Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ke sāth the, jinheṅ Allāh Ta‘ālá ne chāhā keh Āp ke sāth hūṅ. Ham Ḥaẓrat ‘Abd Allāh bin Mas‘ūd raḍiya Allāhu ‘anhu ke pās se guzre aur woh Namāz adā kar rahe the, Ḥuẓūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam ne farmāyā: be-shak ‘Abd Allāh baṛī mulā’emat ke sāth Qur’ān kī tilāwat kartā hai jaise keh woh nāzil huwā hai. Pas Ḥaẓrat ‘Abd Allāh ne apne Rab kī s̱anā bayān kī aur us kī ḥamd bayān kī aur nihāyat beh-tarīn ṭarīqe se ḥamd bayān kī. Phir apne Rab se sawāl kiyā aur nihāyat iḳhteṣār se sawāl kiyā aur Rab Ta‘ālá se itne ḳhūb-ṣūrat andāz se sawāl kiyā jitne ḳhūb-ṣūrat andāz meṅ ko’ī bandah sawāl kar saktā

hai phir kahā: ﴿اَللَّهُمَّ، إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا لَا يَرْتَدُّ وَنَعِيْمًا لَا يَنْفَدُ وَمُرَافَقَةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّيْنَ فِي جِنَانِكَ جِنَانِ الْخُلْدِ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se aisā īmān jo kabhī tabdīl nah ho, aise ne‘mat jo kabhī ḳhatm nah ho aur a‘lá ‘illīyīn meṅ, jo keh hameshah qā’im răhne wālī terī Jannat hai, Ḥu<u>z</u>ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam kī rifāqat ka sawāl kartā hūṅ.) Ḥa<u>z</u>rat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu bayān karte haiṅ keh Ḥu<u>z</u>ūr Nabīye Akram ṣallá Allāhu ‘alayhi wa-‘alá Ālihī wa-sallam (un kī Du‘ā sun kar) farmāte jā rahe the: (Ae ‘Abd Allāh!) Māṅgo tumheṅ ‘aṭā kiyā jā’egā. (Aur) māṅgo tumheṅ ‘aṭā kiyā jā’egā. Yeh do martabah farmāyā aur bayān kiyā keh maiṅ unheṅ yeh ḳhụsh-ḳhabarī sunāne ke liye niklā to maiṅ ne dekhā Ḥa<u>z</u>rat Abū Bakr Ṣiddīq raḍiya Allāhu ‘anhu mujh par sabaqat le jā chuke the (ya‘nī unheṅ păhlī hī yeh ḳhabar sunā chuke the) aur woh nekī meṅ bŏhat ziyādah sabaqat le jāne wāle the.”

Ise Imām Abū Yūsuf aur Ḥākim ne ma<u>z</u>kūrah alfāẓ meṅ riwāyat kiyā hai. Imām Ḥākim ne farmāyā: is Ḥadī<u>s</u> kī sanad ṣaḥīḥ hai.

424/23. “Ḥa<u>z</u>rat Abū ‘Ubaydah bayān karte haiṅ keh Ḥa<u>z</u>rat ‘Abd Allāh raḍiya Allāhu ‘anhu jab ḳhūb giṛgiṛā kar Du‘ā karte to farmāte: ﴿اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

مِنْ فَضْلِكَ الَّذِي أَفْضَلْتَ عَلَيَّ وَبَلَائِكَ الْحَسَنِ الَّذِي ابْتَلَيْتَنِي وَنَعْمَائِكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ أَنْ تُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ اَللَّهُمَّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ وَمَغْفِرَتِكَ وَفَضْلِكَ﴾ (Ae Allāh! Maiṅ tujh se tere is faẓl kā sawāl kartā hūṅ jo tū ne mujh par kiyā, aur terī is achçhī āzmā’ish kā jis meṅ tū ne mujhe mubtalā kiyā, aur terī is ne‘mat kā jo tū ne mujh par kī keh tū mujhe Jannat meṅ dāḳhil kar de. Ae Allāh! Mujhe apnī raḥmat, maġhfirat aur faẓl ke wāsṭe Jannat meṅ dāḳhil farmā).”

Is Ḥadīs ko Imām Ibn Abī Shaybah, Ṭabarānī aur Daylamī ne riwāyat kiyā hai. Imām Haythamī ne farmāyā: is ke rijāl ṣaḥīḥ Ḥadīs ke rijāl haiṅ.

425/24. “Ḥaẓrat ‘Alī raḍiya Allāhu ‘anhu ne bayān farmāyā: jo shaḳhṣ yeh pasand kartā hai keh us kā nāma’e a‘māl Roze Qiyāmat ajr ke pūre-pūre paimāne se māpā jā’e to us kā apnī majlis meṅ āḳhirī kalām yeh honā chāhiye: ﴿سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ العِزَّةِ عَمّا يَصِفُوْنَ۝ وسَلامٌ عَلى المُرْسَلِيْنَ۝ والحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ العالَمِيْنَ۝﴾ (Āp kā Rab, jo ‘izzat kā Mālik hai un (bātoṅ) se pāk hai jo woh bayān karte haiṅ. Aur (tamām) Rasūloṅ par salām ho. Aur sab ta‘rīfeṅ Allāh hī ke liye haiṅ jo tamām jahānoṅ kā Rab hai.)”

Ise ‘Allāmah Ibn Kathīr aur Zayla‘ī ne riwāyat kiyā hai.

Maṣādir al-takhrīj

١. القرآن الحکیم۔

٢. آلوسی، ابو الفضل شہاب الدین السید محمود (م ١٢٧٠ھ)۔ روح المعاني في تفسير القرآن العظيم و السبع المثاني۔ بیروت، لبنان: دار الاحیاء التراث۔

٣. احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ بن محمد شیبانی (١٦٤۔٢٤١ھ/ ٧٨٠۔٨٥٥ء)۔ الزهد۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیۃ، ١٣٩٨ھ۔

٤. احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ بن محمد شیبانی (١٦٤۔٢٤١ھ/ ٧٨٠۔٨٥٥ء)۔ فضائل الصحابة۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٤٠٣ھ/١٩٨٣ء۔

٥. احمد بن حنبل، ابو عبد اللہ بن محمد شیبانی (١٦٤۔٢٤١ھ/ ٧٨٠۔٨٥٥ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٣٩٨ھ/١٩٧٨ء۔

٦. اَزدی، ربیع بن حبیب بن عمر بصری۔ الجامع الصحيح مسند الإمام الربيع بن حبيب۔ بیروت، لبنان، دار الحکمۃ، ١٤١٥ھ۔

٧. ابن اسحاق، محمد بن محمد بن احمد الحاکم، ابو احمد (٢٨٥۔٣٧٨ھ)۔ شعار أصحاب الحديث۔ کویت: دار الخلفاء۔

٨. اصبہانی، اسماعیل بن محمد بن الفضل التیمی (٤٥٧۔٥٣٥ھ)۔ دلائل النبوة۔ ریاض، سعودی عرب: دار طیبۃ، ١٤٠٩ھ۔

٩. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اِسماعیل بن اِبراہیم بن مغیرہ (١٩٤۔٢٥٦ھ/

٨١٠-٨٧٠ء)۔ الأدب المفرد۔ بیروت، لبنان: دار البشائر الاسلامیہ، ١٤٠٩ھ/١٩٨٩ء۔

١٠. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ التاریخ الأوسط۔ دار الوعی، مکتبہ حلب، قاہرہ۔ ١٣٩٧ھ/ ١٩٧٧ء۔

١١. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن إسماعیل بن إبراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ التاریخ الکبیر۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

١٢. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ التاریخ الکبیر۔ بیروت، لبنان: دار الفکر۔

١٣. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ خلق أفعال العباد۔ ریاض، سعودی عرب: دار لمعارف السعودیۃ، ١٣٩٨ھ/١٩٧٨ء۔

١٤. بخاری، ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بن ابراہیم بن مغیرہ (١٩٤-٢٥٦ھ/ ٨١٠-٨٧٠ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان + دمشق، شام: دار القلم، ١٤٠١ھ/ ١٩٨١ء۔

١٥. بزار، ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق بصری (٢١٠-٢٩٢ھ/ ٨٢٥-٩٠٥ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: ١٤٠٩ھ۔

١٦. بیبی، بنت عبد الصمد الھر ویہ الھر ثمیہ (٣٨٠-٤٧٧ھ)۔-جزء بیبي۔ الکویت: دار الخلفاء للکتاب، ١٩٨٦ھ۔

١٧. بیضاوی، ناصر الدین ابی سعید عبد اللہ بن عمر بن محمد شیرازی بیضاوی

(۷۹۱ھ)۔ أنوار التنزيل۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۱۶ھ/۱۹۹۶ء۔

۱۸. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔ ۱۰۶۶ء)۔ الدعوات الکبیر۔

۱۹. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔۱۰۶۶ء)۔ الزھد الکبیر۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الکتب الثقافیۃ، ۱۹۹۶ء۔

۲۰. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔۱۰۶۶ء)۔ السنن الصغری۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مکتبۃ الدار، ۱۴۱۰ھ/۱۹۸۹ء۔

۲۱. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔ ۱۰۶۶ء)۔ السنن الکبری۔ مکہ مکرمہ، سعودی عرب: مکتبہ دار الباز، ۱۴۱۴ھ/۱۹۹۴ء۔

۲۲. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔ ۱۰۶۶ء)۔ شعب الإیمان۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۴۱۰ھ/ ۱۹۹۰ء۔

۲۳. بیہقی، ابو بکر احمد بن حسین بن علی بن عبد اللہ بن موسیٰ (۳۸۴۔۴۵۸ھ/ ۹۹۴۔ ۱۰۶۶ء)۔ المدخل إلی السنن الکبری۔ الکویت، دار الخلفاء للکتاب الاسلامی، ۱۴۰۴ھ۔

۲۴. ترمذی، ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورہ بن موسیٰ بن ضحاک سلمی (۲۱۰۔۲۷۹ھ/ ۸۲۵۔۸۹۲ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الغرب الاسلامی، ۱۹۹۸ء۔

٢٥. ترمذی، ابوعیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورہ بن موسیٰ بن ضحاک سلمی (۲۱۰-۲۷۹ھ/ ۸۲۵-۸۹۲ء)۔ الشمائل المحمّدية و الخصائص المصطفوية۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الکتب الثقافیہ، ۱۴۱۲ء۔

٢٦. ابن تیمیہ، احمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام حرانی (۶۶۱-۷۲۸ھ/ ۱۲۶۳-۱۳۲۸ء)۔ مجموع الفتاوى۔ مکتبہ ابن تیمیہ۔

٢٧. جصاص، احمد بن علی الرازی ابو بکر (۳۰۵-۳۷۰ھ)۔ أحكام القرآن۔ بیروت، لبنان: دار إحیاء التراث، ۱۴۰۵ھ۔

٢٨. ابن جعد، ابوالحسن علی بن جعد بن عبید ہاشمی (۱۳۳-۲۳۰ھ/ ۷۵۰-۸۴۵ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: مؤسسہ نادر، ۱۴۱۰ھ/ ۱۹۹۰ء۔

٢٩. ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-۵۷۹ھ/ ۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ زاد المسير في علم التفسير۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ۱۴۰۴ھ۔

٣٠. ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن علی بن محمد بن علی بن عبید اللہ (۵۱۰-۵۷۹ھ/ ۱۱۱۶-۱۲۰۱ء)۔ صفة الصفوة۔ بیروت، لبنان، دار الکتب العلمیہ، ۱۴۰۹ھ/ ۱۹۸۹ء۔

٣١. حارث، ابن ابی اسامہ (۱۸۶-۲۸۲ھ)۔ بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مرکز خدمۃ السنۃ والسیرۃ النبویہ، ۱۴۱۳ھ/ ۱۹۹۲ء۔

٣٢. ابن ابی حاتم، عبدالرحمٰن بن محمد بن ادریس بن مہران الرازی التمیمی، ابومحمد (۲۴۰-۳۲۷ھ)۔ علل الحديث۔ بیروت، لبنان: دار المعرفة، ۱۴۰۵ھ۔

۳۳. ابن ابی حاتم، عبدالرحمٰن بن ابی حاتم محمد بن ادریس ابو محمد الرازی التمیمی (۳۲۷ھ)۔ الجرح والتعدیل۔ بیروت، لبنان: دار إحیاء التراث العربی، ۱۲۷۱ھ۔

۳٤. حاکم، ابو عبد اللہ محمد بن عبد اللہ بن محمد (۳۲۱۔٤۰٥ھ/ ۹۳۳۔۱۰۱٤ء)۔ المستدرک علی الصحیحین۔ بیروت۔ لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱٤۱۱ھ/ ۱۹۹۰ء۔

۳٥. ابن حبان، ابو حاتم محمد بن حبان بن احمد بن حبان (۲۷۰۔۳٥٤ھ/ ۸۸٤۔۹٦٥ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ۱٤۱٤ھ/ ۱۹۹۳ء۔

۳٦. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳۔۸٥۲ھ/ ۱۳۷۲۔ ۱٤٤۹ء)۔ الإصابة في تمييز الصحابة۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ۱٤۱۲ھ/ ۱۹۹۲ء۔

۳۷. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳۔۸۵۲ھ/ ۱۳۷۲۔۱۴۴۹ء)۔ الإمتاع بالأربعین المتباینة السماع۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیۃ، ۱۴۱۸ھ۔

۳۸. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳۔۸٥۲ھ/ ۱۳۷۲۔ ۱٤٤۹ء)۔ تلخیص الحبیر في أحادیث الرافعي الکبیر۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب، ۱۳۸٤ھ/ ۱۹٦٤ء۔

۳۹. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (۷۷۳۔۸٥۲ھ/ ۱۳۷۲۔۱٤٤۹ء)۔ الدرایة في تخریج أحادیث الهدایة۔ بیروت، لبنان:

دار المعرفۃ۔

٤٠. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣۔ ٨٥٢ھ/١٣٧٢۔١٤٤٩ء)۔ روضة المحدثين۔ برنامج منظومہ التحقيقات الحديثيہ -المجانی- مرکز نور الاسلام لأبحاث القرآن والسنۃ بالإسکندریہ

٤١. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣۔٨٥٢ھ/ ١٣٧٢۔١٤٤٩ء)۔ فتح الباري شرح صحيح البخاري۔ لاہور، پاکستان: دار نشر الکتب الاسلامیہ، ١٤٠١ھ/ ١٩٨١ء۔

٤٢. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣۔٨٥٢ھ/ ١٣٧٢۔ ١٤٤٩ء)۔ لسان الميزان۔ بیروت، لبنان، مؤسسۃ الأعلمی المطبوعات ١٤٠٦ھ/ ١٩٨٦ء۔

٤٣. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣۔٨٥٢ھ/ ١٣٧٢۔١٤٤٩ء)۔ المطالب العالية۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ، ١٤٠٧ھ/١٩٧٨ء۔

٤٤. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد کنانی (٧٧٣۔٨٥٢ھ/ ١٣٧٢۔١٤٤٩ء)۔ نتائج الأفكار في تخريج أحاديث الأذكار۔ دمشق، شام: دار ابن کثیر، ١٤٢١ھ۔

٤٥. ابن حزم، ابو محمد علی بن احمد بن سعید اندلسی (٣٨٤۔٤٥٦ھ/ ٩٩٤۔ ١٠٦٤ء)۔ المحلى۔ بیروت، لبنان: دار الآفاق الجدیدہ۔

٤٦. حسام الدین ہندی، علاء الدین علی متقی (م ٩٧٥ھ)۔ كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٣٩٩/١٩٧٩۔

٤٧. حسینی، ابراہیم بن محمد (١٠٥٤۔١١٢٠ھ)۔ البيان والتعريف۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠١ھ۔

٤٨. حکیم ترمذی، ابوعبد اللہ محمد بن علی بن حسن بن بشیر (٣٦٠ھ)۔ نوادر الأصول في أحاديث الرسول۔ بیروت، لبنان: دار الجیل، ١٩٩٢ء۔

٤٩. ابن حیان، ابو محمد عبد اللہ بن محمد بن جعفر بن حیان الأنصاری (٢٧٤۔٣٦٩ھ)۔ طبقات المحدثين بأصبهان والواردين عليها۔ بیروت، لبنان: مؤسسة الرسالة، ١٤١٢ھ۔

٥٠. ابن حیان، عبداللہ بن محمد بن جعفر بن حیان اصبہانی، ابو محمد (٢٧٤۔٣٦٩ھ)۔ العظمة۔ ریاض، سعودی عرب: دار العاصمہ، ١٤٠٨ھ۔

٥١. ابن خزیمہ، ابو بکر محمد بن إسحاق (٢٢٣۔٣١١ھ/٨٣٨۔٩٢٤ء)۔ الصحيح۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٣٩٠ھ/١٩٧٠ء۔

٥٢. خطیب بغدادی، ابوبکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (٣٩٢۔٤٦٣ھ/١٠٠٢۔١٠٧١ء)۔ تاريخ بغداد۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

٥٣. خطیب بغدادی، ابوبکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (٣٩٢۔٤٦٣ھ/١٠٠٢۔١٠٧١ء)۔ الكفاية في علم الرواية۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: المکتبہ العلمیہ۔

٥٤. خطیب بغدادی، ابوبکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مہدی بن ثابت (٣٩٢۔٤٦٣ھ/١٠٠٢۔١٠٧١ء)۔ موضح أوهام الجمع والتفريق۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ ١٤٠٧ھ۔

٥٥. خلال، احمد بن محمد بن ہارون بن یزید الخلال، ابوبکر (٢٣٤۔٣١١ھ)۔ السنة۔

ریاض، سعودی عرب: ١٤١٠ھ۔

٥٦. خلال، ابو محمد الحسن بن ابی طالب محمد بن الحسنین علی البغدادی (٣٥٢۔ ٤٣٩ھ)۔ من فضائل سورة الإخلاص ۔ قاہرہ، مصر، مکتبہ لینۃ، ١٤١٢ھ۔

٥٧. خوارزمی، ابو المؤید محمد بن محمود (٥٩٣۔٦٦٥ھ)۔ جامع المسانید۔ بیروت، لبنان۔

٥٨. دارقطنی، ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مہدی بن مسعود بن نعمان (٣٠٦۔ ٣٨٥ھ/٩١٨۔٩٩٥ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ١٣٨٦ھ/ ١٩٦٦ء۔

٥٩. دارقطنی، ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مہدی بن مسعود بن نعمان (٣٠٦۔ ٣٨٥ھ/٩١٨ ۔ ٩٩٥ء)۔ رؤية اللّٰه۔ مکتبۃ القرآن۔ قاہرہ۔

٦٠. دارمی، ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمٰن (١٨١۔ ٢٥٥ھ/ ٧٩٧۔٨٦٩ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ۔

٦١. ابو داود، سلیمان بن أشعث سجستانی (٢٠٢۔٢٧٥ھ/ ٨١٧۔٨٨٩ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤١٤ھ/ ١٩٩٤ء۔

٦٢. ابن ابی الدنیا، ابوبکر عبد اللہ بن محمد القرشی (٢٠٨۔٢٨١ھ)۔ کتاب التہجد و قیام اللیل۔ الریاض، سعودی عرب: مکتبۃ الرشید، ١٩٨٠ء۔

٦٣. ابن ابی الدنیا، ابوبکر عبد اللہ بن محمد القرشی (٢٠٨ ۔ ٢٨١ھ)۔ العیال ۔ دار ابن القیم، السعودیہ۔ ١٤١٠ھ۔

٦٤. دولابی، ابو بشر محمد بن احمد بن محمد بن حماد (٢٢٤ ۔ ٣١٠)۔ الذرية الطاهرة

النبویۃ۔ کویت: الدار السلفیۃ۔ ۱٤۰۷ھ۔

٦٥. دیلمی، ابو شجاع شیرویہ بن شہردار بن شیرویہ الدیلمی الہمذانی (٤٤٥-٥٠٩ھ/ ۱۰٥۳-۱۱۱٥ء)۔ مسند الفردوس۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ۱۹۸٦ء۔

٦٦. ذہبی، شمس الدین محمد بن احمد (٦٧٣-٧٤٨ھ)۔ سیر أعلام النبلاء۔ بیروت، لبنان، مؤسسۃ الرسالۃ، ۱٤۱۳ھ۔

٦٧. ذہبی، شمس الدین محمد بن احمد (٦٧٣-٧٤٨ھ)۔ میزان الاعتدال في نقد الرجال۔ بیروت، لبنان، دارالکتب العلمیہ، ۱۹۹٥ء۔

٦٨. رازی، محمد بن عمر بن حسن بن حسین بن علی تیمی (٥٤٣-٦٠٦ھ/ ۱۱٤۹-۱۲۱۰ء)۔ التفسیر الکبیر۔ تہران، ایران: دار الکتب العلمیہ۔

٦٩. رازی، تمام بن محمد الرازی ابو القاسم (۳۳۰-٤۱٤ھ)۔ الفوائد لتمام الرازی۔ مکتبہ الرشد، ریاض۔ ۱٤۱۲ھ۔

٧٠. ابن راہویہ، ابو یعقوب اِسحاق بن اِبراہیم بن مخلد بن اِبراہیم بن عبداللہ (۱٦۱-۲۳۷ھ/ ۷۷۸-۸٥۱ء)۔ المسند۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مکتبۃ الایمان، ۱٤۱۲ھ/۱۹۹۱ء۔

٧١. ابن رجب حنبلی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن احمد (۷۳٦-۷۹٥ھ)۔ جامع العلوم والحکم في شرح خمسین حدیثا من جوامع الکلم۔ بیروت، لبنان: دارالمعرفہ، ۱٤۰۸ھ۔

٧٢. ابن رجب حنبلی، ابو الفرج عبد الرحمٰن بن احمد (۷۳٦-۷۹٥ھ)۔ شرح حدیث لبیک۔ مکۃ المکرّمۃ، دار عالم الفوائد، ۱٤۱۷ھ۔

٧٣. رویانی، ابو بکر محمد بن ہارون الرویانی (۳۰۷ھ)۔ المسند۔ قاہرہ، مصر: مؤسسہ

قرطبہ، ١٤١٦ھ۔

٧٤. زرقانی، ابو عبد اللہ محمد بن عبد الباقی بن یوسف بن احمد بن علوان مصری ازہری مالکی (١٠٥٥-١١٢٢ھ/١٦٤٥-١٧١٠ء)۔ شرح الموطأ۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١١ھ۔

٧٥. زیلعی، ابو محمد جمال الدین عبد اللہ بن یوسف حنفی (٧٦٢ھ)۔ تخریج الأحادیث و الآثار۔ ریاض، سعودی عرب، دار ابن خزیمۃ، ١٤١٤ھ۔

٧٦. زیلعی، ابو محمد عبد اللہ بن یوسف حنفی (٧٦٢ھ)۔ نصب الرایة لأحادیث الهدایة۔ مصر، دار الحدیث، ١٣٥٧ھ۔

٧٧. ابن السری، هناد الکوفی (١٥٢-٢٤٣ھ)۔ الزهد۔ کویت: دار الخلفاء للکتاب، ١٤٠٦ھ۔

٧٨. ابن سعد، ابو عبد اللہ محمد (١٦٨-٢٣٠ھ/٧٨٤-٨٤٥ء)۔ الطبقات الکبری۔ بیروت، لبنان: دار بیروت للطباعہ والنشر، ١٣٩٨ھ/١٩٧٨ء۔

٧٩. سعید بن منصور، ابو عثمان الخراسانی، (٢٢٧ھ)۔ السنن۔ ریاض، سعودی عرب: دار الصمیعی، ١٤١٤ھ۔

٨٠. سمعانی، منصور بن محمد بن عبد الجبار السمعانی أبو المظفر (٤٢٦-٤٨٩ھ)۔ التفسیر۔ ریاض، سعودی عرب: دار الوطن، ١٤١٨ھ/١٩٩٧ء۔

٨١. ابن السنی، احمد بن محمد الدینوری (٢٨٤-٣٦٤ھ)۔ عمل الیوم و اللیلة۔ بیروت، لبنان: دار ابن حزم، ١٤٢٥ھ/٢٠٠٤ء۔

٨٢. ابن السنی، احمد بن محمد الدینوری (٢٨٤-٣٦٤ھ)۔ القناعة ۔ مکتبہ الرشد، ریاض۔ ١٤٠٩ھ۔

۸۳. سیوطی، جلال الدین ابوالفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹۔۹۱۱ھ/۱۴۴۵۔۱۵۰۵ء)۔ تدریب الراوی فی شرح تقریب النواوی۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبہ الریاض الحدیثہ۔

۸۴. سیوطی، جلال الدین ابوالفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹۔۹۱۱ھ/۱۴۴۵۔۱۵۰۵ء)۔ الجامع الصغیر فی أحادیث البشیر النذیر۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

۸۵. سیوطی، جلال الدین ابوالفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹۔۹۱۱ھ/۱۴۴۵۔۱۵۰۵ء)۔ جمع الجوامع أو الجامع الکبیر۔

۸۶. سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹۔۹۱۱ھ/۱۴۴۵۔۱۵۰۵ء)۔ الدر المنثور في التفسیر بالمأثور۔ بیروت، لبنان: دار المعرفۃ۔

۸۷. سیوطی، جلال الدین ابو الفضل عبد الرحمٰن بن ابی بکر بن محمد بن ابی بکر بن عثمان (۸۴۹۔۹۱۱ھ/۱۴۴۵۔۱۵۰۵ء)۔ شرح سنن ابن ماجه۔ کراچی، پاکستان: قدیمی کتب خانہ۔

۸۸. شاشی، ابو سعید ہیثم بن کلیب بن شریح (۳۳۵ھ/۹۴۶ء)۔ المسند۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مکتبۃ العلوم والحکم، ۱۴۱۰ھ۔

۸۹. شافعی، ابو عبد اللہ محمد بن ادریس بن عباس بن عثمان بن شافع قرشی (۱۵۰۔۲۰۴ھ/۷۶۷۔۸۱۹ء)۔ الأم۔ بیروت، لبنان: دارالمعرفہ، ۱۳۹۳ھ۔

۹۰. شافعی، ابو عبد اللہ محمد بن ادریس بن عباس بن عثمان بن شافع قرشی (۱۵۰۔۲۰۴ھ/۷۶۷۔۸۱۹ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

.91 شعرانی، عبد الوہاب بن احمد بن علی بن احمد بن محمد بن موسیٰ، الانصاری، الشافعی الشاذلی، المصری (٨٩٨-٩٧٣ھ/١٤٩٣-١٦٦٥ء)۔ الطبقات الکبری۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ١٤٢٦ھ/٢٠٠٥ء۔

.92 شوکانی، محمد بن علی بن محمد (١١٧٣-١٢٥٠ھ/١٧٦٠-١٨٣٤ء)۔ فتح القدیر۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤٠٢ھ/١٩٨٢ء۔

.93 شوکانی، محمد بن علی بن محمد (١١٧٣-١٢٥٠ھ/١٧٦٠-١٨٣٤ء)۔ نیل الأوطار شرح منتقی الأخبار۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤٠٢ھ/ ١٩٨٢ء۔

.94 شیبانی، محمد بن الحسن بن فرقد ابو عبد اللہ (١٣٢-١٨٩ھ)۔ "الأصل" المعروف بالمبسوط۔ کراچی، پاکستان: ادارۃ القرآن والعلوم الاسلامیہ۔

.95 ابن ابی شیبہ، ابو بکر عبد اللہ بن محمد بن ابراہیم بن عثمان کوفی (١٥٩-٢٣٥ھ/ ٧٧٦-٨٤٩ء)۔ المصنف۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبۃ الرشد، ١٤٠٩ھ۔

.96 صنعانی، محمد بن اسماعیل الامیر (٧٧٣-٨٥٢ھ)۔ سبل السلام شرح بلوغ المرام۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ١٣٧٩ھ۔

.97 طاہر القادری، ڈاکٹر محمد طاہر القادری۔ عرفان القرآن۔ لاہور، پاکستان: منہاج القرآن پبلی کیشنز۔

.98 طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠-٣٦٠ھ/ ٨٧٣-٩٧١ء)۔ کتاب الدعاء۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیۃ ١٤٢١ھ/ ٢٠٠١ء۔

.99 طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠-٣٦٠ھ/ ٨٧٣-٩٧١ء)۔ مسند الشامیین۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ،

١٤٠٥ھ/١٩٨٤ء۔

١٠٠. طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠۔٣٦٠ھ/ ٨٧٣۔٩٧١ء)۔ المعجم الأوسط۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبۃ المعارف، ١٤٠٥ھ/١٩٨٥ء۔

١٠١. طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠۔٣٦٠ھ/ ٨٧٣۔٩٧١ء)۔ المعجم الصغیر۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤٠٣ھ/١٩٨٣ء۔

١٠٢. طبرانی، ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی (٢٦٠۔٣٦٠ھ/ ٨٧٣۔٩٧١ء)۔ المعجم الکبیر۔ موصل، عراق: مطبعۃ الزہراء الحدیثۃ۔

١٠٣. طبری، ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید (٢٢٤۔٣١٠ھ/٨٣٩۔٩٢٣ء)۔ جامع البیان عن تأویل أي القرآن۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤٠٥ھ۔

١٠٤. طحاوی، ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامہ بن سلمہ بن عبد الملک بن سلمہ (٢٢٩۔ ٣٢١ھ/٨٥٣۔٩٣٣ء)۔ شرح معاني الآثار۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٣٩٩ھ۔

١٠٥. طیالسی، ابو داود سلیمان بن داود جارود (١٣٣۔٢٠٤ھ/٧٥١۔٨١٩ء)۔ المسند۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ۔

١٠٦. ابن ابی عاصم، ابو بکر بن عمرو بن ضحاک بن مخلد شیبانی (٢٠٦۔٢٨٧ھ/ ٨٢٢۔٩٠٠ء)۔ الآحاد والمثاني۔ ریاض، سعودی عرب: دار الرایہ، ١٤١١ھ/١٩٩١ء۔

١٠٧. ابن ابی عاصم، ابو بکر بن عمرو بن ضحاک بن مخلد شیبانی (٢٠٦۔٢٨٧ھ/

۸۲۲ـ۹۰۰ء)۔ الجهاد۔ مدینہ منورہ، سعودی عرب: مکتبۃ العلوم والحکم، ۱۴۰۹ھ۔

۱۰۸. ابن ابی عاصم، ابو بکر بن عمرو بن ضحاک بن مخلد شیبانی (۲۰۶ـ۲۸۷ھ/ ۸۲۲ـ۹۰۰ء)۔ الزهد۔ قاہرہ، مصر: دار الريان للتراث، ۱۴۰۸ھ۔

۱۰۹. ابن ابی عاصم، ابو بکر بن عمرو بن ضحاک بن مخلد شیبانی (۲۰۶ـ۲۸۷ھ/ ۸۲۲ـ۹۰۰ء)۔ السنة۔ بیروت، لبنان: المكتب الاسلامی، ۱۴۰۰ھ۔

۱۱۰. ابن عبد البر، ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد (۳۶۸ـ۴۶۳ھ/ ۹۷۹ـ۱۰۷۱ء)۔ الاستيعاب في معرفة الأصحاب۔ بیروت، لبنان: دار الجيل، ۱۴۱۲ھ۔

۱۱۱. ابن عبد البر، ابو عمر یوسف بن عبد اللہ بن محمد (۳۶۸ـ۴۶۳ھ/ ۹۷۹ـ۱۰۷۱ء)۔ التمهيد۔ مغرب (مراکش): وزات عموم الأوقاف والشؤون الإسلامیۃ، ۱۳۸۷ھ۔

۱۱۲. عبد بن حمید، ابو محمد بن نصر الکسی (۲۴۹ھ/ ۸۶۳ء)۔ المسند۔ قاہرہ، مصر: مکتبۃ السنۃ، ۱۴۰۸ھ/ ۱۹۸۸ء۔

۱۱۳. عبد الرزاق، ابو بکر بن ہمام بن نافع صنعانی (۱۲۶ـ۲۱۱ھ/ ۷۴۴ـ۸۲۶ء)۔ المصنف۔ بیروت، لبنان: المكتب الاسلامی، ۱۴۰۳ھ۔

۱۱۴. ابن عدی، عبد اللہ بن عدی بن عبد اللہ بن محمد ابو احمد الجرجانی (۲۷۷ـ۳۶۵ھ)۔ الكامل في ضعفاء الرجال۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ۱۴۰۹ھ/ ۱۹۸۸ء۔

۱۱۵. ابن عساکر، ابو قاسم علی بن حسن بن ھبۃ اللہ بن عبد اللہ بن حسین دمشقی (۴۹۹ـ۵۷۱ھ/ ۱۱۰۵ـ۱۱۷۶ء)۔ تاريخ مدينة دمشق (المعروف بہ: تاريخ ابن عساكر)۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۱ھ/ ۲۰۰۱ء۔

١١٦. عظیم آبادی، ابو الطیب محمد شمس الحق۔ عون المعبود شرح سنن أبی داود۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیۃ، ۱۴۱۵ھ۔

١١٧. عینی، بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد بن موسیٰ بن احمد بن حسین بن یوسف بن محمود (٧٦٢-٨٥٥ھ/١٣٦١-١٤٥١ء)۔ عمدة القاري شرح على صحيح البخاري۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٣٩٩ھ/١٩٧٩ء۔

١١٨. ابن غزوان، ابو عبد الرحمٰن محمد بن فضیل بن غزوان ضبی (١٩٥ھ)۔ كتاب الدعاء۔ ریاض، سعودی عرب، مکتبۃ الرشید، ١٩٩٩ء۔

١١٩. فاکہی، ابوعبداللہ محمد بن اسحاق بن عباس مکی (٢٧٢ھ/٨٨٥ء)۔ أخبار مكة في قديم الدهر وحديثة۔ بیروت، لبنان: دارخضر، ١٤١٤ھ۔

١٢٠. الفسوی، ابو یوسف یعقوب بن سفیان (٢٧٧ھ)۔ المعرفة والتاريخ۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١٩ھ/١٩٩٩ء۔

١٢١. قاضی عیاض، ابو الفضل عیاض بن موسیٰ بن عیاض بن عمرو بن موسیٰ بن عیاض بن محمد بن موسیٰ بن عیاض يحصبي (٤٧٦-٥٤٤ھ/ ١٠٨٣-١١٤٩ء)۔ مشارق الأنوار۔ المکتبۃ العتیقہ ودار۔

١٢٢. ابن قتیبہ، عبد اللہ بن مسلم بن قتیبہ ابو محمد الدینوری (٢١٣-٢٧٦ھ)۔ تأويل مختلف الحديث۔ بیروت، لبنان: دار الجلیل، ١٣٩٣ھ/١٩٧٢ء۔

١٢٣. ابن قدامہ، ابو محمد عبد اللہ بن احمد المقدسی (٦٢٠ھ)۔ المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٤٠٥ھ۔

١٢٤. قرشی، عبد اللہ بن محمد ابو بکر۔ (٢٠٨-٢٨١ھ)۔ الشکر۔ المکتب الاسلامی، کویت۔ ١٤٠٠ھ/١٩٨٠ء۔

١٢٥. قرطبی، ابوعبد اللہ محمد بن احمد بن محمد بن یحییٰ بن مفرج اُموی (٢٨٤۔٣٨٠ھ/ ٨٩٧۔٩٩٠ء)۔ الجامع لأحكام القرآن۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

١٢٦. قزوینی، عبدالکریم بن محمد الرافعی۔ التدوين في أخبار قزوين۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٩٨٧ء۔

١٢٧. قسطلانی، ابو العباس احمد بن محمد بن ابی بکر بن عبد الملک بن احمد بن محمد بن حسین بن علی (٨٥١۔٩٢٣ھ/١٤٤٨۔١٥١٧ء)۔ المواهب اللدنية بالمنح المحمدية۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی، ١٤١٢ھ/ ١٩٩١ء۔

١٢٨. قشیری، ابو القاسم عبد الکریم بن ہوازن نیشاپوری (٣٧٦۔٤٦٥ھ/ ٩٨٦۔١٠٧٣ء)۔ الرسالة القشيرية في علم التصوف۔ بیروت، لبنان: دار الجیل۔

١٢٩. قضاعی، ابوعبد اللہ محمد بن سلامہ بن جعفر (٤٥٤ھ)۔ مسند الشهاب۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٤٠٧ھ۔

١٣٠. ابن قیم، ابوعبداللہ محمد بن ابی بکر أیوب الزرعی (٦٩١۔٧٥١ھ)۔ حاشية على سنن أبي داود۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١٥ھ/١٩٩٥ء۔

١٣١. ابن القیم، ابوعبد اللہ محمد بن ابی بکر ایوب الزرعی (٦٩١۔٧٥١ھ)۔ الوابل الصيب۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٥ھ/١٩٨٥ء۔

١٣٢. ابن کثیر، ابو الفداء اسماعیل بن عمر (٧٠١۔٧٧٤ھ/١٣٠١۔١٣٧٣ء)۔ تفسير القرآن العظيم۔ بیروت، لبنان: دار المعرفہ، ١٤٠٠ھ/ ١٩٨٠ء۔

١٣٣. کنانی، احمد بن ابی بکر بن إسماعیل (٧٦٢۔٨٤٠ھ)۔ مصباح الزجاجة في

زوائد ابن ماجه۔ بیروت، لبنان، دارالعربیۃ، ۱۴۰۳ھ۔

۱۳۴. لالکائی، ابو قاسم ھبۃ اللہ بن حسن بن منصور (م ۴۱۸ھ)۔ شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة من الكتاب والسنة وإجماع الصحابة۔ الریاض، سعودی عرب، دارطیبہ، ۱۴۰۲ھ۔

۱۳۵. ابن ماجہ، ابو عبد اللہ محمد بن یزید قزوینی (۲۰۹۔۲۷۳ھ/۸۲۴۔۸۸۷ء)۔ السنن۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ، ۱۴۱۹ھ/۱۹۹۸ء۔

۱۳۶. مالک، ابن انس بن مالک رضی اللہ عنہ بن ابی عامر بن عمرو بن حارث أصبحی (۹۳۔۱۷۹ھ/ ۷۱۲۔۷۹۵ء)۔ الموطأ۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۶ھ/۱۹۸۵ء۔

۱۳۷. مبارک پوری، محمد عبد الرحمٰن بن عبد الرحیم (۱۲۸۳۔۱۳۵۳ھ)۔ تحفة الأحوذي في شرح جامع الترمذي۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ۔

۱۳۸. ابومحاسن، ابو محاسن یوسف بن موسیٰ حنفی۔ معتصر من المختصر من مشكل الآثار۔ بیروت، لبنان: عالم الکتاب۔

۱۳۹. محبّ الدین طبری، ابو جعفر احمد بن عبد اللہ بن محمد بن ابی بکر بن محمد بن ابراہیم (۶۱۵۔۶۹۴ھ/۱۲۱۸۔۱۲۹۵ء)۔ الرياض النضرة في مناقب العشرة۔ بیروت، لبنان: دارالغرب الاسلامی، ۱۹۹۶ء۔

۱۴۰. مروزی، احمد بن علی بن سعید الاموی (۲۰۲۔۲۹۲ھ)۔ مسند أبي بكر رضی اللہ عنہ۔ بیروت، لبنان: المکتب الاسلامی۔

۱۴۱. مزی، ابو الحجاج یوسف بن زکی عبد الرحمٰن بن یوسف بن عبد الملک بن یوسف بن علی (۶۵۴۔۷۴۲ھ/۱۲۵۶۔۱۳۴۱ء)۔ تهذيب الكمال۔ بیروت، لبنان:

مؤسسة الرسالہ، ۱٤۰۰ھ/ ۱۹۸۰ء۔

۱٤۲. مسلم، ابو الحسین ابن الحجاج ابو الحسن القشیری النیسابوری (۲۰٦۔۲٦۱ھ/ ۸۲۱۔۸۷۵ء)۔ الصحیح۔ بیروت، لبنان: دار احیاء التراث العربی۔

۱٤۳. مقدسی، عبد الغنی بن عبد الواحد بن علی، أبو محمد (٥٤۱۔٦۰۰ھ)۔ الأحادیث المختارة۔ مکہ المکرّمہ، سعودی عرب: مکتبۃ النهضة الحدیثیہ، ۱٤۱۰ھ/ ۱۹۹۰ء۔

۱٤٤. مقدسی، عبد الغنی بن عبد الواحد بن علی، أبو محمد (٥٤۱۔٦۰۰ھ)۔ الترغیب في الدعاء۔ بیروت، لبنان: دار ابن حزم، ۱٤۱٦ھ/ ۱۹۹٥ء۔

۱٤٥. مقدسی، محمد بن عبد الواحد حنبلی (٦٤۳ھ)۔ فضائل الأعمال۔ قاہرہ، مصر۔

۱٤٦. مقریزی، ابو العباس احمد بن علی بن عبد القادر بن محمد بن ابراہیم بن محمد بن تمیم بن عبد الصمد (۷٦۹۔۸٤٥ھ/ ۱۳٦۷۔۱٤٤۱ء)۔ مختصر کتاب الوتر۔ اُردن: مکتبۃ المنار، ۱٤۱۳ھ۔

۱٤۷. مناوی، عبد الرؤف بن تاج العارفین بن علی بن زین العابدین (۹٥۲۔۱۰۳۱ھ/ ۱٥٤٥۔۱٦۲۱ء)۔ الفتح السماوي۔ دار العاصمہ۔ ریاض۔

۱٤۸. مناوی، عبد الرؤف بن تاج العارفین بن علی بن زین العابدین (۹٥۲۔۱۰۳۱ھ/ ۱٥٤٥۔۱٦۲۱ء)۔ فیض القدیر شرح الجامع الصغیر۔ مصر: مکتبہ تجاریہ کبریٰ، ۱۳٥٦ھ۔

۱٤۹. ابن منده، ابو عبد اللہ محمد بن اسحاق بن یحییٰ (۳۱۰۔۳۹٥ھ/ ۹۲۲۔۱۰۰٥ء)۔ التوحید لإبن منده۔

۱٥۰. ابن منده، ابو عبد اللہ محمد بن اسحاق بن یحییٰ (۳۱۰۔۳۹٥ھ/

٩٢٢ـ١٠٠٥ء)۔ الفوائد لإبن منده ۔ مکتبۃ القرآن ۔ قاہرہ۔

١٥١. ابن منذر، ابی بکر محمد بن ابراہیم بن المنذر نیشاپوری ۔ الأوسط ۔ دار طیبہ، ریاض، ١٩٨٥ء۔

١٥٢. منذری، ابو محمد عبد العظیم بن عبد القوی بن عبد اللہ بن سلامہ بن سعد (٥٨١ـ٦٥٦ھ/ ١١٨٥ـ١٢٥٨ء)۔ الترغیب و الترھیب۔ بیروت، لبنان: دارالکتب العلمیہ، ١٤١٧ھ۔

١٥٣. ابن منظور، محمد بن مکرم بن علی بن احمد بن ابی قاسم بن حبقہ أفریقی (٦٣٠ـ٧١١ھ/١٢٣٢ـ١٣١١ء)۔ مختصر تاریخ دمشق۔ دمشق، شام: دار الفکر، ١٩٨٤ء۔

١٥٤. نسائی، ابوعبدالرحمٰن احمد بن شعیب (٢١٥ـ٣٠٣ھ/٨٣٠ـ٩١٥ء)۔ السنن۔ حلب، شام: مکتب المطبوعات، ١٤٠٦ھ/١٩٨٦ء۔

١٥٥. نسائی، احمد بن شعیب، ابو عبد الرحمٰن (٢١٥ـ٣٠٣ھ/٨٣٠ـ٩١٥ء)۔ السنن الکبری۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١١ھ/١٩٩١ء۔

١٥٦. نسائی، احمد بن شعیب، ابوعبد الرحمٰن (٢١٥ـ٣٠٣ھ/٨٣٠ـ٩١٥ء)۔ عمل الیوم واللیلۃ۔ بیروت، لبنان: مؤسسۃ الرسالہ، ١٤٠٦ھ۔

١٥٧. نسائی، احمد بن شعیب، ابوعبد الرحمٰن (٢١٥ـ٣٠٣ھ/٨٣٠ـ٩١٥ء) ۔ النعوت والأسماء والصفات۔ السعودیہ: مکتبہ العبیکان، ١٤١٩ھ۔

١٥٨. ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن إسحاق بن موسیٰ بن مہران أصبہانی (٣٣٦ـ٤٣٠ھ/ ٩٤٨ـ١٠٣٨ء)۔ تاریخ أصبہان۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیۃ، ١٤١٠ھ/ ١٩٩٠ء۔

١٥٩. ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن إسحاق بن موسیٰ بن مہران أصبہانی (٣٣٦۔٤٣٠ھ/ ٩٤٨۔١٠٣٨ء)۔ حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء۔ بیروت، لبنان: دار الکتاب العربي، ١٤٠٠ھ/ ١٩٨٠ء۔

١٦٠. ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن إسحاق بن موسیٰ بن مہران أصبہانی (٣٣٦۔٤٣٠ھ/ ٩٤٨۔١٠٣٨ء)۔ دلائل النبوة۔ حیدر آباد، بھارت: مجلس دائرہ معارف عثمانیہ، ١٣٦٩ھ/ ١٩٥٠ء۔

١٦١. ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (٣٣٦۔٤٣٠ھ/ ٩٤٨۔١٠٣٨ء)۔ مسند أبی حنیفة۔ ریاض، سعودی عرب: مکتبة الکوثر، ١٤١٥ھ۔

١٦٢. ابو نعیم، احمد بن عبد اللہ بن احمد بن اسحاق بن موسیٰ بن مہران اصبہانی (٣٣٦۔٤٣٠ھ/ ٩٤٨۔١٠٣٨ء)۔ المسند المستخرج علی صحیح مسلم۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٩٩٦ء۔

١٦٣. نحاس، احمد بن محمد بن اسماعیل المرادی ابو جعفر (م ٣٣٩ھ)۔ الناسخ والمنسوخ۔ کویت: مکتبہ الفلاح، ١٤٠٨ھ۔

١٦٤. نمیری، أبو زید عمر بن شبہ البصري (٢٦٢ھ)۔ أخبار المدینة۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ، ١٤١٧ھ/ ١٩٩٦ء۔

١٦٥. نووی، ابو زکریا، یحییٰ بن شرف بن مری بن حسن بن حسین بن محمد بن جمعہ بن حزام (٦٣١۔٦٧٧ھ/ ١٢٣٣۔١٢٧٨ء)۔ الأذکار من کلام سید الأبرار۔ بیروت، لبنان: المکتبة العصریہ، ١٤٢٣ھ/ ٢٠٠٣ء۔

١٦٦. نووی، ابو زکریا، یحییٰ بن شرف بن مری بن حسن بن حسین بن محمد بن جمعہ بن حزام

(٦٣١-٦٧٧ھ/١٢٣٣-١٢٧٨ء)۔ تهذيب الأسماء واللغات۔ بیروت، لبنان: دار الفکر، ١٩٩٦ء۔

١٦٧. نووی، ابو زکریا، یحییٰ بن شرف بن مری بن حسن بن حسین بن محمد بن جمعہ بن حزام (٦٣١-٦٧٧ھ/١٢٣٣-١٢٧٨ء)۔ رياض الصالحين من كلام سيد المرسلين ﷺ۔ بیروت، لبنان: دار الخیر، ١٤١٢ھ/١٩٩١ء۔

١٦٨. نووی، ابو زکریا، یحییٰ بن شرف بن مری بن حسن بن حسین بن محمد بن جمعہ بن حزام (٦٣١-٦٧٧ھ/١٢٣٣-١٢٧٨ء)۔ شرح صحيح مسلم۔ کراچی، پاکستان: قدیمی کتب خانہ، ١٣٧٥ھ/١٩٥٦ء۔

١٦٩. ابن ہمام، محمد بن محمد بن علی بن راجی اللہ بن سرایا بن داود (٦٧٧-٧٤٥ھ)۔ سلاح المؤمن في الدعاء۔ بیروت، لبنان: دار ابن کثیر، ١٤١٤ھ/١٩٩٣ء۔

١٧٠. ہیثمی، نور الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر بن سلیمان (٧٣٥-٨٠٧ھ/١٣٣٥-١٤٠٥ء)۔ مجمع الزوائد۔ قاہرہ، مصر: دار الریان للتراث + بیروت، لبنان: دار الکتاب العربی، ١٤٠٧ھ/١٩٨٧ء۔

١٧١. ہیثمی، نور الدین ابو الحسن علی بن ابی بکر بن سلیمان (٧٣٥-٨٠٧ھ/١٣٣٥-١٤٠٥ء)۔ موارد الظمآن إلى زوائد ابن حبان۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیہ۔

١٧٢. ابویعلی، احمد بن علی بن مثنی بن یحییٰ بن عیسیٰ بن ہلال موصلی تمیمی (٢١٠-٣٠٧ھ/٨٢٥-٩١٩ء)۔ المسند۔ دمشق، شام: دار المأمون للتراث، ١٤٠٤ھ/١٩٨٤ء۔

١٧٣. ابو یعلی، احمد بن علی بن مثنی بن یحییٰ بن عیسیٰ بن ہلال موصلی تمیمی (۲۱۰-۳۰۷ھ/ ۸۲۵-۹۱۹ء)۔ المعجم۔ فیصل آباد، پاکستان: إدارة العلوم الأثریہ، ۱٤۰۷ھ۔

١٧٤. ابو یعلی، احمد بن علی بن مثنی بن یحییٰ بن عیسیٰ بن ہلال موصلی تمیمی (۲۱۰-۳۰۷ھ/ ۸۲۵-۹۱۹ء)۔ المفاريد۔ کویت: مکتبة دارالأقصی، ۱٤۰۰ھ/۱۹۸۰ء۔

١٧٥. ابو یوسف، یعقوب بن إبراہیم الانصاری (۱۸۲ھ)۔ کتاب الآثار۔ بیروت، لبنان: دار الکتب العلمیة، ۱۳۵۵ھ۔